

Statens
offentliga
utredningar

1983:65

Justitie-
departementet

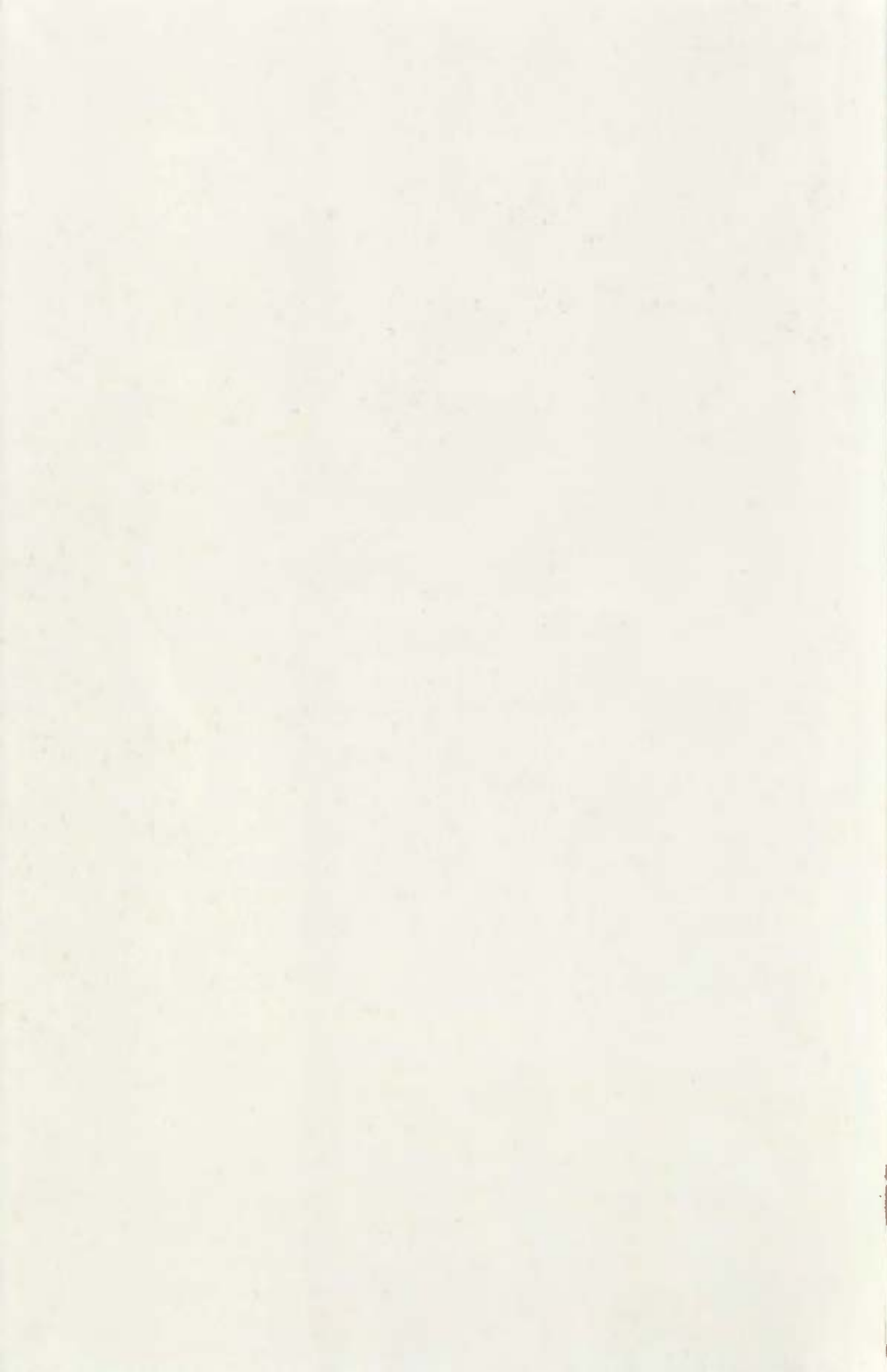
Ref

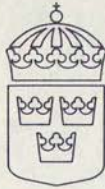
Översyn av upphovsrätts- lagstiftningen

Delbetänkande 2 som behandlar
- närstående rättigheter
- enskilt bruk
- videogram

UD
SO
S

Betänkande av
upphovsrättsutredningen
Stockholm 1983

Statens offentliga utredningar

1983:65

Justitiedepartementet

Översyn av upphovsrätts- lagstiftningen

Delbetänkande 2 som behandlar

- närstående rättigheter
- enskilt bruk
- videogram

Betänkande av upphovsrättsutredningen

Stockholm 1983

ISBN 91-38-07983-6
ISSN 0375-250X

minab/gotab Stockholm 1983

Till Justitieministern

Upphovsrättsutredningen (Ju 1976:02) tillkallades för att göra en allmän översyn av den upphovsrättsliga lagstiftningen. Kommittéer/utvalg med motsvarande uppgift tillsattes ungefär samtidigt i Danmark, Finland och Norge; sedan 1981 finns det också en isländsk upphovsrättskommitté. Utredningsarbetet initierades av det nordiska ministerrådet och det förut-sattes att det skulle bedrivas så att den nordiska rättslikheten på detta område skulle bestå.

Den svenska upphovsrättsutredningen hade i början tre ledamöter; år 1977 utökades antalet med två och 1982 med ytterligare en. Till sin hjälp har utredningen alltifrån starten haft ett antal experter. Utredningens nuvarande ledamöter och experter finns upptagna i en *bilaga* till denna skrivelse.

Upphovsrättsutredningen har tidigare överlämnat

- ett delbetänkande (SOU 1978:69) om fotokopiering inom undervisnings-verksamhet
- en promemoria (Ds Ju 1981:7) Skärpta åtgärder mot upphovsrättsin-trång
- en promemoria (1982-03-02) med förslag till ändringar i upphovsrättsla-gen för att motverka de skadeverkningar som verksamheten med uthyrning av grammofonskivor har eller kan få för rättighetshavarna.

De förslag som utredningen har lagt fram har lett till lagstiftning.

Utvecklingen – inte minst på det tekniska området – har, som redan uppräknningen av lämnade förslag visar, gjort det från början nödvändigt att s. a. s. beträda de partiella reformernas väg. Med de förslag som vi nu lägger fram fortsätter vi på den vägen. Vi föreslår här ändringar i upphovsrättslagen i fråga om

- de utövande konstnärerna och skyddet för deras prestationer
- rätten till kopiering för enskilt bruk av upphovsrättsligt skyddade verk
- upphovsmännens rätt att kontrollera spridningen av videogram och andra frågor med anknytning till videogrammen.

I anslutning till vår behandling av det "enskilda bruket" lägger vi fram förslag som öppnar möjlighet för upphovsmännen att genom sina organisationer få ersättning via en avgift på band eller andra anordningar på vilka ett verk kan upptagas.

De förslag som vi här lägger fram har presenterats och diskuterats vid sammanträffanden med ordförandena i de andra nordiska upphovsrättsut-redningarna.

Ledamoten Ollén har reserverat sig på tre punkter mot majoritetens förslag. Särskilda yttranden har avgetts av experterna Furumo, Gehlin, Hernlund, Karnell, Magnusson, Nordmark och Åkerberg gemensamt och av Holming och Peyron. Reservationen och de särskilda yttrandena återges i avdelning IV.

Vi kommer i fortsättningen att t. v. arbeta på samma sätt som tidigare, dvs. genom att ta upp till behandling olika, som vi bedömer angelägna, delområden inom upphovsrätten. På fotorättens område och i fråga om upphovsrätt i anställningsförhållanden pågår redan arbetet. I tur att behandlas med början denna höst står bl. a. förfoganden på gränsen till det enskilda bruket, dvs. den kopiering som sker hos myndigheter och andra offentliga och privata sammanslutningar och institutioner samt datorerna och upphovsrätten.

På vårt uppdrag har statistiska centralbyrån gjort en studie av upphovsrättens betydelse för samhällsekonomin. Den studien presenteras i avdelning V.

Bilaga

Förteckning över ledamöter, experter och sekreterare i upphovsrättsutredningen (sept. -83)

Ledamöter

Justititeombudsmannen *Per-Erik Nilsson* (ordförande)
Redaktören *Torsten Bengtson*
Författaren, fil. dr *Lars Gustafsson*
Riksdagsledamoten *Ing-Marie Hansson*
f. Radiochefen *Otto Nordenskiöld*
Kommunalrådet *Joakim Ollén*

Experter

Direktören *Lars Bergman*
Direktören *Rune Bäcklander*
Direktören *Karl-Henrik Ekberg*
Hövrättsassessor *Erik Essén*
Ombudsmannen *Gunnar Furumo*
Hovrättsrådet *Jan Gehlin*
Jur. kand. *Lars Gustafsson*
Förste ombudsmannen *C. H. Hernlund*
Direktören *Klas Holming*
Professor *Gunnar Karnell*
Förbundsjuristen *Gun Magnusson*
Direktören *Hans Nordmark*
Hovrättsrådet *Agne Henry Olsson*
Chefsjuristen *Ulf Peyron*
Direktören *Olof Storm*
Direktören *Bertil Anders Ströhm*
Ombudsmannen *Per Anders Thunqvist*
Förbundsordföranden *Yngve Åkerberg*

Sekretariat

Hövrättsassessor *Roland Halvorsen*

Innehåll

<i>Förslag till ändringar i upphovsrättslagen (1960:729) och fotografilagen (1960:730)</i>	11
<i>Betänkandet i koncentrat</i>	17
<i>Summary in English</i>	19

I Närstående rättigheter

1	<i>Inledning</i>	25
2	<i>Gällande rätt i Sverige och några andra länder; konventioner m. m. på området</i>	27
3	<i>Önskemål om ändringar i regelsystemet och en sammanfattning av de frågor som tas upp</i>	29
4	<i>Utredningens överväganden och förslag</i>	31
4.1	Huvudprinciperna för skyddet	31
4.2	Utövande konstnärer: Skyddets konstruktion och omfattning	32
4.2.1	Överväganden om skyddskonstruktionen	32
4.3	Skydd för cirkus- och varietéartister m. fl.	35
4.3.1	Inledning	35
4.3.2	Överväganden	36
4.4	Förlängning av skyddstiden utöver 25 år	37
4.4.1	Bakgrund och reformbehov	37
4.4.2	Överväganden	38
4.5	Sekundärt utnyttjande av upptagningar	40
4.5.1	Bakgrund	40
4.5.2	Principerna för rättighetskonstruktionen	41
4.6	Omfattning och administration av ersättningsrätten enligt 47 §	43
4.6.1	Inledning och ställningstagande i princip	43
4.6.2	Administrativa lösningar	44
4.6.3	Överväganden	45
4.7	Anknytningsmomenten för skydd	46

4.7.1	Allmänt	46
4.7.2	Skyddet för utövande konstnärer enligt 45 § URL	47
4.7.3	Skyddet för programproducenter enligt 46 § URL	47
4.7.4	Ersättningsrätten enligt 47 § URL	48
4.7.5	Skyddet för radio- och TV-företag enligt 48 § URL	50
4.8	Vem skall få göra gällande de utövande konstnärernas ersättningsrätt gentemot radio och TV?	52
4.8.1	Inledning	52
4.8.2	Överväganden	53
4.9	Utlåning och uthyrning av upptagningar	53
4.10	Katalogskyddet m. m.	54
4.11	Vidarespridning via kabel av framföranden	55
4.12	Fråga om producentskydd för teaterföreställningar	56
4.13	Lagtekniska frågor	57
5	<i>Specialmotivering</i>	65
6	<i>Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser</i>	69
<i>Bilagor</i>		
1:1	Den tekniska och samhälleliga utvecklingen och dess inverkan på de närstående rättigheterna	71
1:2	Gällande rätt m. m.	77
1	Svensk lagstiftning	77
2	Lagstiftningen i övriga nordiska länder	79
3	Regleringen av de närstående rättigheterna i vissa utomnordiska länder	81
4	Den internationella konventionsregleringen av de närstående rättigheterna	82
4.1	Allmänt	82
4.2	Romkonventionen	83
4.3	Fonogramkonventionen	86
4.4	Den europeiska TV-överenskommelsen	87
4.5	Satellitkonventionen	88
5	Den praktiska hanteringen av de närstående rättigheterna	88
1:3	Inkomster från användningen av skyddade upptagningar i radio och TV m. m.	91

II Kopiering för enskilt bruk och avgifter på inspelade band och/eller inspelningsapparat

1	<i>Bakgrund</i>	95
1.1	Lagstiftningen och utvecklingen	95
1.2	Utvecklingens inverkan på det upphovsrättsliga regelsystemet	97

2	<i>Kopering för enskilt bruk</i>	99
2.1	Dagens regler och principerna för morgondagens	99
2.1.1	Begreppet "enskilt"	100
2.1.2	Begreppet "enstaka exemplar"	102
2.2	Förbud i vissa fall mot framställning av exemplar för enskilt bruk	103
2.3	Framställning av exemplar genom utomstående	104
3	<i>Frågan om avgifter på oinspelade ljud- och videoband och/eller inspelningsapparat</i>	111
3.1	Bakgrund	111
3.1.1	Inledning	111
3.1.2	Den nordiska upphovsrättskommittén och avgiftsfrågan	112
3.1.3	Den vidare behandlingen av frågan om en avgift på ljudkassetter i Sverige	113
3.2	Överväganden	115
3.2.1	Den principiella frågan om en avgiftsordning	115
3.2.2	Material på vilket avgiften bör läggas (inspelningsapparat eller band)	117
3.2.3	Skall avgiften vara offentligrättslig eller privaträttslig?	117
3.2.4	Vissa tekniska och administrativa frågor i samband med en avgiftsordning	118
3.2.5	Förhållandet till de internationella konventionerna på det upphovsrättsliga området	119
4	<i>Lagtextutkast m. m.</i>	121
5	<i>Specialmotivering</i>	123
<i>Bilagor</i>		
2:1	Teknik, statistik och utvecklingsprognos	125
2:2	Åtgärder i andra länder	133
2:3	Utdrag av prop. 1981/82:128	137

III Videogram och upphovsrätt

1	<i>Inledning</i>	143
2	<i>Något om videogramtekniken och videomarknadens utveckling</i>	145
2.1	Tekniken	145
2.2	Marknaden	147
3	<i>Olika användningsområden för videogram</i>	149
4	<i>Videogramdiskussioner inom de mellanstatliga organisationerna</i>	153

5	<i>Översikt över de upphovsrättsliga frågorna i samband med videogram</i>	155
5.1	Definition av videogram	155
5.2	Till vilken verkskategori bör videogrammen höra?	156
6	<i>Överväganden och förslag</i>	159
6.1	Allmänna synpunkter	159
6.2	Spridningsrätten	160
6.2.1	Utgångspunkter	160
6.2.1.1	Filmverken och spridningsrätten	160
6.2.1.2	Innehållet i spridningsrätten	164
6.2.2	Överväganden och förslag	164
6.3	Presumtionsregler avseende filmverk	168
6.3.1	Utgångspunkter	168
6.3.2	Reformbehov och framställda yrkanden	169
6.3.3	Överväganden och förslag	171
6.4	Behövs andra lagändringar?	173
6.5	Behövs ett särskilt skydd för producenter av filmverk?	175
6.6	Den s. k. parallellimporten	176
7	<i>De föreslagna ändringarna och fotolagen</i>	179
8	<i>Specialmotivering till lagförslagen m. m.</i>	181
	<i>Bilaga</i>	
3:1	Upphovsrättslagens regler och videogrammen	185
1	Grundläggande bestämmelser	185
2	Tillämpningen på videogram av reglerna om inskränkningar i upphovsrätten	187
3	Tillämpningen på videogram av reglerna om upphovsrättens övergång	190
4	Sammanfattning av vissa viktiga delar av rättsläget	191

IV Reservation och särskilda yttranden

V Upphovsrättens betydelse för samhällsekonomin – rapport från SCB

Förslag till ändringar i upphovsrättslagen (1960:729) och fotografilagen (1960:730)

Förslag till Lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

dels att 11, 23, 45–49 och 61 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 11 a, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Av offentliggjort verk må enstaka exemplar framställas för enskilt bruk. Vad sålunda framställts må ej utnyttjas för annat ändamål.

Vad i första stycket sägs medför ej rätt att för eget bruk låta annan framställa bruksföremål eller skulptur eller genom konstnärligt förfarande efterlikna annat konstverk, ej heller rätt att utföra byggnadsverk.

Föreslagen lydelse

11 §

Var och en får – med de begränsningar som följer av andra och tredje styckena – för sitt eget, enskilda bruk framställa eller låta framställa enstaka exemplar av verk, som har offentliggjorts.

Det är inte tillåtet att ens för enskilt bruk

- 1. uppföra en byggnad,*
- 2. direkt eftergöra sådant exemplar av ett filmverk som är avsett endast för offentlig visning här i landet,*

- 3. framställa exemplar av ett konstverk genom avgjutning av original, avtryck från originalplåt eller stock eller genom att använda någon annan metod som gör att exemplaret kan uppfattas som original.*

Det är inte heller tillåtet att låta utomstående framställa exemplar av ett musikaliskt verk, ett filmverk, ett bruksföremål eller – genom konst-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

närligt förfarande – ett annat konstverk. Vad som nu har sagts hindrar dock inte att utomstående anlitas för att framställa exemplar av verk som utsänds i ljudradio eller television, om det sker för att en enskild person skall kunna hålla sig informerad om och dokumentera inlägg i samhällsfrågor eller andra inslag i den offentliga debatten.

Exemplar som har framställts för någons enskilda bruk får inte användas för annat ändamål.

11 a §

Upphovsmän till verk, som har utsänts i radio eller television eller som har upptagits på anordning genom vilken det kan återges, har rätt till ersättning när band, skiva eller liknande anordning, som är ägnad som underlag för framställning av exemplar av verket för enskilt bruk, framställs eller införs för spridning till allmänheten i Sverige.

Rätt till ersättning får göras gällande endast av en organisation som företräder samtliga de kategorier av rättighetshavare som är berättigade till ersättningen.

Har material för vilket ersättning har erlagts använts för annat ändamål än för att framställa exemplar av verk för enskilt bruk, har den som betalat ersättningen rätt att återfå vad som har betalats. Krav på återbetalning skall riktas mot den organisation som har uppburit ersättningen. Sådant krav skall framställas inom tre år efter utgången av det år då materialet förvärvades. Görs inte det är rätten till återbetalning förlorad.

23 §

Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, får exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare och visas offentligt. Exemplar av musikaliska verk får dock inte utan upphovsmannens samtycke tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller annan därmed jämförlig rättshandling.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Exemplar av filmverk som har utgetts med upphovsmannens samtycke för annat ändamål än uthyrning eller utlåning får spridas vidare, dock inte på det sättet att det hyrs eller lånas ut till allmänheten eller överläts som ett led i en förvärvsverksamhet. Exemplaret skall anses ha utgetts för uthyrning eller utlåning om annat inte har angetts på detta.

45 §

En utövande konstnärs framförande av ett litterärt eller konstnärligt verk må icke utan hans samtycke upptagas på grammofonskiva, film eller annan anordning, genom vilken det kan återgivas, och ej heller utsändas i ljudradio eller television eller genom direkt överföring göras tillgängligt för allmänheten.

Ej må framförande, som upptagits på anordning varom i första stycket sägs, utan konstnärens samtycke överföras från en sådan anordning till en annan, förrän *tjugofem* år förflutit efter det år, då upptagningen ägde rum.

Beträffande upptagning, utsändning och överföring, som avses i denna paragraf, skall vad i 3 och 9 §§, 11 § första stycket, 14 § första stycket, 17, 20 och 21 §§, 22 § första stycket, 22 a–22 c, 24, 24 a, 27, 28, 41 och 42 §§ sägs äga motsvarande tillämpning.

Ej må framförande, som upptagits på anordning varom i första stycket sägs, utan konstnärens samtycke överföras från en sådan anordning till en annan, förrän *femtio* år förflutit efter det år, då upptagningen ägde rum.

Beträffande upptagning, utsändning och överföring, som avses i denna paragraf, skall vad i 3, 6–9 §§, 11 §, 11 a §, 14 § första stycket, 17, 20 och 21 §§, 22 § första stycket, 22 a–22 c, 24, 24 a, 26, 27, 28, 41 och 42 §§ sägs äga motsvarande tillämpning.

46 §

Grammofonskiva eller annan anordning, på vilken ljud upptagits, må ej utan framställarens samtycke eftergöras förrän *tjugofem* år förflutit efter det år, då upptagningen ägde rum. Såsom eftergörande anses även att upptagningen överföres från en sådan anordning till en annan.

Beträffande förfarande, som enligt denna paragraf är beroende av framställarens samtycke, skall vad i 9 §, 11 § första stycket, 14 § första

En grammofonskiva, en film eller en annan anordning, på vilken ljud eller filmverk upptagits, får inte utan framställarens samtycke eftergöras förrän femtio år förflutit efter det år, då upptagningen ägde rum. Såsom eftergörande anses även att upptagningen överföres från en sådan anordning till en annan.

Beträffande förfarande, som enligt denna paragraf är beroende av framställarens samtycke, skall vad i 6–9 §§, 11 §, 11 a §, 14 § första styck-

Nuvarande lydelse

stycket, 17 och 21 §§, 22 § första stycket, 22 a–22 c, 24 och 24 a §§ sägs äga motsvarande tillämpning.

Användes anordning som i 46 § sägs vid ljudradio- eller televisionsutsändning, skall, om utsändningen äger rum inom tid som i nämnda paragraf stadgas, ersättning utgå till framställaren ävensom till utövande konstnär, vars framförande upptagits på anordningen. Hava två eller flera konstnärer samverkat vid framförandet, kan dem tillkommande rätt endast göras gällande av dem gemensamt. Gentemot radio- eller televisionsföretaget göres utövande konstnärs rätt gällande genom framställaren.

Bestämmelserna i 9 §, 14 § första stycket samt 20, 21 och 24 §§ skola äga motsvarande tillämpning i fall som avses i denna paragraf. Beträffande utövande konstnärs rätt skola jämväl föreskrifterna i 27, 28, 41 och 42 §§ i motsvarande mån gälla.

Vad i denna paragraf stadgas gäller icke ljudfilm.

Föreslagen lydelse

et, 17 och 21 §§, 22 § första stycket, 22 a–22 c, 24 och 24 a §§ samt 26 § andra stycket sägs äga motsvarande tillämpning.

47 §

Användes i 46 § nämnd anordning på vilken ljud upptagits, vid ljudradio- eller televisionsutsändning eller vid offentligt framförande i förvärvssyfte skall, om utsändningen eller framförandet äger rum inom tid som där sägs, ersättning utgå till framställaren ävensom till utövande konstnär, vars framförande upptagits på anordningen. Har två eller flera konstnärer samverkat vid framförandet, kan dem tillkommande rätt endast göras gällande av dem gemensamt. Gentemot den som har använt anordningen kan här avsedd rätt endast göras gällande av framställare och konstnär gemensamt.

Bestämmelserna i 8 och 9 §§, 14 § första stycket, 20, 21 och 24 §§ samt 26 § andra stycket skall äga motsvarande tillämpning i fall som avses i denna paragraf. Beträffande utövande konstnärs rätt skall jämväl föreskrifterna i 27, 28, 41 och 42 §§ i motsvarande mån gälla.

48 §

Ljudradio- eller televisionsutsändning må icke utan radio- eller televisionsföretagets samtycke återutsändas eller upptagas på anordning, genom vilken den kan återgivnas. Utan sådant samtycke må ej heller televisionsutsändning återgivnas för allmänheten i biograf eller därmed jämförlig lokal.

Ej må utsändning, som upptagits på anordning varom i första stycket sägs, utan radio- eller televisionsföretagets samtycke överföras från en sådan anordning till en annan förrän *tjugofem* år förflutit efter det år, då utsändningen ägde rum.

Vad i 9 §, 11 § första stycket, 14 § första stycket, 17, 20 och 21 §§, 22 §

Ej må utsändning, som upptagits på anordning varom i första stycket sägs, utan radio- eller televisionsföretagets samtycke överföras från en sådan anordning till en annan förrän *femtio* år förflutit efter det år, då utsändningen ägde rum.

Vad i 6–9 §§, 11 §, 14 § första stycket, 17, 20 och 21 §§, 22 § första

Nuvarande lydelse

första stycket, 22 a–22 c, 24 och 24 a §§ sägs skall äga motsvarande tillämpning i fall som avses i denna paragraf.

Föreslagen lydelse

stycket, 22 a–22 c, 24, 24 a §§ *samt* 26 § *andra stycket* sägs skall äga motsvarande tillämpning i fall som avses i denna paragraf.

49 §

Katalog, tabell eller annat dylikt arbete, vari sammanställts ett stort antal uppgifter, må ej utan framställarens samtycke eftergöras, förrän tio år förflutit efter det år, då arbetet utgavs.

Vad i 9 §, 11 § första *stycket*, 14, 15 a, 22 a–22 c, 24 och 24 a §§ sägs skall äga motsvarande tillämpning beträffande arbete som avses i denna paragraf. Är sådant arbete eller del därav föremål för upphovsrätt, må den ock göras gällande.

Vad i 6–9 §§, 11 § första *och fjärde styckena*, 12, 14, 15 a, 16, 18 §§, 22 § första *stycket*, 22 a–22 c, 24, 24 a §§ *samt* 26 § *andra stycket* sägs skall äga motsvarande tillämpning beträffande arbete som avses i denna paragraf. Är sådant arbete eller del därav föremål för upphovsrätt, må den ock göras gällande.

61 §

Föreskrifterna i 45–48 §§ *äro* tillämpliga på framförande, ljudupptagning samt ljudradio- och televisionutsändning, som äger rum i Sverige.

Föreskrifterna i 45, 47 *och* 48 §§ *är* tillämpliga på framförande, ljudupptagning samt ljudradio- och televisionutsändning, som äger rum i Sverige. *Dessutom gäller dels 45 § för den som är svensk medborgare eller har sin vanliga vistelseort i Sverige, dels 48 § på radio- eller televisionsföretag som har sitt säte här i landet. 46 § gäller för alla ljudupptagningar.*

Vad i 49 § stadgas är tillämpligt på arbete, framställt av svensk medborgare eller svensk juridisk person eller av den som här har sin vanliga vistelseort, så ock eljest på arbete som först utgivits i Sverige.

1. Denna lag träder i kraft den

2. Bestämmelserna i 11 §, 11 a §, 23 § andra stycket, 45 § tredje stycket, 46 § andra stycket, 47 § andra stycket, 48 § andra stycket, 49 § andra stycket och 61 § första stycket tredje punkten tillämpas även på verk som tillkommit och på radio- och televisionutsändningar, upptagningar och framföranden som har ägt rum före ikraftträdandet ävensom på sammanställningar som har gjorts dessförinnan.

3. Bestämmelserna om skyddstid i 45 § andra stycket, 46 § första stycket och 48 § andra stycket tillämpas även på framföranden, ljudupptagningar samt ljudradio- och televisionutsändningar som ägt rum före lagens ikraftträdande förutsatt att skyddstiden enligt äldre bestämmelser då inte har löpt ut.

**Förslag till
Lag om ändring i lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild**

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild att det i lagen skall införas en ny paragraf, 5 a, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 a §

I fråga om den som har framställt en fotografisk bild skall vad som föreskrivs i 11 a § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk ha motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den

Den nya lagen skall tillämpas även på fotografisk bild som framställts före ikraftträdande och där utsändningen eller upptagningen ägt rum före ikraftträdandet.

BETÄNKANDET I KONCENTRAT:

Betänkandet består av fem avdelningar. De tre inledande utgör våra överväganden och förslag i fråga om (I) närstående rättigheter, (II) enskilt bruk och (III) videogram. I avdelning IV redovisas en reservation från en ledamot (Joakim Ollén) och experternas särskilda yttranden. Avdelning V består av en rapport över den studie om upphovsrättens betydelse för samhällsekonomin som statistiska centralbyrå gjort på vårt uppdrag.

I det följande redogörs i stark sammanfattning för det huvudsakliga innehållet i avdelningarna I-III.

I Närstående rättigheter

I denna avdelning

- diskuterar men *avvisar* vi tanken på att föra in skyddet för de utövande konstnärerna under den "egentliga" upphovsrätten och att skydda den konstnärliga prestationen som sådan
- diskuterar men *avvisar* vi förslaget om att utsträcka skyddet till konstnärliga cirkus- och variténnummer
- diskuterar men *avvisar* vi tanken på ett särskilt producentskydd för teaterföreställningar
- diskuterar och *föreslår* vi en förlängning av skyddstiden på detta område från 25 till 50 år
- diskuterar och *föreslår* vi att de utövande konstnärerna och gramfonproducenterna skall få ersättning när en ljudinspelning används i förvärvssyfte i offentliga sammanhang; rätten till ersättning föreslås skola göras gällande gemensamt av konstnär och producent
- diskuterar och *föreslår* vi vissa smärre ändringar när det gäller vilka konstnärer/producenter som skall ha skydd (de s. k. anknytningsmomenten); förslagen går ut på att
 - framförande av svenska medborgare resp. personer som bor här skyddas oavsett var framförandet äger rum
 - fonogram skyddas oavsett var de har framställts eller vem som har framställt dem
 - radio- och TV-utsändningar skyddas om sändarföretaget har sitt säte i ett land som är anslutet till Rom-konventionen

II Enskilt bruk

I denna avdelning

- diskuterar och *föreslår* vi vissa skärpningar i reglerna om rätten att kopiera för enskilt bruk; skärpningarna innebär
 - att det blir förbjudet att kopiera – förutom byggnadsverk – exemplar av filmverk som är avsett endast för offentlig visning här i landet och exemplar av konstverk genom avgjutning av original eller avtryck från originalplåt eller liknande, så att kopian kan uppfattas som original
 - att det blir förbjudet att anlita utomstående för att kopiera musikaliska verk, filmverk, bruksföremål eller – genom konstnärligt förfarande – andra konstverk; detta skall dock inte hindra att utomstående anlitas för att framställa exemplar av verk som utsänds i ljudradio eller television om det sker för att någon skall kunna hålla sig informerad om och dokumentera inlägg i samhällsfrågor eller andra inslag i den offentliga debatten
- diskuterar och *föreslår* vi att
 - de som gör ljud- och videoinspelningar i någon form skall betala en ersättning både för det inkomstbortfall som kan drabba rättighetsinnehavarna och för det ökade utnyttjandet heminspelningen och hemkopieringen medför
 - denna avgift skall läggas på bandmaterialet
 - avgiften konstrueras som en privaträttslig avgift, som erläggs av den som framställer eller importerar bandmaterialet till en organisation som representerar de olika rättighetshavarkategorierna
 - avgiftens storlek bestäms genom förhandlingar mellan parterna eller i sista hand av domstol
 - den som har betalat ersättningen har rätt att återfå vad han har betalat om material, för vilket ersättning har erlagts, använts för annat ändamål än för att framställa exemplar för enskilt bruk.

III Videogram och upphovsrätt

I denna avdelning konstaterar vi inledningsvis att ett videograminnehåll som når verkshöjd är att betrakta som ett filmverk i ULR:s mening. Vi

- diskuterar hur reglerna om spridningsrätt skall tillämpas på videogram och *föreslår* endast den ändringen i förhållande till vad som nu anses gälla att den som köpt ett videogram som är lagligen utgivet för försäljning skall ha rätt att överlåta detta vidare, dock inte inom ramen för förvärvsverksamhet
- diskuterar den s. k. presumtionsregeln i 39 § URL men *avvisar* tanken på att nu föreslå några ändringar i paragrafen
- diskuterar behovet av ett särskilt skydd för producenter av filmverk och *föreslår* att ett sådant införs
- diskuterar behovet av vidgade möjligheter att ingripa mot den s.k. parallellimporten av videogram men *lägger inte* fram något förslag i frågan.

Summary in English

In this report the Government Committee for the Revision of the Copyright Law puts forward proposals for revision of certain aspects of Swedish copyright law. These proposals concern (1) *neighbouring rights*, the provisions relating to the possibility to make (2) *single copies of protected works for private use* and, finally, copyright questions concerning (3) *videograms*.

The work of the Committee has been conducted in cooperation with the corresponding Committees in the other Nordic countries. Even if it has not been possible to maintain a complete coordination neither as regards the time for the publication of the proposals, nor as regards their contents, the proposals still reflect a remarkable Nordic cooperation in the field of copyright.

1. As regards the *neighbouring rights* the Committee has considered some of the basic principles for the protection in this field and also puts forward some specific proposals aiming at a better protection in this area.

The more basic considerations relate mainly to the protection of performing artists. The Committee has examined whether the protection should, as is presently the case, be linked to the performance of a work or if it should instead relate to "artistic performances".

The Committee has, however, not proposed any changes in this respect. One consequence of this is that magicians, circus artists and other performers who do not perform works are still not given protection under these specific provisions.

The most important proposed amendment concerns the period of protection, which is under the present law 25 years for all the categories of beneficiaries in the field of neighbouring rights. The Committee proposes an extension to 50 years. Among the reasons for this is that the demand for new publication of older recordings is now such that it is reasonable that they should be protected against such use without consent from the performers appearing on the recording as well as from the producer of it. Even if some objections have been raised against the extension the Committee has found the arguments in favour of the extension convincing.

The other important amendment concerns the performers' and phonogram producers' right to remuneration when a sound recording is used in certain public contexts. Sweden has so far been the only country in the context of the Rome Convention which grants such remuneration only for use of recordings in radio and TV but not in other cases of public use, e.g.

discoteques, shopping centers and alike. It is now proposed that the right to remuneration be extended to cover also other public use for profit-making purposes. Under present law the right may be exercised only through the phonogram producer. It is now proposed that the right may be exercised jointly by the producer and the performer.

The Committee has given a lot of attention to one of the most complex issues in the field of neighbouring rights, i.e. the criteria for the applicability of the provisions. As one of the few countries in the Rome Convention family Sweden has applied the criterion of territoriality, i.e. according to where the performance etc. took place. It has been considered if one should instead adopt the more common criterion of nationality and protect the beneficiaries according to their nationality. For a number of reasons, in particular the costs and the practical problems involved in the change, the Committee has, however, decided not to propose a change in this respect. Only some minor changes are proposed, such as granting protection not only for performances in Sweden but also to persons who are Swedish citizens or have their habitual residence in Sweden. In respect of radio- and TV-organizations it is proposed that protection will be given according to where their headquarters are and not only, as is now the case, where the broadcast takes place.

2. As regards the right to make *copies for private use* the basic provision in the present copyright law states that it is permissible to make single copies for private use of works which have been disseminated to the public. Such copies may not be used for other purposes. This right does not extend to the construction of a work of architecture. Nor is it permissible to commission others to make useful articles or to copy the artistic work of another person by means of an artistic process.

The Committee has now reconsidered this provision in particular in the light of the impact of new reproduction techniques which, among other things, make it possible to make copies of a quality which was completely unknown at the time when the present Copyright Act was introduced.

In the first instance the Committee proposes that the right to make copies for private use should not apply to—in addition to the construction of works of architecture—a) the direct reproduction of such copies of cinematographic works which are intended only for public showing in Sweden, and, b) the making of copies of a work of art by means of moulding from an original or by use of other methods implying that the copy may be conceived as an original.

As regards the possibility to engage other persons for the making of copies the Committee puts forward some proposals for amendments. Thus it should not be permissible to have copies made of musical works or cinematographic works or works of applied art or—by means of an artistic process—other works of art. In order not to create obstacles for the exchange of information and the public discussion it is, however, proposed that it should always be permissible to engage other persons for the making of recordings of works which have been broadcast in sound radio or TV, provided that the reproduction is made in order that private persons shall be able to keep themselves informed about and for documentary purposes keep interventions in public matters or other elements of the public debate.

The increasing use of tape and video recorders for the making of copies for private use is considered to have a negative effect on the possibility for the right owners to get a fair remuneration out of the use made of their works. Therefore the Committee now proposes that a levy is put on blank tapes, discs and other devices suited for the making of private copies of protected works. The levy is to be paid when the device is imported to Sweden or manufactured here. An organization representing the right owners shall collect the expected income of this levy and divide and distribute the money between them. Since 1 September 1982 there is a tax on blank audio and video tape. The Committee has not considered it to be its task to solve the problems concerning the coordination between the tax and the levy that is now proposed.

3. In Sweden like in most other industrialized countries *videograms* have become an important element in the media environment. The Swedish copyright law as it is now framed does not contain specific provisions on videograms, which are, generally speaking, to be considered as cinematographic works. In respect of such works the basic approach under the law is that the author retains the so-called distribution right, i.e. the right to control all acts implying a distribution to the public. This means that an authorization from the author is necessary for all acts whereby a videogram is offered for sale, leasing or lending or similar acts directed towards the public. This applies not only the first time when the videogram is put on the market but also in respect of all subsequent acts of this kind. It goes without saying that this right is very important for the video market.

The Committee does not propose any change in the basic approach to the distribution right but only some minor amendments. A distinction is, broadly speaking, made between videograms which are put on the market for sale and such which are put on the market for leasing or lending. As regards the former category it is proposed that the author should not be able to control the resale in general but only such resale when it is made in the course of profit-making activities. Furthermore he keeps the distribution right as regards leasing and lending to the public. As regards videograms which are put on the market for other purposes than sale the author retains, as under the present law, the full distribution right. If not otherwise indicated on the videogram it shall be considered as put on the market for the purpose of leasing or lending.

In addition to the distribution right the Committee has also considered some other copyright issues in relation to videograms. It proposes a specific independent right for the producer of a cinematographic work to control the reproduction of the work. The proposed right is similar to the right enjoyed under the present law for producers of phonograms and is proposed to last for 50 years. Furthermore the Committee has considered the implications of certain provisions of presumption contained in the law and applicable to cinematographic works. The question was if and to what extent these provisions could imply a right for the owner of the copyright in the work to make copies of the work in the form of videograms. The Committee does not, however, propose any amendments to the provision. The Committee has also considered certain aspects of the performing artists' rights in respect of

videograms, in particular if and to what extent an authorization should be necessary for further acts of use of a videogram containing a recording of their performance. Also in this respect the Committee has, however, not proposed any changes in the present law.

Avdelning I

Närstående rättigheter

1 Inledning

Skådespelare, musiker, sångare och andra artister – utövande konstnärer enligt den upphovsrättsliga terminologin – är viktiga för kulturlivet. Det är i stor utsträckning genom deras insatser som det andliga skapandet görs tillgängligt för en större publik. De prestationer som de utför förutsätter talang, skicklighet och yrkeskunnande. I många länder har man också infört lagregler för att förhindra att deras prestationer utan tillstånd används hur som helst.

En viktig roll i kulturförmedlingen har också olika kategorier av producenter, t. ex. företag som framställer grammofonskivor och andra ljudinspelningar (fonogramproducenter) och företag som anordnar radio- och TV-utsändningar (radioföretag). De kulturalster som dessa producenter tar fram – i regel efter betydande investeringar – är särskilt utsatta för obehörig kopiering och vidare spridning. Lagstiftningen skyddar därför på många håll även dessa grupper.

De utövande konstnärernas, fonogramproducenternas och radioföretagens prestationer och insatser kan skyddas på olika sätt och i olika grad. Skyddet kan grundas antingen på lagstiftning eller på s. k. "case law", dvs. avgöranden av domstolar. Det kan kläs i olika rättsliga dräkter. I vissa länder, bl. a. de nordiska, har man i huvudsak valt att ge dessa grupper individuella, privaträttsligt grundade rättigheter till framföranden, inspelningar etc. I våra länder regleras dessa rättigheter inom ramen för den upphovsrättsliga lagstiftningen. Rättigheterna står upphovsrätten nära och de kallas därför vanligen för "närstående rättigheter". Samma system med individuella rättigheter finns även i andra länder, t. ex. Västtyskland, Storbritannien och Österrike.

Andra länder har andra system för att skydda de utövande konstnärernas prestationer. I några länder ges ett rent upphovsrättsligt skydd. I andra förekommer system som ger möjlighet till ingripanden mot obehöriga utnyttjanden utan att skapa överlåtbara rättigheter. Hit hör t. ex. skydd enligt reglerna om illojal konkurrens, skydd genom administrativa regler, skydd genom rena straffbestämmelser och skydd genom arbetsrättslig lagstiftning.

I Sverige regleras de närstående rättigheterna i vid mening i 5 kap. i lagen (1960:279) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.¹ Sedan bestämmelserna kom till i början av 1960-talet har skyddet för de närstående rättigheterna i vissa hänseenden visat sig vara mindre tillfredsställande till följd av den tekniska och samhällsliga utvecklingen. En redogörelse för och synpunkter på denna utvecklings konsekvenser finns med som *bilaga 1:1*.

¹ Förkortas i fortsättningen i denna och de övriga avdelningarna URL.

2 Gällande rätt i Sverige och några andra länder; konventioner m. m. på området

En redogörelse för dagens svenska lagstiftning på området finns i *bilaga 1:2*. Där lämnas också redogörelser för hur de närstående rättigheterna har reglerats i de andra nordiska länderna och i ett antal utomnordiska länder. Den som vill skaffa sig en bild av konventionsarbetet och dess resultat finner ett avsnitt om detta i bilagan. Där beskrivs också hur ersättningsfrågor och de andra frågor som regleringen ger upphov till hanteras rent praktiskt.

3 Önskemål om ändringar i regelsystemet och en sammanfattning av de frågor som tas upp

Inom de nordiska upphovsrättsutredningarna har i olika sammanhang skyddet för de närstående rättigheterna kommit upp till diskussion genom propåer från skilda håll.

Utredningarna har till en början övervägt de önskemål som har gått ut på *en mera allmän och principiell översyn* av skyddssystemet. Det har – mera konkret uttryckt – gällt om skyddet skall utformas som ett system av individuella privaträttsliga rättigheter eller inte och vilken konstruktion och omfattning det skall ha. De frågorna tar vi här upp i två inledande avsnitt (4.1 och 4.2.1).

Under utredningarnas arbete har vidare en rad förslag förts fram om *ändringar i regelsystemet på särskilda punkter*. Här tar vi upp ett antal frågor som vi bedömer som specifika för just de närstående rättigheterna och några andra frågor som onekligen knyter an till dessa rättigheter. Till de förra ("de specifika") har vi då hänfört frågorna om

- skydd för cirkus- och varietéartister m. fl. (avsnitt 4.3)
- förlängning av skyddstiden (avsnitt 4.4)
- ersättning vid även annat offentligt utnyttjande av upptagningar ("sekundärt bruk") än sådant som sker i radio och TV, inklusive bl.a.
 - frågan om en ensamrätt för de utövande konstnärerna
 - skydd mot plagiat (avsnitt 4.5)
- omfattning och principer för administrationen av ersättningsrätten enligt 47 § (avsnitt 4.6, jfr avsnitt 4.8)
- anknytningsmomenten, dvs. vilka utövande konstnärer, fonogramframställare och radioföretag som skall skyddas (avsnitt 4.7)

Bland de frågor med koppling till de närstående rättigheterna som vi tar upp här kan nämnas den som gäller ett särskilt skydd för teaterproducenter (avsnitt 4.12). Avslutningsvis (avsnitt 4.13) anlägger vi några synpunkter på hur våra förslag lagtekniskt bör hanteras.

4 Utredningens överväganden och förslag

4.1 Huvudprinciperna för skyddet

Ett skydd för de närstående rättigheterna kan konstrueras enligt ettdera av två huvudalternativ. Det ena alternativet är att använda sig av en ordning med individuella, privaträttsliga rättigheter. Det andra innebär ett system där t. ex. enbart straffsanktioner kan tillgripas mot den som kränker en av rättigheterna eller dessa tillgodoses på något annat "offentligrättsligt" sätt.

Romkonventionen föreskriver i fråga om utövande konstnärer att de skall ha "möjlighet att förhindra" vissa utnyttjanden av deras prestationer. Bestämmelsen ger alltså endast en rätt att *förbjuda* ett utnyttjande, inte en ensamrätt till utnyttjandet. Att bestämmelsen fick denna utformning berodde på att man ville göra det möjligt för Storbritannien att ansluta sig till konventionen. Bestämmelsen ger konventionsstaterna en viss frihet när det gäller att utforma skyddet. – I fråga om fonogramframställares och radioföretags skydd föreskrivs däremot att de skall ha rätt att "lämna tillstånd till eller förbjuda" vissa utnyttjanden. Detta innebär att skyddet för dessa rättighetshavare skall utformas som privaträttsligt grundade rättigheter. I fråga om s. k. sekundärt bruk (= utnyttjande av inspelningar i t. ex. radio och TV) är det lämnat öppet om rättigheterna – som i detta hänseende inte är obligatoriska enligt konventionen – skall utformas som privaträttsliga rättigheter eller på annat sätt.

Det alldeles övervägande antalet länder inom Romkonventionen har – i likhet med de nordiska – valt det första av de två alternativ som nämns i inledningen. Detta gäller för alla kategorier rättighetshavare när det gäller det primära utnyttjandet av deras prestationer (radioutsändning, inspelning, kopiering). Varje "skyddsvärd" person har i detta system en egen rätt att bestämma över hur hans prestation skall användas. Denna rätt kan han eller hon disponera över genom att överlåta den; kränks den kan den som gör det dels straffas, dels bli skyldig att betala skadestånd.

Det andra alternativet har Storbritannien valt. Där skyddas de utövande konstnärerna enbart genom straffrättsliga sanktioner. Av större intresse i det här sammanhanget är emellertid den norska lösningen ("fondsordningen") i fråga om det sekundära bruket, vilken innebär ett mera kollektivt betonat system. Den bygger på tanken att en avgift skall betalas till en fond för allt offentligt utnyttjande av inspelningar. En del av fondens medel används för utdelning till norska musiker och andra utövande konstnärer. En del – till sitt

belopp bestämt av regeringen – går till fonogramproducenter. Enligt den norska ordningen har artister och fonogramproducenter inte någon individuell privaträttslig rätt till ersättning. Systemet innebär närmast en beskattning av den mekaniska musiken, oavsett varifrån den kommer, till förmån för den norska artistkåren som helhet.

Den ordning som man nu har i de nordiska länderna för *de primära utnyttjandena* har använts under närmare 20 år och är fast etablerad; den förefaller ha fungerat i stort sett tillfredsställande. Detsamma synes vara fallet med de ersättningsordningar som har etablerats för *sekundära utnyttjanden* av inspelningar bl. a. i radio och TV. Detta beror inte minst på det omfattande arbete som rättighetshavarnas organisationer har lagt ner såväl nationellt som internationellt på att finna smidiga lösningar.

Det är mot denna bakgrund som behovet och lämpligheten av ändringar i systemuppbyggnaden måste bedömas. Dessutom måste hänsyn tas till önskvärdheten av att ha en likartad nordisk reglering; behovet av en sådan harmonisering har blivit än mer framträdande bl. a. genom olika samarbetsprojekt på det kulturella området, t. ex. genomförandet av ett nordiskt programsamarbete med hjälp av direktsändande satellit.

Vi går emellertid inte närmare in på dessa frågor här eftersom de f. n. utreds i annat sammanhang. Vi nöjer oss med att erinra om att denna aspekt inte får glömmas bort.

I samband med en översyn av de grundläggande principerna för skyddet av de närstående rättigheterna skulle det också kunna komma i fråga att, som har skett i den danska utredningen, till diskussion ta upp frågan om det självständiga skydd som fonogramproducenter samt radio- och TV-företag har enligt 5 kap. URL bör bestå eller om dessa producentkategorier skall hänvisas till det skydd som de kan få genom avtal med upphovsmän, artister och andra rättighetshavare. Enligt vår mening föreligger det emellertid ett stort behov av ett sådant självständigt skydd för dessa producenter, särskilt mot bakgrund av det omfattande dagliga utnyttjande som kan ske av deras prestationer. Vi anser det för vår del ställt utom varje diskussion att fonogramproducenter och radio och TV-företag fortfarande bör ha ett självständigt skydd enligt de principer som nu gäller.

Vi har – efter att ingående ha övervägt alla omständigheter – stannat för att samtliga de kategorier som i dag har skydd enligt 5 kap. URL fortfarande bör ha det. Skyddet bör enligt vår uppfattning även i fortsättningen i huvudsak baseras på privaträttsligt grundade rättigheter till prestationerna i överensstämmelse med vad som gäller inom den ”egentliga” upphovsrätten.

4.2 Utövande konstnärer: Skyddets konstruktion och omfattning

4.2.1 Överväganden om skyddskonstruktionen

De utövande konstnärernas framföranden utgjorde tidigare och innan de nya teknikerna gjorde sitt intåg en engångsprestation. De framfördes i en lokal och kunde avlyssnas eller ses endast av de personer som fanns i lokalen. Något behov av skydd mot obehöriga utnyttjanden av framförandet förelåg

knappast. I dag är läget ett annat. De moderna metoderna för inspelning och återgivande av sådana framföranden gör det möjligt att spela in, återge och använda de gjorda prestationerna ett praktiskt taget obegränsat antal gånger. I detta förhållande ligger den egentliga grunden för det anspråk på skydd som dessa konstnärer har – och i varje fall delvis har fått tillgodosett.

Behovet av skydd gäller i första hand originalframföranden. Lagen föreskriver därför i dag att originalframförandet inte får spelas in utan konstnärens samtycke och inte heller sändas ut i radio eller TV. Dessutom gäller att inspelningar inte får kopieras utan konstnärens samtycke och att ersättning skall utgå när ljudinspelning används i radio eller TV. Konstnärens framträdande är emellertid inte skyddat på samma vidsträckta sätt som ett verk i upphovsrättslig mening. Ett pågående framförande är skyddat mot utnyttjande på teknisk väg men är inte skyddat mot t. ex. ett plagiat eller mot ett närgånget efterliknande.

I den nordiska diskussionen har ibland hävdats att skyddet för utövande konstnärer borde föras in under upphovsrätten, så att det i princip kom att gälla även mot efterliknanden.

I Sverige har man tidigare diskuterat om t. ex. en skådespelares tolkning av en roll skulle kunna anses som en (partiell) bearbetning av det sceniska verket. Denna tanke har tidigare avisats. Vi anser inte heller att den upphovsrättsliga lagstiftningen skall eller bör tolkas så att den skulle kunna omfatta utövande konstnärers framföranden av verk.² Detta ställningstagande har lett till krav på att de utövande konstnärerna skall ges ett direkt upphovsrättsligt skydd.

Ett skäl för en sådan ordning skulle vara att den teknologiska utvecklingen har inneburit en ständigt minskad direktkontakt mellan de utövande konstnärerna och deras publik; inspelade prestationer har fått en allt större betydelse. På så sätt har skillnaden mellan de utövande konstnärerna och upphovsmännen till bearbetningar av verk delvis suddats ut. De utövande konstnärernas behov av skydd har därför i stigande grad kommit att sammanfalla med de egentliga upphovsmännens.

Ett annat skäl som har anförts är att det i praktiken visat sig att de utövande konstnärernas prestationer emellanåt blir föremål för plagiat. På senare tid har det i viss omfattning på marknaden dykt upp grammofonskivor och kassettband där studiomusiker eftergör kända artisters försäljningssuccéer, s. k. sound alikes. Även scen- och balettinstruktörers och regissörers iscensättningar och koreografi kan (om inte prestationen är sådan att den är upphovsrättsligt skyddad, jfr ovan) plagieras med hjälp av videoupptagningar; så verkar också ske i ökande omfattning.

Dessa krav ger oss anledning till dessa allmänna synpunkter. När det gäller att bedöma behovet av åtgärder mot företeelser av detta slag måste man hålla i minnet att en utövande konstnärers framförande och en upphovsmans skapande både teoretiskt och praktiskt är två helt skilda typer av prestationer. Det kan därför aldrig bli tal om att den ena prestationen skulle ha någon högre valör än den andra. I stället rör det sig om prestationer som utförs från helt skilda förutsättningar och där skyddet följaktligen kan behöva utformas på olika sätt.

Det får inte heller bortses från att ett upphovsrättsligt skydd förutsätter en

² Undantag syns dock i vissa fall böra göras för insatser av regissörer. Vi hänvisar i den delen till vad som har anförts i förarbetena till URL (prop. 1960:17 s. 76 och 228). Vi återkommer till frågan om skyddet för regissörer i samband med att vi behandlar verksbegreppet; i det sammanhanget behandlar även de norska och danska utredningarna den frågan.

viss konstnärlig nivå och att framförandet är präglad av konstnärens individualitet. De nuvarande skyddsbestämmelserna för de utövande konstnärerna kan knappast anses ställa något krav i detta hänseende. Grunden för att skydd bereds dem är visserligen att han eller hon har förmågan att tolka litterära och konstnärliga verk. Skyddet gäller emellertid för alla slags framföranden av sådana verk, oavsett om framförandet i det enskilda fallet kan betecknas som en konstnärlig tolkning eller inte (prop. 1960:25 s. 228–229). Detta betyder att om skyddet för utövande konstnärer fördes in under upphovsrätten så skulle detta medföra en skärpning av förutsättningarna för skydd; en del fall som nu har skydd skulle förlora detta.

Vi menar för vår del att skyddet bör omfatta *alla* framföranden av verk som en "utövande konstnär" gör.

Det bör vidare erinras om att det finns avgörande skillnader från praktisk synpunkt mellan en utövande konstnärs prestation och t. ex. en översättares eller bearbetares skapelse. Ett problem i sammanhanget utgör det förhållandet att ett upphovsrättsligt skydd skulle kunna innebära att en utövande konstnär skulle få ensamrätt till en viss form för framförande. Skulle detta bli fallet skulle det tveklöst uppstå oacceptabla begränsningar i de utövande konstnärernas möjligheter att verka; omfattande och svårdefinierade undantag skulle bli nödvändiga. Till bilden hör också att en översättning eller en bearbetning normalt är en engångsföreteelse som blir föremål för ett individuellt avtal. Framföranden är däremot återkommande händelser som typiskt sett varje gång är föremål för en upplåtelse från STIM eller ett standardkontrakt med teaterförlag. Om man inför ett upphovsrättsligt skydd för de utövande konstnärerna skulle detta innebära att vissa verk med tiden kommer att beläggas med ett oöverskådligt antal "bi-upphovsrättigheter". Detta skulle ställa den utövande konstnären i en besvärlig situation särskilt när ett ofta spelat verk skall framföras eftersom det blir synnerligen svårt att i praktiken handha ett sådant rättighetskomplex. Detta kan också leda till skada för kompositören och/eller författaren.

Om inte kravet på att utövande konstnärer skall ges ett upphovsrättsligt skydd kan eller bör tillgodoses har det yrkats att skyddet i varje fall ändras så att det kommer att gälla vad som kallas ett "prestationsskydd". Det påpekas att skyddet enligt nuvarande regler förutsätter att framförandet avser ett litterärt eller konstnärligt verk. I stället bör, säger man, skyddet knytas till själva det konstnärliga framförandet. Lagtekniskt skulle detta ske genom att som skyddsföremål anges "ett konstnärligt framförande, särskilt framförandet av ett litterärt eller konstnärligt verk". Inom de danska och finska utredningarna har det uttalats sympati för denna tanke. Man menar då att en sådan bestämning av skyddsobjektet på ett mer adekvat sätt än f. n. skulle ange vad som motiverar skyddet, dvs. den konstnärliga prestationen. Vidare skulle skydd komma att ges åt vissa grupper av artister, som enligt gällande lagstiftning saknar skydd, t. ex. vissa cirkus- och varietéartister.

Till detta "andrahandskrav" vill vi göra dessa kommentarer. En ändring i denna riktning skulle från rättspolitisk synpunkt i och för sig utgöra en bekräftelse av att de utövande konstnärernas skydd bör ses som självständigt från upphovsrätten och bedömas utifrån sina egna förutsättningar. Den skulle emellertid enligt vår mening leda till föga önskade, praktiska

konsekvenser. När det gäller utövande konstnärer som framför verk skulle den nämligen innebära en viss skärpning av förutsättningarna för skydd, eftersom den nuvarande lagstiftningen inte gör det till ett villkor för skydd att framförandet kan betecknas som konstnärligt. En sådan skärpning kan enligt vår mening inte godtas. Till detta kommer att ett skydd för prestationen som sådan skulle leda till gränsdragningsproblem framför allt när det gäller att avgöra vad som är "konstnärligt" och vad som inte är det. Enligt vår mening erbjuder det större och svårare problem att avgöra detta än att bestämma vad som är ett verk och vad som inte är det.

Det har sagts att om det är själva framförandet som skyddas, så blir det möjligt att ingripa mot vad som i princip är plagiat av utövande konstnärers framföranden ("sound-alikes"). Vid bedömningen av tyngden hos det skälet bör först beaktas att det i många fall är möjligt att ingripa med stöd av marknadsföringslagen mot utbud till allmänheten av plagiat, som här avses.³ Det inträffar exempelvis ofta att skivornas eller kassetternas omslag är utformade på ett sådant sätt att de vilseleder allmänheten beträffande prestationens ursprung eller "kvalitet". – När det sedan gäller själva efterliknandet av andra utövande konstnärers prestationer finns det enligt vår uppfattning principiella skäl som talar emot ett skydd i detta hänseende. Den konstnärliga friheten riskerar att beskännas och regeln skulle kunna komma i konflikt med en allmän princip på det immaterialrättsliga området, nämligen den som säger att teknik, stil eller maner etc. inte är skyddade. Vi anser alltså inte att det för svensk del behövs någon särskild regel för "sounds-alikes".

Vid vårt övervägande av samtliga omständigheter har vi – kort uttryckt – kommit fram till att

- skyddet för utövande konstnärer bör regleras genom särskilda bestämmelser och inte av den "egentliga" upphovsrätten
- skyddet bör ta sikte på att skydda framförandet av ett litterärt eller konstnärligt verk, inte den konstnärliga prestationen som sådan.

4.3 Skydd för cirkus- och varietéartister m. fl.

4.3.1 Inledning

En utövande konstnär har i dag skydd endast för framföranden som avser litterära eller konstnärliga verk (45 § URL). Andra framföranden, t. ex. akrobaters, trollkonstnärers och cirkusartisters prestationer, skyddas inte. Det finns alltså inga upphovsrättsliga hinder mot att sådana framföranden filmas eller tas upp på videogram och sedan visas t. ex. i TV.

Det förslaget har förts fram att skyddet enligt 45 § borde utvidgas till att omfatta även framföranden av detta senare slag. En sådan utformning av bestämmelsen diskuterades f. ö. under förarbetet till URL men avvisades både av auktoritetskommittén (SOU 1956:25 s. 380) och av föredragande departementschefen (prop. 1960:17 s. 241) och därefter även av riksdagen (LU 1960:41 s. 102 f, rskr 406).

³ Den danska utredningen föreslår en uttrycklig regel i 45 § URL, som förbjuder att upptagningar utan upphovsmannens samtycke expedieras eller marknadsförs på ett sådant sätt att det finns risk för att allmänheten förväxlar olika upptagningar.

4.3.2 Överväganden

Till förmån för att utvidga skyddet enligt 45 § URL till att omfatta även artister vilkas framföranden inte avser verk talar onekligen i princip skäl av samma slag som de som motiverat skydd för utövande konstnärer som framför verk. Framförande av varieté- och cirkusnummer fordrar stor talang och skicklighet och kräver långvarig övning. Även sådana framföranden kan spelas in och utnyttjas obehörigt. Behovet av skydd har ökat under senare år genom teknologins snabba utveckling. Upptagningar av framföranden, som det kan ha kostat många års möda och träning att fullända, kan genom kabel- och satellitteknik samt, framför allt, genom videogram spridas till mycket stora åskådarkretsar. Därigenom kan artisten på kort tid "förbrukas". Även andra grupper som utför prestationer inför publik – t. ex. professionella konstnärer – kan ha behov av skydd mot att deras prestationer utnyttjas genom obehöriga utsändnings- och inspelningsåtgärder.

Enligt vår mening kan emellertid skydd inom den egentliga upphovsrättsliga lagstiftningen komma i fråga endast i fall där det finns en anknytning till det rättsområde som omfattas av denna lagstiftning. Det är denna synpunkt som ligger bakom den danska utredningens förslag att ge skydd i dessa sammanhang åt sådana hithörande prestationer förutsatt att de kan anses som *konstnärliga*. Det är uteslutet att inom den upphovsrättsliga lagstiftningen bereda skydd åt sådana grupper som inte har någon anknytning till detta område, t. ex. professionella idrottsutövare. Enligt vår mening kan inte heller skydd inom denna lagstiftning beredas åt personer, som utför varieté- eller cirkusnummer eller liknande prestationer som saknar konstnärliga inslag. Begränsas sålunda skyddet till att omfatta konstnärliga varieté- och cirkusnummer kommer det emellertid att förlora en stor del av sin praktiska betydelse. Som vi ser det är nämligen konstnärliga framträdanden av detta slag i många fall redan upphovsrättsligt skyddade. Om i konstnärliga varieténummer framförs visor, sketcher och liknande ting, är dessa i regel uppenbarligen att anse som skyddade verk. Om som exempel från cirkusområdet väljs ett genomarbetat nummer av en framstående clown, utgör detta i regel – eller rymmer i varje fall inslag av – sådan konstnärlig pantomim, som är upphovsrättsligt skyddad. Det är ju att märka att inom upphovsrätten skyddas även improvisationer, under förutsättning att de fyller vanliga krav på verkshöjd. Detta innebär att en artist som skapar ett verk under sitt framförande får upphovsrättsligt skydd för verket.

Många *konstnärliga varieté- och cirkusnummer* är alltså att anse som upphovsrättsligt skyddade verk. Även andra konstnärliga prestationer kan i vissa fall anses som sådana verk. Detta får emellertid inte skymma det faktum att vissa grupper av konstnärliga framföranden som inte avser verk och som inte heller på samma gång utgör skapande av verk faller utanför det skyddade området. Kvar står därför frågan om 45 § URL bör utvidgas till att avse även *konstnärliga framföranden* av varieté- och cirkusnummer och liknande.

Gör man den utvidgningen bäddar man emellertid även här för svåra gränsdragningsproblem. Frågan huruvida ett visst framförande är att anse som ett upphovsrättsligt skyddat verk kan visserligen erbjuda vissa svårigheter men kan dock avgöras med ledning av kriterier som i princip är välkända inom upphovsrätten. Frågan huruvida själva *framförandet* av ett

visst varieté- eller cirkusnummer är att anse som i någon mening konstnärligt är av annat slag och några hållpunkter för bedömningen finns knappast. Svårigheter kan också uppstå när det gäller att avgränsa skyddet mot sportprestationer t. ex. isdans och annat där en bedömning även av det konstnärliga inslaget ingår. Motsvarande praktiska problem uppstår knappast när det gäller skyddet för utövande konstnärer som framför ett litterärt eller konstnärligt verk. De nuvarande bestämmelserna får anses innebära att alla slags framföranden av skyddade verk i princip omfattas av 45 § URL, oberoende av om själva framförandet kan betraktas som konstnärligt eller inte (se avsnitt 4.2.1).

Vid ett ställningstagande bör slutligen beaktas att det finns rättsregler utanför upphovsrätten som ger vissa möjligheter till skydd mot obehörig TV-utsändning o. dyl. De framträdanden, som det här är fråga om, sker i allmänhet i slutna lokaler och vederbörande kan då kontraktsvägen skaffa sig garantier mot att arrangören släpper in obehöriga TV-reportrar o. dyl. I många fall får en sådan garanti anses underförstådd. Överträds garantibestämmelser av detta slag kan skadeståndsansvar komma ifråga. Oberoende av avtalsförhållandet kan måhända också vissa allmänna rättsgrundsatser erbjuda ett visst skydd (jfr dock NJA 1976 s. 282); och i vissa situationer torde skydd kunna ges på konkurrensrättsliga grunder.

När vi övervägt skälen för och emot en utvidgning av tillämpningsområdet av 45 § till att omfatta konstnärliga cirkus- och varieténummer och liknande prestationer har vi funnit att de senare överväger. Vi

- avvisar alltså tanken på att utvidga 45 § URL till att omfatta konstnärliga cirkus- och varieténummer.

Det skyddsbehov som onekligen finns bör – som vi ser det – tillgodoses genom en förhållandevis generös tillämpning av bestämmelserna om upphovsrättsligt skydd för konstnärliga verk och inte genom en utvidgning av tillämpningsområdet för 45 § URL.

4.4 Förlängning av skyddstiden utöver 25 år

4.4.1 Bakgrund och reformbehov

Det skydd mot mångfaldigande av inspelningar som utövande konstnärer, fonogramproducenter och radioföretag har gäller i dag under 25 år från det år då inspelningen ägde rum (45, 46 och 48 §§ URL).

Skyddstidens längd diskuterades inte särskilt utförligt vid lagens tillkomst. Auktoritetskommitténs förslag innehöll en skyddstid om 25 år. Vid remissbehandlingen ansåg skådespelarnas fackorganisation att skyddstiden var för kort. Departementschefen menade emellertid (prop. 1960:17 s. 241) att man i avvaktan på erfarenheter av tillämpningen av den nya lagen borde godta förslaget.

Det kan nämnas att det i det ursprungliga danska utkastet till betänkande inför 1960 års upphovsrättslagstiftning föreslogs en 50-årig skyddstid medan man i de övriga nordiska länderna föreslog en skyddstid om 25 år. Från dansk sida följde man sedermera de andra nordiska länderna i denna fråga.⁴

⁴ Rom- och fonogramkonventionerna föreskriver en minimitid på 20 år. Skyddssystemen är olika utformade i de olika länderna. Skyddstiderna varierar mellan 10 och 100 år. I en studie över de närstående rättigheterna inom EG föreslås en skyddstid på 50 år räknat från det att inspelningen gavs ut.

Inom utredningen har de som företräder de utövande konstnärerna och fonogramproducenterna yrkat att skyddstiden skall förlängas.

4.4.2 Överväganden

Argumenten *för* en förlängning av skyddstiden kan i huvudsak sammanfattas på detta sätt. Skyddstiden i URL bestämdes till 25 år bl. a. därför att den tekniska kvaliteten på äldre ljudupptagningar vid denna tidpunkt var låg och att efterfrågan på sådana upptagningar för nytugivning eller annan användning följaktligen var liten. Kvaliteten på inspelningar har emellertid successivt förbättrats och numera kan inspelningar som är 20–30 år gamla mycket väl ges ut på nytt. Dessutom finns det metoder för att förbättra ljudkvaliteten på äldre upptagningar. Om ytterligare ett antal år kan inspelningar som då är 40–50 år gamla tänkas ifrågakomma för nytugivning. Musiksmaken tycks gå i vågor och nytugivningar av äldre inspelningar kan i vissa fall få stor marknad, särskilt inom den populära musikens område. Den efterfrågan som äldre inspelningar sålunda numera kan ha, bör emellertid kunna kontrolleras av artisten. Helt allmänt är det otillfredsställande att nytugivningar skall kunna ske utan tillstånd. Särskilt gäller det om nytugivningen görs medan artisten ännu lever; när skyddstiden är så kort som 25 år är det ingen sällsynthet att så kan ske.

En artist kan av ideella och ekonomiska skäl vilja förhindra nytugivning av äldre inspelningar. En äldre artist kan av konstnärliga skäl vilja motsätta sig utgivning av inspelningar från ett tidigare skede i sin karriär. En artist kan vilja förhindra en nytugivning, som kan innebära konkurrens med senare inspelningar. Fonogramproducenterna menar att särskilt klassiska inspelningar kostar stora pengar och har en relativt liten marknad jämfört med populärinspelningar. Det är därför angeläget att skyddstiden är så lång att man har möjlighet att få igen investeringarna med skäligen vinst. En tid av 25 år är för kort för detta.

Mot en förlängning har sagts att en utsträckning av skyddstiden skulle kräva tillstånd till kopiering av inspelningar i en helt annan omfattning än nu är fallet. Farhågor har uttalats för att detta skulle vålla svårigheter av administrativ och annan art för t. ex. teaterföretag och andra som har behov att på band kunna kopiera in musik från bl. a. grammofonskivor. En förlängning av skyddstiden skulle därför kunna verka hämmande på vissa delar av kulturutbudet.

Utän att redan här ta ställning i sakfrågan vill vi här stryka under att det är en nödvändig förutsättning för att en förlängning skall kunna realiseras att teatrar och liknande företag som deltar i det allmänna kulturutbudet på ett enkelt sätt kan få kontakt med rättighetshavarna för förvärv av de licenser för kopiering av inspelningar som de behöver i sin verksamhet. Det sätt på vilket STIM administrerar kompositörernas s. k. utföranderättigheter kan tjäna som förebild för hur detta kan ordnas. Rättighetshavarnas organisationer har numera bildat förhandlingskartellen Copyswede, bl. a. för att underlätta förhandlingarna i olika rättighetsfrågor. Även i andra hänseenden har åtgärder vidtagits för att underlätta avtalsslutandet på detta område. Vi anser oss därför kunna gå ut från att den förutsättningen numera är för handen.

Vissa mer "handfasta" konsekvenser av en förlängning måste dessutom

vägas in i bedömningen.

- En förlängning av skyddstiden innebär fördelar för rättighetshavarna och i motsvarande mån ökade kostnader för företag som använder kopierad musik och olika konsumentgrupper, t. ex. dem som köper grammofonskivor. De pristillägg det här kan bli fråga om bör dock rimligen bli mycket måttliga. Vi har inte ansett det möjligt eller nödvändigt att närmare undersöka denna fråga.
- Görs en förlängning av skyddstiden bör den enligt vår uppfattning tillämpas i fråga om alla svenska inspelningar för vilka den nuvarande skyddstiden inte gått ut när förlängningen träder i kraft. Däremot kommer den inte att automatiskt tillämpas i fråga om alla utländska inspelningar. Skydd mot kopiering enligt 5 kap. URL ges endast åt inspelningar från länder som tillträtt Romkonventionen eller den s. k. fonogramkonventionen. I fråga om utländska inspelningar som är skyddade skall vidare tillämpas regler om s. k. skyddstidsjämförelse (5 § 2 mom. och 6 § 2 mom. tillämpningsförordningen (1973:529) till URL och FotoL). Enligt dessa bestämmelser ges inte skydd enligt svensk lag om skyddstiden i det land där framförandet, ljudupptagningen eller utsändningen ägde rum redan har gått ut. Detta innebär att en förlängning av den svenska skyddstiden inte skulle tillämpas när det gäller inspelningar från länder som har en 25-årig skyddstid, t. ex. Västtyskland.
- Förlängs skyddstiden kommer detta givetvis också att påverka den ersättning som radio och TV enligt 47 § URL skall betala för att man använder grammofonskivor och andra ljudupptagningar i sina sändningar. Här är det fråga om belopp som betalas av licensmedel och det är därför angeläget att söka belysa de ekonomiska konsekvenserna av en skyddstidsförlängning.

Sveriges Radio har upplyst: Under år 1978 användes s. k. IFPI-skyddad musik för cirka 9 milj. kr. 70 % av speltiden avsåg inspelningar som gjorts under de senaste 10 åren, medan 25 % avsåg inspelningar som var mellan 10 och 25 år gamla. Endast ungefär 5 % utgjordes av inspelningar som var mer än 25 år gamla. Antalet inspelningar som är äldre än 50 år är försumbart. Om skyddstiden förlängs skulle detta automatiskt medföra en kostnadsökning om cirka en halv milj. kr. Användningen av äldre inspelningar i utsändningarna torde komma att öka betydligt i framtiden; skivornas kvalitet kommer att öka väsentligt. Detta torde sannolikt komma att medföra att inspelningar som är äldre än 25 år kommer att användas i betydligt större omfattning än vad som nu är fallet, dock uppskattningsvis under högst 10 % av sändningstiden. Om skyddstiden förlängs skulle följden enligt SR:s bedömning bli en kostnadsökning med ungefär 1 milj. kr. per år.

Sveriges Radio har sagt att beräkningen grundas på att en skyddstidsförlängning skulle få tillämpning på samtliga inspelningar i fråga om vilka ersättningsrätt f. n. föreligger. Hänsyn har alltså inte tagits till att en skyddstidsförlängning på grund av bestämmelserna om skyddstidsjämförelse (jfr ovan) inte skulle komma att tillämpas beträffande inspelningar från vissa länder. Kostnadsökningen vid en skyddstidsförlängning kan därför bedömas i praktiken bli något lägre än det angivna beloppet.

En skyddstidsförlängning syftar ju bl. a. till att ge rättighetsinnehavarna

vissa ekonomiska fördelar. Dessa måste någon betala. De som i detta fall får stå för betalningen blir konsumenterna. För en storkonsument som Sveriges Radio blir kostnadsökningen i absoluta tal sannolikt relativt stor, men den bör kunna bäras med hänsyn till de fördelar som allmänt sett följer av en förlängning av skyddstiden.

Det kan här anmärkas att det någon gång föreslagits att kostnadsökningen för Sveriges Radio skulle undvikas genom att man delar på skyddstiden så att en ny, längre skyddstid får gälla för kopiering m. m., medan den nuvarande 25-åriga skyddstiden behålls i fråga om den ersättning radion och TV betalar enligt 47 §. Den lösningen vill vi av i första hand praktiska skäl bestämt avvisa.

När vi har vägt samman de skäl som talar *för resp. mot* en förlängning av skyddstiden har vi kommit till slutsatsen att de förra har en större tyngd än de senare och att följaktligen

- skyddstiden för utövande konstnärer, fonogramproducenter och radioföretag bör förlängas från nuvarande 25 till 50 år – liksom i dag räknat från det år då upptagningen ägde rum.

4.5 Sekundärt utnyttjande av upptagningar

4.5.1 Bakgrund

I Finland och Sverige har utövande konstnärer och fonogramframställare rätt till ersättning när en ljudupptagning används i radio- eller TV-utsändning; andra offentliga framföranden berättigar dem inte till ersättning (47 § URL). I Danmark finns däremot en ersättningsrätt även vid den senare typen av utnyttjanden, s. k. sekundära utnyttjanden. I Norge är frågan inte reglerad i upphovsrättslagen utan i stället i den särskilda lagen om avgift på offentligt framförande av utövande konstnärers framföranden.

När rätten till ersättning för sekundära utnyttjanden i radio och TV infördes motiverades det huvudsakligen med att den ökande användningen av s. k. mekanisk musik försämrat musikernas villkor (prop. 1960:17 s. 246 ff). Bl. a. framhölls att arbetstillfällena hade fallit bort och rekryteringen hade försvårats. Det ansågs därför inte minst från allmänt kulturell synpunkt viktigt att musikerna fick en viss ersättning för det bruk av deras prestationer som skedde genom den mekaniska musiken. Att ersättningsrätten begränsades till att gälla endast när ljudinspelningar används i radio- eller TV-utsändningar berodde på att utnyttjanden vid andra tillfällen – t. ex. vid stora idrottstävlingar, i fråga om s. k. industrimusik m. m. – ansågs vara av mycket mindre betydelse än användningen i radio/TV. Vidare sades det att ersättning för bruk i radio/TV inte krävde någon dyrbar inkasseringsorganisation, vilket kunde behövas om ersättning skulle utgå för annan användning.

För fonogramproducenternas ersättningsrätt anfördes bl. a. att radion delvis fullgjorde sin skyldighet att tillhandahålla goda musikprogram genom att helt enkelt spela kommersiella skivor. Det ansågs då inte rimligt att radion skulle kunna göra stora besparingar genom att endast betala inköpspriset för skivan i handeln. Ett annat skäl var att möjligheterna att spela in klassisk och folklig repertoar bedömdes kunna öka om radion betalade ersättning för sitt

bruk av inspelningar.

Ersättningsbestämmelserna i 47 § gäller endast ljudinspelningar och ger alltså inte skådespelare någon rätt till ersättning när film visas i TV. Departementschefen uttalade i propositionen att man befann sig i början av rättsområdets utveckling och att det därför syntes riktigast att utbyggnaden skedde steg för steg. Vidare underströk han att tillvaratagandet av ersättningsanspråken erbjöd stora praktiska problem. Dessa var av olika skäl mera svårbemästrade än när det gällde kompositörernas ersättningsanspråk. Man borde därför inte vidga ersättningsrätten innan erfarenhet hade vunnits av på vad sätt dessa problem lämpligen kunde lösas när det gäller den begränsade och i och för sig mer lätthanterliga rätten mot radion. Han framhöll även att det i fråga om ersättning vid visning av film i TV förelåg helt andra möjligheter att lösa ersättningsfrågan kontraktsvägen än när det gäller användning av grammofonskivor.

Utomlands gäller tämligen allmänt att man ger olika kategorier av rättsinnehavare en rätt till ersättning för offentligt framförande i någon form. Oftast är ersättningsrätten begränsad till framförande i radio och TV. I en del länder ger man emellertid rätt till ersättning också för andra former av offentligt framförande. I vissa länder verkar rätten sakna praktiskt värde och utövas inte på grund av organisatoriska svårigheter och liknande. Enligt tillgängliga uppgifter finns en effektiv rätt till ersättning för annat offentligt framförande av fonogram än sådant som sker i radio/TV i dessa länder: Argentina, Australien, Brasilien, Tjeckoslovakien, Västtyskland, Indien, Israel, Mexico, Nya Zeeland, Spanien, Storbritannien och Österrike samt, av de nordiska länderna, Danmark, Island och Norge.

Alla länder inom Romkonventionen som över huvud taget ger ersättning för offentligt bruk av grammofonskivor gör det – med ett undantag – både vid bruk i radio och TV och vid andra offentliga framföranden. Undantaget är Sverige.

4.5.2 Principer för rättighetskonstruktionen

Det sekundära bruket av upptagningen ger upphov till en rad frågor av stor principiell och praktisk betydelse. I samtliga nordiska utredningar har förslag till genomgripande förändringar av den rådande ordningen förts fram. För att illustrera detta kan nämnas att den danska utredningen i sitt delbetänkande "Beskyttelse af kunstneriske praestationer" som huvudregel bl. a. föreslår att en utövande konstnärs prestation inte utan hans eller hennes samtycke skall få göras tillgänglig för allmänheten. Detta gäller både i fråga om live-framföranden och i fråga om spridning av upptagningar eller framföranden på grundval av sådana upptagningar. I denna huvudregel finns sedan en rad inskränkningar, bl. a. såtillvida att 23 § om vidarespridning av utgivna exemplar görs tillämplig. När det gäller förhållandet till ersättningsrätten enligt 47 § föreslår den danska utredningen en tvångslicensreglering så att utgivna upptagningar mot ersättning skall få användas för andra offentliga framföranden än sådana som är av musikdramatisk karaktär; skall en upptagning användas i sådant sammanhang krävs alltså avtal.

Inom den svenska utredningen har KLYS-experterna yrkat att det även här skall införas en ordning liknande den som danskarna föreslår. Man har

hävdat att det finns ett behov av att ge de utövande konstnärerna en ensamrätt (i stället för bara en rätt till ersättning) i fråga om alla former av offentliga framföranden av alla typer av upptagningar (dvs. både ljud- och bildupptagningar). Ett avtal med rättighetshavarna skall således krävas för sådan användning. Liksom fallet i dag är på STIM-sidan förutsätts kollektiva ordningar. Möjlighet härtill finns genom Copyswede. För att säkerställa att exempelvis radion får möjlighet att använda upptagningar även av framföranden av artister som inte är medlemmar i avtalssslutande organisationer föreslås en avtalslicensordning (dvs. en ordning varigenom innehållet i ett kollektivt avtal görs tillämpligt också på utomstående rättighetshavare).

Enligt experterna är det framför allt dessa skäl som talar för den ordning de har föreslagit:

- Användningen av inspelningar i stället för levande framföranden utgör ett allt större hot mot artist- och musikerkårens sysselsättningsförhållanden. Det är därför nödvändigt att dessa grupper får möjlighet att kontrollera hur upptagningar av deras framföranden används.
- Genom att en utövande konstnär i dag inte har någon laglig möjlighet att ingripa mot den vidare användningen av upptagningar måste han eller hon redan vid inspelningstillfället gardera sig genom att försöka ta betalt för alla tänkbara vidareutnyttjanden av upptagningen. Han eller hon har ju sitt levebröd bl. a. genom möjligheten att komma ut på grammofonskiva eller kassett, samtidigt som dessa upptagningar konkurrerar med möjligheterna till senare engagemang. Den nuvarande ordningen medför *dels* att kostnaderna för inspelningen blir betydligt högre än vad de annars skulle bli, *dels* att producenten på detta sätt blir sittande med en rad rättigheter som han inte behöver eller ens vill ha. Om artisten fick en rätt att bestämma över de senare utnyttjandena skulle man kunna få en lämpligare spridning av kostnaderna genom att artisten då kan gå direkt på den enskilda utnyttjaren. En konstruktion av rättigheterna enligt förslaget skulle med andra ord underlätta slutande av avtal och överhuvud taget utnyttjande av skyddade prestationer.

KLYS-experternas yrkanden på videogramområdet har utvecklats närmare i avdelning III, avsnitt 6.3.2.

Inom utredningen har vissa experter som företräder utnyttjarsidan förklarat sig inte kunna godta en ordning som den KLYS-experterna föreslår. Som skäl har främst anförts att denna skulle innebära en avsevärd utvidgning av rättsskyddet vars verkningar skulle vara svåra att överblicka. Vidare har det hävdats att man aldrig kan vara säker på att avtal om angelägna utnyttjanden, t. ex. inom radio och TV, verkligen kan komma till stånd och att alltså konsekvensen kan bli att man får avstå från användning av viss musik i olika sammanhang. Det har också i sammanhanget påpekats att det är en fördel att ha så mycket som möjligt av rättigheterna samlade på en hand, nämligen hos producenten.

För vår del inser vi väl de svårigheter som de utövande konstnärerna har. Men vi känner oss inte övertygade om att realiserandet av tanken att ge dem samma ställning som de "egentliga" upphovsmännen har utgör en framkomlig väg. Fullt utförd, skulle detta innebära att de utövande konstnärerna tillerkänns rättigheter på varje punkt i kedjan av utnyttjanden av upptagningar av deras framföranden, inbegripet användning av upptagningar i radio

och TV. En sådan ordning är emellertid helt oprövad i de nordiska länderna och det är självfallet omöjligt att förutsäga om avtal verkligen kan komma att slutas rörande de ifrågavarande utnyttjandena. Främst mot den bakgrunden anser vi oss *inte* kunna föra fram förslaget att den nuvarande ersättningsrätten skall avlösas av en ensamrätt i fråga om alla former av offentligt framförande av alla typer av upptagningar. Vid det ställningstagandet har vi då givetvis också vägt in det förhållandet att de förslag till förbättringar av de utövande konstnärernas ställning som vi lägger fram bör få "sätta sig" innan man bestämmer sig för att ta ett så stort och principiellt viktigt steg som ett realiserande av "ensamrättstanken" skulle innebära.

Självfallet kan situationen när det gäller användning av upptagningar i radio och TV bli annorlunda om man väljer en lösning liknande den som den danska utredningen föreslår; den innebär ju en tvångslicens i fråga om användning av ljudupptagningar för andra offentliga framföranden än musikdramatiska. Detta förslag bygger emellertid på att utövande konstnärer ges en principiell ensamrätt att bestämma över varje åtgärd varigenom upptagningar av deras prestationer görs tillgängliga för allmänheten och förslaget måste alltså bedömas mot denna bakgrund.

En "dansk" utvidgning av ensamrätten innebär enligt vår mening *inte* någon större skillnad i praktiken mot den nuvarande ordningen eftersom danskarna tänker sig en rad undantag från huvudregeln. I vissa hänseenden medför emellertid en sådan regel en utvidgning av rättsskyddet, framför allt när det gäller bildupptagningar. Även om en sådan utvidgning kan mötas med sympati är det dock även i fråga om den mycket svårt att överblicka konsekvenserna. Främst av detta skäl anser vi oss därför *inte* kunna förorda den danska modellen när det gäller offentliga framföranden av upptagningar.

Vi föreslår alltså sammanfattningsvis att

- den nuvarande principkonstruktionen av de utövande konstnärernas rättigheter enligt 45 och 47 §§ URL behålls.

Vi vill här erinra om att vi redan tidigare uttalat att vi *inte* anser att det behövs någon särskild regel som skydd mot sound-alike-versioner.

Vår uppfattning är alltså den att principerna för ersättningsrätten sådana de kommer till uttryck i 47 § URL bör behållas. Vi anser *inte* heller att några övertygande skäl har anförts för att från paragrafens tillämpningsområde undanta musikdramatiska framföranden.

Det ställningstagande som vi alltså nu har gjort gäller enbart principerna för ersättningsrätten. Det tar *inte* sikte på dess omfattning, dvs. om den bör avse också andra offentliga framföranden än sådana som sker i radio och TV. Denna fråga tas upp i det följande (avsnitt 4.6).

4.6 Omfattning och administration av ersättningsrätten enligt 47 §

4.6.1 Inledning och ett ställningstagande i princip

Först, och innan det övergripande yrkandet om förändringar i rättighetskonstruktionen fördes fram, hade vi att ta ställning till ett yrkande om att

ersättningsrätten enligt 47 § URL skulle utvidgas till att avse även annan offentlig återgivning än i radio och TV. Det yrkandet motiverades med att inspelningar numera i mycket större omfattning än tidigare används vid sådana offentliga framföranden. Som exempel nämns den omfattande användningen av inspelad musik på diskotek och i jukeboxar. Det anses inte riktigt att hela vinsten av det utnyttjandet går till diskotek innehavaren och innehavaren av jukeboxen medan de som uppträder i inspelningen inte får någon del av den. Detta är, hävdas det, desto oriktigare som levande musik då ersätts av inspelad varigenom samtidigt musikernas arbetsvillkor och sysselsättningsmöjligheter starkt försämras.

Utredningen har i maj 1980 haft en hearing i frågan med företrädare för Musiketablissemangens förening, SHIO Familjeföretagen, Sveriges Köpmanförbund och ett varuhus i Stockholm. Vid denna hearing ställde man sig generellt positiv till en utvidgning av ersättningsrätten till att gälla också utövande konstnärer och fonogramframställare. Man framhöll emellertid att det var viktigt att man fick en tillfredsställande och effektivt verkande administration av en sådan ersättningsrätt och att lösningarna inte fick verka så att konkurrensen mellan företagen blev snedvriden.

Vi delar uppfattningen att användningen av inspelad musik för offentlig återgivning i olika sammanhang utanför radio och TV numera nått sådan omfattning att det är rimligt att ersättning betalas till dem som framställt inspelningarna och till dem vilkas framföranden har spelats in. Vi anser därför *i princip* att rätt till sådan ersättning bör införas. En förutsättning är emellertid att det kan antas att rättighetshavarna finner tillfredsställande administrativa lösningar för uppbörd och fördelning av ersättningarna. Vidare bör de ekonomiska konsekvenserna av en ersättningsrätt belysas; en sådan bör införas endast om nettoutfallet för rättighetshavarnas del kan antas bli någotsånär betydande.

4.6.2 Administrativa lösningar

En ersättningsrätt för andra offentliga framföranden än sådana som sker i radio och TV innebär bl. a. att ersättning skall uppbäras från ett stort antal små förbrukare och sedan fördelas mellan olika rättsinnehavare.

För en bedömning av lämpliga administrativa lösningar för uppbörd och fördelning kan det vara av intresse att se på hur man i Danmark och Island har löst dessa frågor.

I Danmark omhänderhas de uppgifter det här gäller av samorganisationen GRAMEX.⁵ Den motsvarar det svenska IFPI och SAMI tillsammans. Upphovsmännens-kompositörernas rättigheter handhas av KODA,⁶ som motsvarar exempelvis det svenska STIM och det finska Teosto.

I Danmark har man av praktiska skäl följt samma system som i flera andra länder nämligen att låta upphovsrättsorganisationen inkassera ersättningar också för de utövande konstnärernas räkning. Man har både i Danmark och i vissa andra länder ansett det lämpligaste vara att låta kompositörernas organisation – som skall kräva in ersättning till kompositören för det offentliga framförandet – också kassera in den ersättning som den utövande konstnären och fonogramframställaren skall ha för utnyttjandet av inspelningen. KODA i Danmark kasserar alltså in även den ersättning som

⁵ Grammofonindustriens og de Udøvende Kunstneres Institution.

⁶ Selskabet til Forvaltning af Internationale Komponistrettigheder i Danmark.

GRAMEX är berättigat till. Systemet är f. n. konstruerat så att KODA uppbär *dels* kompositörsersättningen enligt en viss tariff, *dels* ett tillägg på 50 % härav vilket går till GRAMEX sedan KODA har dragit av 10 % för den administrativa hanteringen.

GRAMEX distribuerar sedan den mottagna ersättningen så att hälften går till fonogramframställarna och hälften till de utövande konstnärerna.

Ersättningen till fonogramframställarna för annat offentligt framförande är sådant som sker i radio eller TV distribueras mellan framställarna i proportion till varje framställares marknadsandel. Utländska framställare får även del av dessa ersättningar i den mån inspelningen har skett i land som har tillträtt Romkonventionen.

Ersättningen till de utövande konstnärerna för annat offentligt framförande än sådant som sker i radio eller TV distribueras kollektivt till de olika utövande konstnärernas fackliga organisationer i Danmark. Sålunda får musikerföreningen 40 %, dirigentföreningen 15 %, körföreningen 10 %, solistföreningen 15 %, skådespelarföreningen 15 % och icke-organiserade medlemmar 5 %. Även utländska utövande konstnärer får på motsvarande sätt som beträffande fonogramframställare del av ersättningarna. I många fall kan distribution inte ske till individuella utländska utövande konstnärer och medlen används då i Danmark för kollektiva ändamål. GRAMEX har särskilda avtal med motsvarande västtyska, svenska och österrikiska organisationer om överföring av ersättningar.

Det *isländska* systemet är uppbyggt på ungefär liknande sätt som det danska. Den isländska motsvarigheten till STIM och KODA, nämligen STEF, kasserar in också de utövande konstnärernas och fonogramframställarnas ersättningar för andra offentliga framföranden än sådana som sker i radio eller TV. Denna ersättning är dock procentuellt lägre än i Danmark i det att tilläggsavgiften endast är 25 % av upphovsrättsersättningen. Fördelningsnyckeln mellan utövande konstnärer och fonogramframställare är densamma som i Danmark, dvs. 50:50.

Det finns som vi ser det ingenting som motsäger att de administrativa problemen i samband med uppbörd och distribution av ersättningar för annat offentligt framförande än sådant som sker i radio eller TV skulle kunna lösas på ett enkelt och smidigt sätt också i Sverige.

I *bilaga 1:3* finns några siffror som visar inkomsterna från användningen av upptagningar i vissa offentliga sammanhang.

4.6.3 Överväganden

Vi har redan tidigare uttalat att vi i princip är för en utvidgning av ersättningsrätten. Den genomgång av de praktiska och ekonomiska förutsättningarna för en sådan utvidgning som vi har gjort har övertygat oss om att den kan administreras på ett enkelt och smidigt sätt och att rätten kan ge ett inte obetydligt ekonomiskt utbyte för rättighetshavarna.

Vi föreslår därför att

- ersättning enligt 47 § URL skall utgå även för annat offentligt framförande av skyddade ljudinspelningar än sådant som sker i radio eller TV om framförandet sker i förvärvssyfte.

I detta sammanhang uppkommer också frågan om 47 § URL, såvitt rör utövande konstnärer, bör utvidgas till att omfatta även bildupptagningar. Detta skulle innebära att ersättning för offentliga framföranden av olika slag skulle utgå till utövande konstnärer inte bara när det gäller användning av ljudupptagningar utan också vid visning av filmer och andra bildupptagningar. Möjligheten till en sådan utvidgad rätt har tidigare diskuterats i olika sammanhang men då avvisats bl. a. under hänvisning till att de utövande konstnärer som medverkar i en film i sitt avtal om medverkan kan tillförsäkra sig ett sådant vederlag. Enligt vår mening föreligger *inte* något skäl att nu föreslå någon ändring i gällande ordning.

4.7 Anknytningsmomenten för skydd

4.7.1 Allmänt

En speciell fråga när det gäller samtliga de närstående rättigheterna rör hur man skall bestämma vilka utövande konstnärer, fonogramframställare eller radioföretag som skall ha skydd. Här erbjuder sig i princip två alternativ:

- att låta vederbörandes nationalitet vara avgörande
- att gå efter var prestationen har ägt rum.

I dansk, finsk och svensk lag har man valt det sistnämnda alternativet. Det avgörande är alltså *var* ifrågavarande prestation har ägt rum. Enligt 61 § URL är sålunda bestämmelserna i 45, 46 och 48 §§ om skydd för utövande konstnärer, fonogramproducenter och radio- och TV-företag tillämpliga på framförande, ljudupptagning samt ljudradio- och TV-utsändning som äger rum i *Sverige*. I norsk och isländsk lag ges skydd för rättigheterna i 5 kap. på grundval av nationalitetskriteriet. Enligt 58 § i den norska upphovsrättslagen kan sålunda, utöver enligt upptagningskriteriet, skydd ges för de närstående rättigheterna om prestationen är utförd av norsk medborgare eller person som är fast bosatt i Norge, statslös eller flykting som har sin vanliga vistelseort i Norge eller juridisk person som har norsk styrelse och sitt säte i Norge. Skyddet för fonogramframställare gäller till förmån för alla ljudupptagningar.

För länder som har tillträtt Romkonventionen och fonogramkonventionen gäller att de är skyldiga att ge skydd åt prestationer med *ursprung* i andra konventionsländer. När det gäller primära utnyttjanden av utövande konstnärers framföranden, dvs. skyddet mot radioutsändning och mot inspelning, är det avgörande att framförandet äger rum i en fördragsslutande stat. Därutöver gäller att om ett framförande är inspelat på ett fonogram som är skyddat eller ingår i en skyddad radio- eller TV-utsändning, så skall nationell behandling ges även åt den utövande konstnären. Denna nationella behandling skall då omfatta åtminstone de minimirättigheter som utövande konstnärer är tillförsäkrade när det gäller fonogram resp. radioutsändningar.

Mot den bakgrund som här har skisserats har vi ansett det motiverat att pröva om det finns skäl att för svensk del ändra anknytningsmomenten för utövande konstnärer, fonogramframställare samt radio- och TV-företag.

4.7.2 Skyddet för utövande konstnärer enligt 45 § URL

De utövande konstnärernas skydd enligt 45 § mot obehöriga inspelnings-, utsändnings- eller mångfaldigandeåtgärder är anknutet till att framförandet har ägt rum i Sverige eller i land som är anslutet till Romkonventionen. Denna konstruktion uppfyller väl de krav som Romkonventionen i artikel 4 ställer upp när det gäller s. k. nationell behandling och vad som följer av de speciella möjligheter som konventionens artikel 17 ger i fråga om de länder som vid konventionens tillkomst redan ger skydd på grundval av territorialitetskriteriet (se avsnitt 4.2, bilaga 2). Vi kan inte, bortsett från i ett särskilt hänseende, se någon anledning att gå ifrån principen att skydd skall ges beroende på var framförandet äger rum. Den nuvarande regeln innebär nämligen bl. a. att en svensk utövande konstnär inte i Sverige åtnjuter skydd för ett framförande som äger rum i land utanför Romkonventionen. Skyddet enligt 45 § bör därför utvidgas till att – oavsett var framförandet äger rum – omfatta framföranden av svenska medborgare eller personer som har sin vanliga vistelseort i Sverige. Denna lösning stämmer överens med den gällande norska ordningen och med vad den danska utredningen har föreslagit för dansk del. Liksom den danska utredningen utgår även vi från att detta inte enligt Romkonventionen innebär någon skyldighet att ge motsvarande skydd för medborgare i andra konventionsländer.

Situationer kan givetvis uppstå där personer som enligt den nu föreslagna regeln kommer att få skydd arbetar tillsammans med utövande konstnärer av andra nationaliteter, t. ex. i en ensemble eller en orkester. Det synes av både praktiska och principiella skäl rimligt att en upptagning av ett sådant framförande får skydd enligt den nu föreslagna regeln.

Vi föreslår alltså att

- skyddet enligt 45 § utvidgas till att omfatta framföranden av svenska medborgare eller personer som har sin vanliga vistelseort här även om framförandet inte äger rum i Sverige eller annat land som är anslutet till Romkonventionen.

4.7.3 Skyddet för fonogramproducenter enligt 46 § URL

Territorialkriteriet gäller även för fonogramproducenter, dvs. skydd ges enligt svensk lag åt upptagningar som har skett i Sverige eller i land som är anslutet till Romkonventionen eller fonogramkonventionen. Även detta är fullt i överensstämmelse med föreskrifterna i dessa båda konventioner. Dessa har visserligen som huvudregel (Romkonventionen artikel 5 och fonogramkonventionen artikel 2) att skydd skall ges efter fonogramframställarens nationalitet (enligt Romkonventionen skall dessutom skydd ges om antingen upptagningen eller första utgivningen har ägt rum i konventionsstat). Genom särskilda bestämmelser (art. 17 i Romkonventionen och art. 7 i fonogramkonventionen) får emellertid stat som vid resp. konventions tillkomst gav skydd enbart på grund av upptagningskriteriet fortsätta att ge skydd endast enligt detta kriterium (se vidare avsnitten 4.2 och 4.3, bilaga 1:2). Sverige har liksom Danmark utnyttjat denna möjlighet enligt Romkonventionen. Sverige har utnyttjat denna möjlighet även enligt fonogramkonventionen. Skälet till att dansk liksom f. ö. norsk lag ger kopieringsskydd

åt alla fonogram oavsett ursprung är främst att det här gäller ett typiskt konkurrensrättsligt skydd som åtminstone för dansk del redan före 1960 års upphovsrättslag omfattade praktiskt taget alla upptagningar. Dessutom har för dansk del speciellt åberopats det olämpliga i att utländska upptagningar skulle kunna eftergöras lovligt i Danmark.

Det skulle följaktligen kunna övervägas att ge det svenska skyddet enligt 46 § URL ett vidsträcktare tillämpningsområde. Här finns olika möjligheter. En är att ansluta sig till den danska och norska modellen och ge skydd mot mångfaldigande utan fonogramframställarens samtycke åt alla fonogram oavsett ursprung. En annan möjlighet skulle kunna vara att ge sådant skydd inte bara på grundval av var upptagningen har ägt rum utan också på grundval av exempelvis fonogramframställarens nationalitet.

Enligt vår uppfattning är det mycket viktigt att man ger ett så vidsträckt skydd som möjligt åt fonogram. Detta går helt i linje med statsmakternas strävanden på senare tid att vidta kraftfulla åtgärder mot piratkopiering i olika former. Ett led i dessa strävanden skulle kunna vara att utvidga fonogramframställarnas skydd enligt 46 § URL till att avse även andra fonogram än dem som framställts i Romland resp. land som är anslutet till fonogramkonventionen. Vi anser att så bör ske. Det ligger då nära till hands att i likhet med vad som gäller i Danmark och Norge låta skyddet gälla alla fonogram oavsett ursprung. Erfarenheterna av denna ordning i grannländerna har uppenbarligen varit goda.

Vi föreslår därför att

- skyddet för fonogramframställare enligt 46 § utvidgas till att gälla alla fonogram oavsett var de har framställts eller vem som har framställt dem.

4.7.4 Ersättningsrätten enligt 47 § URL

Rätten till ersättning för utnyttjande av ljudupptagningar enligt 47 § gäller liksom de förut nämnda rättigheterna i fråga om upptagningar som har skett i Sverige eller i land som är anslutet till Romkonventionen. I fråga om anknytningsmomenten enligt Romkonventionen gäller tämligen komplicerade regler (bilaga 1:2). Den nuvarande svenska – och danska – ordningen enligt vilken skydd ges bara på grund av platsen för den första upptagningen kan tillämpas tack vare att de båda länderna har gjort en reservation enligt art. 17 i Romkonventionen.

Fråga har uppkommit om man bör gå över till att tillämpa konventionens huvudregel i stället för den nuvarande "reservationsregeln".

Tillgängliga uppgifter visar att de viktigaste Romkonventionsländerna tillämpar konventionens anknytningskriterier enligt följande (för Norges vidkommande gäller speciella förhållanden på grund av fondsordningen).

1. Skydd enligt alla tre kriterierna: Österrike, Tjeckoslovakien och Italien.
2. Skydd enligt nationalitet + utgivning: Västtyskland, Irland, Storbritannien och Fiji.
3. Skydd enligt nationalitet + plats för första upptagning (inspelning): Luxemburg, Folkrepubliken Kongo och Niger.
4. Skydd enbart på grund av upptagning: Danmark, Finland och Sverige.

Av detta kan den slutsatsen dras att om man för svensk del skulle överväga en ändring av anknätningskriterierna så erbjuder sig dessa alternativ:

1. alltid ersättningsrätt för fonogram vars producent är medborgare i Sverige eller stat som är medlem i Romkonventionen och dessutom
2. ersättningsrätt *antingen* för fonogram som först har spelats in i Romland eller för fonogram som först har utgivits i Romland och eventuellt även land som är anslutet till fonogramkonventionen (ang. fonogramkonventionen se under 2.)
3. eller också enligt alla tre kriterierna (dvs. nationalitet, upptagning eller utgivning).

När Sverige valde territorialitetskriteriet utgick man från att detta skulle bli den internationella huvudregeln. Så blev emellertid inte fallet.

Från vissa synpunkter kan territorialitetskriteriet ha fördelar framför nationalitetskriteriet. En sådan fördel ligger i att om man har vetskap om var t. ex. en orkesterinspelning ägt rum ett gemensamt kriterium kan tillämpas för samtliga berörda rättsinnehavare. Ofta kan man emellertid inte fastställa var en inspelning ägt rum. På t. ex. grammofonskivor anges endast sällan platsen för inspelningen. Däremot framgår praktiskt taget alltid fonogramframställarens nationalitet. Mot territorialitetsprincipen talar också att det i konstens och underhållningsindustrins värld ofta är en ren slump var en inspelning faktiskt äger rum. En inspelning med en amerikansk orkester under en österrikisk dirigent kan mycket väl äga rum i t. ex. London eller Rom.

Mot territorialitetskriteriet talar också att det i dag bara är ett fåtal mindre länder som har territorialiteten som anknätningsmoment medan det alldeles övervägande antalet stater, bland dem de stora länderna som Västtyskland och Storbritannien, bygger sitt skydd på rättsinnehavarens nationalitet. Dessa skiljaktigheter vållar praktiska problem.

En viktig faktor vid ett ställningstagande är de kostnadsökningar som kan drabba Sveriges Radio-koncernen och andra radioföretag om ersättning kommer att utgå för fler fonogram än i dag. I detta hänseende har från Sveriges Riksradio AB nämnts att ett skydd enligt fonogramframställarens nationalitet endast skulle medföra en marginell ökning av kostnaderna. Ett införande av skydd enligt utgivningskriteriet och därmed av skydd för inspelningar som inom 30 dagar från utgivning utanför Romkonventionens länder ges ut i sådant land skulle däremot få en stor betydelse för kostnaderna. Chefen för grammofonarkivet bedömer att 50-60 % av de oskyddade skivor som spelas i riksradien i dag skulle bli skyddade genom 30-dagarsregeln. Detta skulle innebära en väsentlig kostnadsökning.

IFPI⁷ har uppgett bl. a. följande. När det gäller skydd enligt, förutom upptagningskriteriet, även framställarens nationalitet, kommer detta att ha en mycket begränsad betydelse för Sveriges Radio-koncernens ersättnings-skyldighet. Det enda konkreta exempel som man från IFPI:s sida känner till är att en svensk fonogramframställare har gjort en inspelning av kyrkomusik i Finland. Den merbetalning som det kan bli fråga om från koncernens sida på grund av en sådan utvidgning av skyddet är ytterst marginell.

När det sedan gäller skydd enligt utgivningskriteriet menar IFPI att man för att motverka de mycket negativa effekterna av den s. k. parallelimpor-

⁷ International Federation of Phonogram and Videogram Producers

ten⁸ strävar att i fråga om skivor som beräknas få en omfattande försäljning göra en samtidig utgivning i USA och exempelvis Sverige. Detta betyder enligt IFPI att ungefär 20 % av de USA-inspelningar som finns på marknaden i Sverige ges ut här eller i annat Romkonventionsland inom 30 dagar från utgivningen. Dessa skivor skulle alltså enligt den nu diskuterade regeln berättiga till ersättning vid uppspelning i radio eller TV. En beräkning, som dock med nödvändighet måste vara mycket osäker, utvisar att merkostnaden under 1980 för Sveriges Radio skulle ha varit mellan 700 000 och 800 000 kronor. När det sedan gäller de praktiska konsekvenserna av exempelvis skydd enligt alla tre kriterierna tror man från IFPI:s sida att en förändring inte skulle komplicera administrationen eftersom det här rör sig om en internationell samordning.

Mot bakgrund av vad som nu har sagts har vi övervägt att närmare knyta an till den ordning som allmänt tillämpas internationellt. Det finns skäl såväl för som emot en sådan ändring. Motsvarande fråga har tagits upp i den danska utredningen, som ju har samma utgångspunkt som den svenska, nämligen att ersättningsrätten är knuten till var inspelningen har ägt rum. Den danska utredningen har därvid, förutom på kostnadsökningarna för Danmarks Radio, pekat på problemen kring ensembler i sammanhanget. Om utländska orkestrar kan tillförsäkra sig ersättning genom att ha en eller flera medlemmar som är medborgare i Romland kan enligt den danska utredningen de ekonomiska och administrativa konsekvenserna av en övergång till nationalitetskriteriet bli speciellt bekymmersamma. Att för utbetalning av ersättning registrera samtliga medverkande kan väl låta sig göra om man bara behöver ta hänsyn till upptagningar som har skett i de aktuella Romländerna. Om man vid en sådan registrering skall behöva ta hänsyn till de medverkandes nationalitet blir konsekvensen att man i vart fall måste undersöka alla upptagningar som anskaffas av det nationella radioföretaget. Det finns enligt den danska utredningen starka betänkligheter mot att på detta sätt utvidga arbetet på att få fram de artister som kan vara ersättningsberättigade i varje enskilt fall.

Vi delar den danska utredningens syn och hyser samma betänkligheter mot att utvidga ersättningsrätten till att gälla på grund av de medverkandes nationalitet i stället för som nu på grund av var upptagningen har ägt rum. Eftersom Sverige och Danmark är de enda två länder som f. n. tillämpar endast det sistnämnda kriteriet är det givetvis viktigt att eventuella ändringar görs parallellt i de två länderna.

Detta förhållande i förening med uppfattningen att behovet av en ändring inte är så angeläget, har lett oss till slutsatsen att

- de nuvarande anknytningskriterierna för ersättningsrätten enligt 47 § URL bör behållas.

4.7.5 Skyddet för radio- och TV-företag enligt 48 § URL

Skyddet för radio- och TV-företag gäller enligt 59 § URL i fråga om ljudradio- och televisionsutsändningar som äger rum i Sverige. Enligt 4 och 5 §§ i 1973 års tillämpningsförordning till URL och FotoL gäller skyddet dessutom för televisionsutsändningar som äger rum i land som är anslutet till den Europeiska TV-överenskommelsen⁹ samt för ljudradio- och TV-

⁸ Se om detta begrepp avd. III (videogramdelen) avsnitt 6.6.

⁹ The European Agreement on the Protection of Television Broadcasts.

utsändningar som äger rum i land som är anslutet till Romkonventionen.

Romkonventionen föreskriver (art. 6) att skydd skall ges om något av följande kriterier är uppfyllt, nämligen *antingen* att företaget har sitt säte i en fördragsslutande stat *eller* att utsändningen äger rum från en sändare som finns på en fördragsslutande stats territorium (art. 6.1). Man har emellertid möjlighet att avge en särskild förklaring om att man för skydd kräver att båda kriterierna kumuleras, dvs. att företaget för skydd skall *både* ha sitt säte i fördragsslutande stat *och* företa sin utsändning därifrån (art. 6.2). – Sverige har avgett en sådan förklaring.

Det kan i sammanhanget också nämnas att TV-överenskommelsen ger ett bredare skydd för TV-företag än vad Romkonventionen ger, b. a. såtillvida att skydd ges också mot vidare spridning av sändningen via kabel utan tillstånd. Huvudregeln enligt överenskommelsen är att skydd skall ges åt radioföretag som har bildats på en fördragsslutande stats territorium och enligt dess lagar *eller* som sänder från sådan stats territorium (art. 1.1). Möjlighet för staterna finns emellertid att avge en särskild förklaring om att tillämpningen av överenskommelsen begränsas till sådana företag som uppfyller båda kriterierna (art. 3.1 f). – Sverige har avgett en sådan förklaring.

För svensk rätts del kan i fråga om skyddet för radioföretagens rättigheter anmärkas att auktoritetskommittén i sitt betänkande (1956:25 s. 448) – liksom när det gällde skyddet i övrigt enligt 5 kap. URL – anknöt till nationaliteten. Skydd för radio- och TV-utsändningar föreslogs i enlighet härmed i första hand bära tillkomma svenska företag. I propositionen med förslag till upphovsrättslagstiftning (prop. 1960:17 s. 312) uttalade departementschefen att man i förslagen till internationell reglering i ämnet allmänt syntes vilja förorda en annan princip, nämligen att skydd skulle åtnjutas inom ett land för sådana prestationer som företagits inom detta, dvs. enligt territorialitetsprincipen. I praktiken, uttalade departementschefen, leder de båda principerna oftast till samma resultat. Mot denna bakgrund föreslogs i fråga om radio- och TV-sändningar att skydd skulle ges för sådana sändningar som äger rum i Sverige. Detta blev också den slutliga utformningen av lagen. I konsekvens härmed har i svensk författningstext skyddet enligt Romkonventionen och den Europeiska TV-överenskommelsen förklarats skola gälla utsändningar som äger rum i stat som är ansluten till någon av dessa överenskommelser. Detta har kunnat ske genom att Sverige har avgett en sådan särskild förklaring som nyss har nämnts, dvs. såvitt angår TV-överenskommelsen att det för skydd förutsätts att företaget har både säte och sändare inom konventionsstats område. I författningstexten har dock bara det ena kriteriet kommit till synes, vilket innebär att Sverige ger skydd åt radioföretag även om de skulle ha sitt säte utanför konventionsstats område. Man går alltså längre i sitt skydd än man enligt konventionen strängt taget skulle behöva göra på grundval av den särskilda förklaringen.

Om man skulle återta den förklaring som man har gjort skulle detta innebära att skydd skulle ges inte bara om sändaren finns inom konventionsstat utan också – oberoende av var själva sändaren finns – om radioföretaget har sitt säte i en konventionsstat. Om man jämför med den praktiska verkan av den nuvarande svenska regeln (skydd beroende på sändarens belägenhet) skulle den huvudsakliga konsekvensen bli att skyddet skulle utvidgas till att

avse även radioföretag som har sändare i tredje land men som har sitt säte i konventionsstat.

Hittills har skillnaden mellan de två kriterier som är nämnda i det internationella konventionssystemet haft endast ringa praktisk betydelse. Radio- och TV-utsändningarna har i huvudsak varit nationellt inriktade och utnyttjade. Oftast har också sändarstation och sändarföretagets säte varit belägna i ett och samma land. Den tekniska utvecklingen går emellertid fort inte minst på etermediaområdet. Inom en relativt snar framtid kan det sålunda i Europa tänkas förekomma internationella system av direktsändande satelliter där två eller flera stater samarbetar. Sådana system kan av ekonomiska och andra skäl komma att ha en gemensam uppsändningsstation. Eftersom enligt en allmänt vedertagen uppfattning en TV-sändning via direktsändande satellit anses ta sin början i och med uppsändningen till satelliten kommer uppsändningsstationens belägenhet att vara utslagsgivande för det internationella skyddet. Detta är inte någon tillfredsställande ordning, särskilt eftersom sådana TV-sändningar kan väntas komma att utnyttjas i en mycket vidsträckt omfattning. Detta är bakgrunden till varför vi ansett oss böra föreslå att

- skydd enligt 48 § ges även för sändarföretag som har sitt säte i ett konventionsland.

Det kan tilläggas att en ändring som den nu föreslagna föranleder *dels* en notifikationsskyldighet (se artikel 18 i Romkonventionen och artikel 10 i den europeiska TV-överenskommelsen), *dels* ändringar i tillämpningsförelagningen (1973:529) till URL och FotoL.

4.8 Vem skall få göra gällande de utövande konstnärernas ersättningsrätt gentemot radio och TV?

4.8.1 Inledning

Används ljudupptagning i radio eller TV-utsändning skall ersättning utgå till fonogramframställaren och de artister som medverkar (47 § URL). Gentemot radio- eller TV-företaget görs ersättningsrätten gällande genom fonogramframställaren. Motsvarande bestämmelse finns i den finska lagen. Även i dansk lag finns samma regel men med det tillägget att rätten får göras gällande även av en gemensam organisation av fonogramframställare och utövande konstnärer som är godkänd av kulturministeriet.

Svenska artisters och musikers intresseorganisation (SAMI) har i skrivelse, som lämnats över till utredningen, begärt att ersättningsrätten skall få göras gällande av "utövarna gemensamt". Som stöd för sin begäran har SAMI anfört bl. a. att de utövande konstnärerna i dag är väl organiserade genom SAMI som har till uppgift att tillvarata de rättigheter som är fastlagda i 47 § URL. Vissa experter har förklarat sig inte ha något att invända mot att SAMI:s begäran tillgodoses. Inte heller företrädaren för IFPI – som är den organisation som förhandlar för fonogramframställarnas räkning – har någon invändning mot att lagtexten ändras på denna punkt. Man menar att i praktiken sker förhandlingarna redan gemensamt med SAMI och att detta

förhållande kan lagfästas. Enligt IFPI:s mening bör förhandlingarna också i fortsättningen skötas av de organisationer som representerar det största antalet rättighetshavare på området.

Vid lagstiftningens tillkomst diskuterades hur uppbörd och distribution av ersättningarna skulle organiseras i förhållande till utnyttjarna (prop. 1960:17 s. 255). Resonemanget löpte efter ungefär dessa linjer. Det skulle i och för sig vara naturligt att både fonogramproducenter och utövande konstnärer fick en mot radio/TV-företaget direkt riktad rätt att kräva ersättning. Av praktiska skäl ansågs det emellertid viktigt att begränsa antalet av dem som borde vara omedelbart berättigade att kräva ersättning, bl. a. för att minska svårigheterna för radioföretagen. Man borde därför lägga rätten direkt på en av intressegrupperna. Det principiellt riktigaste var att lägga rätten på de utövande konstnärerna men av praktiska skäl borde emellertid rätten utövas av fonogramproducenterna. På grammofonskivorna är nämligen fabrikatet angivet och radioföretaget kan därför lättare fastställa vem som är ersättningsberättigad. Fonogramproducenterna var vidare tämligen fåtaliga, fast organiserade och kunde ingå för samtliga medlemsföretag bindande överenskommelser, medan de utövande konstnärerna vid denna tid saknade sådana organisationer. Vidare väntade man sig att ordningen med fonogramproducenterna som primärt berättigade till ersättning – vilken ordning hade vunnit praktisk tillämpning i flera länder – skulle komma att bli internationell praxis.

4.8.2 Överväganden

I de flesta av de länder som ger ersättning åt både konstnärerna och fonogramfabrikanterna har man skapat gemensamma organisationer för handhavande av rättigheterna, dvs. i varje land finns en gemensam organisation som består av företrädare för grammofonindustrin och de utövande konstnärerna. Så är förhållandet också i Danmark och Finland. I båda dessa länder finns en gemensam organisation, nämligen GRAMEX (i Norge finns den kollektiva fonden och där har man därför inte något behov av denna typ av organisation). Det kan i sammanhanget nämnas att dessa organisationer har rätt att förhandla även för rättighetshavare som inte är medlemmar av organisationen.

I den EG-rapport för vilken en redogörelse lämnas i bilaga 1:2 föreslås att vissa av de utövande konstnärernas befogenheter endast skall få göras gällande genom en gemensam förvaltningsorganisation.

Enligt vår mening finns det goda skäl att ändra regeln om behörigheten att göra gällande ersättningsrätten i den riktning som SAMI har föreslagit. Vi föreslår alltså att

- 47 § URL ändras så att ersättningsrätten får göras gällande av framställare och konstnärer gemensamt.

4.9 Utlåning och uthyrning av upptagningar

Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits får exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt. Fr. o. m. den 1

januari 1983 gäller emellertid att exemplar av musikaliskt verk inte får hyras ut till eller på annat liknande sätt tillhandahållas allmänheten utan samtycke av upphovsmannen (23 § URL). Reglerna innebär alltså bl. a. att utlåning och andra former av vidarespridning av utgivna exemplar av litterära och musikaliska verk inte är beroende av upphovsmannens samtycke. För spridning av konstverk gäller särskilda regler. Bestämmelserna gäller inte för exempelvis filmverk (se f. ö. avdelning 2, avsnitt 6.2).

För några former av spridning av ett antal olika typer av verk utgår ersättning. Enligt förordningen (1962:652) om Sveriges författarfond skall nämligen ersättning utgå till upphovsman till litterärt verk för användning av hans verk genom bibliotek. Denna ersättning är en kulturpolitiskt betingad form för vederlag och är alltså inte grundad på någon rätt enligt URL. Den omfattar endast böcker och däri ingående litterära, musikaliska eller konstnärliga verk och fotografier, den utgår inte vid exempelvis utlåning av grammofonskivor eller fristående konstverk från bibliotek. Enligt förordningen (1982:600) om Sveriges bildkonstnärsfond skall staten anvisa medel som ersättning åt bild- och formkonstnärer för att verk som de skapat och som finns i offentliga institutioners ägo visas för allmänheten. Ersättningen benämns visningsersättning och tillförs Sveriges bildkonstnärsfond, som fördelar medlen mellan konstnärerna i syfte att ge dessa ekonomisk och arbetsmässig trygghet.

I olika sammanhang har krav rests på en revision av bestämmelserna om den nyss nämnda s. k. biblioteksersättningen. Det har sålunda hävdats att denna rätt borde omvandlas till en rättighet enligt URL och att den borde utvidgas till att omfatta även de typer av verk som kan lånas ut men som i dag inte faller in under ersättningsbestämmelserna. När det gäller rättighetshavarna enligt 5 kap. URL har det sålunda förts fram krav på att biblioteksersättning skall utgå också för utlåning och annan användning av grammofonskivor och andra ljudinspelningar på bibliotek.

Vi har inte ansett att denna fråga bör behandlas här och nu. Vi avser att ta upp den i samband med en samlad översyn av bestämmelserna om rättigheter i samband med utlåning m. m. av verk på ett senare stadium i utredningsarbetet.

4.10 Katalogskyddet m. m.

Utan framställarens samtycke får kataloger, tabeller eller andra sådana arbeten vari ett stort antal uppgifter har ställts samman inte eftergöras (kopieras) under en 10-års period (49 § URL – se vidare bilagan). Det finns vissa skillnader, bl. a. så att de andra ländernas lagar täcker även teaterprogram och dylikt liksom också pressmeddelanden.

Såvitt vi har oss bekant har reglernas utformning i Sverige och den bristande rättslikheten i Norden inte vållat några olägenheter. Några önskemål om harmonisering av bestämmelserna eller om införande i Sverige av regler om skydd för pressmeddelanden har inte framförts.

Vi föreslår därför

- inte* någon ändring av 49 § URL i dessa hänseenden.

4.11 Vidarespridning via kabel av framföranden

För en utövande konstnär är det mycket betydelsefullt att hans eller hennes framträdande i radio eller TV inte utan medgivande överförs via tråd eller kabel. Enligt gällande lag i de nordiska länderna (45 § i dansk, finsk och svensk lag, § 42 i den norska lagen, 46 gr. i den isländska lagen) får inte heller en utövande konstnärs framförande av ett litterärt och konstnärligt verk utan hans samtycke utsändas i ljudradio eller TV eller genom direkt överföring göras tillgängligt för allmänheten. Enligt den allmänna uppfattningen i de nordiska länderna omfattar begreppet "radioutsändning" också sådan utsändning som från radioföretaget självt sker via tråd eller kabel. Däremot är rättsläget olika i de olika nordiska länderna när det gäller frågan om skyddet även omfattar det fallet att radioföretagets utsändning tas upp av ett annat företag och *samtidigt* med originalsändningen vidareutsänds via tråd eller kabel. I förarbetena till den svenska upphovsrättslagen (SOU 1956:25 s. 380) säger auktorrättskommittén att skyddet avser såväl direktutsändning som vidareutsändning. I Danmark torde skyddet inte omfatta sådan vidarespridning. När det gäller Finland, Island och Norge är det inte helt klart om det finns ett sådant skydd eller inte.

Den s. k. satellitutredningen, som har utrett problemen i samband med överföring mellan de nordiska länderna av radio- och TV-program med hjälp av direktsändande satellit, konstaterade att det inte är tillfredsställande att en lagstiftning som kommer att ha en väsentlig betydelse för ett utvidgat nordiskt programsamarbete är behäftat med osäkerhetsmoment bl. a. när det gäller frågan om de utövande konstnärernas rättigheter i fråga om sekundärt bruk av deras framföranden i radio- eller TV-utsändning (NU 1977:7 s. 218).

Det konstaterades är det lätt att instämma i. Bakom den svenska uppfattningen sådan den kommer till uttryck i auktorrättskommitténs uttalande ligger en önskan att hindra att framföranden som äger rum inför en begränsad krets görs tillgängliga för en mycket större krets utan att den som verkställer framförandet har något inflytande över spridningen. För utövande konstnärer är möjligheterna till framförande av prestationer på scen eller i radio eller TV en väsentlig inkomstkälla. Det är därför viktigt att den utövande konstnären som huvudregel har möjlighet att bestämma över storleken på den krets som på en gång skall få ta del av hans eller hennes framförande. Från denna synpunkt är det rimligt att han eller hon också skall kunna hindra att framförandet utan samtycke återutsänds av något annat företag än det med vilket han/hon har slutit avtal om utsändningen och det oberoende av om vidarespridningen sker samtidigt med originalutsändningen eller efter denna.

Man kan också uttrycka saken så att konstnären enligt svensk rätt här har samma ställning som en upphovsman. Både när det gäller den utövande konstnärens rätt och upphovsmannens rätt torde dock böra övervägas om inte begränsade undantag bör göras i rätten. Dessa frågor är aktuella inte bara för de närstående rättigheternas del utan också för den egentliga upphovsrätten. Vi kommer därför att ta upp dem i ett annat och senare sammanhang.

4.12 Producentskydd för teaterföreställningar

Nordisk Teaterlederråd har hos de nordiska upphovsrättsutredningarna framfört önskemål om någon form av producentskydd för "av teaterns skapade föreställningar". Man pekar på att det i de nordiska länderna är tveksamt om teatern har något egentligt upphovsrättsligt skydd för sådana föreställningar. Det görs gällande att det föreligger ett starkt behov av ett sådant skydd. Från rådets sida föreslås att denna fråga löses genom ett lämpligt utformat producentskydd för teatrar antingen i upphovsrättslagarnas 1 kap. eller i deras 5 kap. Ett sådant skydd skulle innefatta att teatern – utan inskränkning i skyddet för alla de andra rättigheter som kan ingå i en teaterföreställning – skulle ha rätt att förbjuda att en teaterföreställning spelas in på anordning genom vilken den kan återges, utsänds direkt i ljudradio eller TV eller på annat sätt genom en samtidig överföring göras tillgänglig för en annan krets än den som i teaterlokalen bevisar föreställningen.

Helt visst finns beaktansvärda skäl för ett självständigt skydd för producenter av teaterföreställningar. Ett sådant finns också i västtysk rätt. I detta lands upphovsrättslag föreskrivs bl. a. att om en utövande konstnär framförande föranstaltas av ett företag, så krävs samtycke från detta för att radio- eller TV-utsändning eller liknande skall få ske eller för att upptagning skall få äga rum. Skyddet varar liksom de utövande konstnärernas skydd under 25 år. Stora personella och ekonomiska insatser krävs för att sätta upp en teaterföreställning och det är rimligt att skydd kan ges mot andras obehöriga utnyttjanden av dessa. Vidare har den tekniska utvecklingen på inspelnings- och mångfaldigandeteknikens område gjort det avsevärt lättare än förr att tillgodogöra sig och utnyttja resultatet även av teaterproducenternas arbete. – Mot ett särskilt skydd talar emellertid också tunga skäl. Först och främst har en teaterproducent stora möjligheter att rent praktiskt hindra att andra utan hans tillstånd gör upptagningar i en eller annan form av föreställningen. Han behöver ju i de flesta fall endast hindra vederbörande från att få tillträde med sin utrustning. Vidare har en producent möjlighet att genom avtal med berörda skådespelare och andra medverkande hindra icke önskade utnyttjanden av föreställningarna. Reellt sett torde också skyddsbehovet vara förhållandevis kortvarigt, vanligen bara ett par år. Slutligen torde behovet av skydd delvis vara täckt genom annan lagstiftning. Sålunda kan under vissa förutsättningar egentlig upphovsrätt till en uppsättning som sådan föreligga. Vidare torde de förfaranden som det här gäller i vissa situationer kunna träffas av bestämmelserna i marknadsföringslagen eller av regler och principer på det avtalsrättsliga området.

Vi har när vi övervägt de olika omständigheterna som här gör sig gällande – i likhet med de andra nordiska utredningarna – kommit till slutsatsen att vi

- inte* vill ställa oss bakom förslaget om ett särskilt producentskydd för teaterföreställningar.

4.13 Lagtekniska frågor

Gällande bestämmelser om de närstående rättigheterna är i de nordiska lagarna (t. ex. 5 kap. i den svenska upphovsrättslagen) lagtekniskt uppbyggda så att varje kategori av rättighetshavare har sin "egen" paragraf; en nödvändig följd av den tekniken blir en riklig förekomst av hänvisningar till bestämmelserna om den egentliga upphovsrätten. Det kan på goda grunder ifrågasättas om detta från alla synpunkter är den lämpligaste lagtekniska lösningen. Även om den är sakligt sett invändningsfri är den snårig och svåröverskådlig och ställer stora krav på den som vill ta del av den.

Det kan hävdas att de närstående rättigheterna berör så betydande intressen att de bör regleras i en särskild lag eller i ett avsnitt i upphovsrättslagen som står helt självständigt i förhållande till regleringen av upphovsrätten. Men det finns, å andra sidan, ett nära samband mellan de båda rättsområdena och det förefaller därför ligga en fördel i att bibehålla lagens nuvarande uppbyggnad. I de flesta andra länders lagstiftning har man f. ö. valt motsvarande tekniska lösning. Den nuvarande systematiken synes därför i princip böra behållas, åtminstone tills vidare och till dess den allmänna översynen av lagstiftningen i dess helhet är klar.

Men att den nuvarande systematiken behålls utesluter inte en diskussion om dispositionen av bestämmelserna inom 5 kap. Två alternativ erbjuder sig här. *Ett* är att gruppera bestämmelserna med hänsyn till rättighetens art, t. ex. så att bestämmelserna om radioutsändning behandlas för sig, bestämmelserna om rätten till inspelning för sig etc. *Ett annat* är att ta in bestämmelserna för de olika rättighetshavarkategorierna i särskilda kapitel i lagen så att t. ex. kapitlet om de utövande konstnärernas rättigheter omfattar samtliga deras rättigheter, inbegripet den rätt som de nu har till ersättning för offentligt framförande av deras prestationer.

Det kan beträffande båda dessa alternativ ifrågasättas om man vinner särskilt mycket. Det förra ger ett tämligen komplicerat regelsystem som visserligen inte saknar logik men som blir tämligen svåröverskådligt. Det senare innebär att man för de utövande konstnärernas del i en bestämmelse eller under en rubrik för samman dels de nuvarande reglerna i 45 § dels de bestämmelser i 47 § som avser deras rättsställning. Motsvarande omgruppering skulle göras för fonogramproducenternas del. Detta synes emellertid vara en tämligen blygsam vinst.

Enligt vårt sätt att se på frågan är den nuvarande ordningen att föredra och vi föreslår alltså för närvarande

□ *inte* någon ändring i den tekniska uppbyggnaden av lagen i denna del.

Om man sålunda som utgångspunkt tar att reglerna om de närstående rättigheterna liksom i dag delvis bör vara uppbyggda med hänvisningar till reglerna om den egentliga upphovsrätten uppkommer frågan om innebörden i och konsekvenserna av dessa hänvisningar är tillfredsställande i alla hänseenden.

Helt allmänt kan då först konstateras att den nuvarande utformningen av lagen kom till vid en tidpunkt då upphovsrätten inte hade den betydelse den har i dag och då det kunde vara naturligt och tillräckligt att göra hänvisningar endast i vissa praktiskt viktiga hänseenden. Lagstiftningen synes också ha

fungerat tillfredsställande. När hela området nu tas upp till översyn bör emellertid, med hänsyn till den tekniska och ekonomiska utvecklingen systemet kompletteras med hänvisningar även på sådana punkter där en reglering förut har ansetts obehövlig.

Vad först gäller bestämmelserna om de utövande konstnärernas rättigheter i 45 § URL finns i denna paragraf hänvisningar till 3 § (den ideella rätten) 9 § (bestämmelserna om upphovsrätten beträffande vissa typer av allmänna handlingar), 11 § första stycket (framställning av exemplar för enskilt bruk), 14 § första stycket (citaträtten), 17 § (framställning av ljudupptagningar inom undervisningsverksamhet), 20 § (offentligt framförande i vissa sammanhang), 21 § (rätten att återge verk och prestationer i samband med information om dagshändelser), 22 § första stycket (rätten att göra s. k. referensupptagningar), 22 a–22 c §§ (rätten att framställa exemplar inom ramen för arkivets för ljud och bild verksamhet), 24 § (regler om återgivande av andra allmänna handlingar än sådana som nämns i 9 §), 24 a § (tillhandahållande av allmän handling enligt tryckfrihetsförordningens regler), 27–28 §§ (allmänna bestämmelser om överlåtelse av upphovsrätt), 41 § (rättens övergång vid rättighetshavarens död) och 42 § (utmätning m. m. av rättighet).

Det skulle kunna övervägas att utvidga hänvisningssystemet i vissa hänseenden. En hänvisning skulle sålunda kunna införas till 6–8 §§. Av dessa paragrafer handlar den förstnämnda om fall där ett verk har två eller flera upphovsmän. I sådant fall tillkommer upphovsrätten dem gemensamt. De får dock var för sig ingripa mot intrång i upphovsrätten. 7 § innehåller en presumtionsbestämmelse om att som upphovsman skall anses – där inte annat visas – den vars namn eller allmänt kända pseudonym eller signatur på sedvanligt sätt utsätts på exemplar av verket eller anges när detta görs tillgängligt för allmänheten. Saknas varje antydning om vem som är upphovsman får utgivaren eller förläggaren företräda upphovsmannen till dess denne har blivit angiven på ny upplaga eller genom anmälan till justitiedepartementet. I 8 § definieras begreppen "offentliggörande" och "utgivning". Till dessa begrepp är viktiga rättsverkningar knutna. Ett verk anses som offentliggjort när det lovligt har gjorts tillgängligt för allmänheten. Utgivning anses ha skett när exemplar av verket med upphovsmännens samtycke har förts i handeln eller eljest blivit spridda till allmänheten.

I praktiken torde huvuddelen av de principer som kommer till uttryck i de nämnda tre paragraferna redan tillämpas även på de närstående rättigheter. Steget bör tas fullt ut och principerna bör alltså lagfästas. Bestämmelserna i 6 § om gemensam rättighet torde sålunda böra tillämpas också på fall där utövande konstnärer gemensamt svarar för en prestation. Även bestämmelserna i 7 § om vem som skall anses som rättighetshavare synes böra ha motsvarande tillämpning på utövande konstnärers prestationer. En uttrycklig hänvisning till denna paragraf skulle emellertid bl. a. formellt göra det möjligt att ange rättighetshavare genom anmälan till justitiedepartementet.

Vad sedan beträffar definitionerna i 8 § synes även dessa böra vara tillämpliga på utövande konstnärers prestationer. Så torde f. ö. redan vara fallet. Detta framgår bl. a. av att vissa hänvisningar i 45 §, t. ex. den som avser citat, förutsätter att offentliggörande skett och andra hänvisningar,

t. ex. den som avser offentliga framföranden, förutsätter att utgivning har skett. Det kan f. ö. anmärkas att begreppet "utgivning" är definierat i Romkonventionen. Enligt dennas artikel 3 d. skall nämligen "utgivning" av ett fonogram anses föreligga när exemplar därav i tillräckligt antal görs tillgängliga för allmänheten. Denna definition stämmer i sak överens med 8 § andra stycket i den svenska upphovsrättslagen och synes böra tillämpas på alla typer av upptagningar av prestationer.

Mot bakgrund av vad som nu har sagts föreslår vi att

□ i 45 § tas in en hänvisning även till 6–8 §§ URL.

I samband med översynen av bestämmelserna i 2 kap. URL om inskränkningar i upphovsrätten uppkommer fråga om behovet av bestämmelser rörande arkivens och bibliotekens möjligheter att kopiera audiovisuellt material. Införs sådana bestämmelser måste hänvisning till dessa göras i 45 §. Detta problemkomplex får emellertid övervägas i sin helhet på ett senare stadium i utredningsarbetet.

Som förut nämnts innehåller 45 § en hänvisning till 3 § URL om den ideella rätten. Enligt denna bestämmelse skall upphovsmannens namn angivas i den omfattning och på det sätt som god sed kräver när exemplar av ett verk framställs eller verket görs tillgängligt för allmänheten. Vidare får ett verk inte ändras så att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende kränks. Inte heller får verket göras tillgängligt för allmänheten i en sådan form eller i ett sådant sammanhang som är på detta sätt kränkande för upphovsmannen. Rätten enligt den nämnda bestämmelsen kan upphovsmannen med bindande verkan efterge bara såvitt angår en till art eller omfattning begränsad användning av verket.

Även när verk utnyttjas enligt reglerna i 2 kap. om inskränkningar i upphovsrätten skall den ideella rätten respekteras. Detta följer bl. a. av 26 § första stycket där det sägs att bestämmelserna i 2 kap. inte medför någon inskränkning i upphovsmannens rätt enligt 3 § i vidare mån än som följer av 13 § (där det sägs att byggnad eller bruksföremål får ändras av ägaren utan upphovsmannens lov). I 26 § andra stycket sägs vidare att när verk med stöd av bestämmelserna i 2 kap. återges offentligt skall källan nämnas i den omfattning och på det sätt som god sed kräver. Vidare får verket inte utan upphovsmannens samtycke ändras i vidare mån än som krävs för den medgivna användningen.

I detta sammanhang bör nämnas en fråga som har kommit upp under utredningsarbetet, nämligen tillämpligheten av exempelvis reglerna om exemplarframställning för enskilt bruk eller citat som inte sker från redan gjorda upptagningar utan som görs direkt från en utövande konstnärs framförande "live". Det har framhållits dels att sådana upptagningar kan verka mycket störande för den utövande konstnären, dels att denne fråntas varje möjlighet till inflytande över resultatet.

Denna fråga berörs något i förarbetena till 45 § URL. När det gäller tillämpningen av 11 § första stycket sägs sålunda (prop. 1960:17 s. 242) att "t. ex. en bandupptagning av ett konstnärligt framförande får göras för enskilt bruk. Av det anförda lagrummet följer att inspelningen ej får utnyttjas för annat ändamål". I fråga om citaträtten anförts att "det synes emellertid böra tillåtas att citera ett konstnärligt framförande på band, film el. dyl."

I och för sig är de synpunkter som har anförts rörande tillämpligheten av reglerna i 2 kap. URL på utövande konstnärers framföranden värda beaktande. I sammanhanget tillkommer emellertid yttrandefrihetsintressen av betydande styrka som gör att möjligheter enligt vår uppfattning måste finnas att exempelvis göra inspelningar för citatändamål även direkt från en utövande konstnärers framförande. Man bör därför inte inskränka de möjligheter i detta hänseende som finns i dag. Det bör emellertid anmärkas att hänvisningarna i 45 § även avser 3 § URL, vilket innebär att kränkning inte får ske av den utövande konstnärers ideella intressen. Vi föreslår som vi närmare utvecklar längre fram också att i 45 § hänvisning skall göras även till 26 § URL. En sådan hänvisning skulle ytterligare stärka skyddet för de ideella intressena vid de fria utnyttjanden som kan ske med stöd av hänvisningarna till reglerna i 2 kap. Vi anser att de villkor som sålunda gäller eller kan komma att gälla för rätten att göra sådana upptagningar och de begränsningar i dessa hänseenden som följer av de enskilda bestämmelserna till vilka hänvisning sker i väsentlig mån bör kunna lösa de problem som har antytts ovan.

26 § andra stycket föreskriver i fråga om utnyttjanden enligt 2 kap. URL dels en källangivelseskyldighet, dels en principiell skyldighet att inte onödigtvis ändra i det utnyttjade materialet. Dessa skyldigheter skulle givetvis vara av stor betydelse även för innehavare av närstående rättigheter i fall där deras prestationer utnyttjas med stöd av hänvisningarna till bestämmelser i 2 kap. Som exempel kan nämnas att det i samband med citat ur en fonograminspelning kan vara betydelsefullt att inte bara kompositören och musiker/sångare anges utan också "källan", dvs. skivans eller bandets identitet.

Mot bakgrund av vad som nu har sagts finns enligt vår mening skäl att

- komplettera 45 § med en hänvisning till 26 §.

En annan grupp av hänvisningar där vissa kompletteringar kan övervägas är den som gäller överlåtelse av rättigheter. De hänvisningar som nu finns rör de generella bestämmelserna i 27–28 §§ i 3 kap. i lagen. Däremot hänvisas inte till de mera speciella reglerna i nämnda kapitel om särskilda upphovsrättsliga avtalstyper (avtal om offentligt framförande 30 §, förlagsavtal 31–38 §§, och avtal om filmning 39–40 §§).

Dessa mera speciella regler är anpassade till de särskilda förhållandena på de olika områdena men de innehåller även några principer av en mera generell karaktär som kan ha betydelse även på rättighetsöverlåtelser i allmänhet. Här kan särskilt pekas på bestämmelserna om att förvärvare av ensamrättigheter är skyldiga att utnyttja dessa i rimlig omfattning och inom en skälig tid (30 § om offentligt framförande, 33–34 §§ om förlagsavtal och 40 § om filmavtal). I bestämmelserna om förlagsavtal finns vidare en regel om skyldighet för förläggaren att tillstålla författaren uppgift om hur många exemplar som har framställts (35 §).

Avtal mellan utövande konstnärer och producenter av fonogram och filmer etc. har många likheter med förlagsavtalen. Det skulle därför kunna övervägas att låta de nyss nämnda generella principerna i 30–40 §§ få tillämpning även på sådana avtal. Detta kan dock knappast uppnås genom att i 45 § införa hänvisningar till nu avsedda bestämmelser i 30–40 §§, eftersom

det trots allt finns betydande skillnader mellan de olika områdena. I stället skulle kunna övervägas att ställa upp särskilda regler för överlåtelse av närstående rättigheter eller också att införa mera allmänt formulerade regler i 3 kap. om dessa förhållanden till vilka regler hänvisning sedan skulle kunna göras.

Närmare överväganden i frågan synes emellertid böra anstå till dess vi tar ställning till hur bestämmelserna i 3 kap. bör utformas i sak.

I lagens 46 § om fonogramframställares rättigheter finns nu hänvisning till 9 §, 11 § första stycket, 14 § första stycket, 17 §, 21 §, 22 § första stycket, 22 a–22 c §§, 24 § och 24 a §.

I vad angår den ideella rätten saknas hänvisningar till bestämmelserna i 1 och 2 kap. i lagen. Att hänvisning inte har gjorts till 3 § torde bero på att det här är fråga om skydd för en teknisk och ekonomisk insats. Här synes det inte finnas behov av något särskilt skydd för det konstnärliga anseendet utöver vad som följer av brottsbalkens allmänna bestämmelser om ärekränkning. Det kan däremot med större skäl hävdas att fonogramproducenterna kan ha ett intresse av att deras anknytning till den enskilda produkten nämns i samband med bestämmelserna om bruk enligt reglerna i 2 kap. och att det inte då görs någon ändring i alstren som kan skada dessas anseende på marknaden. Det skulle därför vara lämpligt att i 46 § föra in en hänvisning till 26 § andra stycket. Detta skulle medföra en skyldighet att vid användning av fonogram enligt reglerna i 2 kap. ange källan och att inte onödigtvis ändra i fonogrammet.

Av skäl som tidigare har anförts menar vi att det är lämpligt att

- genom hänvisningar ge 6–8 §§ och 26 § andra stycket motsvarande tillämpning även i fråga om fonogramproducenternas rättigheter.

Någon hänvisning till 20 § behövs inte i 46 § eftersom det offentliga framförandet av fonogram regleras i 47 § där en hänvisning till den nämnda paragrafen är intagen.

I 46 § finns inte någon hänvisning över huvud taget vare sig till de allmänna bestämmelserna om överlåtelse av upphovsrätt eller till de mera speciella bestämmelserna. Om och i vad mån någon sådan hänvisning kan behövas i fråga om fonogramframställarnas rättigheter bör – bl. a. av de skäl som har nämnts i samband med motsvarande fråga för de utövande konstnärernas del – övervägas i samband med en generell genomgång av reglerna om överlåtelse av rättigheter.

Hänvisning saknas likaledes till bestämmelserna i 41 och 42 §§. När det gäller övergång vid dödsfall framgår av auktoritetskommitténs betänkande (SOU 1956:25 s. 385 och 389) att man utgått från att rättigheterna enligt 46 § – och även 47 § – i det övervägande antalet fall skulle komma att skapas inom ramen för juridiska personers verksamhet där särskilda arvsbestämmelser inte skulle få betydelse. Det framgår vidare att man utgått från att rättigheterna är av vanlig förmögenhetsrättslig karaktär och att därför de allmänna arvsbestämmelserna får tillämpning. Med de senare årens utveckling på det tekniska området har det emellertid blivit ekonomiskt möjligt för enskilda att förvärva inspelningsutrustningar av en kvalitet som kan bilda underlag för egna utgivningar. Med det rättstillstånd som nu råder kan det därför antas att domstolarna skulle använda arvslagstiftningens regler på

rättigheter enligt 46 § när ett behov därav föreligger. Det skulle därför kunna övervägas att formalisera detta genom att i 46 och 47 §§ föra in en hänvisning till 41 §. Denna fråga liksom frågan om tillämpligheten av 42 § om utmätning m. m. bör emellertid anstå till mera generella överväganden om övergång av rättigheter enligt upphovsrättslagstiftningen.

I 47 § om rätt till ersättning vid användning av ljudinspelningar hänvisas allmänt till 9 §, 14 § första stycket samt 20, 21 och 24 §§. I fråga om utövande konstnärs rätt hänvisas vidare till 27–28, 41 och 42 §§.

Paragrafen innehåller endast regler om ersättningsrätt och det skulle i och för sig kunna hävdas att någon ideell rätt inte är relevant i sammanhanget. Det kan emellertid tänkas att inspelningar används i sammanhang som för artisten eller fonogramframställaren uppfattas som stötande. Vidare finns ett berättigat intresse av att konstnärens namn på sedvanligt sätt anges i samband med att inspelningen utnyttjas. I speciella fall förekommer även att fonogramproducentens namn (firma) anges. När det gäller de utnyttjanden som kan ske med stöd av hänvisningarna till 2 kap. blir de intressen relevanta som angetts som grund för att i 45 § föra in en hänvisning till 26 §.

47 § avser endast ljudupptagningar. Utövande konstnärer åtnjuter inte något skydd när det gäller visning av lovligen framställda filmer och andra bildupptagningar. Enligt grunderna för lagstiftningen bör emellertid även vid sådan visning konstnärens ideella rätt iaktas. Att hänvisning till 26 § införs i 47 § får alltså i detta hänseende inte ge anledning till *en contrario*-slut utan bör tvärtom kunna utgöra stöd för att bestämmelserna om den ideella rätten analogiskt tillämpas vid visning av bildupptagningar.

Utöver vad som nu har sagts skulle det kunna övervägas att i 47 § ta in hänvisningar till 6–8 §§. Såvitt gäller 6–7 §§ torde emellertid behovet av en hänvisning vara täckt genom de föreslagna hänvisningarna i 45 och 46 §§. Såvitt gäller 8 §, som innehåller definitioner av begreppen "offentliggörande" och "utgivning" torde en hänvisning ha en viss betydelse i relation till hänvisningarna till 14 § första stycket och 20 §. En sådan hänvisning bör därför göras.

Det finns alltså anledning att

- föra in en hänvisning i 47 § till 8 § och 26 § andra stycket.

48 § innehåller bestämmelser om radioföretags rättigheter. Här finns hänvisningar till 9 §, 11 § första stycket, 14 § första stycket, 17, 20 och 21 §§, 22 § första stycket, 22 a–22 c §§, 24 och 24 a §§.

Av skäl som motsvarar dem som har anförts i frågan om andra närstående rättigheter bör

- hänvisning till *dels* 6–8 §§, *dels* 26 § andra stycket tas in i 48 §.

Med den struktur som rundradioverksamheten nu har i Sverige föreligger knappast någon anledning att i 48 § föra in några bestämmelser om rättigheternas övergång etc. Förhållandena på detta område kan dock komma att ändras, exempelvis om den s. k. narradion blir permanent. Frågorna om eventuella ändringar i eller kompletteringar av 48 § får emellertid tas upp till prövning när förhållandena kring radio- och TV-verksamheten i Sverige har klarnat.

I 49 § finns bestämmelser om det s. k. katalogskyddet. Här finns

hänvisningar till 9 §, 11 § första stycket, 14, 15 a, 22 a–22 c, 24 och 24 a §§.

Av skäl som har anförts i samband med tidigare paragrafer i 5 kap. bör i 49 § tas in en hänvisning till 6–8 §§. Hänvisning bör vidare göras till 12 § för att formellt göra det möjligt för arkiv och bibliotek att för sin verksamhet framställa exemplar också av alster som skyddas enligt 49 §. Det torde också vara lämpligt att föra in en hänvisning till 16 § för att göra det möjligt att i samlingsverk till bruk vid undervisning ta in också delar av sådana alster och till 18 § för att göra det möjligt att använda alstren för framställning av blindskriftsexemplar m. m. För att undanröja varje tvivel om att rätt föreligger för TV-företag att återge tabeller etc. i efemära upptagningar etc. bör en hänvisning tas in också till 22 § första stycket. Av skäl som har anförts i samband med tidigare paragrafer i 2 kap. bör en hänvisning göras också till 26 § andra stycket om skyldighet att ange källa etc. vid utnyttjanden enligt 2 kap.

Hänvisning saknas i 49 § till reglerna i 3 kap. om upphovsrättens övergång. Vad som främst kan vara aktuellt är hänvisningar till de allmänna reglerna om överlåtelse i 27–28 §§ och bestämmelserna om förlagsavtal i 31–38 §§. Av skäl liknande dem som anförts i samband med 46 § skulle det också kunna vara lämpligt att hänvisa till 41 § om rättens övergång vid upphovsmannens död. Liksom anförts i samband med motsvarande fråga beträffande fonogramproducenters rättigheter bör emellertid den slutliga lösningen av denna fråga anstå till de mera generella övervägandena om övergång av rättigheter enligt upphovsrättslagstiftningen.

Med hänvisning till vad som har sagts nu föreslår vi att

- en hänvisning görs i 49 § till 6–8 §§, 12, 16 och 18 §§, 22 första stycket, och 26 § andra stycket.

5 Specialmotivering

45 §

I paragrafen finns bestämmelser om en utövande konstnärs rätt att bestämma över hur hans framföranden av litterära och konstnärliga verk får användas. Bestämmelser om skydd mot kopiering ("överföring") av upptagning finns i paragrafens *andra stycke*. Framförande som har upptagits på "grammofon-skiva, film eller annan anordning" genom vilken framförandet kan återges får inte utan den utövande konstnärens samtycke överföras *från* en sådan anordning *till* en annan förrän 25 år har förflutit efter det år då upptagningen ägde rum. I den allmänna motiveringen har vi föreslagit att skyddstiden för upptagningen som det här gäller skall förlängas till 50 år. Andra stycket har utformats i enlighet med det förslaget.

I tredje stycket har gjorts ytterligare hänvisningar till vissa tidigare bestämmelser i lagen. Skälen till detta har utvecklats i den allmänna motiveringen.

46 §

Paragrafen behandlar bl. a. fonogramframställares rätt att bestämma över eftergörande av fonogram. Som vi har utvecklat närmare i den allmänna motiveringen förordar vi att skyddstiden förlängs till 50 år.

Vi vill erinra om att en konsekvens av ändringen blir att ersättningen enligt 47 § kommer att gälla under 50 år i stället för 25 år eftersom den paragrafen hänvisar till den skyddstid som anges i 46 §.

I andra stycket har gjorts ytterligare hänvisningar till vissa tidigare bestämmelser i lagen. Skälen till detta har utvecklats i den allmänna motiveringen.

I paragrafen föreslås även ändringar som hänger samman med våra förslag angående videogram i avdelning III. Beträffande dessa ändringsförslag hänvisas till specialmotiveringen i avdelning III, avsnitt 8.

47 §

Paragrafen ger bestämmelser om den rätt till ersättning som uppstår då fonogram sänds i radio eller TV.

I den allmänna motiveringen har vi föreslagit att rätt till ersättning enligt paragrafen skall föreligga inte bara vid utsändning i radio och TV utan också vid annat offentligt framförande. Detta föranleder ett tillägg till första stycket; tillägget har utformats efter mönster av motsvarande redan gällande regel i dansk lag. Bestämmelsen anger att ersättning skall utgå även vid

offentligt framförande utanför radio och TV när detta sker i förvärvssyfte.

En första förutsättning för att rätt till ersättning skall föreligga är alltså att framförandet är *offentligt*. Innebörden härav är densamma som på andra ställen i den upphovsrättsliga lagstiftningen, exempelvis 20 § URL, och ansluter nära till uttrycket "för allmänheten" som används i exempelvis 45 och 48 §§. Här skall endast erinras om att första lagutskottet (utlåtande nr 41 år 1960 s. 38) uttalade att alla framföranden som inte äger rum inom helt slutna kretsar blir att anse som offentliga.

En andra förutsättning för att ersättning skall utgå är att framförandet sker i *förvärvssyfte*. Genom den begränsningen undantas framföranden i sådana sammanhang där syftet är av ideell eller annars av en icke-kommersiell natur, exempelvis om en inspelning används i gudstjänstsammanhang, för undervisning eller i vissa idrottsliga sammanhang. Vi vill emellertid påpeka att uttrycket "förvärvssyfte" i de här sammanhangen har en tämligen vidsträckt innebörd. I detta fall får det anses täcka inte bara situationer där syftet direkt är att tjäna pengar på uppspelningen, t. ex. när det gäller discotek och juke-boxar, utan också fall där syftet mera allmänt är att främja en viss förvärvsverksamhet, t. ex. då musik spelas i varuhus, väntsalor och på arbetsplatser.

Vi har tidigare föreslagit att rätten att göra ersättningsrätten gällande inte som nu skall ligga hos fonogramframställaren ensam utan tillkomma denne och den utövande konstnären gemensamt. 47 § första stycket sista meningen har utformats i enlighet med detta förslag. Liksom den tidigare lydelsen är texten utformad med hänsyn tagen också till vikten av att underlätta förhandlingarna för utnyttjarna. Det får också förutsättas att förhandlingarna liksom tidigare i praktiken sköts av organisationer som företräder ett stort antal rättighetshavare. Att rätten endast får göras gällande *gemensamt* betyder inte att parterna måste företrädas av en gemensam organisation eller dylikt utan endast att kraven måste framställas och behandlas gemensamt och inte t. ex. av rättighetshavarna var för sig vid olika tidpunkter.

I paragrafen har – av skäl som har angetts i den allmänna motiveringen – införts hänvisningar till 8 § och 26 § andra stycket.

Mål om ersättning enligt paragrafen skall enligt 58 § handläggas vid Stockholms tingsrätt. Vi har inte ansett det nödvändigt att nu ändra den föreskriften.

48 §

I paragrafen finns bestämmelser om radio- och TV-företags rätt till sina sändningar. Den förlängning av skyddstiden som vi har föreslagit kräver en konsekvensändring i paragrafen.

I tredje stycket har vi gjort ytterligare hänvisningar till vissa tidigare bestämmelser i lagen; skälen till detta har vi angett i den allmänna motiveringen.

49 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om det s. k. katalogskyddet. Dess andra stycke har försetts med några ytterligare hänvisningar som en följd av det förslag som vi har lagt fram i den allmänna motiveringen.

61 §

Paragrafen innehåller i *första stycket* bestämmelser om tillämpningsområdet för föreskrifterna om de närstående rättigheterna i 45–48 §§; i *andra stycket* finns bestämmelser om tillämpningsområdet för det s. k. katalogskyddet i 49 §.

I den allmänna motiveringen har vi föreslagit att man i fråga om utövande konstnärers rätt enligt 45 § skall skydda inte bara – som nu – framföranden av personer som är svenska medborgare resp. som har sitt "varaktiga hemvist" här. Vi har också förordat att radio- och televisionsföretag skall få skydd – förutom då utsändningen äger rum i Sverige – då sändarföretaget har sitt säte i Sverige. Dessa förslag har kommit till uttryck i denna paragrafs första stycke. – Fonogramframställares skydd enligt 46 § har dessutom utvidgats till att gälla alla ljudupptagningar oavsett inspelningsort. Dessa förslag – som har motiverats tidigare – kräver ändring av denna paragraf.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den

I enlighet med vedertagen praxis vid ändringar i det upphovsrättsliga regelsystemet föreslår vi att de nya bestämmelserna i 45–49 §§ skall med vissa undantag gälla även framföranden, ljudupptagningar och radio- och TV-utsändningar som har ägt rum *före* ikraftträdandet och sammanställningar som har gjorts dessförinnan. Bestämmelserna om förlängning av skyddstiden skall dock tillämpas bara i fall där skyddstid löper vid ikraftträdandet. Vid ikraftträdandet redan utlupna skyddstider förlängs *inte*. De nämnda undantagen avser bestämmelserna i 46 § första stycket om upptagningar av filmverk och i 47 § första stycket om offentligt framförande i förvärvssyfte. I fråga om dem och det utvidgade skyddet enligt 61 § första stycket andra meningen avseende utövande konstnärers och radio- och TV-företags rätt bör huvudprincipen vara att de nya reglerna skall gälla förfaranden som sker efter ikraftträdandet; det utvidgade skyddet i samma paragraf för ljudupptagningar enligt 46 § bör däremot gälla även för äldre sådana.

Bilaga 1:1

Den tekniska och samhälleliga utvecklingen och dess inverkan på de närstående rättigheterna

Tillkomsten av film, grammofon, radio och TV innebar en revolution i fråga om möjligheterna att ge spridning åt olika former av kultur och andligt skapande. Inom upphovsrätten nödvändiggjorde de nya teknologiska metoderna omfattande kompletteringar av skyddssystemet. Bl. a. framträdde ett behov av att införa ett skydd för utövande konstnärer mot att deras prestationer obehörigen utnyttjades genom de nya metoderna. Ett sådant skydd ansågs även påkallat i fråga om fonogramproducenterna och radioföretagen. URL:s regelkomplex är uppbyggt under hänsynstagande härtill, varvid beaktats den tekniska utvecklingen sådan den gestaltade sig i slutet av 1950-talet.

Under 1960- och 1970-talen har med stor snabbhet utvecklats nya former av teknologi som ytterligare vidgat möjligheterna att ge spridning åt kulturprodukterna. Som exempel kan nämnas ljudkassett- och videogramteknik, TV-satelliter och s. k. kabel-TV.

Den nya teknologi som här åsyftas har redan haft och kommer att få en djupgående inverkan på inte bara upphovsmännens utan även på de utövande konstnärernas situation. Ju enklare och billigare det är att utnyttja inspelade prestationer desto mindre blir behovet av direkta framföranden. Det hävdas framför allt från musikerhåll och från fonogramproducenterna att ju enklare och billigare det blir att kopiera inspelningarna desto mindre blir avsättningen av originalinspelningarna. Ju större spridningsområdena blir för utsändningar av de utövande konstnärernas prestationer, t. ex. genom kabel-TV eller satelliter, desto mindre blir möjligheterna för dem att kontrollera hur utsändningarna används eller till vem sändningarna går. Detta gäller i princip också för fonogramproducenternas skydd för deras inspelningar och radioföretagens skydd för deras utsändningar. Även skyddet för dessa grupper tenderar att urholkas genom den tekniska utvecklingen.

Det bör emellertid också anmärkas att den nya teknologin i fråga om vissa artistgrupper kan förstärka de gynnsamma effekter som utnyttjandet i massmedia av deras prestationer har för deras del. I allmänhet utgör sådant utnyttjande reklam för vederbörande artist. Ökat utnyttjande kan därför leda till att efterfrågan av deras framföranden ökar, både när det gäller engagemang för inspelning av film-, TV- eller ljudinspelningar och när det

gäller engagemang för levande framföranden. Detta synes dock huvudsakligen komma de mest populära artisterna till godo. För gruppen som helhet torde man kunna utgå ifrån att utnyttjandet kan skada deras inkomstmöjligheter om man inte kan åvägabrunga ett ökat skydd.

Den nya tekniken har som nämnts redan påverkat speciellt artisternas och fonogramproducenternas situation och man överväger såväl internationellt som nationellt olika möjligheter att komma till rätta med problemen.

På det internationella planet dryftas problemen såväl inom de olika mellanstatliga regeringsorganen, dvs. WIPO och Unesco samt de olika konventionernas exekutivkommittéer, som inom de federationer vari olika nationella rättighetshavarorganisationer ingår.

De internationella federationerna hävdar i detta sammanhang framför allt sysselsättningsaspekten. De framhåller att den tekniska utvecklingen har medfört en alltmera ökande arbetslöshet inom skådespelar- och musikeryrkena och en därav följande svårighet att rekrytera till dessa samt – som en yttersta konsekvens – en allmän sänkning av kvaliteten på artister och musiker. Den tekniska utvecklingen har nämligen generellt den verkan att vissa nationellt och internationellt välkända artist- och musikernamn utnyttjas mycket hårt medan den stora massan av artister och musiker får sysselsättningssvårigheter. Denna tendens ökar alltmera ju mera allmänt och utbrett s. k. "secondary use" av inspelningar blir varigenom man ersätter levande framföranden med inspelningar.

När det gäller den tekniska utvecklingens inverkan på sysselsättningen är det svårt att få fram några siffror som visar sambandet mellan dessa båda fenomen.

Vissa uppgifter från ILO (den internationella arbetsbyrån) den 19 januari 1979 ger emellertid här en viss belysning. Enligt dessa har i Västtyskland antalet musiker och sångare mellan 1950 och 1970 sjunkit från 48 500 till 29 500, dvs. med 40 %. I Frankrike fanns år 1978 15 000 professionella skådespelare mot 60 000 år 1936. I USA är 70–75 % av skådespelarna arbetslösa någon del av året. På musikerområdet är enligt samma källa proportionen partiellt arbetslösa i Norge 15 %, i Canada 12 % och i Västtyskland 9 %.

En undersökning som utförts av det tyska inrikesministeriet visar att antalet musiker i Västtyskland minskat från 31 000 år 1950 till 16 800 år 1980. En motsvarande undersökning i Frankrike uppvisar en minskning av antalet musiker mellan 1968 och 1975 med 2 400 eller 35,4 %.

I sammanhanget nämns också en annan faktor, nämligen det hot mot sysselsättningen inom artist- och musikerkåren som särskilt kan föreligga i mindre länder. I fråga om TV-program påpekas att vissa länder, som USA och Storbritannien, behärskar marknaden genom sin export. Detta kan medföra en minskning av den nationella produktionen i mindre länder.

För svensk del har Svenska Teaterförbundet anfört att allmänt sett arbetslösheten för dess medlemmar har ökat under hela 1970-talet och att under åren 1978–1982 antalet arbetslösa i procent av medlemsantalet varit 5 % år 1978, 4,71 % 1979, 5,4 % 1980, 6,3 % 1981 och 7,3 % 1982. När det gäller den partiella arbetslösheten har förbundet nämnt att under år 1978 arbetslöshetsersättning utgick till 14,92 % av medlemmarna. Motsvarande siffra var under 1979 16,46 %, 1980 16,71 %, 1981 18,94 % och under 1982

21,78 %. De som mest drabbas av arbetslösheten är skådespelare och dansare. De nu nämnda siffrorna avser endast dem som enligt förbundets arbetslöshetskassa är berättigade till ersättning. En del av de arbetslösa kan av olika skäl förlora sin rätt till ersättning. Det kan därför finnas en dold arbetslöshet som inte anges i kassans statistik och enligt förbundet torde det faktiska antalet partiellt arbetslösa troligen ligga omkring 25–30 %.

Teateranställdas erkända arbetslöshetskassa har utbetalat arbetslöshetsunderstöd enligt följande (milj. kr.)

1978	4
1979	4,5
1980	5,5
1981	7,6
1982	10

Svenska Musikerförbundet har för sin del anfört att dess medlemsantal har minskat från drygt 17 000 år 1958 till ungefär 13 500 år 1980, vilken nedgång sammanfaller med utvecklingen på TV-området, ökningen av antalet radiokanaler, den ökade fonogramproduktionen och förändringarna inom restaurangområdet (jukeboxar, tekniska återgivningar m. m.). Musikerförbundet har en egen musikerförmedling och därigenom en god överblick över förmedlingsomsättningen, dvs. gagesummorna. Dessa utgjorde år 1971 ungefär 44 milj. kronor. År 1975 översteg summan för första gången 60 miljonerstrecket och har sedan dess hållit sig omkring 65 milj. kronor med undantag för år 1979 då summan endast var ungefär 57 milj. Räknet i 1971 års penningvärde har emellertid summan stadigt sjunkit så att den år 1980 kan beräknas uppgå till endast ungefär 30 milj. kronor. Nedgången får enligt förbundets uppfattning anses bero på att antalet arbetstillfällen minskat och på att undersysselsättningen hos restaurang- och dansmusiker har tilltagit alltmera. Antalet ersättningsdagar då arbetslöshetsunderstöd har uppburits från Musikernas Erkända Arbetslöshetskassa var ungefär 11 900 år 1971, 56 000 år 1980, 62 000 år 1981 och 86 000 år 1982. De summor som utbetalats i arbetslöshetsunderstöd var ungefär 500 000 kr. 1971/72, 9,9 milj. kr. 1980, 11,9 milj. kr. 1981 och 16,2 milj. kr. 1982. Den statistiskt redovisade arbetslösheten var 1982 för juli/augusti 10,3 procent och för oktober–december 9 procent. För juni 1983 var siffran 9,2 procent och för juli 9,7 procent.

I detta sammanhang kan enligt förbundet konstateras att allt flera och allt större restauranger övergår från levande musik till renodlad diskotekverksamhet. Även Sveriges Radios egenproduktion av program som sysselsätter musiker har minskat påtagligt under 1970-talet. Enligt förbundet visar tillgänglig statistik avseende år 1979 att 81,5 % av musikutbudet var ren sekundäranvändning av grammofonskivor. Den resterande delen innefattar utom förstagångsframföranden, vilket ger arbetstillfällen, även repriser, transmittningar, utlandsimport och programutbyte, vilket allt i princip medför att ett producerat eller inspelat program alltid ger ett större antal program i retur.

För att komma till rätta med de svårigheter som nu nämnts har man i många länder skapat ett kollektivt organisationsväsende för förhandlingar och för en effektiv uppbörd och distribution av de medel som rättsinneha-

varna är berättigade till på grund av olika utnyttjanden. Man försöker att – såsom delvis redan skett på svensk sida – underlätta denna uppbörd och distribution genom överenskommelser med andra nationella organisationer och delvis även med organisationerna i andra länder. Förut har nämnts avtalen mellan SAMI och organisationer i vissa andra länder. Som andra exempel kan nämnas att man på olika håll har ett nära samarbete med tonsättarnas organisationer av innebörd att dessa organisationer kasserar in även de ersättningar som artister och musiker är berättigade till. På detta sätt räknar man med att kunna kassera in och distribuera ersättningarna med minst möjliga administrativa kostnader.

Det bör också understrykas att de olika nationella organisationerna genom sina internationella federationer har kommit överens om en långt driven schablonisering särskilt när det gäller fördelning av influtna medel. Det finns sålunda vissa generella principer för fördelning mellan fonogramproducenterna, å ena sidan, och musiker och andra artister, å andra sidan, samt för användning av fonogram vid videogramframställning. Vidare finns vissa av FIM, FIA och IFPI antagna principer, de s. k. Londonprinciperna, rörande användningen bl. a. av sådan ersättning för radio- och TV-sändningar till vilken man inte kan spåra rättsinnehavaren. Dessa principer anger att sådana ersättningar skall stanna i det land där ersättningen har utgått och skall användas för kollektiva ändamål.

De principer som nu har nämnts ligger i stor omfattning till grund för de avtal som har slutits både nationellt och internationellt rörande inkassering och fördelning av ersättningar som det här gäller. Det allmänna intrycket är att rättighetshavarnas organisationer genom sina i hög grad schabloniserade nationella och internationella avtal lyckas praktiskt hantera de närliggande rättigheterna på ett relativt enkelt och billigt sätt.

Frågan om den praktiska tillämpningen av Romkonventionen har som förut nämnts diskuterats vid ett sammanträde inom ramen för konventionens regeringskommitté i oktober 1979. Man antog där bl. a. vissa rekommendationer rörande bildandet av "collecting societies" och för hur man skall samla in och distribuera ersättningar enligt konventionen inom och mellan de berörda länderna.

Även en annan aspekt är viktig i sammanhanget. Som nämnts framhåller man särskilt från de utövande konstnärernas organisationer att den tekniska utvecklingen medför stora faror för kvaliteten på artist- och musikeryrkena. Denna fara har f. ö. strukits under från många håll på senare tid, bl. a. i regeringsyttranden till de internationella organisationer som administrerar de upphovsrättsliga konventionerna. Det anses därför angeläget att stödja rekryteringen till dessa yrken och att vidmakthålla kvaliteten hos deras utövare. Både FIM och FIA hävdar därför att man i så stor utsträckning som möjligt bör använda inflytande ersättningar för artist- och resp. musikerkårens kollektiva behov. Man stöder därför tanken på att t. ex. ersättningar för användning av grammofonskivor och andra fonogram bör gå till kollektiva fonder ur vilka ersättning sedan utgår för gemensamma ändamål.

En tredje aspekt som då och då har skymtat fram är motsättningen mellan de utövande konstnärerna och de skapande upphovsmännen. Från de senares sida har emellanåt hävdats att den omständigheten att de utövande konstnärerna erhåller ersättning minskar ersättningarna till de skapande

upphovsmännen. Det har sagts att den ersättning som kan utgå för utnyttjande av ett upphovsrättsligt skyddat verk är maximerad till ett visst belopp och att upphovsmännens del av kakan blir mindre om även de framträdande får ersättning ("kakteorin"). Sannolikt är denna teori, som tidigare har spelat en stor roll i den internationella diskussionen, numera gravlagd. Från de utövande konstnärernas sida hävdas att teorin är falsk och att sanningen snarare är att upphovsrättsersättningarna generellt ökar genom de utövande konstnärernas insatser. Radioföretagens utsändningar – som ju ger upphovsmännen stora pengar – skulle t. ex. inte vara möjliga utan de utövande konstnärernas medverkan.

Bilaga 1:2

Gällande rätt m. m.

1 Svensk lagstiftning

Bestämmelserna om närstående rättigheter är som nyss nämnts intagna i 5 kap. URL omfattande 45–49 §§.

Grundläggande bestämmelser om skydd för utövande konstnärer finns i 45 §. Där sägs i första stycket att en utövande konstnärs framförande av ett litterärt eller konstnärligt verk inte utan hans samtycke får tas upp på grammofonskiva, film eller annan anordning genom vilken det kan återges. Inte heller får det utan sådant samtycke sändas ut i ljudradio eller television eller göras tillgängligt för allmänheten genom direkt överföring. I paragrafens andra stycke sägs att framförande som har tagits upp på sådan anordning som nyss sagts inte utan konstnärens samtycke får föras över från en sådan anordning till en annan förrän 25 år har förflutit från det år då upptagningen ägde rum.

Motsvarande bestämmelser om skydd för framställare av grammofonskivor och andra fonogram finns i 46 § URL. Där sägs att grammofonskiva eller annan anordning på vilken ljud har tagits upp inte utan framställarens samtycke får eftergöras förrän 25 år har förflutit från det år då upptagningen ägde rum. Det sägs vidare att som eftergörande anses också att upptagningen förs över från en sådan anordning till en annan. Som exempel härpå kan nämnas överspelning som sker på elektromagnetisk väg, exempelvis från grammofonskiva till magnetband. För fullständighetens skull kan nämnas att fonogramframställares skydd även omfattar inspelningar av annat än utövande konstnärers prestationer, t. ex. olika former av ljudillustrationer.

I 45 och 46 §§ används inte ordet "ensamrätt". Bestämmelserna innebär emellertid faktiskt att utövande konstnärer och fonogramframställare har ensamrätt till sådana utnyttjanden som anges i bestämmelserna.

Bestämmelserna ger inte rättighetshavarna någon rätt när inspelningar av olika slag spelas upp inför publik eller eljest på sådant sätt att återgivningen anses ske för allmänheten ("secondary use", sekundärt bruk). Vissa bestämmelser i detta hänseende finns i 47 §. Dessa är emellertid begränsade till fall när inspelningar återges i radio- eller TV-utsändningar. Bestämmelserna föreskriver inte någon ensamrätt åt rättighetshavarna utan ger bara en rätt till ersättning vid sådana utnyttjanden. Enligt paragrafen skall, om

anordning som sägs i 46 § används vid ljudradio- eller televisionsutsändning och utsändningen äger rum inom den tid som anges där, dvs. 25 år från inspelningsåret, ersättning utgå både till den som har framställt inspelningen och till utövande konstnär vars framförande har tagits upp på inspelningen. Om två eller flera konstnärer har samarbetat vid inspelningen får rätten bara göras gällande av dem gemensamt. Gentemot radio- och TV-företaget görs utövande konstnärs rätt gällande genom framställaren. Bestämmelserna i paragrafen avser endast ljudinspelningar och inte ljudfilm.

Bestämmelser om skydd för radio- och TV-företag finns i 48 §. Där sägs att ljudradio- eller televisionsutsändning inte utan sändarföretagets samtycke får återutsändas eller upptagas på anordning genom vilken den kan återges. Utan företagets samtycke får inte heller TV-utsändning återges för allmänheten i biograf eller därmed jämförlig lokal. Enligt paragrafens andra stycke gäller vidare att utsändning som har tagits upp på anordning som nu sagts inte utan radio- eller TV-företagets samtycke får överföras från en sådan anordning till en annan förrän 25 år har förflutit från det år då utsändningen ägde rum.

I 49 § finns bestämmelser om skydd för katalog, tabell eller annat dylikt arbete vari har sammanställts ett stort antal uppgifter. Sådan sammanställning får inte utan framställarens samtycke eftergöras förrän 10 år har förflutit från det år då arbetet gavs ut.

Inom den egentliga upphovsrätten gäller särskilda inskränkningar som är betingade av vissa enskilda och allmänna intressen. En del av dessa inskränkningar är tillämpliga också på de rättigheter som nu har nämnts. Sålunda är de särskilda reglerna i 9, 24 och 24 a §§ om myndigheters handlingar tillämpliga också på de rättigheter som nu har nämnts. Vidare är rätten enligt 11 § första stycket att utan samtycke från rättighetshavaren framställa enstaka exemplar för enskilt bruk och citaträtten enligt 14 § första stycket tillämpliga också på rättigheterna enligt 45, 46 och 48 §§. Detsamma gäller rätten enligt 17 § att göra vissa inspelningar inom undervisningsverksamhet. Bestämmelserna i 20 § om rätten att utan rättighetshavarens samtycke använda verk i vissa offentliga framföranden har motsvarande tillämpning på rättigheterna i 45 och 48 §§ samt på ersättningsrätten i 47 §. I 21 § finns bestämmelser om rätt att fritt använda verk i vissa reportage etc. Dessa bestämmelser är tillämpliga på samtliga de rättigheter som det här gäller utom katalogskyddet. Slutligen skall nämnas att bestämmelserna i 22 § första stycket om rätten att göra s. k. efemära inspelningar (dvs. upptagningar för radio- och TV-företags utsändningsverksamhet) gäller också i fråga om rättigheterna enligt 45, 46 och 48 §§.

I 3 § URL finns bestämmelser om vissa ideella rättigheter. Dessa innebär att rättighetshavarens namn skall anges i den omfattning och på det sätt som god sed kräver när exemplar av ett verk framställs eller detta görs tillgängligt för allmänheten. Vidare får ett verk inte ändras eller göras tillgängligt för allmänheten i en form eller i ett sammanhang som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende. Dessa regler är tillämpliga också på utövande konstnärs rättigheter enligt 45 § men inte på de övriga rättigheter som anges i 5 kap. URL.

Bestämmelser om påföljd vid intrång i upphovsrätt finns i 7 kap. URL. Dessa påföljder skärptes avsevärt genom ny lagstiftning med verkan från den

1 juli 1982. Den som uppsåtligen eller med grov oaktsamhet vidtar åtgärd som innebär intrång i upphovsrätt kan enligt 53 § straffas med böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller om någon till riket för spridning till allmänheten inför exemplar av verk om exemplaret har framställts utom riket under sådana omständigheter att en framställning här i riket skulle ha varit straffbar. Brott som här avses åtalas enligt 59 § av allmän åklagare efter angivelse från målsägande eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. I 54 § finns bestämmelser om skadeståndsskyldighet. Huvudbestämmelsen i paragrafens första stycke innebär att den som utnyttjar ett verk i strid mot lagen skall betala ersättning utgörande skäligt vederlag till upphovsmannen eller hans rättsinnehavare. I paragrafens andra och tredje stycken finns regler som bl. a. innebär att vid uppsåtliga eller oaktsamma utnyttjanden ersättning dessutom skall utgå för annan förlust än uteblivet vederlag och för lidande och annat förfång. Enligt 55 § kan den som vidtar åtgärd som innebär intrång förpliktas att efter skälighetsprövning mot lösen till upphovsmannen eller hans rättsinnehavare avstå egendom beträffande vilken intrånget föreligger eller trycksatser, klichéer o. dyl. som bara kan användas för framställning av sådan egendom. Domstol kan också förordna att egendomen skall förstöras eller ändras. Vidare finns vissa möjligheter att förverka föremål som har använts som hjälpmedel vid olovlig exemplarframställning. Vissa möjligheter till undantag från reglerna i 55 § finns angivna i 56 §.

De bestämmelser om ansvar och skadeståndsskyldighet m. m. som nu har nämnts är enligt 57 § tillämpliga också på rättigheter som skyddas enligt föreskrift i 5 kap. URL. Den 1 juli 1982 infördes i 57 § en ny bestämmelse som innebär att straff skall ådömas den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet till allmänheten sprider olovligt framställda exemplar som avses i 45, 46 eller 48 §§.

Mål om intrång i upphovsrätt eller rättighet enligt 5 kap. tas upp vid allmän domstol enligt vanliga regler. I fråga om mål om ljudradio- eller TV-utsändning i strid mot lagen är dock enligt 58 § Stockholms tingsrätt rätt domstol. Detsamma gäller i mål om ersättning enligt vissa bestämmelser i lagen, bl. a. enligt 47 §.

Bestämmelserna om skydd för närstående rättigheter enligt 5 kap. URL är tillämpliga enligt den s. k. territorialitetsprincipen. Enligt 61 § URL är nämligen föreskrifterna i 45–48 §§ tillämpliga på framförande, ljudupptagning samt ljudradio- och televisionsutsändning som äger rum i Sverige. I fråga om rättigheten i 49 § gäller att den är tillämplig på arbete som är framställt av svensk medborgare eller svensk juridisk person eller av den som här i landet har sin vanliga vistelseort och på arbete som först har getts ut här.

2 Lagstiftningen i övriga nordiska länder

När det gäller *de utövande konstnärernas grundläggande rättigheter* stämmer lagstiftningen i stort sett överens i samtliga nordiska länder. De viktigaste skillnaderna är följande.

- a) I Danmark gäller en särskild regel om att Det Kongelige Teater får i radio eller TV utan artisternas samtycke sända ut festföreställningar eller föreställningar i samband med officiella besök.
- b) I Norge finns i lagbestämmelsen om de utövande konstnärernas rättigheter en särskild föreskrift om att den utövande konstnärens namn skall anges "på det sätt som god sed kräver" på inspelning av framträdandet eller när detta görs tillgängligt för allmänheten. De andra ländernas lagar innehåller här en hänvisning till de allmänna reglerna om den ideella rätten. Det praktiska resultatet av de nordiska ländernas regler torde dock bli ungefär detsamma.
- c) Vissa skillnader finns när det gäller s. k. direkta överföringar av framföranden (dvs. att framträdandet med tråd överförs till annan lokal än den där artisten uppträder.) Dansk och norsk lag anger på ett mera direkt sätt än finsk och svensk lag att den utövande konstnärens samtycke behövs för samtidig överföring av framträdandet för en annan krets än den som han direkt framträder för. I sak torde skillnaderna mellan lagarna vara obetydliga.

Speciella problem föreligger när det gäller de utövande konstnärernas skydd mot vidare spridning via kabel av radio- eller TV-utsändningar av deras framföranden. Dessa frågor behandlas i avsnitt 5.11.

Även i fråga om *fonogramproducenternas skydd mot kopiering av ljudupptagningar* är reglerna i huvudsak likartade i samtliga nordiska länder.

Reglerna om *ersättning när ljudupptagning används för uppspelning inför allmänheten* företer däremot stora skillnader mellan de olika nordiska länderna. Den norska upphovsrättslagen saknar helt bestämmelser i ämnet. Regler härom finns i stället i en särskild lag den 14 december 1956, nr 4, om avgift på offentligt framförande av utövande konstnärers framföranden. Enligt denna lag skall en särskild avgift betalas för varje bruk i förvärvssyfte, vare sig det sker i radio eller TV eller på annat sätt, av ljudinspelningar oavsett från vilket land de härrör. Avgiften går till en särskild fond. Från denna betalas ut vissa belopp till norska utövande konstnärer och deras efterlevande. Beloppen står inte i relation till det bruk som faktiskt har skett av vederbörande prestation utan betalas ut som stipendier, stöd till debutkonserter etc. Enligt regeringens bestämmande utgår vidare en summa till fonogramframställarna som själva sinsemellan får bestämma hur den skall fördelas.

I övriga nordiska länder är däremot den ersättningsrätt det här gäller utformad som en personlig rätt för artisten och fonogramframställaren att få ersättning när ljudupptagningen av hans framträdande spelas upp offentligt.

Finsk lag ger, liksom den svenska, rätt till ersättning endast vid användning i radio- eller TV-utsändning men däremot inte för andra former av offentligt framförande. Dansk och isländsk lag ger däremot en generell rätt till ersättning när inspelningar används i förvärvsverksamhet för offentligt framförande. Ersättning utgår alltså även när t. ex. grammofonmusik spelas på restauranger och varuhus. Även när det gäller sättet att göra ersättningskravet gällande skiljer sig lagarna åt. Finsk lag anger, liksom den svenska, att

den utövande konstnären kan göra sin rätt gällande gentemot radioföretaget bara genom fonogramframställaren. De övriga lagarna tillerkänner sådan rätt även åt ett av framställarna och artisterna skapat gemensamt organ.

Även beträffande *radioföretags skydd för sina utsändningar* finns skillnader mellan de nordiska ländernas lagar. Norsk lag innehåller i detta hänseende en fullmaktsbestämmelse enligt vilken regeringen kan bestämma under vilka förutsättningar det skall vara tillåtet att offentligt framföra en radioutsändning eller att spela in en sådan sändning. Finsk lag stämmer överens med den svenska medan dansk – liksom isländsk – lag förbjuder all offentlig återgivning i förvärvssyfte av TV-utsändning och inte bara sådan som sker i biograf och därmed jämförlig lokal. I dansk lag anges även att avfotografering av utsändning är förbjuden.

Det s. k. *katalogskyddet* varierar något mellan de olika länderna. Den danska, finska och norska lagen täcker även "program". Så torde även vara fallet med den isländska lagen på grund av dess tämligen allmänna formulering. I den danska lagen nämns att bestämmelserna om allmänna handlingar har tillämpning på katalogskyddet, dock inte såvitt angår Det Kongelige Teaters program.

De danska, finska och norska lagarna innehåller i 5 kap. även särskilda regler om *skydd för pressmeddelanden*. Då motsvarighet till dessa regler inte finns i den svenska lagen skall de här inte vidare behandlas.

3 Regleringen av de närstående rättigheterna i vissa utomnordiska länder

Vi har övervägt att ge en mera allmän översikt över den nationella regleringen av de närstående rättigheterna i vissa andra länder. Vi har emellertid funnit en sådan allmän översikt vara mindre meningsfull. En sådan översikt skulle främst ha sitt värde vid en mera djupgående revision av regelsystemet på detta område och en sådan torde av skäl som utredningen redovisar i den allmänna motiveringen inte vara aktuell.

Här skall i stället nämnas en annan fråga som har en viss betydelse för det nordiska reformarbetet på detta område, nämligen utvecklingen inom den Europeiska Gemenskapen (EG). Genom Danmarks medlemskap i Gemenskapen har ju utvecklingen där stor betydelse även för utvecklingen i Norden på detta område där man ju traditionellt strävar efter största möjliga rättsenhet.

På uppdrag av EG-kommissionen har år 1977 en studie i ämnet utarbetats av professorn vid universitetet i Louvain Frank Gotzen ("Le droit des interprètes et exécutants de la Communauté économique européenne"). Studien, för vars innehåll endast Gotzen och inte Kommissionen är ansvarig, innehåller en komparativ sammanställning av innehållet i de nationella lagarna inom Gemenskapen i detta hänseende. Dessutom lägger Gotzen fram vissa förslag om en utvidgning och harmonisering av skyddet.

Utgångspunkten för Gotzens arbete är att tillskapandet av en "europeisk kulturdimension" förutsätter att man förbättrar kulturarbetarnas ekonomiska och sociala situation. Detta förutsätter i sin tur att man tillerkänner dem en rad klart definierade rättigheter att bestämma över utnyttjandet av

deras prestationer. Enligt Gotzen kan detta emellertid inte – i vart fall inte enbart – uppnås genom att Gemenskapens stater tillträder Romkonventionen och på grundval av denna och den modellag som har utarbetats till konventionen (jfr bilagans avsnitt 4.2 härefter) harmoniserar de nationella lagarna. Både konventionen och modellagen är nämligen alltför vaga i sina formuleringar och därför ineffektiva. I stället föreslår Gotzen att man skall tillskapa en övernationell gemenskapsrätt på detta område.

Innehållet i denna föreslagna gemenskapsrätt påminner i hög grad om innehållet i de nordiska ländernas lagstiftning. De utövande konstnärerna tillerkänns sålunda i förslaget ensamrätt att bestämma över inspelning av deras framföranden och över kopiering av sådana inspelningar. De tillerkänns även ensamrätt att bestämma över radio- eller TV-utsändning och andra offentliga överföringar av sådana framföranden. Vidare ges de en rätt till ersättning (alltså inte en förbuds rätt) för dels återutsändning av radio- eller TV-utsändningar, dels alla offentliga framföranden av inspelningar av deras prestationer. I de rättigheter som nu har nämnts får staterna i princip göra samma inskränkningar som i den egentliga upphovsrätten.

Vissa väsentliga skillnader föreligger mellan den nu antydda gemenskapsrätten och de nordiska ländernas lagstiftning. De viktigaste torde vara följande. 1. Som utövande konstnärer räknas även varieté- och cirkusartister, dvs. utövande konstnärer som inte framför verk. 2. Ersättningsrättigheterna får endast göras gällande av en av rättsinnehavarna bildad förvaltningsorganisation. 3. Skyddstiden för inspelningar är i princip 50 år från utgivningen.

Gotzens förslag övervägs f. n. av Kommissionen.

4 Den internationella konventionsregleringen av de närstående rättigheterna

4.1 Allmänt

Internationellt sett regleras skyddet för närstående rättigheter framför allt genom två konventioner. Den ena är den Internationella konventionen om skydd för utövande konstnärer, framställare av fonogram samt radioföretag, tillkommen i Rom den 26 oktober 1961 (den s. k. Romkonventionen). Den andra konventionen av betydelse i detta sammanhang är Konventionen rörande skydd för framställare av fonogram mot olovlig kopiering av deras fonogram, avslutad i Genève den 29 oktober 1971 (den s. k. fonogramkonventionen).

Till Romkonventionen är för närvarande 24 stater anslutna, däribland Västtyskland, Storbritannien, Italien, Luxemburg, Irland, Tjeckoslovakien och Österrike. Av de nordiska länderna har Danmark, Finland, Norge och Sverige tillträtt konventionen. Övriga fördragslutande stater hör framför allt hemma i Sydamerika och Afrika. Som exekutivt organ för konventionen fungerar en regeringskommitté. De nordiska länder som har tillträtt konventionen, utom Finland, är också medlemmar av kommittén.

Fonogramkonventionen har intill nu tillträtts av 32 stater, bland dem de

flesta europeiska inbegripet de nordiska utom Island. Bland de utomeuropeiska stater som har tillträtt konventionen kan nämnas Förenta Stater-na.

Här skall också i korthet beröras dels den s. k. Europeiska TV-överenskommelsen, dels 1974 års s. k. satellitkonvention, dvs. Konventionen rörande spridning av programbärande signaler som överförs med hjälp av satellit.

4.2 Romkonventionen

De kategorier som erhåller skydd genom Romkonventionen ä. som nämnts utövande konstnärer, framställare av fonogram och andra ljudupptagningar samt radioföretag. Begreppet "utövande konstnär" definieras i konventionens artikel 3. a) som skådespelare, sångare, musiker, dansörer och andra personer som sceniskt framställer, sjunger, reciterar, deklamerar, medverkar i eller på annat sätt framför litterära eller konstnärliga verk. Konventionen är alltså i första hand tillämplig på utövande konstnärer som framför verk. Enligt artikel 9 kan emellertid fördragsslutande stat utsträcka skyddet enligt konventionen även till artister som inte framför verk. Begreppet "fonogram" definieras i konventionens artikel 3. b) som anordning på vilken uteslutande till återgivning för hörseln har upptagits ett framförande eller andra ljud. Definitionen täcker alltså endast rena ljudinspelningar, vare sig dessa utgörs av musik eller andra ljud, men inte kombinationer av ljud och bild, t. ex. ljudfilm. I fråga om begreppet "radioutsändning" kan nämnas att detta endast täcker etersändning och inte trådsändning. Däremot täcker det såväl utsändning av ljud som bild. Definitionen i artikel 3. f) anger nämligen som radioutsändning utsändning genom radiovågor av ljud eller av bilder och ljud för mottagning av allmänheten. Det skall slutligen nämnas att även begreppet "återutsändning" definieras i konventionen. Enligt artikel 3. g) innebär återutsändning att ett radioföretags utsändning samtidigt utsändes av ett annat radioföretag. Detta innebär att begreppet täcker endast samtidig och inte tidsförskjuten vidaresändning.

Liksom inom övriga delar av det internationella upphovsrättsliga konventionssystemet bygger även Romkonventionen på principen om s. k. *nationell behandling*. Innebörden härav anges i artikel 2.1 som den behandling som den fördragsslutande stat, inom vars territorium skydd begärs, tillämpar i sin lagstiftning på sina egna utövande konstnärer, fonogramframställare och radioföretag.

Frågan om de villkor som skall vara uppfyllda för att skydd skall ges enligt konventionen anges i artiklarna 4-6.

Enligt artikel 4 skall fördragsslutande stat tillerkänna *utövande konstnärer* nationell behandling, om något av följande villkor är uppfyllt: a) framförandet äger rum i annan fördragsslutande stat; b) framförandet är upptaget på ett fonogram som är skyddat enligt artikel 5; eller c) framförandet medtages, utan att vara upptaget på ett fonogram, i en radioutsändning som är skyddad enligt artikel 6.

Anknytningsmomenten när det gäller skydd för *fonogramframställare* anges i artikel 5. Enligt denna 5.1 skall fördragsslutande stat tillerkänna framställare av fonogram nationell behandling, om något av följande villkor

är uppfyllt: a) framställaren är medborgare i annan fördragsslutande stat (nationalitetskriterium); b) den första upptagningen av ljudet företogs i annan fördragsslutande stat (upptagningskriterium); eller c) första utgivningen av fonogrammet ägde rum i annan fördragsslutande stat (utgivningskriterium).

Om den första utgivningen ägde rum i en icke fördragsslutande stat men fonogrammet inom trettio dagar därefter ges ut i en fördragsslutande stat (samtidig utgivning), skall enligt artikel 5.2 den första utgivningen anses ha ägt rum i den fördragsslutande staten.

Vissa möjligheter finns att utesluta användningen av något av de nu nämnda kriterierna. Enligt artikel 5.3 kan nämligen fördragsslutande stat, genom meddelande som deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare, förklara att den inte kommer att tillämpa ettdera av utgivningskriteriet eller upptagningskriteriet. Sådant meddelande kan deponeras vid ratifikation, godkännande eller anslutning eller vid senare tidpunkt; i sistnämnda fall får meddelandet verkan sex månader efter depositionen. Nationalitetskriteriet är alltså obligatoriskt medan möjlighet finns att utesluta tillämpningen av ettdera av de andra kriterierna men inte båda.

En särskild bestämmelse i konventionen har tillkommit bl. a. för att ge vissa nordiska länder möjlighet att fortsätta att ge skydd för fonogramframställare enbart enligt upptagningskriteriet. Bestämmelsen härom finns i artikel 17. Där sägs att stat som den 26 oktober 1961 i sin lagstiftning tillerkänner framställare av fonogram skydd enbart på grundval av upptagningskriteriet, äger, genom meddelande som deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare samtidigt med ratifikation, godkännande eller anslutning, förklara att den för ändamål som avses i artikel 5 kommer att enbart tillämpa upptagningskriteriet och att den för ändamål som avses i artikel 16 moment 1 under a) (III) och (IV) kommer att tillämpa upptagningskriteriet i stället för nationalitetskriteriet.

När det slutligen gäller *radio- och TV-företags skydd* ges föreskrifter om anknytningsmoment i artikel 6. Enligt denna skall fördragsslutande stat tillerkänna sådant företag nationell behandling om något av följande villkor är uppfyllt:

- a) radioföretaget har sitt säte i annan fördragsslutande stat, eller
- b) radioutsändningen företogs från sändare, belägen i annan fördragsslutande stat.

Möjlighet finns att genom särskild notifikation kumulera de båda kriterierna. Fördragsslutande stat äger nämligen, genom meddelande som deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare, förklara att den kommer att skydda radioutsändningar endast om radioföretaget har sitt säte i annan fördragsslutande stat och utsändningen företogs från sändare, belägen i samma stat. Sådant meddelande kan deponeras vid ratifikation, godkännande eller anslutning eller vid senare tidpunkt; i sistnämnda fall får meddelandet verkan sex månader efter depositionen.

En annan grundläggande princip i det internationella konventionssystemet är att vissa *minimirättigheter* alltid skall iakttas för skydd enligt konventionen. Detta gäller även i fråga om Romkonventionen. I artikel 2.2 anges detta sålunda att vid tillämpning av nationell behandling skall iakttas det skydd

som särskilt tillförsäkras och de begränsningar som särskilt föreskrivs i konventionen. Den närmare innebörden av dessa minimirättigheter anges närmare framför allt i artiklarna 7, 10 och 13 som behandlar skyddet för resp. utövande konstnärer, fonogramframställare och radioföretag.

Innebörden av dessa minimirättigheter skall inte behandlas i detalj här. När det gäller skyddet för utövande konstnärer i artikel 7 är emellertid huvudprincipen att de skall ha möjlighet att förhindra att utan deras samtycke radioutsändning eller offentlig återgivning sker av deras framföranden, eller att upptagning, dvs. inspelning, sker därav eller att mångfaldigande äger rum av gjord inspelning.

Fonogramframställares skydd skall enligt artikel 10 omfatta rätt att lämna tillstånd till eller förbjuda direkt eller indirekt mångfaldigande av deras fonogram. Om en fördragsslutande stat beträffande fonogram som villkor för skydd för framställare eller utövande konstnär eller båda kräver iakttagande av formaliteter skall detta enligt artikel 11 anses uppfyllt om alla i handeln förda exemplar av fonogrammet eller deras fodral är försedda med symbolen © jämte årtalet för den första utgivningen. Vidare skall finnas en beteckning som anger vem som innehar fonogramframställarens rättigheter.

I artikel 12 finns en betydelsefull regel om rätt till ersättning vid sekundärt bruk av fonogram, dvs. när kommersiellt utgivna fonogram används direkt för radioutsändning eller offentlig återgivning. I sådana fall skall den som använder fonogrammet betala ett enda skäligt ersättningsbelopp till de utövande konstnärerna eller till fonogramframställarna eller båda.

Radioföretags skydd anges i artikel 13. I huvudsak gäller att företagen tillerkänns rätt att lämna tillstånd till eller förbjuda återutsändning av deras utsändningar, upptagning av dem och – i viss omfattning – mångfaldigande av upptagningar.

Skyddstiden enligt konventionen är enligt artikel 14 minst 20 år från det år då upptagningen, framförandet resp. radioutsändningen ägde rum.

Konventionen ger möjlighet till undantag från skyddet. Nationell lag kan enligt artikel 15.1 tillåta bl. a. utnyttjande för enskilt bruk, utnyttjande av korta avsnitt vid redogörelse för dagshändelse, s. k. efemära upptagningar (dvs. upptagningar som radioföretag gör för egna utsändningar) samt utnyttjanden enbart för undervisning eller vetenskaplig forskning. Därutöver ges i artikel 15.2 möjlighet att föreskriva samma slags inskränkningar som gäller i skyddet för den egentliga upphovsrätten. Bestämmelser om tvångslicens får dock föreskrivas bara i den mån de är förenliga med konventionen.

Som huvudregel gäller att stat som ansluter sig till konventionen därigenom godkänner de förpliktelser och blir delaktig av alla de förmåner som föreskrivs i konventionen. Vissa möjligheter till reservationer finns dock. Enligt artikel 16 kan sålunda stat i fråga om ersättningsrätten enligt artikel 12 bl. a. förklara att den inte alls kommer att tillämpa den, att den inte kommer att tillämpa bestämmelserna på vissa utnyttjanden eller (artikel 16.1.iv) att den i fråga om fonogram från annan fördragsslutande stat kommer att begränsa omfattningen och varaktigheten av skyddet till vad den staten själv föreskriver. Dock – och detta är en viktig regel – skall den omständigheten att den andra staten som skyddsberättigad inte erkänner

samma grupp eller grupper av personer som den stat som har avgett förklaringen inte anses vara en sådan skiljaktighet i omfattningen av skyddet som ger rätt till en motsvarande inskränkning.

Sverige avgav i samband med ratifikationen av Romkonventionen en rad förklaringar och reservationer. Med stöd av artikel 6.2 förklarade man att skydd för radioutsändningar skulle komma att ges endast om radioföretaget har sitt säte i annan fördragsslutande stat och utsändningen äger rum från sändare som är belägen i samma stat. Vidare förklarade man i enlighet med artikel 16 att ersättningsbestämmelserna i artikel 12 skulle komma att tillämpas endast såvitt angår utnyttjanden i radioutsändning. Vidare förklarade man sig komma att tillämpa den förut nämnda jämförelserregeln i artikel 16.1.iv). I fråga om radioföretags skydd angavs att man beträffande rätten till offentlig återgivning av TV-utsändningar bara skulle komma att tillämpa regeln på återgivning av sådan utsändning i biograf eller därmed jämförlig lokal. Slutligen gjorde man också reservation enligt artikel 17 rörande tillämpningen av upptagningskriteriet i stället för nationalitetskriteriet. Detta har kommit till uttryck i 5 § förordningen (1973:529) om tillämpning av URL och FotoL på andra länder och områden.

Inom WIPO, UNESCO och ILO har utarbetats en modellag för tillämpning av konventionen samt en kommentar till modellen. Vidare har Romkonventionens exekutivkommitté år 1979 antagit vissa rekommendationer för konventionens tillämpning främst när det gäller uppbörd och fördelning av ersättningar för bruk av inspelningar i radio och TV eller vid andra offentliga framföranden.

4.3 Fonogramkonventionen

Fonogramkonventionen avser att ge skydd för fonogramframställare mot olovlig kopiering av deras fonogram. Bakgrunden till konventionen var bl. a. den ökande omfattningen av den olovliga kopieringen i olika delar av världen.

Konventionens artikel 1 innehåller definitioner av vissa i konventionen använda begrepp. Här skall särskilt nämnas begreppet "spridning till allmänheten". Härmed avses varje handling varigenom kopior av ett fonogram direkt eller indirekt erbjuds allmänheten eller en grupp av denna.

Det åtagande som en fördragsslutande stat gör genom ett tillträde till konventionen anges i artikel 2. Skydd skall ges åt fonogramframställare, som är medborgare i andra fördragsslutande stater, mot framställning av kopior utan framställarens samtycke och mot införsel av sådana kopior. En förutsättning är att framställningen eller införseln sker med sikte på spridning till allmänheten. Vidare skall skydd ges mot spridning av sådana kopior till allmänheten.

Valfrihet råder i fråga om de medel som staterna skall använda för att ge verkan åt konventionen. I artikel 3 sägs att dessa medel skall innefatta ett eller flera av alternativen skydd genom tillskapande av upphovsrätt eller annan särskild rätt, skydd enligt lagstiftning mot illojal konkurrens eller skydd genom st. affrättsliga sanktioner.

Skyddstidens längd är i princip en angelägenhet för varje fördragsslutande

stat. Om emellertid en bestämd skyddstid föreskrivs får denna inte understiga 20 år från utgången av det år då upptagningen skedde eller det år då fonogrammet först gavs ut.

I fråga om formaliteter innehåller fonogramkonventionen i princip samma bestämmelse som artikel 11 i Romkonventionen.

I konventionen föreskrivs rätt att göra motsvarande inskränkningar i skyddet som man gör i fråga om den egentliga upphovsrätten. Tvångslicenser får dock endast meddelas under vissa bestämda förutsättningar.

Huvudregeln enligt fonogramkonventionen är som nyss nämnts att skydd skall ges på grundval av fonogramframställarens nationalitet. Man är alltså inte skyldig att därutöver ge skydd beroende på var den första utgivningen eller den första inspelningen har ägt rum. Enligt artikel 7.4 finns emellertid samma möjlighet som i Romkonventionens artikel 17 att göra reservation med hänsyn till tillämpningen av upptagningskriteriet i stället för nationalitetskriteriet. Sverige har liksom Finland begagnat sig av denna reservationsmöjlighet. (Se 6 § 1973 års tillämpningsförfordning till URL och FotoL.)

4.4 Den europeiska TV-överenskommelsen

Den europeiska TV-överenskommelsen (Europeiska överenskommelsen om skydd för televisionsutsändningar) av år 1960 har tillkommit inom ramen för Europarådet. Den föranleddes bl. a. av de rättsliga problemen i samband med eurovisionssändningarna och avser att ge radioföretagen ett vidsträcktare skydd än de kan få med tillämpning av Romkonventionen. Denna ger bl. a. inte skydd mot vidare spridning via kabel och f. ö. är inte alla europeiska länder anslutna till Romkonventionen.

Överenskommelsen föreskriver skyldighet för fördragsslutande stat att ge ett visst skydd för radioföretag som finns på en konventionsstats område eller som sänder därifrån. Företaget skall i fråga om sina sändningar ha rätt att lämna tillstånd till eller förbjuda bl. a. återutsändning, tråd- eller kabelöverföring till allmänheten, offentlig återgivning, inspelning och offentligt utnyttjande av sådan inspelning. Vissa begränsningar föreskrivs i dessa rättigheter.

Som nyss har antytts skall skydd enligt överenskommelsen ges om någon av följande förutsättningar är uppfylld, nämligen att företaget har sitt säte på en fördragsslutande stats område *eller* att företaget sänder från sådant område (art. 1) Anknätningskriterierna är alltså alternativa; om något av dem är uppfyllt skall skydd ges. Det finns emellertid möjlighet att avge en särskild förklaring om att man önskar kumulera båda kriterierna, dvs. för skydd krävs att ifrågavarande företag både har sitt säte i en fördragsslutande stat *och* sänder därifrån. För svensk del ges skydd beroende på om sändningen äger rum i stat som är ansluten till överenskommelsen (4 § 1973 års tillämpningsförfordning till URL och FotoL).

Detta betyder att Sverige – liksom när det gäller det nationella skyddet enligt URL – ger skydd beroende på varifrån sändningen äger rum. Att så har kunnat ske beror på att en sådan särskild förklaring har avgetts som nyss har nämnts.

Av de nordiska länderna är Sverige, Danmark och Norge anslutna till överenskommelsen.

4.5 Satellitkonventionen

Bakgrunden till tillkomsten av denna konvention var den tilltagande användningen av satelliter för överföring av radio- och TV-program mellan olika länder och kontinenter och den därmed ökande risken för "stöld" av satellitöverföringarna. Som konventionens titel anger avser den spridning av programbärande signaler. Skyddsobjektet är alltså själva signalen – som i konventionen definieras som en elektroniskt framställd bärare vilken kan överföra program – och inte programmet eller dess innehåll som sådant.

Konventionens huvudbestämmelse finns i artikel 2. Där sägs att varje fördragsslutande stat åtar sig att vidta ändamålsenliga åtgärder för att förhindra spridning på eller från dess område av programbärande signal som har utsänts från annan fördragsslutande stat. Om skyddet är tidsbegränsat skall denna tid bestämmas i nationell lag och innehållet i denna skall meddelas till Förenta nationernas generalsekreterare i samband med ratifikation av konventionen.

Konventionen är enligt artikel 3 inte tillämplig på signaler som är avsedda för direkt mottagning från satelliten av allmänheten. Detta innebär att konventionen har sin huvudsakliga tillämpning på s. k. point-to-point-satelliter och s. k. distributionssatelliter, dvs. sådana satelliter där mer eller mindre starka mottagarstationer behövs på jorden för mottagning och vidaredistribution av signalerna.

Undantag från skyddet enligt konventionen får föreskrivas bl. a. för redogörelser för dagshändelser och för citat.

Reservationer är i princip inte tillåtna mot konventionen. Stat kan dock förklara att man kommer att ge skydd enligt territorialitetskriteriet i stället för enligt nationalitetskriteriet.

Satellitkonventionen har hittills ratificerats av Kenya, Mexico, Nicaragua, Jugoslavien, Förbundsrepubliken Tyskland, Italien och Österrike. Inget av de nordiska länderna har ännu tillträtt konventionen.

5 Den praktiska hanteringen av de närstående rättigheterna

Lagen ger de utövande konstnärerna, fonogramframställarna och radioföretagen vissa specificerade rättigheter. Det säger sig emellertid självt att det knappast är praktiskt möjligt för rättighetshavarna att var och en för sig i alla situationer tillvarata sina rättigheter. Dessutom är det opraktiskt för utnyttjarna att de skall behöva ta kontakt med individuella rättighetshavare i alla fall. Detta gäller särskilt i sådana situationer där det är fråga om många smärre utnyttjanden av prestationer där ett stort antal rättighetshavare medverkar. Vad som nu sagts gäller både utnyttjanden inom det egna landet och, alldeles särskilt, i fråga om rättigheternas utnyttjande i andra länder. I praktiken måste därför rättigheterna tas till vara genom organisationer och utövas genom att man sluter kollektiva avtal med förbrukarna. Ett mer eller mindre väl utvecklat organisationssystem finns därför i praktiskt taget alla länder där man erkänner någon form av skydd för artister, musiker och fonogramproducenter.

I Sverige handhas de utövande konstnärernas rättigheter till ersättning för utnyttjanden av fonogram i radio- och TV-utsändningar av SAMI (Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation). Liknande organisationer finns i de nordiska grannländerna (Gramex i Danmark och Finland etc.) och i många andra länder. De organisationer som nu har nämnts uppbär de här aktuella ersättningarna och fördelar dem till de nationella rättighetshavarna. Den svenska och den danska organisationen har även avtal med varandra och med motsvarande organisationer i Västtyskland och Österrike för internationell överföring av ersättningar. Förhandlingar pågår om avtal med andra väst- och östeuropeiska länder.

De utövande konstnärernas fackliga intressen tillvaratas av särskilda organisationer. I Sverige finns Svenska Musikerförbundet, som företräder musikerna, och Svenska Teaterförbundet som företräder skådespelarna och även regissörer, sångare och dansare. Dessa organisationer ingår i sin tur i internationella federationer, nämligen FIM (Fédération internationale des musiciens) och FIA (Fédération internationale des acteurs). Fonogramframställarna har en internationell organisation, som heter the International Federation of Producers of Phonograms and Videograms (IFPI) med säte i London. Federationen har nationella grupper som i varje land tillvaratar fonogramframställarnas intressen. I Sverige finns sålunda Svenska Gruppen av IFPI som bl. a. uppbär och fördelar fonogramproducenternas ersättningar enligt 47 § URL.

Bilaga 1:3

Inkomster från användningen av skyddade upptagningar i radio och TV m. m.

Sverige

IFPI uppbär ersättning för sin och SAMI:s räkning från Sveriges Radio för användning i radio och TV av skyddad musik. Dessa belopp uppgår under angivna år till

1969:	4 246 400 kronor
1970:	4 834 600 "
1971:	4 531 400 "
1972:	5 092 800 "
1973:	5 531 000 "
1974:	5 837 200 "
1975:	6 298 000 "
1976:	6 722 600 "
1977:	7 896 000 "
1978:	8 637 000 "
1979:	9 663 000 "
1980:	9 799 000 "
1981:	10 594 000 "
1982:	11 052 000 "

Storbritannien

I Storbritannien uppgår och fördelar sig inkomsterna för offentliga framföranden och radio- och TV-utsändning av fonogram på sätt som framgår av denna sammanställning.

	<i>Radio och TV</i>	<i>Andra offentliga framför.</i>
1977	1 565 000 £	701 000 £
1978	2 240 000 £	992 000 £
1979	3 409 000 £	1 200 000 £
1980	4 764 000 £	1 359 000 £
1981	5 159 000 £	1 474 000 £

Avdelning II
Kopiering för enskilt bruk och
avgifter på oinspelade band och/
eller inspelningsapparat

1 Bakgrund

1.1 Lagstiftningen och utvecklingen

Viljan och behovet av att ge skydd för alster av andligt skapande och därigenom främja den kulturella, sociala och ekonomiska utvecklingen i samhället bildar utgångspunkten för regleringen på det upphovsrättsliga området. En sådan reglering innebär att upphovsmännen och vissa andra kategorier av personer tillerkänns en rätt att ensamma bestämma över hur deras verk och prestationer skall utnyttjas. Erfarenheten är att man genom att på detta sätt skydda resultaten av ett andligt skapande, stimulerar dessa aktiviteter och ger det nödvändiga underlaget för upphovsmännen, de utövande konstnärerna, fotografernas, förläggarnas, musikproducenternas, fonogramframställarnas och radioföretagens verksamhet. En lagstiftning av detta slag ger också förutsättningar för de investeringar som måste göras för att olika typer av verk skall kunna ges ut. Slutligen kan en sådan lagstiftning tillgodose det behov av skydd för vissa ideella intressen som föreligger i förhållande till olika verk och prestationer.

I Sverige – liksom i de flesta andra länder – har den upphovsrättsliga lagstiftningen utformats utifrån principen att den som framställt ett verk ensam har rätt att utnyttja det. Att göra så är för övrigt en förutsättning för anslutning till det internationella upphovsrättsliga regelsystemet.

Principen om upphovsmäns och andra rättighetshavares rätt att ensamma bestämma över utnyttjandet av sina verk och prestationer har dock inte kunnat upprätthållas oinskränkt. De internationella konventionerna tillåter avsteg från principen och de nationella lagarna har ”utnyttjat” de möjligheterna. Avsteg är medgivna för *dels* användning inom vissa speciella verksamheter, *dels* utnyttjanden av mera allmän karaktär t. ex. inom den privata sfären. De flesta nationella lagarna har begagnat sig av möjligheten att tillåta att exemplar av verk framställs för privat bruk utan att uphovsmannen har lämnat sitt medgivande och utan att någon ersättning betalas.

Det upphovsrättsliga regelsystemet måste självfallet hela tiden ställas i relation till den kulturella, tekniska och ekonomiska utvecklingen inom och utom det nationella området. Denna utveckling kan göra det nödvändigt eller i varje fall önskvärt med ändringar i det bestående systemet. Men den nationelle lagstiftarens rörelsefrihet är i det hänseendet inte obegränsad; de internationella konventionerna sätter givna gränser för vad som får göras. Och att ändra konventioner är en omständig procedur. Den fråga som då

givetvis inställer sig är denna:

- Har det på det kulturella eller tekniska området inträffat något här i landet som gör det nödvändigt eller önskvärt med ändringar i den del av systemet som gäller privat utnyttjande av upphovsrättsligt skyddade verk eller prestationer?

Om vi tar det kulturella området först är det att konstatera att statsmakterna genom att år 1975 dra upp riktlinjerna för den svenska kulturpolitiken angett målet för de statliga åtgärderna på kulturområdet. Kulturpolitiken skall sålunda främst *medverka* till att öka yttrandefriheten, *ge* människor möjligheter till egen skapande aktivitet, *motverka* kommersialismens negativa verkningar, *främja* decentralisering av verksamhet och beslutsfunktioner på kulturområdet, *ta hänsyn till* eftersatta gruppers erfarenheter och behov, *möjliggöra* konstnärlig och kulturell förnyelse, *garantera* att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs samt *främja* utbyte av erfarenheter och ideer inom kulturområdet över språk- och nationsgränserna. Den frågan har ställts om förverkligande av dessa riktlinjer låter sig göras inom ramen för det upphovsrättsliga systemet. Vi har för vår del inte kunnat finna annat än att det går; kulturpolitiska skäl motiverar alltså inte någon ändring. Men hur är det då med den tekniska utvecklingen?

Reproduktionstekniken har utvecklats enormt under de senaste decennierna. Det finns nu tekniskt mycket avancerade apparater med stor kapacitet för t. ex. fotokopiering. Konkurrensen har dessutom drivit fram prisbilliga mindre apparater som även de ger kopior av god kvalitet. På många platser finns kopieringsapparater utplacerade, vilka allmänheten kan få utnyttja mot en billig penning. Tekniken har revolutionerat ljud- och bildinspelningen. På ljudsidan har utvecklingen gått i riktning mot prisbilliga bandspelare, oftast för kassetter. Åren 1977 och 1980 gjordes vissa undersökningar av the Nordic Omnibus, som är de nordiska Gallupinstitutens gemensamma organisation, rörande innehavet av kassettspelare i hushållen. Siffrorna, som redovisas närmare i avsnittet om bandavgifter m. m. (avsnitt 3.1.2), visar att en mycket hög andel av hushållen innehar sådan utrustning och därmed har möjligheter att göra inspelningar för enskilt bruk av exempelvis musik.

Videomarknaden har visat sig mycket dynamisk. Efter en dröjande start under senare delen av 1970-talet tog den för videokassettspelare i Sverige ett språng under senare delen av år 1980 då försäljningen av sådana apparater överträffade alla prognoser. Undersökningar som videogramutredningen har gjort tyder på att antalet videobandspelare i Sverige i början av år 1981 uppgick till ungefär 140 000 vilket motsvarar en hushållstäckning av 4 %. Detta torde näst efter Japan vara den högsta i världen och överträffade då vida bl. a. USA där hushållstäckningen låg omkring 2 %.

Och utvecklingen fortsätter! Vid årsskiftet 1982/83 hade t. ex. hushållstäckningen när det gäller videobandspelare i Sverige ökat till 13,5 %. Nya tekniker kommer och de gamla förfinas. Inte minst den datorbaserade tekniken kom även på detta område att få ökande betydelse. Konsekvenserna för upphovsrättens del av vad som hänt och kan förväntas hända utvecklar vi något i nästa avsnitt.

1.2 Utvecklingens inverkan på det upphovsrättsliga regelsystemet

Reproduktionstekniken gör det möjligt för enskilda att i dag framställa exemplar av verk i en omfattning och med en kvalitet som var helt otänkbar när de nuvarande reglerna om exemplarframställning kom till. Tekniken möjliggör ett massutnyttjande av skyddade verk som går vida utöver syftet med vissa av reglerna i upphovsrättslagstiftningen. Tekniken gör det möjligt att snabbt framställa ett stort antal exemplar, vilket tidigare reproduktionsteknik knappast medgav. Det är i dag också möjligt att framställa kopior som i många fall är av lika hög kvalitet som originalet. Tekniken medger numera att man mångfaldigar sådana typer av verk som har krävt stora investeringar och som därför är speciellt känsliga för kopieringsåtgärder. Det är i dag alltså möjligt för praktiskt taget var och en att för en förhållandevis billig penning utnyttja eller skaffa sig avancerad kopieringsapparat.

Utvecklingen har självfallet på ett väsentligt sätt påverkat upphovsmännens och andra rättighetshavares situation. Tidigare skedde framställningen av exemplar av verk till huvudsaklig del i mer eller mindre industriella former av mellanhänder mellan uphovsmännen och konsumenter. Endast en mycket ringa del av exemplarframställningen skedde hos konsumenterna själva, dvs. som kopiering dels för direkt personligt bruk, dels inom ramen för myndigheters, företags eller organisationers verksamhet. Detta förhållande ligger bakom det faktum att upphovsrättslagstiftningen på denna punkt reglerar förhållandet mellan å ena sidan uphovsmännen och å andra sidan främst producenter, som för spridning till konsumenterna framställer exemplar av skyddade verk.

Den nya reproduktionstekniken har i grunden förändrat läget. De slutliga utnyttjarnas egen exemplarframställning har ökat mycket kraftigt och torde ha förutsättningar att ytterligare öka. En konsekvens av denna utveckling är att uphovsmännen i hög grad har tappat kontrollen över hur och i vilka sammanhang som deras verk används. Detta har påverkat deras ekonomiska utbyte av arbetet att skapa verket. Även producenterna påverkas. De kan inte vara lika säkra som tidigare på att de skall få igen investeringar som har gjorts för utgivning av exempelvis facklitteratur, läromedel, noter, gramfonskivor och film. Detta drabbar givetvis i främsta rummet de sektorer där det ekonomiska utrymmet redan tidigare var trångt. Det finns därför risk för att det kan bli ekonomiskt omöjligt att t. ex. ge ut vissa kvalificerade vetenskapliga tidskrifter, noter och specialiserade läromedel. På musikområdet kan vi notera en liknande utveckling. Där finansieras det mer kvalificerade utbudet ofta av det mer populära. Det senare utbudet är emellertid i sin tur mera utsatt för kopiering. En minskad avsättning av det populära utbudet, minskar möjligheterna att finansiera det smalare och kulturpolitiskt oftast betydligt angelägnare utbudet. I sista hand drabbas också sysselsättningen inom musiker- och artistyrkena samt kompositörers och textförfattares utkomstmöjligheter.

Utvecklingen på reproduktionsteknikens område har även lett till att den direkt olovliga kopieringen har ökat kraftigt framför allt när det gäller musik- och bildinspelningar men även när det gäller vissa andra typer av verk. Här

skall vi inte vidare uppehålla oss vid denna s. k. piracy. Vi nöjer oss med att hänvisa till den skärpning av åtgärderna mot upphovsrättsintrång som på vårt förslag genomfördes under 1982.¹

I detta sammanhang kommer vi i stället att koncentrera oss på de konsekvenser som reproduktionsteknikens utveckling har fått när det gäller exemplarframställning för *enskilt bruk* och deras effekt på balansen mellan de olika intressen som gör sig gällande i det sammanhanget. Därvid måste beaktas också de förpliktelser som Sverige åtagit sig genom att biträda olika internationella konventioner. Enligt Bernkonventionens art. 9.1 har upphovsmän till verk som skyddas genom konventionen en ensamrätt att låta mångfaldiga dessa verk på vad sätt eller i vad form det vara må. Konventionsländernas lagstiftning får dock enligt art. 9.2 i vissa särskilda fall tillåta sådant mångfaldigande genom annan än upphovsmannen, förutsatt att det inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.²

Behovet av regler till skydd för upphovsrätten måste – som ovan har antytts – ses i ljuset av dessa bestämmelser. Ny teknik kan göra det möjligt att använda en lagregel om fritt utnyttjande av skyddade verk på ett sådant sätt att utnyttjandet innebär ett otillbörligt intrång i det normala utnyttjandet av verket och/eller inkräktar oskäligt på upphovsmannens legitima intressen. Om det finns en risk för att det blir så måste man överväga sådana ändringar att konventionsförpliktelserna kan uppfyllas. Dessa överväganden måste då självklart göras med beaktande även av allmänhetens berättigade intresse av att kunna utnyttja de möjligheter som en modern teknik erbjuder inte minst som förmedlare av de insatser som görs för att dels förverkliga ett kulturpolitiskt program, dels bidra till en bred och övergripande samhälls-politisk debatt. I dessa konstateranden ligger avgränsningen av och bakgrunden till de slutsatser i fråga om det enskilda bruket som vi redovisar i det följande. I ett särskilt avsnitt tar vi upp en fråga som kan sägas knyta an till det enskilda bruket, nämligen frågan om avgifter på oinspelade ljud- och videoband och/eller inspelningsapparatur.

Vi ställde tidigare frågan om den tekniska utvecklingen motiverade en ändring av den del av det upphovsrättsliga systemet som gäller privat utnyttjande av upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer (= reglerna om det enskilda bruket). Vårt svar är "ja".

¹ SFS 1982:284 och 285 (Jfr Ds Ju 1981:7).

² I avsnitt 2.3 tar vi på nytt upp konventionsfrågan mot bakgrund av de förändringar som vi menar bör göras i URL.

2 Kopiering för enskilt bruk

2.1 Dagens regler och principerna för morgondagens

Rätten att framställa exemplar av skyddade alster för enskilt bruk finns inskriven i 11 § URL.³

Av offentliggjort verk (= verk som lovligen har gjorts tillgängligt för allmänheten) får enstaka exemplar framställas för enskilt bruk enligt regeln. Byggnadsverk får dock inte utföras med stöd av bestämmelsen. Vad som sålunda har framställts får inte utnyttjas för annat ändamål.

Det är också tillåtet att låta "annan" framställa exemplar för enskilt bruk, dvs. att anlita en person för att göra en kopia eller en utskrift av ett skyddat verk för uppdragsgivarens eget, enskilda bruk. I 11 § andra stycket URL föreskrivs dock vissa undantag i detta hänseende. Sålunda gäller att man inte har rätt att för eget bruk låta annan framställa vare sig bruksföremål eller skulpturer eller efterbildning av annat konstverk genom ett konstnärligt förfarande.

Den finska upphovsrättskommittén har i sitt betänkande (Kommittébetänkande 1980:12) "Enskilt bruk, fotokopiering, bandinspelning inom undervisningsverksamhet" uttalat att 11 § URL bör tolkas snävt enligt dess uppfattning och givit uttryck för detta genom att byta ut orden "av offentliggjort verk må enstaka exemplar framställas för enskilt bruk" mot "av offentliggjort verk må envar framställa enstaka exemplar för sitt enskilda bruk". Denna ståndpunkt baserar kommittén på den allmänt accepterade uppfattningen att regler som begränsar rättigheter skall tolkas snävt och att avgörandet i tveksamma fall bör väga över till den parts fördel som har tillförsäkrats rättigheter. Den uppfattningen kan vi i och för sig dela. Men frågan är om det är tillräckligt att konstatera detta. Vi tycker inte det. För att "intressebalansen" skall kunna upprätthållas och följaktligen de negativa konsekvenser som bestämmelsens tillämpning har kommit att få för upphovsmän och andra rättighetshavare och för olika kategorier av producenter skall kunna kompenseras, måste bestämmelsen justeras.

Den nödvändiga justeringen skulle kunna gå ut på att, i anknytning till rättsläget i vissa länder med anglosachsisk rättstradition, helt förbjuda framställning av exemplar för enskilt bruk. Den lösningen skulle dock leda för långt. Lagstiftningen måste enligt vår uppfattning erbjuda en rätt att framställa exemplar av skyddade verk för enskilt bruk. Den rätten kan självklart inte vara oinskränkt. Vissa villkor måste ställas upp. Bestämmel-

³ Motsvarande regel finns i 5 § FotoL.

serna bör utformas så att den personliga karaktären av det mångfaldigande som får ske med stöd av bestämmelsen tydligt markeras. Begränsningar bör vidare göras när det gäller det antal exemplar som skall få framställas. Det måste tydligt anges att syftet med bestämmelsen är att tillgodose det grundläggande behovet av att kunna framställa något eller några exemplar för ett rent personligt bruk.

Ändringar i bestämmelsen kan komma att leda till att vissa områden, där kopiering i dag anses få ske med stöd av bestämmelsen, kan komma att falla utanför dess tillämpningsområde. Det är viktigt att hänsyn även tas till sådana verkningar och att det klargörs vilka möjligheter som där kan finnas till avtal mellan rättighetshavare och utnyttjare samt att man överväger om några särskilda rättsregler behövs, t. ex. i form av avtalslicensbestämmelser.

Det är alltid viktigt och angeläget att få klara och entydiga rättsregler. I det här fallet är det speciellt viktigt eftersom reglerna i så hög grad berör vardagliga situationer. Uppgiften att utforma sådana regler tillhör emellertid inte de lättaste vare sig i allmänhet eller här. Vi har ansett att det redan av konstitutionella hänsyn krävs en förhållandevis detaljerad reglering i lag. Enligt 2 kap. 18 § regeringsformen skall bestämmelser om upphovsrätten ges i lag. Upphovsrättslagens grundregel är att uphovsmännen har en grundläggande ensamrätt att bestämma över allt utnyttjande av sina verk. Lagbestämmelsen måste utformas så att den kan förstås och tillämpas i de många olika praktiska fall där det kan bli aktuellt att undersöka om exemplarframställning får ske med stöd av bestämmelsen eller inte.

Bestämmelsen skall ta sikte på att tillgodose en enskilds behov av att kunna framställa exemplar för sitt eget, personliga bruk. Regelns personliga karaktär gör att den kommer att kunna åberopas endast av enskilda fysiska personer. En juridisk person eller en myndighet som sådan bör aldrig kunna hänvisa till bestämmelsen för att kunna rättfärdiga en exemplarframställning utan uphovsmannens samtycke. Detta hindrar dock givetvis inte att anställda kan få kopiera för sitt eget personliga bruk på ett sätt som indirekt kan komma även myndigheter eller organisationer till godo.

Vi har alltså utgått från att det i princip

- skall vara möjligt att även i fortsättningen med vissa begränsningar framställa enstaka exemplar av skyddade verk för framställarens egna, enskilda bruk.

Begreppen "enstaka exemplar" och "enskilt bruk" analyseras närmare i följande avsnitt (2.1.1 och 2.1.2). Omfattningen av de ytterligare begränsningar som vi menar bör göras anger vi längre fram (avsnitt 2.2 och 2.3).

2.1.1 Begreppet "enskilt"

En mycket viktig fråga i sammanhanget blir hur begreppet "enskilt bruk" skall definieras. Utgångspunkten vid lagstiftningens tillkomst var att uphovsrätten inte skulle omfatta "åtgärder inom privatlivet" (prop. 1960:17 s. 109). Denna ståndpunkt intogs emellertid mot bakgrund av en annan teknisk situation än den nuvarande. Vid URL:s tillkomst var det knappast antagligt att någon privat skulle kunna eller vilja kopiera i den utsträckning

som sker i dag. Man skulle därför nu kunna överväga att i lagtexten närmare ange de ändamål som skulle kunna få tillgodoses genom kopiering för enskilt bruk. Vi har emellertid – liksom departementschefen i den nämnda propositionen – funnit att detta är en från praktisk synpunkt oframkomlig väg. Det bör vara rättstillämpningens sak att mera i detalj avgränsa det fria området. Med hänsyn till de risker som numera finns för en alltför vidsträckt tillämpning av en bestämmelse om kopiering för enskilt bruk finns det emellertid anledning att något belysa olika typiska situationer där kopiering för enskilt bruk bör tillåtas.

Begreppet "enskilt bruk" omfattar till att börja med sådana fall där mångfaldigandet tillgodoser ett rent personligt behov. Om någon för sitt nöjes skull eller för enskilt studium gör en kopia av en artikel eller ett nothäfte, ritar av ett konstverk, fotograferar en tavla eller skulptur, spelar in ett program från radio eller TV eller gör en kassetinspelning från en grammofoonkiva eller annan kassett så är det ett typiskt enskilt bruk. Till enskilt bruk i denna mening räknas också utnyttjande uteslutande inom den närmaste familje- och vänkretsen.

Begreppet "enskilt bruk" omfattar emellertid också vad som förekommer bland medlemmarna i mindre sammanslutningar av mera privat karaktär, dvs. slutna klubbar, ideella föreningar osv. Däremot kan det aldrig bli fråga om kopiering för "enskilt bruk" när det rör sig om sammanslutningar, större eller mindre, till vilka medlemskap i praktiken är öppet för var och en. Det måste nämligen finnas sådana personliga band mellan medlemmarna att det är berättigat att tala om en enskild krets; rena intresse- eller yrkesgemenskapen räcker inte. Detta kan få betydelse i flera praktiska fall exempelvis i fråga om körsammanslutningar och amatörorkestrar. Huvudregeln är att det är tillåtet att göra enstaka kopior för övning hemma eller i en mindre grupp. Detta bör gälla även yrkesmusiker. Att med stöd av bestämmelsen framställa kopior som underlag för offentliga framföranden eller för repetitioner i den krets som skall genomföra framförandena kan inte vara tillåtet.

Den som yrkesmässigt ägnar sig åt att ta fram kopior eller exemplar av skyddade verk kan normalt aldrig hävda att han eller hon gör det för "enskilt bruk". Som departementschefen uttryckte det i propositionen 1960:17 (s. 109) är emellertid "enskilda tjänstemän berättigade att för sitt personliga bruk, även i tjänsten, göra sådana excerpenter ur facklitteraturen av vilka de anser sig ha behov. Däremot kan det icke anses godtagbart att företaget på detta sätt tillhandahåller sina anställda material av detta slag". Detta uttalande står sig enligt vår mening fortfarande; ett eget personligt behov skall således föreligga, men enskilt bruk kan vara för handen även om förfarandet samtidigt gynnar exempelvis vederbörandes egen förvärvsverksamhet.

Vad som nu har sagts om framställning av exemplar inom ramen för yrkesverksamheten har i stor omfattning motsvarande tillämpning när det gäller kopiering inom undervisningsverksamhet. Det bör dock noteras att fotokopieringen inom stora delar av undervisningssektorn regleras genom ett särskilt kopieringsavtal för skolor och högsolor och de bestämmelser i 15 a § URL som ansluter till detta.⁴ Enligt avtalet har parterna bl. a. förbundit sig att inte tillämpa de möjligheter till kopiering som reglerna om enskilt bruk i och för sig ansetts ge möjlighet till. Avtalet täcker emellertid endast

⁴ Jfr 7 a § FotoL.

fotokopiering. Redan därför är det följaktligen fortfarande nödvändigt att söka fastställa vad som är tillåten exemplarframställning inom sådan verksamhet som här avses. Det vanliga sättet för att göra det är att gå till förarbetena och ta reda på om t. ex. departementschefen sagt något som kan tjäna till ledning. I propositionen 1960:17 (s. 109) finner man då att departementschefen bl. a. säger att det bör vara tillåtet att en lärare stencilerar räkneuppgifter ur en exempelsamling eller material för en lektion i diktanalys osv.; förarbetet anknyter här till "hans personliga undervisning och bör därför anses berättigat". Uttalandet måste emellertid läsas med beaktande av främst den utveckling som skett av reproduktionstekniken och dess användning sedan 1960-talets början. Eftersom endast "enstaka exemplar" får framställas är det i princip inte möjligt att kopiera exemplar till en hel klass. Utrymmet är vidare begränsat enligt i huvudsak samma riktlinjer som har angetts i fråga om exemplarframställning i en "yrkesverksamhet", dvs. en lärare eller en studieledare kan t. ex. få ta fram material som han eller hon själv har behov av men som inte delas ut till klassen eller gruppen.

Anställda hos myndigheter, sammanslutningar och enskilda företag kan naturligtvis framställa exemplar för enskilt bruk. Det är sålunda tillåtet att exempelvis en forskare vid ett företags forskningsavdelning tar en fotokopia av en vetenskaplig eller annan tidskriftsuppsats om han har ett personligt behov av att ha tillgång till fotokopian. Att även företaget genom denna forskarens åtgärd har nytta av åtgärden är utan betydelse i sammanhanget. Det är också tillåtet att framställa kopior till kolleger inom exempelvis det egna forskarlaget eller den egna arbetsgruppen. Det är t. ex. tillåtet att en föredragande inom en myndighet eller ett företag framställer kopior ur facklitteratur för sitt eget bruk och för den eller dem som är närvarande vid föredragningen och som behöver ha tillgång till kopiorna för att kunna följa denna. Kopior som har framställts för sådant personligt bruk får inte överlåtas till eller ställas in i myndighetens, sammanslutningens eller företagets bibliotek eller arkiv eller annars utnyttjas för ett annat ändamål än det som de har framställts för.

Gemensamt för de fall där en "kopiering för enskilt bruk" får ske – dvs. de där 11 § URL är tillämplig – är att den enskilde som framställer "kopian" har ett uttalat personligt behov eller intresse av denna. Saknas detta eller är drivkraften bakom kopieringen rent ekonomisk så kan det aldrig hävdas att det är fråga om "kopiering för enskilt bruk". – I detta ligger då också att antalet kopior som framställs inte får vara fler än att man kan tala om "enstaka exemplar". Den begränsningen diskuteras i nästa avsnitt.

2.1.2 Begreppet "enstaka exemplar"

I dag gäller, som redan har sagts, att endast "enstaka exemplar" av ett skyddat verk får framställas för enskilt bruk. Någon anledning att gå ifrån den regeln ser vi inte. Vad som här kan diskuteras något är tolkningen av begreppet i ljuset av det förhållandet att Bernkonventionens art. 9.2 endast tillåter sådana inskränkningar i upphovsmannens ensamrätt som inte gör intrång i verkets normala utnyttjande och inte heller oskäligt kränker

upphovsmannens legitima intressen. Begreppet "enstaka" bör följaktligen tolkas så att det inte får vara fråga om så många exemplar att de i det enskilda fallet kommer att utgöra ett sådant intrång och inte heller på annat sätt kommer att kränka upphovsmannens legitima intressen. Vissa typer av verk är mera "känsliga" för kopiering än andra, exempelvis konstverk, filmverk, inbegripet videogram, musikaliska verk och förlagsproducenter som specialiserade läromedel, psykologiska tester och diagnosiska prov. Här bör gränsen dras snävt. När det gäller kopiering av förlagsmässigt utgivna litterära verk av begränsat omfång, exempelvis artiklar och kapitel ur en bok, kan däremot det antal exemplar som får framställas vara något större.

I detta sammanhang bör också den frågan behandlas om det skall vara tillåtet att kopiera exempelvis hela böcker eller andra sådana verk. I dag finns inte någon begränsning i detta hänseende. Enligt vår uppfattning bör någon uttrycklig begränsning inte heller gälla för framtiden. Tillåtligheten får i stället bedömas mot bakgrund av omständigheterna i det enskilda fallet och ändamålet med kopieringen.

2.2 Förbud i vissa fall mot framställning av exemplar för enskilt bruk

Reglerna om framställning av exemplar för enskilt bruk är inte tillämpliga på utförande av byggnadsverk, dvs. att uppföra en byggnad med förebild i en skyddad ritning eller i ett annat redan uppfört byggnadsverk. Förbudet träffar alltså inte rätten att för enskilt bruk kopiera den ritning efter vilken byggnaden har uppförts. Någon anledning att ändra på det förhållandet finns inte. Men finns det andra typer av verk som inte bör få kopieras utan upphovsmannens samtycke?

Det finns vissa typer av verk där exemplaren i ett eller annat avseende är unika och bör så förbli. Detta gäller t. ex. skulpturer som kan avgjutas; andra exempel är sådana konstverk som framställs i ett enda eller ett fåtal exemplar. Man kan i dessa och andra liknande fall med rätta fråga sig om det skall vara tillåtet att utan upphovsmannens samtycke framställa ytterligare exemplar. Är originalen eller förebilderna signerade kan ansvar för signaturförfalskning enligt 14 kap. 5 § brottsbalken komma i fråga. Det är emellertid inte ovanligt att t. ex. skulpturer och grafiska blad inte signeras. Att straffrättsligt angripa en exemplarframställning av ett sådant verk är då följaktligen uteslutet.

Enligt vår mening talar starka skäl för att det inte skall vara möjligt att med stöd av 11 § URL framställa exemplar av vissa typer av verk där det finns ett starkt intresse av att exemplaren förblir unika eller i varje fall av att antalet exemplar hålls under kontroll. Upphovsmännen – liksom t. ex. konsthandeln – har ett självklart ekonomiskt intresse av att ett sådant verk förblir unikt. Även om ett exemplar av verket framställts för någons exklusivt enskilda bruk så finns det alltid en risk för att exemplaret kommer ut på marknaden senare.

Vi vill därför förorda ett förbud mot att framställa exemplar för enskilt bruk, förutom av byggnadsverk, även av konstverk om exemplaret kan uppfattas som original. Detta skulle täcka de skyddsvärda intressena men

samtidigt ge möjlighet till exemplarframställning som klart och tydligt framstår som kopior, t. ex. genom att ordet "kopia" sätts på exemplaret. Så konstruerat skulle förbudet alltså inte lägga hinder i vägen för t. ex. avmålning av konstverk i studiesyfte.

Enligt vår uppfattning är det vidare befogat med ett förbud mot exemplarframställning för enskilt bruk även när det gäller filmverk som är avsedda för offentlig visning vid biografreställning eller motsvarande, dvs. i huvudsak biografilm. I fråga om sådana filmer måste rättsinnehavaren som huvudregel behålla kontrollen över sina exemplar. Än viktigare i sammanhanget är att exempelvis för enskilt bruk gjorda videokopior av biograffilmer emellanåt har bildat underlag för vidare kopiering och spridning till allmänheten till stor skada för rättighetshavarna. Det förbud som vi alltså menar bör införas bör avse kopiering av sådana exemplar av filmverk som är avsedda för offentlig visning. Förbudet kommer att hindra t. ex. att personal vid filmföretag gör privata kopior av filmer. Skulle någon trots förbudet framställa privata kopior är det självfallet också förbjudet att kopiera sådana olagliga kopior.

Under vårt arbete har det ifrågasatts om det inte också borde införas ett förbud mot framställning av vissa typer av alster med hjälp av automater eller liknande anordningar. Ett sådant förbud skulle då gälla framställning av exemplar av filmer, videogram, fonogram och sådana alster. Vi har emellertid stannat för att inte nu närmare gå in på den frågan. Det är enligt vår mening inte rationellt att överväga – och än mindre att införa – en reglering av ett förfarande där tekniken för t. ex. "gör-det-själv-kopiering" ännu inte är fullt etablerad; varken möjligheter eller risker låter sig enligt vår uppfattning i dag bedömas med den grad av säkerhet som krävs för att en reglering skall kunna motiveras och utformas.

Vi föreslår alltså att

- det införs förbud mot att även för enskilt bruk kopiera – förutom byggnader – även exemplar av filmverk som är avsedda för offentlig visning i Sverige och konstverk på ett sådant sätt att kopian kan uppfattas som original.

2.3 Framställning av exemplar genom utomstående

Det är enligt nuvarande lagstiftning tillåtet att låta framställa exemplar för enskilt bruk genom annan. Detta gäller dock *inte* beträffande bruksföremål, skulptur och efterbildning av annat konstverk genom konstnärligt förfarande.

Vi menar att vi rent allmänt har visat att det behövs vissa inskränkningar i rätten att framställa exemplar för enskilt bruk. Det behovet finns också i fråga om rätten till exemplarframställning genom annan. Detta påstående skall nu här utvecklas.

Först en närmast terminologisk fråga. 11 § URL tillåter att "annan" framställer exemplar för enskilt bruk – och det i en större utsträckning än f. n. av vissa, närmare angivna, slag. I den nya lydelsen av motsvarande *finska* stadgande används ordet "utomstående". Det *danska* förslaget använder uttrycket "fremmed medhjælp", det *norska* "fremmed hjælp". Vi menar inte att den inskränkning som vi anser bör göras skall gälla den situationen när

någon inom den närmaste familje- och vänskretsen "används". För att tydligare än i dag markera detta, menar vi att ordet "annan" bör bytas ut mot ordet "utomstående".

Det har hävdats i debatten att det enda raka skulle vara att helt förbjuda den exemplarframställning för enskilt bruk som sker under medverkan av en utomstående. Endast på så sätt skulle det vara möjligt, har det sagts, att förhindra den närmast industrialiserade kopieringsverksamhet som – genom att den snabbt och oftast billigt kan tillhandahålla stora mängder kopior av hög kvalitet – vållar upphovsmännen och producenterna och på sikt också samhället avsevärd skada. För vår del vill vi självklart inte förringa de risker för såväl upphovsmännens som andras intressen som den lika enkla som billiga kopieringstekniken innebär. Och vi menar också att de nuvarande reglerna är väl "generösa". En begränsning av möjligheten att använda utomstående för att ta fram kopior framstår enligt vår mening som motiverad. Men vi är inte beredda att gå så långt som ett totalförbud mot att anlita utomstående för att framställa exemplar för enskilt bruk skulle innebära. Skälen för detta är i huvudsak två. *Dels* anser vi att det bl. a. från allmän synpunkt är rimligt och viktigt att en enskild person i vissa fall kan anlita utomstående för att ta fram en kopia av ett verk som personen i fråga behöver – eller anser sig behöva. *Dels* menar vi att ett totalförbud skulle vara föga verkningfullt eftersom det skulle vara helt omöjligt att kontrollera att det efterlevdes, – och regler av det slaget bör undvikas inom upphovsrätten likaväl som på andra områden!

Vi menar alltså att

- något totalförbud *inte* bör införas men att möjligheterna att anlita utomstående för att ta fram kopior för enskilt bruk bör begränsas i förhållande till vad som är möjligt i dag.

Musikaliska verk drabbas hårt av konsekvenserna av en omfattande enskild kopiering. Detta gäller verken både i notform och i inspelad form. Att framställa notutgåvor är dyrbart och tidsödande och det är angeläget att så långt som möjligt begränsa andras kopiering av sådant material. Utgivningen av inspelad musik (grammofonskivor och kassetter) skadas av en omfattande enskild kopiering. Vi har tidigare sagt (avsnitt 1.2) att denna kopieringsverksamhet drabbar utgivningen av värdefull musik och på sikt även musikernas och artisternas arbetsmarknad. Vi tycker därför att det är viktigt att åtminstone den kopiering som sker för andras räkning i studios eller inspelnings- eller kopieringscentraler begränsas. Till bilden hör då också att i dessa fall gränsen mellan kopiering som sker på beställning för enskilt bruk och sådan kopiering som utan beställning sker för framtida avsättning ofta är suddig. Vad vi nu har sagt gäller också för filmverk – i praktiken främst videogram – möjligen med den skillnaden att dessa är ännu mera känsliga för utomståendes kopieringsåtgärder.

Den slutsats som vi har dragit av bl. a. den bedömning av "kopieringskänsligheten" som vi har gjort är den att förbudet mot att använda utomstående för att ta fram exemplar för enskilt bruk bör utsträckas till att – i princip – omfatta även musikaliska verk – noter givetvis inbegripna – och filmverk.

Vi har emellertid ansett att förbudet inte heller på detta – låt oss kalla det –

delområde bör vara generell och undantagslöst – därav uttrycket ”i princip” nyss. Som vi kommer att utveckla närmare i det följande bör några upphovsrättsligt betingade hinder inte resas mot att någon utanför en persons närmaste familje- eller vänkrets – det må sen vara företag inom Sveriges Radio-koncernen eller annan – medverkar till att ta fram ett exemplar av inslag av viss typ som har sänts i radio eller TV. Vid sidan av pressen spelar radio och/eller TV en mycket viktig roll i den debatt i politiska, ekonomiska och kulturella sammanhang som är ett väsentligt kännetecken på och en avgörande förutsättning för en demokrati och en demokratisk utveckling. Men frågornas mångfald och debattens bredd kan göra det svårt såväl för debattörerna själva som en intresserad allmänhet att hålla reda på turerna i debatten. Att i efterhand kunna informera sig om och kanske också dokumentera vad som sades vid ett visst tillfälle i en viss fråga blir inte sällan en nödvändighet för den som vill hålla sig à-jour med vad som händer. Den efterhandsinformationen kan man då söka skaffa sig på olika sätt. Ett är att vända sig till det bolag inom Sveriges Radio-koncernen som sände programmet och begära att få t. ex. en utskrift av programmet. Ett annat är att s. a. s. abonnera på utskrifter/band av program inom vissa ämnesområden hos företag som erbjuder sådana tjänster på affärsmässig basis. Ett tredje sätt är att be någon person utanför familje- eller vänkretsen, t. ex. en anställd, att spela in ett visst program.

Denna insikt om radions och TV:ns utomordentligt viktiga roll för bl. a. samhällsdebatten föranledde i våras riksdagen (KU 1982/83:11, rskr 70) att hos regeringen begära att frågan ”om rätten att få ut utskrifter av program i radio och TV skyndsamt” skulle ses över. I utskottsbetänkandet heter det bl. a. att det är

- av betydande värde för den offentliga debatten om allmänheten i efterhand kan ta del av olika program. Av särskilt intresse i detta hänseende är program som rör samhällsfrågor, t. ex. politiska debatter och intervjuer.

Målet för den översynen bör enligt riksdagen vara att allmänheten skall få ökad tillgång till programutskrifter, särskilt sådana program som rör samhällsfrågor. Vid översynen skall bl. a. ”hinder av t. ex. upphovsrättslig art” behandlas.

Det är inte vår uppgift att göra den översyn som riksdagen har begärt. Men vi måste i vårt arbete självklart beakta den uppfattning som en enig riksdag har gett uttryck åt, låt vara i ett annat sammanhang än ett direkt upphovsrättsligt. Det skulle, om inte hindra, så dock avsevärt försvåra ett förverkligande av syftet bakom riksdagsbeslutet om det blev förbjudet för en enskild person att anlita utomstående för att göra de utskrifter/upptagningar som han eller hon behöver för att kunna följa debatten och som riksdagen anser det så viktigt att allmänheten kan få tillgång till.

Mot detta allmänhetens berättigade krav på att på bästa möjliga sätt kunna skaffa sig information och dokumentation står uphovsmannens lika självklara intresse av att kunna – ekonomiskt och på andra sätt – utnyttja sina verk och prestationer så fördelaktigt som möjligt. Denna intresseavvägning bör – som vi redan har antytt – enligt vår mening utfalla så att

- utomstående får anlitas för att ta fram exemplar av verk som sänds i radio eller television, om det sker för att en enskild person skall kunna hålla sig

informerad om och dokumentera inlägg i samhällsfrågor eller andra inslag i den offentliga debatten.

Det ligger i sakens natur att denna "rätt" att anlita utomstående främst kommer att gälla talade inslag i radio och TV. Den debatt som bestämmelsen avser att främja förs i de allra flesta fall med det talade ordet som uttrycksmedel. Men bestämmelsen kan även komma att gälla t. ex. sångliga eller dramatiska inslag, förutsatt naturligtvis att vad som sjungs eller spelas är att anse som inlägg i eller bidrag till debatten. Vi menar också att begreppet "den offentliga debatten" inte får tolkas så extensivt att någon med stöd av bestämmelsen skulle kunna skaffa sig exemplar av t. ex. en viss artists prestationer med hänvisning till att det diskuterades om en händelse i artistens liv påverkade texter eller sångstil. För att kunna anses som offentlig i den mening vi använder ordet måste följaktligen debatten gälla frågor med en högre grad av allmängiltighet och ha en viss bredd.

I den ordning som vi här har förordat ligger också *dels* att vi menar att den nuvarande strukturen av 11 § skall behållas, *dels* att vi inte vill göra gränsdragningen mellan vad som är tillåtet respektive förbjudet avhängig av om den utomstående lämnar sin medverkan som ett led i en yrkesverksamhet, i förvärvssyfte eller annars mot ersättning. Vårt "strukturel" innebär att vi – i motsats till danskarna – har stannat för den lösningen som den finska utredningen har föreslagit; förenklat uttryckt innebär det finska förslaget att vad som inte är förbjudet är tillåtet, medan det danska innebär att vad som inte är tillåtet är förbjudet. När det gäller "gränsdragningsproblematiken" har vi ansett att det verkar konstlat och irrelevant i förhållande till syftet med regeln att låta något annat kriterium än själva "utanför-stående" avgöra vad som är tillåtet eller, om man så vill, förbjudet.

I detta, mer lagtekniska, sammanhang kan det vara på sin plats att omtala att vi har övervägt att knyta förbudet, inte till verket som sådant utan till eftergörandet av det underlag på vilket en inspelning sker, t. ex. en skiva eller ett band. Vi har emellertid i första och avgörande hand i den nordiska enighetens intresse stannat för att inte förorda den lösningen. Vad som alltså i förekommande fall kommer att vara förbjudet blir – liksom hittills – att låta en utomstående kopiera ett verk.

Avslutningsvis och innan vi går över till att diskutera den lösning vi har förordat mot bakgrund av de konventioner som Sverige har biträtt, några ord till frågan om den för vars enskilda bruk kopieringen sker, själv skall tillhandahålla det exemplar från vilket kopieringen sker. När det gäller förhållandet mellan familjemedlemmar eller vänner torde något sådant krav inte gälla. Situationen är däremot en annan när exemplar framställs med hjälp av utomstående. I fall där en producent, t. ex. en förläggare, skall ge ut ett verk, sker detta på grundval av ett avtal genom vilket han bl. a. får tillgång till förlagan. När det gäller exemplarframställning för enskilt bruk, kan man nog utgå från att den som vill ha exemplar framställda i normalfallet själv ställer den förlaga till förfogande som behövs för detta.

Innan vi lämnar frågan om den enskilda kopieringen skall vi något uppehålla oss vid den inte alldeles oviktiga frågan om den lösning som vi tänker oss står i överensstämmelse med Sveriges åtaganden enligt olika konventioner på det upphovsrättsliga området. Av störst betydelse är då

Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk och då självklart främst konventionens regler om rätten till mångfaldigande av verk. Huvudbestämmelsen i det ämnet finns – som vi redan tidigare har nämnt – i artikel 9. Där sägs till en början (artikel 9.1) att upphovsmän till skyddade litterära och konstnärliga verk ensamma har rätt att låta mångfaldiga dessa verk på vad sätt eller i vilken form det vara må. Som mångfaldigande anses också varje ljud- och bildupptagning (art. 9.3). Konventionsländerna har dock rätt att i sin nationella lagstiftning tillåta mångfaldigande av verk i vissa särskilda fall, förutsatt att sådant mångfaldigande inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmännens legitima intressen (art. 9.2).

Ordalagen i den nämnda bestämmelsen är ju något vaga. Det finns onekligen utrymme för olika bedömningar. Förarbeten får därför betydelse som vägledning vid tolkningen av vilka nationella bestämmelser om inskränkningar i upphovsrätten som kan vara tillåtliga. I dessa förarbeten (Records of the Intellectual Property Conference of Stockholm, 1967, Volume II, s. 1145) sägs bl. a.:

If it is considered that reproduction conflicts with the normal exploitation of the work, reproduction is not permitted at all. If it is considered that reproduction does not conflict with the normal exploitation of the work, the next step would be to consider whether it does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author. Only if such is not the case would it be possible in certain special cases to introduce a compulsory license, or to provide the use without payment. A practical example might be photocopying for various purposes. If it consists of producing a very large number of copies, it may not be permitted, as it conflicts with a normal exploitation of the work. If it implies a rather large number of copies for use in industrial undertakings, it may not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author, provided that, according to national legislation, an equitable remuneration is paid. If a small number of copies is made, photocopying may be permitted without payment, particularly for individual or scientific use.

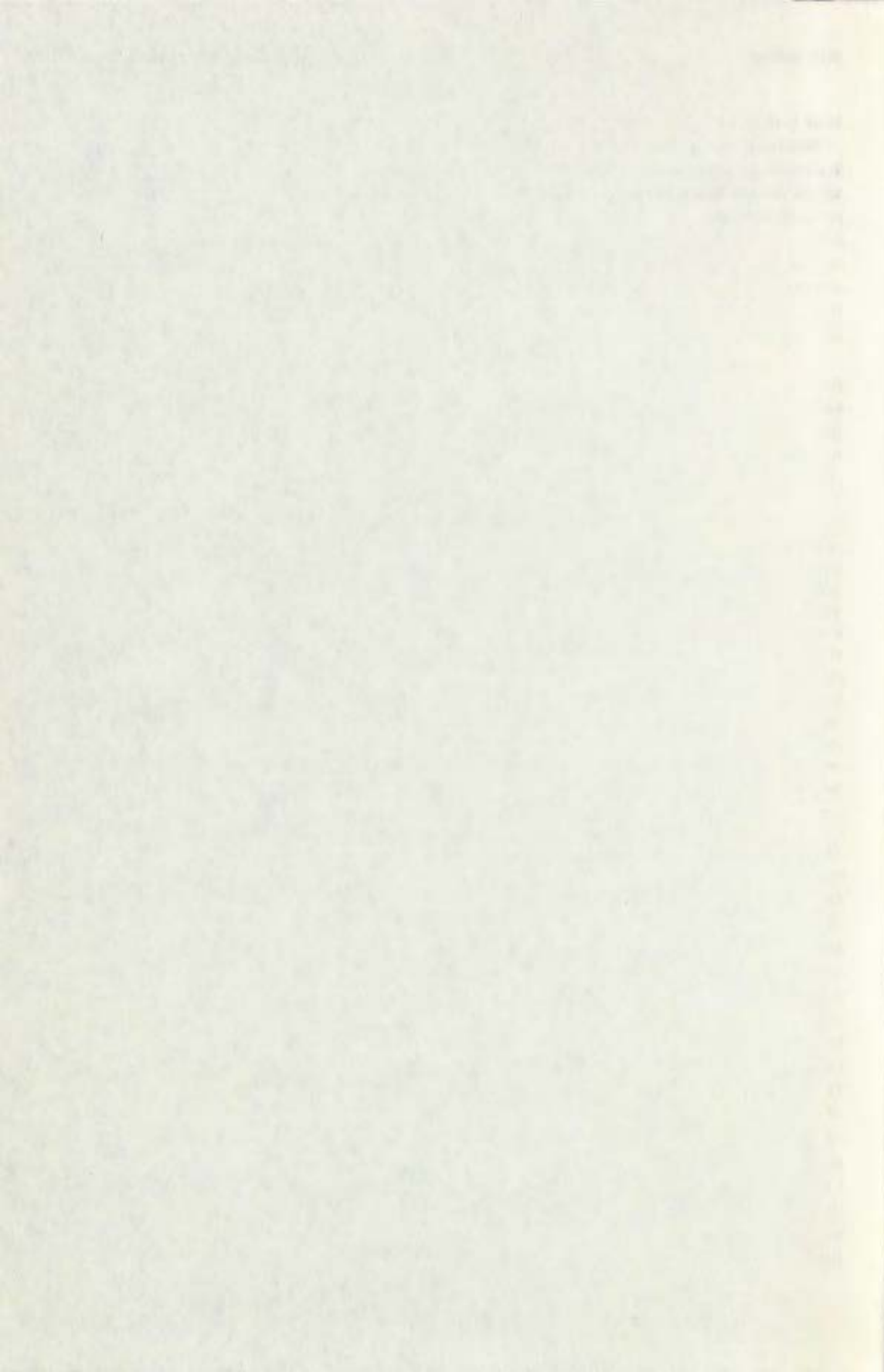
Uttalandena tar alltså särskilt sikte bl. a. på fotokopiering för personligt bruk men avser också andra typer av mångfaldigande. Vi anser det ställt utom tvekel att de ändringar i reglerna om exemplarframställning för enskilt bruk som vi föreslår inte gör intrång i det normala utnyttjandet av skyddade verk. Med hänsyn till de olika begränsningar som i övrigt är inbyggda i vårt förslag kan vi inte heller anse att det oskäligt inkräktar på upphovsmännens legitima intressen. Förslagen ryms alltså enligt vår bestämda mening helt inom ramen för Sveriges åtaganden enligt Bernkonventionen.

Även övriga konventioner på det upphovsrättsliga området innehåller regler om rätt till mångfaldigande och om möjligheterna till inskränkningar i denna rätt. Sådana bestämmelser finns i Romkonventionen för skydd av utövande konstnärer, fonogramframställare och radioföretag, i den s. k. fonogramkonventionen för skydd av fonogramframställare och i den s. k. Europeiska TV-överenskommelsen. Bestämmelserna i de två förstnämnda konventionerna innehåller en hänvisning till de begränsningar som gäller i fråga om den egentliga upphovsrätten. Den europeiska TV-överenskommelsen ger möjlighet att införa bestämmelser om rätt att utan hinder av sändarföretagets ensamrätt göra upptagningar och kopior därav för enskilt

bruk (art. 4.1.c.).

Mot bakgrund av vad som nu har sagts om skyddet för andra rättighets-
havarkategorier anser vi

- att de bestämmelser som vi tänker oss är förenliga också med dessa konventioner.

3 Frågan om avgifter på oinspelade ljud- och videoband och/eller inspelningsapparatur

3.1 Bakgrund

3.1.1 Inledning

Vi har i avsnitt 2 lagt fram vissa förslag som bl. a. syftar till att motverka de negativa konsekvenser som den nuvarande tillämpningen av reglerna om exemplarframställning för enskilt bruk medför för dem som innehar rättigheter enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen.

Att spela in musik på kassetter är naturligtvis ett mycket bra sätt att skaffa sig ett musikbibliotek. En kassetter har många fördelar framför en skiva. Den är liten och lätthanterlig; moderna band ger ett brusfritt ljud med ett mycket stort tonomfång, bandet kan användas tusentals gånger utan att tonkvaliteten försämras och man kan göra nyinspelningar praktiskt taget hur många gånger som helst. Det är också så att möjligheten till privat inspelning är ett mycket billigt sätt att skaffa sig en upptagning av den musik som just då är aktuell. Det är ett känt faktum att man i skolor och bland ungdomar men också på andra håll har satt i system att skaffa ett exemplar av en skiva t. ex. med de senaste poplåtarna och sedan spelar var och en in den låt som just hon eller han vill ha.

Detta system som kan synas så gynnsamt för konsumenterna har emellertid avigsidor för andra. En ohämmad privatinspelning undergräver grammfonindustrins möjligheter att ge ut musik. Sjunker försäljningen alltför mycket på grund av privatkopieringen kommer naturligtvis grammfonindustrins vilja – och förmåga – att ge ut musik att minska. Framför allt torde minskningarna komma att gå ut över det ”smalare”, mera kvalificerade utbudet som i dag kan finansieras genom det mera populära utbudet. Konsekvenserna drabbar självfallet grammfonindustrin men även i hög grad musikernas och artisternas sysselsättning och kompositörernas och textförfattarnas utkomstmöjligheter och därmed bredden i skapandet.

Dessa förhållanden har lett till att man har börjat överväga åtgärder av olika slag. För svensk del är frågan särskilt aktuell genom den diskussion som har följt på kulturrådets rapport år 1979 om ”Fonogrammen i kulturpolitiken”, där bl. a. diskuteras frågan om avgifter för privat kopiering av fonogram och genom regeringens proposition om vissa musikfrågor (prop. 1981/82:128) (se härom vidare avsnitt 3.1.1 och 3.1.10).

Vi avvisar, som vi har redovisat redan i avsnitt 2, tanken på att göra mera omfattande inskränkningar i rätten till privat kopiering. Andra åtgärder har

följaktligen blivit aktuella. Inom de nordiska upphovsrättsutredningarna har vi tagit upp den frågan.

I *bilaga 2:1* redogör vi för utvecklingen på området och gör ett försök till en framtidsprognos som en allmän bakgrund till de överväganden och förslag som vi lägger fram i avsnitt 3.2. Dessförinnan behandlar vi ett antal företeelser och frågor som vi menar vara av betydelse inför ett ställningstagande till möjliga åtgärder. En redogörelse för hur man i ett antal andra länder har reagerat på den utveckling som vi har beskrivit i *bilagan 2:1* finns med som *bilaga 2:2*.

3.1.2 Den nordiska upphovsrättskommittén och avgiftsfrågan⁵

Frågan om avgifter på inspelningsapparatur och ljudband togs upp av den nordiska upphovsrättskommittén sedan de nordiska kompositörsorganisationerna (STIM, TONO, KODA, NCB och Norsk Musikerförbund) hade begärt att sådana avgifter skulle införas för att kompensera upphovsmännen för de inkomstbortfall som den ökande hemkopieringen innebar.

De nordiska sakkunniga var eniga om att det behövdes åtgärder men oense om vilka dessa skulle vara. De *danska, finska* och *svenska* sakkunniga avvisade förslaget om att lägga en avgift på inspelningsapparatur och/eller band. De hänvisade dels till att de hade föreslagit en viss precisering av rätten att framställa exemplar (bl. a. inspelningar) för privat bruk så att man bara skulle få framställa exemplar för *sitt* privata bruk, dels till att för finsk och dansk del hade föreslagits en ändring i lagen som innebar ett förbud mot kopiering av musikverk med utomståendes hjälp (varigenom man ville förhindra beställningsverksamhet på detta område). Vidare menade man att en avgiftsordning skulle vara förenad med stora praktiska och administrativa svårigheter som lätt skulle komma att stå i missförhållande till de ekonomiska fördelarna med en sådan ordning. Slutligen framhöll man att ingenting tydde på att den privata inspelningsverksamheten lett till någon nedgång eller påvisbar stagnation i försäljningen av grammofonskivor.

De *norska* sakkunniga ansåg att man inte kunde åberopa det sistnämnda argumentet eftersom ingen med säkerhet kan bedöma hur stor omsättningen av grammofonskivor skulle ha varit om den privata inspelningsverksamheten inte funnits. Det avgörande borde enligt de norska sakkunniga i stället vara det faktum att upphovsmännens och de utövande konstnärernas prestationer kom till användning i långt större omfattning än man hade räknat med vid upphovsrättslagens tillkomst. Så långt var man överens inom den norska delen av utredningen. Två av de sakkunniga menade att man inte i upphovsrättslagen borde införa någon avgiftsordning för privat inspelningsverksamhet men att man borde överväga att försöka lösa frågan utanför upphovsrättslagen. En av de sakkunniga hävdade däremot att man i denna lag borde införa en avgiftsordning. Han pekade bl. a. på att inkasseringen av avgifter i Västtyskland hade ägt rum utan några som helst administrativa svårigheter.

Den nordiska upphovsrättskommitténs förslag på de punkter som nu har nämnts har som bekant inte lett till lagstiftning i något av de nordiska länderna.

⁵ Se betänkandet NU 1973:21

3.1.3 Den vidare behandlingen av frågan om en avgift på ljudkassetter i Sverige

Under våren 1979 lade kulturrådet fram sin rapport om fonogrammens roll i kulturlivet. Där tar man bl. a. upp frågan om det statliga stödet till fonogramverksamheten.

Fonogrammen är en kvalitativt viktig del av kulturlivet. Ungefär 80 % av de fonogramutgåvor som säljs i Sverige har utformats i något annat land; i de flesta fall i USA eller England. Helhetseffekten av de multinationella företagens verksamhet på fonogramområdet står inte i samklang med svenska kulturpolitiska mål och mycket av denna verksamhet har, enligt rådet, direkt negativa effekter. De ekonomiskt relativt svaga fonogrambolagens existens hotas på en marknad som präglas av nya kostnadskrävande tekniska processer.

Kulturrådets förslag går ut på att garantera en i alla led – produktion, distribution och information – kvalitativt högtstående professionell fonogramverksamhet i Sverige och att göra fonogramverksamheten som kreativ aktivitet och fonogrammet som uttrycksmedium lättare tillgängligt för flera människor. Förslagen innebär bl. a. en förbättrad konsumentinformation, en utvidgad framtida fonogramverksamhet vid Rikskonserter, stöd i olika former till fonogrambolag och utbyggnad av ett samhällsstött distributionsnät. Man kommer i sammanhanget också in på frågan om avgift för privat kopiering av fonogram. I den delen säger rådet bl. a. detta:

- Ljudkassetterna har bl. a. inneburit större möjligheter för individerna att ställa samman sina egna fonogram. Den ökade kopieringen får emellertid från fonogrampolitiska synpunkter också negativa verkningar. I de fall där kopiering ersätter ett inköp av fonogram sker ett inkomstbortfall för upphovsrättsinnehavare och fonogrambolag. Stagnationen i fonogramförsäljningen åren 1977–1978 kan till stor del förklaras med en intensifierad kopieringsverksamhet. Denna utveckling kommer för fonogrambolagens del att innebära att allt flera produktioner inte bär sina egna kostnader vilket medför ett minskat utbud. Det är sannolikt att minskningen i hög grad drabbar kulturpolitiskt angelägen produktion; detta betyder att det kommer att behövas ökat stöd från samhället för att denna produktion skall kunna upprätthållas.

Kulturrådets slutsats blir att det i princip är rimligt att de som privat kopierar fonogram får betala för samhällets stöd till upprätthållande av en mångsidig fonogramproduktion genom en avgift. Det är i princip rimligt att de som kopierar fonogram ersätter berörda rättsinnehavare för det ekonomiska avbräck som vållas av kopieringen. I vilka former detta skall ske menar kulturrådet bör klarläggas av upphovsrättsutredningen. Kulturrådet förordar en tidsmässig samordning av genomförandet av dess förslag och förslaget från upphovsrättsutredningen.

Kulturrådet föreslår för sin del att man vid sidan av en eventuell upphovsrättslig ersättning tar ut en särskild avgift för att finansiera de behov av statligt stöd till fonogramverksamhet som har uppkommit genom den tilltagande hemkopieringen.

Med anledning av bl. a. en rad motioner under både 1980/81 och 1981/82 års riksmöte uppmanade riksdagen regeringen att snarast ta upp bl. a. kulturrådets vid den senare tidpunkten remissbehandlade betänkande och

föreslå åtgärder för att få fram en kulturpolitiskt acceptabel lösning av fonogramfrågan och även i övrigt kompensera de negativa effekterna av privatkopieringen.

Denna riksdagens begäran villfor regeringen genom två propositioner 1981/82:128 och 159.

Den *senare* propositionen innehöll förslag till en ny lag om skatt på oinspelade ljudkassettband och videokassettband (kassettband). Enligt förslaget skulle skatten utgå med 4 öre per spelminut på ljudkassettbanden och med 25 öre per spelminut på videokassettbanden. För att motverka ett kringgående skulle vissa inspelade band som uppenbarligen är avsedda att användas på samma sätt som oinspelade band jämföras med oinspelade band ("fågelkvittret"). Skatten konstruerades i stort sett som andra punktskatter. Statens intäkter av skatten beräknades för helår uppgå till omkring 135 milj. kr.

Förslaget ändrades något under riksdagsbehandlingen men antogs i sina huvuddrag. Lagen om kassettskatt (SFS 1982:691) trädde i kraft den 1 september 1982. Där föreskrivs en skatt om 25 resp. 2 öre per spelminut på inspelade och oinspelade video- resp. oinspelade ljudkassettband som har en speltid på 30 min. eller mer.

Den *förra* propositionen – 1981/82:128 – tar upp frågan om användningen av kassettskattemedlen för vissa åtgärder på musikområdet och vissa andra områden. Där redovisas utvecklingen på bl. a. fonogram- och videoområdena och de konsekvenser som den ökande privatkopieringen för med sig. Förslag läggs fram i syfte att fr. o. m. budgetåret 1982/83, direkt eller indirekt kompensera för privatkopieringens negativa verkningar samtidigt som kulturpolitiskt önskvärda effekter uppnås. Förslagen är i sammanfattning dessa:

- Rättighetshavarna på musikområdet ges genom sina organisationer direkt ekonomisk ersättning för att deras verk genom privatkopieringen utnyttjas på ett sätt som inte har varit avsett.
- Statens bidrag till produktion av konstnärligt högtstående och kulturellt värdefulla fonogram ökas kraftigt.
- Åtgärder vidtas för att skapa ett ökat antal arbetstillfällen för musiker och vissa andra grupper av kulturarbetare eller med syfte att på annat sätt stödja dem.
- De olika insatserna skall betalas genom en skatt på oinspelade kassettband. Av det sammanlagda belopp som skatten beräknas ge skall 2/3 tillfalla statskassan medan 1/3, dvs. efter avräkning av bl. a. vissa administrationskostnader, 40 miljoner kronor, skall användas för de nämnda insatserna. Detta belopp fördelas på följande sätt.
 - 8 milj. kr. tillförs rättighetshavargrupper på musikområdet och 8 milj. kr. utgår i form av förstärkta insatser för vissa grupper av kulturarbete, dvs. bild- och formkonstnärer samt författare.
 - Sammanlagt 12 milj. kr. avsätts för stöd till kulturpolitiskt angelägen fonogramverksamhet och vissa andra insatser på musikområdet, främst sådana som syftar till att stödja och skapa arbetstillfällen för musiker och artister m. fl.
 - Sammanlagt 12 milj. kr. tillfaller film- och videoområdet samt teater- och biblioteksområdena.

En del av inkomsterna från kassettskatten skall enligt förslaget användas för att kompensera rättighetshavarna för de negativa verkningarna av privatkopieringen.

I propositionen behandlas dessa frågor i avsnitt 3 (s. 14 ff) under rubriken "Ersättning till rättighetshavare". Detta avsnitt finns här med som *bilaga 2:3*.

Riksdagen godtog – med vissa budgettekniskt motiverade modifierationer – propositionen om användningen av kassettskattemedlen.

3.2 Överväganden

3.2.1 Den principiella frågan om en avgiftsordning

De möjligheter till heminspelning och hemkopiering av både ljud och bild som modern teknik skapar har som vi redan tidigare har påpekat sina stora och givna fördelar. Musik och andra upphovsrättsligt skyddade alster kan föras ut till alltfler människor; i detta ligger självklart ett stort värde både för dem som skapat dessa alster och för de kulturella strävandena i stort. Tekniken ger också den enskilde chansen att ställa samman produkter som tillgodoser hans eller hennes personliga intressen och önskemål.

Detta är den ena, den positiva, sidan av saken. Den andra, den negativa sidan, är att de som skapat och producerat dessa verk och alster och de vilkas framföranden spelats in på dem inte får den kompensation som det ökande användandet i och för sig skulle ge upphov till. Vi har tidigare föreslagit vissa inskränkningar i rätten att framställa kopior för enskilt bruk jämfört med vad som gäller enligt nuvarande lagstiftning. Genomförs dessa förslag kan de negativa konsekvenser som den enskilda kopieringen har för rättighetshavarna, bl. a. på musik- och videoområdet något motverkas. Det kommer emellertid även i fortsättningen att finnas en mycket vid sektor där det är tillåtet att för enskilt bruk ställa samman bl. a. ljud- och bildinspelningar. Ytterligare insatser måste alltså – som vi ser det – till om rättighetshavarnas berättigade krav på att få ekonomisk kompensation för det i och för sig vällovliga enskilda utnyttjande av deras verk och alster skall kunna tillgodoses.

Det ligger då närmast till hands att skaffa fram de pengar som behövs för att kompensera rättighetshavarna genom att lägga en *avgift på inspelningsapparat och/eller oinspelade band*. Yrkanden om en sådan avgift har förts fram i den svenska, liksom i de övriga nordiska utredningarna. Den danska utredningen har i början av 1982 lagt fram ett förslag om en avgift på oinspelade ljud- och videoband.

Vi menar, som redan har antytts, att rättighetshavarna bör ges en ekonomisk kompensation för det inkomstbortfall och det ökade utnyttjande som hemkopieringen innebär, det må sedan gälla ljud eller bild. Vi håller med om att det kan vara svårt att siffermässigt belägga det direkta inkomstbortfallet på grund av hemkopieringen men så mycket är helt klart att denna kopiering i sin moderna tappning utgör ett mycket omfattande, tidigare oförutsett, utnyttjande av upphovsmäns och andra rättighetshavares produkter. Vi vill erinra om art. 9.2 i Bernkonventionen som ålägger

konventionsstaterna att när det gäller mångfaldigande av skyddade verk tillåta sådant endast om det inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.

Den nya inspelningstekniken innebär att en allt större del av exemplarframställningen sker utan avtal eller annan direkt kontakt med rättighetshavarna. Eftersom alltså rättighetshavarna i stor utsträckning inte kan kontrollera det vidare utnyttjandet av sina prestationer blir konsekvensen att de måste öka sina honorarkrav mot de primära utnyttjarna, dvs. exempelvis fonogram- och videogramframställarna. Detta innebär i sin tur dyrare produkter vilket lockar till ännu mera privat exemplarframställning, etc. Denna utveckling kan brytas endast om rättighetshavarna får åtminstone en möjlighet till ersättning i fråga om sådana typer av utnyttjanden som på grund av sin stora omfattning är speciellt skadliga för dem.

Vi har alltså kommit fram till att

- de som gör ljud- eller videoinspelningar i någon form skall betala en ersättning både för det inkomstbortfall som kan drabba rättighetsinnehavarna och för det ökade utnyttjandet som heminspelningen och hemkopieringen medför.

Den ersättning som vi föreslår skulle egentligen betalas av de kopierande själva. Det säger sig självt att det inte är praktiskt möjligt att ordna det så. Då återstår att lägga avgiften på det material som används för sådan inspelning och kopiering. En sådan ordning skulle innebära att de kopierande får betala den nämnda ersättningen i form av ett högre pris på den produkt som används vid eller för kopieringen.

I prop. 1981/82:128 (s. 14) pekar departementschefen på att de nordiska upphovsrättsutredningarna i samband med sina överväganden om privatkopieringen av skyddade verk också torde komma in på frågan om en ekonomisk kompensation för denna kopiering. I avvaktan på de överväganden som utredningarnas förslag kan leda fram till, förordas i propositionen att rättighetshavarna tills vidare ges en viss kompensation för verkningarna av denna kopiering genom att de får del i inkomsterna från kassettskatten. I propositionen pekas vidare (s. 15) på att den lösning som har valts genom förslaget om kassettskatt självfallet inte hindrar att utredningarna fortsätter det pågående arbetet när det gäller privatkopieringen och dess verkningar. Om den svenska utredningen där skulle komma fram till att ersättning bör utgå i form av en upphovsrättsligt motiverad avgift på oinspelade band har utredningen möjlighet att föreslå de regler för en sådan som den finner lämpliga. Det påpekas i propositionen att frågan om hur en kompensationsordning för rättighetshavare slutligen skall utformas bör tas upp när utredningens förslag föreligger och att man därvid kan komma fram till en annan konstruktion än den som föreslås i propositionen. Förslaget i denna del är enligt departementschefen att betrakta som en temporär lösning.

Det förslag som vi här lägger fram vilar på upphovsrättslig grund, dvs. på principen att varje utnyttjande av ett skyddat verk eller alster skall berättiga rättighetshavaren till någon form av ersättning. *Hur* den avgiftsordning som förslaget förutsätter skall konstrueras är en annan fråga som vi återkommer till i följande avsnitt. Vilka konsekvenser som förslaget får i andra

hänseenden än det strikt upphovsrättsliga är det inte i första hand vår sak att bedöma. Inför ett förverkligande av förslaget får statsmakterna ta ställning till samordnings- och andra problem som onekligen uppkommer.

3.2.2 Material på vilket avgiften bör läggas (inspelningsapparat eller band)

En avgift kan läggas antingen på inspelningsapparaturen eller på bandmaterialen eller på bådadera.

Den avgiftsordning på apparatur som länge funnits i Västtyskland verkar där ha fungerat tillfredsställande – om man bortser från att det ekonomiska utfallet på grund av marknadsutvecklingen inte har blivit vad man väntat sig. Även i Norge har en sådan ordning funnits under lång tid, låt vara att inkomsterna från avgiften har använts för andra ändamål än dem som är aktuella här.

Att lägga avgiften på *inspelningsapparaturen* har dock sina givna nackdelar. Det är svårt att beräkna en rimlig nivå på en sådan avgift. En avgift som sätts i relation till priset är inte principiellt tillfredsställande eftersom priset kan bero på omständigheter som är ovidkommande i detta sammanhang, t. ex. lyxutförande. På ljudsidan sammanbyggs ofta inspelningsapparat med mottagare och det är då svårt att ange hur stor del av priset som skall anses belöpa på inspelningsdelen. Antalet ljudkassettspelare i hemmen är numera så stort att marknaden följaktligen i viss mån är mättad varför intäkterna från en apparatavgift på ljudsidan kan komma att få en mera symbolisk än reell karaktär.

Att lägga avgiften på *banden* har den principiella fördelen att den kommer att stå i en viss relation till det faktiska utnyttjandet av skyddade verk och prestationer. Med utgångspunkt i de royalties som normalt betalas för gramfoninspelningar kan man komma fram till en avgiftsnivå som framstår som rimlig och som dessutom kan ställas i relation till bandets speltid. På så sätt blir avgiften inte beroende av om bandet är av högre eller lägre kvalitet. Försäljningen av bandmaterial är också stor och man kan därigenom få en rimlig inkomst från avgiftsordningen utan att denna kommer att kännas betungande för den enskilde konsumenten.

Vi har av detta dragit den slutsatsen att det från flera olika utgångspunkter är att föredra att

- lägga avgiften på bandmaterialet framför att ta ut den via inspelningsapparaturen.

Hur denna upphovsrättsligt motiverade bandavgift skall samordnas med den redan införda kassettskatten är – som vi redan har sagt – en fråga som vi inte har ansett oss böra ta ställning till här. Vi nöjer oss med att konstatera att vi inte bedömer problemen som särskilt svåra – tekniskt sett.

3.2.3 Skall avgiften vara offentligrättslig eller privaträttslig?

En avgift av den typ som vi tänker oss kan utformas på olika sätt. En möjlighet är att låta avgiften gå in till statskassan varefter medlen i den ordning och omfattning som staten bestämmer slussas ut till rättighetshavar-

na (= en offentligrättslig avgiftsordning). En andra möjlighet är att ordna det så att den enskilde rättighetshavaren i princip uppbär avgiften, låt vara att det av praktiska skäl blir en organisation som gör det för honom (= en privaträttslig avgiftsordning). Den offentligrättsliga ordningen har valts exempelvis i Norge och tillämpas i Sverige i fråga om kassettskatten. En privaträttslig avgift finns i exempelvis Västtyskland och Österrike.

Vi har tidigare sagt att motivet för den avgift som vi menar bör införas är strikt upphovsrättsligt. Det ligger obestriddligen bättre i linje med *den* uppfattningen att välja det privaträttsliga alternativet. Det framstår – bortsett från att det förefaller principiellt något tveksamt att ha en individuell fördelning av inkomsterna från en offentligrättslig avgift – som naturligt och rimligt att de rättighetshavare som skall ha ersättningen vänder sig direkt till bandfabrikanter eller importörer för att få ut avgiften. Det skall dock inte förnekas att vissa invändningar kan riktas även mot en privaträttslig avgift. Privata avgifter av detta slag är ovanliga även om de tvångslicensordningar som finns i den upphovsrättsliga lagstiftningen företer betydande likheter. Invändningen kan dock enligt vår uppfattning inte tillmätas avgörande betydelse. Vid en privaträttslig avgift kan man komma in på frågan om inte våra internationella konventionsförpliktelser gör det nödvändigt att tillgodose även utländska rättighetshavare. Vi menar dock – på skäl som vi kommer att utveckla närmare i ett kommande avsnitt (3.2.5) – att den frågan skall besvaras nekande.

Vi föreslår alltså

- att avgiften konstrueras som en privaträttslig avgift.

Vi vill avslutningsvis påpeka att vi självklart inte med vårt betonande av avgiften som "strikt upphovsrättslig" här förbiser de vådor från allmän kulturpolitisk synpunkt som en ökande hemkopiering kan leda till. Hur dessa skall kompenseras har vi inte ansett att vi här bör uttala någon mening om. Detta betyder emellertid inte att vi utesluter att den lösning som vi här har förespråkats kan behöva kompletteras med andra, av kulturpolitiska hänsyn motiverade, åtgärder.

3.2.4 Vissa tekniska och administrativa frågor i samband med en avgiftsordning

Den avgiftsordning som vi föreslår skall ge den enskilde upphovsmannen ersättning för den privata kopieringen av hans verk. Ersättningen borde följaktligen i princip betalas av den kopierande direkt till den berättigade. Vi har tidigare sagt att detta är en i praktiken omöjlig ordning. Det enda rimliga är att avgiften betalas av den som framställer eller importerar bandmaterialet till en organisation som representerar de olika rättighetshavarkategorierna. De upphovsrättsliga organisationerna har också redan en administrativ apparat för förhandlingar och för en individuell fördelning av ersättningar för olika utnyttjanden av skyddade verk och prestationer. Vi har därför ansett oss kunna utgå från att ersättningar från en bandavgift utan större svårigheter skall kunna fördelas så att de som huvudregel kommer de drabbade rättighetshavarna till godo. Självfallet bör det emellertid stå organisationerna fritt att fördela ersättningen enligt andra grunder, exempelvis under

sociala hänsynstaganden.

Avgiftens storlek bör – liksom när det gäller andra ersättningsordningar enligt upphovsrättslagstiftningen – bestämmas genom förhandlingar mellan parterna eller i sista hand av domstol. Med den principiella bakgrund som ersättningsordningen har är det naturligt att en bandavgift beräknas med utgångspunkt i speltiden och sätts i en viss relation till de royaltysatser som vanligen används i fråga om kommersiellt marknadsförda fonogram och videogram.

Det väsentligaste syftet med vårt förslag om en avgift är att kompensera rättighetshavarna för den kopiering för enskilt bruk som 11 § URL medger. Det kunde därför te sig naturligt att ta in reglerna om ersättningsrätten i den paragrafen. 11 § tar emellertid sikte på vilka slags kopieringsåtgärder som privatpersoner får företa, bl. a. med hjälp av ljud- och videoband, medan ersättningskyldigheten i första hand riktar sig mot dem som framställer respektive importerar bandmaterialet. Även strikt formella skäl talar emot ett infogande av ersättningsregeln i denna bestämmelse. Avgiftsordningen bör i stället utformas självständigt. För att markera sambandet med reglerna om exemplarframställning för enskilt bruk bör den paragraf där avgiftsordningen regleras följa i omedelbar anslutning till denna, lämpligen som en 11 a §. Det är i sammanhanget viktigt att stryka under att en ersättningsbestämmelse av detta slag endast ”friköper” rätten till exemplarframställning för enskilt bruk. Avgiften berör däremot inte annan exemplarframställning exempelvis sådan som sker med stöd av andra bestämmelser i URL eller med stöd av avtal.

3.2.5 Förhållandet till de internationella konventionerna på det upphovsrättsliga området

De internationella konventionerna på det upphovsrättsliga området bygger samtliga på grundprincipen om s. k. nationell behandling. Denna innebär att fördragsslutande stat är skyldig att ge verk eller prestationer från annan fördragsslutande stat minst samma skydd som ges åt verk eller prestationer med ursprung i det egna landet. I vissa situationer tillåter konventionerna dock att man ger utländska rättighetshavare skydd endast om deras eget land ger motsvarande skydd åt utlänningar (reciprocitetsprincipen).

Det är en omstridd fråga hur långt principen om nationell behandling sträcker sig. Det är helt klart att den, där inte annat uttryckligen sägs i den aktuella konventionen, gäller i fråga om de grundläggande rättigheterna. Motsatsen, dvs. en föreskrift om att den nationella behandlingen får göras beroende av reciprocitet, finns t. ex. när det gäller *droit de suite* enligt art. 14 i Bernkonventionen och i fråga om offentliga framföranden av fonogram enligt art. 16 i Romkonventionen. När det gäller rättigheter som ligger utanför de i konventionerna direkt föreskrivna, råder däremot osäkerhet om det föreligger skyldighet att iaktta principen om nationell behandling. Särskilt tveksamt blir denna fråga givetvis när det gäller ersättningsordningar som inte direkt är knutna till skyddet som sådant av verken resp. prestationerna. Så mycket torde dock kunna sägas att det i varje fall inte föreligger någon konventionsrättslig skyldighet att i *alla* situationer, dvs. oberoende av reciprocitet, medge en ersättningsrätt ur bandavgifter även åt

utländska rättighetshavare. Avgiftsordningar av det slag som det är fråga om här är inte knutna till det faktiska verksutnyttjandet och får därför ligga utanför det område som konventionerna avser att täcka. En utsträckning av principen om nationell behandling även till situationer liknande den som här föreligger skulle lätt komma att verka som en broms för förbättringar av upphovsmäns och andra rättighetshavares situation särskilt i mindre, kulturimporterade länder som Sverige, eftersom man då skulle få ett större utflöde än inflöde av ersättningar.

Vi har alltså kommit till den uppfattningen

- att de internationella konventionerna *inte* föreskriver någon skyldighet att låta även utländska rättighetshavare få del av ersättningen på grundval av en bandavgift.

Vi har med detta självklart inte uteslutit att det kan bli aktuellt att ge en sådan rätt på grundval av reciprocitet, dvs. i förhållande till rättighetshavare i länder som ger svenska rättighetshavare del i motsvarande eller liknande ersättning.

4 Lagtextutkast m. m.

Vi har utarbetat förslag till *dels* en ny lydelse av 11 § URL och *dels* en helt ny 11 a § URL.

Genom den hänvisning till 11 § som finns i 45–46 §§ och 48–49 §§ URL blir de nya reglerna tillämpliga också på de rättigheter som behandlas i 5 kap. URL. 5 § FotoL innehåller regler som är parallella med 11 § första stycket URL. FotoL:s paragraf bör anpassas till den nya lydelsen av bestämmelsen i URL. Den närmare utformningen av reglerna om enskilt bruk i FotoL bör emellertid bero också av speciellt fotorättsliga hänsyn. Vi anser att det inte följer några olägenheter av att låta anpassningen av 5 § FotoL till 11 § URL anstå tills våra överväganden om fotorätten i dess helhet slutförts.

En hänvisning till nya 11 a § bör införas i 45 och 46 §§ och i FotoL och vidare bör justeringar göras i bestämmelserna om lagens tillämpningsområde.

5 Specialmotivering

11 §

Vi har i den allmänna motiveringen utförligt redovisat de överväganden som vi har gjort och vilka ändringar som vi menar bör göras i 11 §. Samtidigt som vi lagtekniskt har utformat dessa ändringsförslag har vi sökt ge paragrafen en ny och – som vi hoppas – lättillgänglig språklig och redaktionell utformning. Vi har inte bedömt det nödvändigt med några ytterligare kommentarer till eller motiv för det sätt som vi har utformat paragrafen på.

11 a §

Ersättningsberättigade enligt den nya 11 a § är upphovsmän till verk som antingen har sänts i radio eller TV och som alltså av detta skäl kan tänkas bli inspelade för enskilt bruk (t. ex. musik, tal, film) eller har upptagits på anordning genom vilken det kan återges. Med detta senare avses i praktiken främst musikinspelningar men bestämmelsen täcker även videogram.

Det underlag för vilket ersättningen skall utgå beskrivs i bestämmelsen som "band, skiva eller annan liknande anordning". Det sistnämnda uttrycket avser att täcka *dels* bandmaterial oavsett den teknik som används för inspelning på bandet, *dels* andra typer av underlag, exempelvis i en framtid skivor för inspelning av bilder, datachips eller liknande. När det gäller inspelningsunderlaget är det en förutsättning att anordningen skall vara ägnad som underlag för framställning av exemplar av verket för enskilt bruk. Med detta vill vi markera att bandmaterial eller liknande som på grund av sitt utförande etc. inte är ägnat för användning av privatpersoner inte skall omfattas av avgiftsskyldighet. Är materialet däremot ägnat att användas både för enskilt bruk och av yrkesmän skall avgift erläggas. Om sedan materialet används för annat än enskilt bruk kan återbetalning ske enligt paragrafens tredje stycke.

Skyldig att betala ersättningen är den som framställer eller hit till landet för in sådant material för vilket avgift skall erläggas. En förutsättning är att framställningen resp. importen sker för spridning till allmänheten här i riket. Från avgiftsskyldighet undantas därigenom sådan import och, i den mån sådan förekommer, framställning som inte sker för spridning till allmänheten utan exempelvis endast för eget bruk. Vidare undantas framställning resp. import som inte sker för spridning till allmänheten i Sverige utan där materialet är avsett för export resp. återutförelse.

Bestämmelsen tar självfallet sikte på oinspelat bandmaterial. Den har

utformats så att den täcker exempelvis fall där bandet helt eller delvis fyllts med musik eller andra ljud för att undgå avgiftsskyldighet. Sådant material är "ägnat" som underlag för exemplarframställning för enskilt bruk och därför avgiftsbelagt. Detta framgår ofta av att inspelade och oinspelade kassetter är tekniskt olika, bl. a. därigenom att det på inspelade kassetter finns en anordning för att hindra oavsiktlig inspelning.

Paragrafens *andra stycke* kräver ingen kommentar.

Avgiften "drabbar" allt material som är ägnat för exemplarframställning för enskilt bruk oavsett om materialet faktiskt används för sådant ändamål eller inte. När materialet har använts för annat än enskilt bruk – t. ex. av Arkivet för ljud och bild, Sveriges-Radio-koncernen och undervisningsinstitutioner – så bör återbetalning kunna ske av erlagd ersättning. Bestämmelser om detta finns i *tredje stycket*. Kravet på återbetalning skall riktas mot den organisation som har uppburit ersättningen, dvs. den för rättighetshavarna gemensamma organisation som nämns i *andra stycket*.

En förutsättning för återbetalning är att anordningen används för annat än framställning av exemplar för enskilt bruk. I detta ligger att återbetalning inte sker om bandet används för inspelning av annat än skyddade verk eller prestationer, exempelvis oskyddad musik av musiker utanför Romkonventionen eller fåglars kvitter eller barns joller. En gränsdragning i detta hänseende skulle bli omöjlig att tillämpa i praktiken. Tilläggas bör att band avsedda för diktafonapparater typiskt sett är avsedda att användas i yrkesmässig verksamhet på kontor och liknande och därför knappast kan anses falla under begreppet "enskilt bruk" i den mening som vi har använt detta begrepp.

Den som önskar återbetalning har att visa att materialet används för annat än framställning för enskilt bruk. Kravet på bevisningen i detta hänseende bör emellertid inte ställas särskilt högt. I fråga om myndigheter, organisationer och liknande bör det räcka med att de exempelvis kan visa att i verksamheten typiskt sett ingår användning av bandmaterial. Självfallet kan organisationerna ingå avtal med tillverkare/importörer eller användare om att vissa kategorier av material skall vara fria från avgift. Även denna situation har nämnts i paragrafen som en grund för återbetalning.

Det ligger självfallet i dens intresse som önskar återbetalning att framställa sitt krav så snart som möjligt. Man får också utgå från att den organisation som har att svara för återbetalningen ombesörjer denna med största möjliga skyndsamhet. För att organisationen inte alltför länge skall sväva i ovisshet om hur stora belopp som kan behöva återbetalas har i *tredje stycket* föreskrivits en preskriptionstid. Denna löper ut med utgången av året efter det då materialet förvärvades.

Bilaga 2:1 Teknik, statistik och utvecklingsprognos

1 Innehav av fonogramutrustning m. m.

Användningen av kassetter ökar stadigt på bekostnad av – som det förefaller – grammofonskivan. Detta kan beläggas med siffror från några länder utanför Norden. I *Västtyskland* t. ex. säljs i dag fler kassetbandspelare än skivspelare. År 1976 såldes 2,1 miljoner skivspelare, varav 1,5 miljoner var kombinerade skiv- och kassettspelare, och 3 miljoner rena kassettspelare. Enligt uppgift förfogar i Västtyskland i dag vartannat hushåll över en kassettspelare och det har sagts att inom några år praktiskt taget varje hushåll kommer att ha tillgång till en sådan. Enligt vissa uppgifter som Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten G.m.b.H. (GVL; den tyska organisation som är gemensam för utövande konstnärer och grammofonfabrikanter) lämnat till det tyska justitieministeriet har numera 62 % av alla hushåll kassettspelare, medan 63 % innehar skivspelare. – Den s. k. Whitfordrapporten (den engelska upphovsrättsutredningens rapport s. 75) uppger att 45 % av hushållen i *Storbritannien* då hade tillgång till kassettspelare. I den brittiska regeringens år 1981 publicerade s. k. "Green Paper" anges att 56 % av den vuxna befolkningen i *Storbritannien* år 1979 hade tillgång till ljudinspelningsutrustning. Motsvarande siffra var enligt en undersökning i *Frankrike* år 1976 ungefär 26 %. I *Japan* var motsvarande siffra 56 % och i Tokyoområdet ännu högre, 66 %. I *Nederländerna* visade en undersökning samma år att 70 % av hushållen hade en skivspelare, 20 % en kombinerad radiokassettspelare och 17 % en ren kassettspelare. Försäljningen av skivspelare tycks sjunka. I Västtyskland såldes 600 000 skivspelare år 1973, 500 000 år 1974 och knappt 400 000 år 1975.

När det därefter gäller de nordiska länderna har en statistisk undersökning år 1977 gett vid handen att en stor del av hushållen har skivspelare, nämligen i Sverige 73 %, Danmark 41 %, Finland 33 % och Norge 50 %. En motsvarande undersökning år 1980 visade att motsvarande siffror då uppgick till i Sverige 80 %, Danmark 47 %, Finland 44 % och Norge 63 %.

I fråga om utrustning för att spela in musik m. m., dvs. i praktiken bandspelarutrustning, skiljer man mellan vanliga bandspelare (s. k. reel-to-reel-spelare), kombinerade radiokassettspelare och vanliga kassettspelare.

För Sverige finns vissa uppgifter över försäljningen av kassettspelare m. m. Uppgifterna som återges nedan har lämnats av radiohandelns branschorganisation.

År	Portabla radioapparater med kassettspelare	Stereoanläggningar med inbyggt kassettdäck	"Rena" kassettspelare (kassettdäck)	Kassettspelare i bilradioutrustningar	Totalt
1978	300 000	85 000	250 000	235 000	870 000
1979	350 000	80 000	265 000	305 000	1 000 000
1980	450 000	60 000	320 000	295 000	1 125 000

Antalet hushåll som ägde vanliga bandspelare var enligt en statistisk undersökning år 1977 i Sverige 16 %, i Danmark 20 %, i Finland 16 % och i Norge 17 %. Kombinerade radiokassettspelare innehades av 31 % av hushållen i Sverige, 20 % i Danmark, 54 % i Finland och 30 % i Norge. Vanliga kassettspelare slutligen var betydligt vanligare. Av de undersökta hushållen innehade 46 % i Sverige sådan utrustning. Motsvarande siffra var i Danmark 33 %, i Finland 26 % och i Norge 33 %. 1980 års undersökning visade att detta år andelen hushåll som hade tillgång till vanliga bandspelare var 4 % i Sverige, 19 % i Danmark, 12 % i Finland och 19 % i Norge. Kombinerade radio- och kassettspelare hade man år 1980 i 54 % av hushållen i Sverige, medan motsvarande siffror var i Danmark 42 %, i Finland 62 % och i Norge 50 %. År 1980 fanns det vanliga kassettspelare i 63 % av hushållen i Sverige. I Danmark var motsvarande siffra 48 %, i Finland 41 % och i Norge 33 %.

För Island finns inte några siffror.

I sin rapport "Fonogrammen i kulturpolitiken" (s. 86) säger kulturrådet att personer i åldersgruppen 9-24 år i genomsnitt lyssnar till grammofonskivor i genomsnitt under två timmar per person och dag.

De nämnda siffrorna måste givetvis läsas med stor försiktighet även om de bekräftas av flera av varandra oberoende källor; vissa slutsatser borde ändå kunna dras. Försäljningen av skivspelare och av reel-to-reel-utrustning är tämligen konstant och tycks i varje fall inte öka. Däremot har på senare år försäljningen av kassettspelare (enkla eller i kombination med radioutrustning) ökat kraftigt (prop. 1981/82 s. 5).

Skivspelare kan man endast använda till att spela färdiginspelade skivor på. Kassettspelare kan man däremot använda både för inspelning och för uppspelning av "färdigköpt" eller egeninspelad musik. För att kunna bedöma hur olika musikanläggningar etc. används är det därför värdefullt att känna till någonting om "mjukvaran" (dvs. skivor och kassetter) och deras försäljning och användning.

När det gäller innehavet av videospelarutrustning hänvisas till avsnitt 2 i den del av betänkandet som behandlar videogrammen.

2 Utbudet av inspelad musik och av oinspelade ljud- och videokassetter

En översikt över utvecklingen i detta hänseende finns intagen i prop. 1981/82:128 s. 5 ff. Här sägs bl. a. detta:

Viss redovisning av försäljningsutvecklingen för grammofonskivor och inspelade kassetter har lämnats dels i den nordiska upphovsrättskommitténs betänkande (NU 21/73), dels i kulturrådets rapport. Där anges att den totala fonogramförsäljningen under åren 1965 till 1977 ökade från 4 till 21 miljoner exemplar. Såväl antalet sålda grammofonskivor som antalet sålda inspelade kassetter ökade. Huvudparten utgjordes av grammofonskivor. Efter år 1977 har försäljningen stagnerat och tenderar nu för grammofonskivornas del t. o. m. att minska. År 1980 såldes enligt företrädare för branschen drygt 18 miljoner inspelade fonogram, varav 15 miljoner utgjordes av grammofonskivor och 3 miljoner av inspelade kassetter.

En bild av utvecklingen på fonogrammarknaden ger också värdet av den totala omsättningen av inspelad musik, dvs. både grammofonskivor och kassetter. Tillgängliga uppgifter i detta hänseende visar att försäljningsvärdet i konsumentledet uppgick till 47 milj. kr. år 1965 och 610 milj. kr. år 1977. Från branschhåll har jag inhämtat att försäljningsvärdet för vart och ett av åren 1978 och 1979 uppgick till 650 milj. kr. varefter det gick ner till 620 milj. kr. år 1980. För år 1981 skall försäljningsvärdet ha blivit ungefär detsamma.

Ljudband har i motsats till skivor den fördelen att de kan användas också för inspelning. Det är därför av intresse att redovisa hur försäljningen av tomkassetter har utvecklats jämfört med den nyss redovisade försäljningen av fonogram.

Marknaden för oinspelade kassetter har stadigt ökat. År 1966 uppgick försäljningen till 0,1 miljoner kassetter. Enligt SPK uppgick den år 1981 till 14,3 miljoner och beräknas uppgå till 15,6 miljoner år 1982. Sannolikt kommer försäljningsökningen att avstanna under de närmaste åren. Enligt uppgifter från SPK är antalet sålda ljudband av annat slag än kassetband mycket litet, ca 0,2 miljoner exemplar, och det väntas inte öka, snarare minska.

Sammantaget beräknas värdet, räknat i leverantörpriser, av under år 1981 sålda oinspelade ljudband uppgå till ca 96 milj. kr. – varav ca 87 milj. kr. hänförs till tomkassetter – vilket i konsumentpriser motsvarar ca 160 milj. kr.

Trots att försäljningsvärdet under 1970-talet har ökat betydligt mer för den inspelade musiken än för tomkassetterna har under samma period en allt större andel av det totala antalet sålda skivor och kassetter utgjorts av oinspelade kassetter. År 1966 var andelen 2 %, år 1970 6 % och år 1980 46 %.

Den här beskrivna utvecklingen på fonogram- och kassetmarknaden innebär sammanfattningsvis att försäljningen av tomkassetter på 15 år har kommit att bli lika stor som antalet sålda grammofonskivor, i runda tal 15 miljoner.

Av dessa siffror bör den slutsatsen kunna dras att försäljningsvärdet och försäljningsvolym ökar kraftigt för tomkassetter medan så inte är fallet beträffande grammofonskivor och inspelade musikkassetter. I det senare hänseendet är det i vart fall fråga om en stagnation av försäljningen.

Siffrorna för försäljningen av oinspelade videoband är osäkra bl.a. därför att försäljningen har tagit fart först under senaste åren. Vi har emellertid från branschhåll inhämtat att man år 1978 sålde 200 000 band, år 1979 400 000 och år 1980 850 000 band.

I prop. 1981/82:128 (s. 11) sägs om utvecklingen på videogramområdet bl. a. detta.

Utvecklingen på videoområdet har i Sverige varit mycket snabb under senare år. Först år 1979 började försäljningen till hushållen skjuta fart på allvar. Snart beräknas vartionde hushåll ha tillgång till en videobandspelare. Detta förutspås gälla vart femte hushåll år 1985. Enligt SPK såldes år 1981 2,4 miljoner oinspelade videokassetter. År 1982 beräknas försäljningen ha ökat till 3,6 miljoner kassetter.

Videotekniken har flera användningsområden. Ett användningsområde är inspel-

ning på tomkassetter av etersända TV-program för uppspelning vid ett senare tillfälle. Möjligheten att utnyttja de program som sänds i TV har därmed blivit större än tidigare.

Videobandspelarna används också för att spela upp färdiginspelade kassetter. Under åren 1980 och 1981 har det skett en snabb etablering av uthyrningsställen för inspelade videokassetter. Någon tillförlitlig uppgift om omfattningen finns inte, men en uppskattning med ledning av faktureringen under år 1980 pekar mot att antalet exemplar tillgängliga för uthyrning då uppgick till ca 165 000. Enligt en prognos gjord av branschen beräknas tillskottet av kassetter för uthyrning uppgå till 400 000–500 000 under år 1982. Det viktigaste programinnehållet på hyrkassetterna är långfilm ursprungligen avsedd för biografvisning. hyrespriserna för videokassetter varierar starkt. Det vanligaste priset är 30 kr. per dygn. En biobiljett i Stockholms innerstad kostar 27 kr. Redan för två personer kan det alltså vara billigare att hyra en kassett än att gå på bio.

Det är också tekniskt möjligt att spela över programbärande videogram på tomkassetter och på så vis bygga upp en privat filmsamling för ett relativt billigt pris. Denna form av kopiering har givetvis en negativ inverkan på möjligheterna att få avsättning för inspelade videogram.

3 Användningen av tomkassetter

Det är viktigt att söka ta reda på hur de många tomma ljudkassetter används. Enligt uppgifter som lämnats av företrädare för den västtyska grammofonindustrin används ungefär 95 % av tomkassetterna för inspelning av musik och 80 % används för sådan inspelning mer än en gång. En nederländfsk statistisk undersökning tyder på att 73 % av dem som sysslar med kassetinspelning gör nyinspelningar då och då och alltså suddar ut den föregående inspelningen. I en fransk undersökning år 1976 konstaterades att 32 % av kassetterna hade använts för inspelningar en eller flera gånger förut. Den skandinaviska undersökningen visar att endast 5 % av dem som tillfrågades vid undersökningen uppgav att de använde kassetterna till att spela in annat än musik.

Av ett visst intresse kan också vara att en undersökning i Japan år 1976 visade att ungefär 23 miljoner japaner gjorde bandinspelningar hemma och att var och en i genomsnitt hade 205 musiktitlar inspelade på detta sätt medan man bara hade i genomsnitt 45 titlar som förvärvats genom inköp av grammofonskiva.

En intressant fråga är då varifrån man hämtar den musik som spelas in. Även här finns ett antal undersökningar. En undersökning i Västtyskland år 1972 visade att 65 % av inspelningarna gjordes från radio, 19 % från grammofonskivor, 11 % från andra kassetter och 5 % från TV. Det finns också senare undersökningar som visar att inspelningarna huvudsakligen görs från radio och därefter från andra grammofonskivor. En undersökning gjord i de nordiska länderna år 1977 tydde på att radion var den huvudsakliga källan för kassetinspelningar i Danmark, Finland och Norge medan i Sverige inspelningarna i majoriteten av fall skedde från grammofonskivor. Det kan även nämnas att inspelningarna av radiosändningar inte bara avser grammofonmusik utan också radiokonsorter, t. ex. sådana som dirigeras av framstående utländska dirigenter.

De grammofonskivor som används som underlag för kassetinspelningar tycks vanligen vara lånade från goda vänner. År 1977 var detta fallet i de nordiska länderna till 70–75 %. I rätt många fall (mer än 20 %) hade man köpt skivan själv. Däremot kan noteras att endast en mycket liten del av skivorna kom från bibliotek (1–3 %) med ett undantag, nämligen Danmark där över 20 % av inspelningarna uppgavs ha skett från biblioteksexemplar. Det kan tilläggas att en uppskattning i Danmark för något år sedan – delvis gjord på grundval av en Gallupundersökning – gav vid handen att ungefär 420 000 privatinspelningar gjordes på grundval av lånade skivor etc. från bibliotek.

Den musik som spelas in tycks till alldeles övervägande del vara popmusik, folkmusik och dansmusik. "Klassisk" musik och annan s. k. "seriös" musik spelas däremot in i rätt liten omfattning. Dessa siffror måste ses i samband med proportionerna i musikutbudet som sådant, där ju de senare typerna av musik utgör en tämligen liten del. En undersökning i Västtyskland visar att av inspelningarna 39 % utgjordes av internationell pop, 43 % av tysk pop och folkmusik och endast 5,7 % av klassisk musik.

4 Utvecklingen

Detta om vad som hittills har hänt på detta område. Man kan då fråga sig vad den närmaste framtiden kan föra med sig. Vad som utan vidare tycks vara klart är att kassetternas tekniska kvalitet kommer att stiga. Man kan i framtiden vidare räkna med att kassetternas speltid kan komma att öka och deras hållbarhet och beständighet förbättras. Man håller också på att utveckla en särskild sensorteknik som skall göra det möjligt att snabbt finna det ställe på bandet där den eftersöka melodin finns. Det räknas slutligen också med att priserna kommer att sjunka ytterligare.

Möjligheterna att själv spela in musik etc. gör att konsumenterna inte behöver köpa skivor i någon nämnvärd utsträckning. Man talar ibland om att kassettekniken ställer musikkonsumenterna inför en "stormarknad till nolltariff". De inspelningsmöjligheter som en innehavare av en kassettspelare har minskar i viss mån hans behov av att köpa inspelad musik. Inspe­lnings­möjligheterna minskar avsättningen av originalinspelningar, frågan är bara hur mycket. En siffra som har nämnts för Västtysklands del för år 1976 men som avser både s. k. piratkopiering (dvs. kopiering utan tillstånd) och i och för sig legal inspelning på tomkassetter pekar på en förlust på en miljard DM per år. Det har även nämnts att inspelningar på tomkassetter skulle ta bort ungefär en tredjedel av den möjliga musikmarknaden. Det kan tilläggas att den brittiska musikindustrin uppger den årliga förlusten på grund av hemkopieringen och -inspelningen till 75 miljoner pund. I den brittiska regeringens "Green Paper" och i ett utkast till ändringar i upphovsrättslagen som utarbetats inom det västtyska justitieministeriet tas även dessa frågor upp till diskussion. I "Green Paper" sägs att det föreliggande materialet tyder på att heminspelning förorsakar förluster för skivindustrin, även om också andra faktorer kan ha spelat in i detta hänseende. I det västtyska förslaget är utgångspunkten att upphovsmän och andra rättighetshavare skall ha ersättning för det omfattande bruk av deras alster som sker genom ny reproduktionsteknik.

Nästa fråga är då vilka följder som användningen av tomkassetter kan få för musikbranschen utöver att den vållas av direkta ekonomiska förluster genom minskad omsättning. Här bygger man naturligtvis i ännu högre grad än när det gäller de ekonomiska kalkylerna på antaganden. Dessa verkningar har tidigare antytts. Här kan tilläggas att den drabbade branschens egna företrädare i Västtyskland uttrycker förhållandet så att musikbranschen existerar på de 10–15 % av inspelningarna som inte blir felsatsningar. Det är just dessa 10–15 % som är utsatta för den mest omfattande överspelningsverksamheten. Följden av detta blir att branschen inte längre vågar att satsa på "smala" inspelningar eller på inspelningar vars framgång är svårt att bedöma. Detta drabbar i hög grad den s. k. "seriösa musiken", vars avsättning redan är relativt liten jämfört med popmusiken. Som ett praktiskt exempel på utvecklingen kan nämnas att BASF (den största tillverkaren av kassetter i Västtyskland numera slutat att saluföra inspelade kassetter på grund av bristande lönsamhet och i stället helt koncentrerar sig på tomkassetter. I stället tillverkas så många fler sådana, nämligen ungefär 100 000/dag.

Kassettekniken utvecklas hela tiden och blir bättre och bättre. Detta är en källa till speciell oro inför framtiden. Det sägs t. ex. att kassettbranschen planerar en särskild kassett, kallad M 48, avsedd just för överspelning av LP-skivor. Genom anpassning till LP:ns musikinnehåll – i genomsnitt 24 minuter – slipper man slöseri med band, avbrott etc. och gör överspelningarna billigare.

Kulturrådet har i sin rapport pekat på att hemkopieringen från fonogrampolitiska synpunkter har negativa verkningar. I de fall där kopiering ersätter ett inköp av fonogram sker ett inkomstbortfall för upphovsrättsinnehavare och fonogrambolag. Man uttalar att stagnationen i fonogramförsäljningen åren 1977–1978 till stor del kan förklaras med en intensifierad kopieringsverksamhet. Denna utveckling kommer för fonogrambolagens del att innebära att allt flera produktioner inte bär sina egna kostnader vilket medför ett minskat utbud. Det är enligt kulturrådet sannolikt att minskningen i hög grad drabbar kulturpolitiskt angelägen produktion vilket kommer att ställa stora krav på stöd från samhället.

I prop. 1981/82:152 (s. 7) refereras denna kulturrådets slutsats. Det anförs där att flera olika skäl kan tänkas till den tidigare redovisade stagnationen och nedgången på fonogrammarknaden men att både kulturrådet och grammofonbranschen anser att stagnationen i fonogramförsäljningen under senare år till stor del beror på en intensifierad kopieringsverksamhet. I propositionen anförs vidare.

Kassettbranschen har hävdat att denna slutsats är oriktig. Exempelvis har en undersökning utförd på uppdrag av Svenska Magnetbandinstitutet i april 1979 visat att storkonsumenterna av oinspelade kassettband också är storkonsumenter av grammofonskivor. Vidare framgår av den tidigare nämnda nordiska undersökningen från år 1980 att det är samma personer som köper såväl skivor och inspelade kassetter som tomkassetter. Nedgången i skivförsäljningen skulle i stället bero på att det allmänna konsumtionsutrymmet har minskat, skivpriserna har ökat, marknaden har mättats och försäljningen har stannat på en normal nivå.

Departementschefen drar därefter följande slutsatser.

Givetvis kan också de sistnämnda orsakerna vara viktiga i sammanhanget. För egen del anser jag dock att sådana undersökningsresultat inte motsäger att privatkopieringen har en negativ inverkan på fonogramförsäljningen. Det är mycket svårt att tro att fonogramförsäljningen skulle ligga på nuvarande nivå om möjligheter till privatkopiering på tomkassetter inte hade funnits. Därtill kommer att ett kassetband kan användas flera gånger. Enligt den nyssnämnda nordiska gallupundersökningen gör 25-40 % av köparna nyinspelningar av sina kassetter en eller flera gånger. Privatkopieringen kan därför vara mer omfattande än vad försäljningsstatistiken för kassetter antyder.

Konsekvenserna av den utveckling som nu har skisserats inger på sikt bekymmer. Det är ett känt faktum att den tekniska utvecklingen har en djupgående inverkan på musikers och artisters arbetsvillkor och över huvud taget på villkoren för dem som utför litterärt eller konstnärligt skapande insatser i samhället. Kort sagt innebär utvecklingen att ju enklare och billigare det är att utnyttja inspelade prestationer desto mindre blir behovet av direkta framföranden. Till detta kommer att som nyss har nämnts ju enklare och billigare det blir att kopiera inspelningar desto mera påverkas avsättningen av originalinspelningarna. Denna tekniska utveckling har otvivelaktigt en inverkan på sysselsättningen bl. a. för musiker, artister och sångare. Vi hänvisar här till vad som sagts i avdelning I, bil 1:1. Det kan som slutsats rörande den omfattande arbetslösheten bland de utövande konstnärerna anföras att denna till alldeles övervägande del beror på att levande musik ersätts av inspelad.

Bilaga 2:2 Åtgärder i andra länder

Sedan år 1965 tar man i *Västtyskland* ut en avgift om 5 % på försäljningsvärdet på inspelningsapparatur till förmån för de rättighetshavare som drabbas av verkningarna av heminspelning och hemkopiering.

Bestämmelserna om denna avgift finns i art. 53.5 i den tyska upphovsrättslagen. Artikeln är tillämplig på sådana verk som är ägnade att kopieras för enskilt bruk genom att spelas in från radio eller TV eller genom att spelas över från en annan inspelning. Upphovsmännen till sådana verk har rätt att begära ersättning av framställaren av inspelningsutrustningen för den möjlighet att göra inspelningar som denne erbjuder. Den som i kommersiellt syfte inför eller återinför sådan utrustning svarar lika med fabrikanter för sådan ersättning. Bestämmelsen tillämpas inte om det av omständigheterna framgår att utrustningen inte kommer att användas för de ändamål som lagen anger. Avsikten är att utesluta t. ex. vanliga diktafoner och liknande och vidare sådan utrustning som går på export. Ersättningsrätten får bara göras gällande genom en organisation ("Verwertungsgesellschaft"). Den sammanlagda ersättningen får inte överstiga 5 % av försäljningspriset.

Ersättningen – 5 % av försäljningsvärdet – bestämdes utifrån ett antaget, genomsnittligt försäljningspris från tillverkaren/importören på 300 DM; man räknade följaktligen med att den genomsnittliga avgiften skulle bli 15 DM.

Ersättningen har ökat stadigt på senare år. Bruttoersättningen uppgick år 1970 till ungefär 5,4 miljoner DM och till ungefär 18 miljoner DM år 1976.¹

Bestämmelsen har emellertid inte alls gett det ekonomiska utfall som man väntade sig när bestämmelsen infördes. Skälet härtill är främst att priset på inspelningsapparatur har sjunkit till genomsnittligt sett hälften av det som beräknades år 1965. Dessutom är enligt uppgift den övervägande delen av de apparater som säljs kombinerade radiokassetapparater på vilka kassettdelen bara omfattar en tredjedel av värdet. Följden blir att avgiften per apparat ofta bara uppgår till 2–3 DM.

I ett nyligen framlagt förslag av det tyska justitieministeriet har man dragit den konsekvensen av utvecklingen att man har föreslagit att maximigränsen om 5 % skall slopas och i stället förordas att vederlaget skall vara "skäligt". Härigenom skulle man bl. a. kunna vinna att vederlagets storlek relateras till antalet sålda bandspelare i stället för till dessas värde.

I *Österrike* gjordes 1980 vissa ändringar i upphovsrättslagstiftningen. Ett viktigt inslag var en avgift på oinspelade ljud- och bildband till förmån för de

¹ Enligt uppgifter från ZPU (= Zentralstelle für private Überspielungsrechte), som är den organisation som gör gällande ersättningsrätten. I ZPU ingår GEMA (= den tyska motsvarigheten till STIM), GVL (= den förenade organisationen för fonogramframställare, artister och musiker) samt VG Wort (= författarna).

rättighetshavare (inklusive innehavare av ovanstående rättigheter) som drabbas av den kopiering som sker med hjälp av sådana band.

Bestämmelsen gäller verk som har sänts i radio eller TV eller inspelats på en kommersiellt framställd ljud- eller bildupptagning och som på grund av sin karaktär kan förväntas komma att spelas in på upptagning för personligt bruk. Upphovsmannen skall i denna situation ha rätt till skäligen ersättning när oinspelat underlag (band) för sådana upptagningar förs i handeln i Österrike. Undantag gäller om materialet inte används i landet eller inte används för inspelningar för personligt bruk. När det gäller att bestämma ersättningen skall särskilt speltiden tas i beaktande. Ersättningen skall betalas av den som först för materialet i handeln. Krav på ersättning får bara framställas av upphovsmannaorganisationer. Om någon har förvärvat inspelningsmaterial för ett pris som inbegriper nu nämnd ersättning men sedan inte använder materialet för upptagning för personligt bruk är han berättigad att begära återbetalning av ersättningen från upphovsmannaorganisationen. Detta gäller dock inte om inspelningen sker enligt någon regel om fritt bruk av verk.

I Norge finns sedan 1933 en avgift på radio- och TV-material (radio- och TV-mottagare, inspelningsapparat, högtalare, förstärkare m. m.). För mottagare utgör avgiftsunderlaget hela priset vid försäljning till detaljhandlare medan motsvarande underlag för inspelningsapparat är en tredjedel av det nämnda priset. Avgiftssatsen är 17,5 % av underlaget och avgiften går till Norsk Rikskringkasting.

I propositionen den 30 april 1981 (nr 74) lades ett förslag fram om en säravgift på inspelningsapparat. Förslaget var främst grundat på ett förslag av den norska upphovsrättsutredningen. Regeringsförslaget innebar i huvudsak att avgift skulle läggas även på de två tredjedelar av priset på sådan apparatur som enligt den tidigare lagstiftningen var undantaget från avgiftsplikt. Avgiften skulle enligt propositionen användas som stöd för norska upphovsrättshavare och utövande konstnärer, för produktion och distribution av norska fonogram och videogram och i övrigt för att åstadkomma en rimlig balans mellan kulturförmedling på teknisk väg och konstnärernas möjligheter att direkt möta sin publik.

I propositionen sades att en avgift på tomkassetter i och för sig skulle stå i bättre överensstämmelse med den faktiska inspelningsverksamheten. Man fann emellertid att det skulle vara administrativt enklast med en avgift på inspelningsapparaturen.

Senare gjordes vissa ändringar i regeringsförslaget. Bl. a. infördes en avgift även på tomkassetter. I den lag som antogs av Stortinget ingår därför även en avgift på sådana kassetter. I denna del trädde lagen i kraft först den 1 juli 1982 medan den i övrigt fick verkan den 1 januari nämnda år. Intäkterna av avgiften – för 1983 budgeterade 35 milj. Nkr från inspelningsapparat och 20 milj. Nkr från tomkassetter – skulle inflyta i statskassan men tillgodoföras kulturbudgeten. Av intäkterna från avgiften på tomkassetter avsattes för 1983 5 milj. Nkr till en särskild fond, Norsk kassettagiftsfond.

Det kan även nämnas att man i Frankrike år 1976 lade fram ett lagförslag i nationalförsamlingen om en särskild avgift på tomkassetter. Huvuddelen av denna avgift skulle emellertid gå till en särskild fond. Lösningen väckte

emellertid ett starkt motstånd hos rättsinnehavarna och föll. Man arbetar nu i stället på ett annat förslag till avgiftsbeläggning på tomkassetter som mera syftar till att direkt tillgodose upphovsmän och utövande konstnärer.

I Danmark lade upphovsrättsutredningen i januari 1982 fram ett betänkande (nr 944) "Båndavgifter-Sanktioner-Påtale" där utredningens majoritet bl. a. föreslog en upphovsrättsligt grundad avgift på ljud- och videoband.

Det skall slutligen nämnas att CISAC (den internationella federationen av författar- och kompositörsällskap) år 1975 antog en resolution där man uppmanade regeringarna att lägga avgifter på inspelningsapparatur och tomkassetter för att kompensera rättsinnehavarna för deras förluster på grund av hemmakopieringen. Detta önskemål upprepades i en resolution antagen vid CISAC:s kongress år 1980.

Det kan i sammanhanget också tilläggas att de problem som nämns här börjar bli aktuella även på videogramområdet. Vid ett sammanträde i Paris i september 1978 med underkommittéer till de upphovsrättsliga konventionernas verkställande organ diskuterades dessa frågor. Man var allmänt överens om att en lösning skulle kunna vara att införa ett system som kompenserade rättighetshavarna för de okontrollerade och okontrollerbara utnyttjanden som skedde av deras prestationer. Denna kompensation skulle kunna bestå i en avgift på försäljningspriset på inspelningsapparater eller oinspelade band eller båda.

Slutligen kan nämnas att frågan om heminspelningens tillåtlighet har diskuterats också i USA. I rättsfallet *Universal City Studios Inc. and Walt Disney Productions v. Sony Corporation of America, et al* fastslog Court of Appeal att inspelning av upphovsrättsligt skyddat material i TV-program med hjälp av videobandspelare i hemmet för enskilt bruk var i strid med Copyright Act och att rättsinnehavarna följaktligen var berättigade till ersättning för sådan inspelningsverksamhet. Som följd av detta rättsfall diskuteras nu i USA bl. a. möjligheten att utforma skadeståndet som en form av avgift på utrustningen.

Bilaga 2:3 Utdrag av prop. 1981/82:128

Föredragandens överväganden

3 Ersättning till rättighetshavare m. fl

3.1 Ersättning till rättighetshavare på musikområdet

Som jag tidigare har nämnt har de möjligheter till privatkopiering som den moderna kassette tekniken ger betydande fördelar. Att den nya tekniken gjort det möjligt att utnyttja musik och andra prestationer på nya sätt och i större omfattning än tidigare och att alstren därmed når allt större delar av allmänheten anser jag, som jag tidigare har anfört, vara positivt. Som kulturrådet har påpekat i sin rapport ger den också större möjligheter för människor att själva sammanställa fonogram utifrån egna behov och önskemål.

Som jag nyss har berört (avsnitt 2.2) har emellertid denna utveckling också negativa konsekvenser, framför allt för dem som skapar och producerar de alster som kopieras. Dessa konsekvenser bör man enligt min mening söka motverka. En utgångspunkt bör därvid vara att upphovsrättslagstiftningen, liksom hittills, bör innehålla regler som gör det möjligt för människor att för eget bruk göra inspelningar av musik och andra verk. Jag anser det emellertid rimligt att de som gör sådana inspelningar i någon form får ekonomiskt kompensera rättighetshavarna dels för det inkomstbortfall som kan drabba dem på grund av privatkopieringen, dels och framför allt för det ökade utnyttjande som härigenom sker och som med modern teknik har fått en omfattning som inte kunde förutses när upphovsrättslagen tillkom.

De nordiska upphovsrättsutredningarna överväger som förut har nämnts sedan någon tid frågan om privatkopieringen av upphovsrättsligt skyddade verk, bl. a. musik, och om de verkningar som denna kopiering har för rättighetshavarna. Man torde i detta sammanhang också komma in på frågan om en ekonomisk kompensation för denna kopiering. I avvaktan på de överväganden, vartill utredningarnas förslag kan leda, förordar jag att rättighetshavarna t. v. ges en viss kompensation för dessa verkningar genom del i inkomsterna från den föreslagna kassettskatten.

Den nämnda kopieringsverksamheten har sannolikt skadeverkningar för flera olika grupper av rättighetshavare. Klart är att vissa rättighetshavare på musikområdet drabbas av privatkopieringen av ljudkassetter. De bör därför erhålla en direkt ekonomisk kompensation för privatkopieringens verkning-

ar med hjälp av de medel som inflyter genom den föreslagna skatten på ljudkassetter. Det belopp om 8 milj. kr. som enligt vad jag tidigare har föreslagit skall avsättas för detta ändamål, bör disponeras av regeringen och anvisas över ett nytt anslag, benämnt Bidrag till verksamhet inom musik- och bildområdena m. m. Jag återkommer senare med förslag härom (avsnitt 8). Ur anslaget bör ersättning utgå till de musikaliska upphovsmännen (kompositörer och textförfattare), de utövande konstnärerna (artister och musiker) samt fonogramproducenterna.

Vad gäller medlens fördelning mellan de olika grupperna av rättighetshavare på musikområdet har jag anledning att utgå från att några svårigheter i detta hänseende inte kommer att uppstå. Organisationerna på området bör enligt min mening själva få komma överens om fördelningen. Jag avser att återkomma till regeringen i denna fråga, sedan överläggningar har ägt rum mellan berörda organisationer.

När det gäller fördelningen inom organisationerna är även detta en fråga som i princip bör lämnas åt dem själva att lösa. Det är dock önskvärt att medlen används på ett sätt som även tar hänsyn till angelägna kulturpolitiska intressen. Jag anser mig kunna utgå från att medlen kommer att fördelas enligt de principer som i jämförbara fall tillämpas vid fördelning av ersättningar som avser utnyttjad musik i Sveriges Radio-koncernens sändningar. Därmed blir det möjligt för organisationerna att fördela medlen också på kollektiva grunder. Detta innebär att förutsättningar finns för att fördelningen får en önskvärd kulturpolitisk inriktning.

Den lösning som nu föreslås för svensk del hindrar självfallet inte att de nordiska upphovsrättsutredningarna fortsätter det arbete på frågorna om privatkopieringen och dess verkningar som pågår sedan någon tid. Skulle den svenska utredningen där komma fram till att en ersättning bör utgå i form av en upphovsrättsligt motiverad avgift på oinspelade band har utredningen enligt sina direktiv möjlighet att föreslå de regler för en sådan som utredningen finner lämpliga. Frågan om hur en kompensationsordning för rättighetshavarna slutligen skall utformas bör tas upp när utredningens förslag föreligger. Därvid kan man komma fram till en annan konstruktion än den här föreslagna. Mitt förslag i denna del är därför att betrakta som en temporär lösning.

3.2 Förstärkta insatser för vissa grupper av kulturarbetare

Jag har i närmast föregående avsnitt redovisat förslag om direkt ekonomisk ersättning åt olika rättighetshavargrupper på musikområdet för de ekonomiska förluster som de åsamkas till följd av privatkopieringen av musik.

Även på film- och videoområdet har privatkopiering blivit allt vanligare under de senaste åren. Som jag tidigare har redovisat (avsnitt 2.3) används tomma videokassetter till att spela in etersända TV-program, men också till överspelning från inspelade videokassetter.

Den upphovsrättsliga situationen är delvis annorlunda på film- och videoområdet än på musikområdet. Inom filmbranschen förvärvas sålunda normalt de individuella rättigheterna av producenten mot en engångssumma. Royaltyavtal har hittills varit sällsynta. I den mån en ökad privatkopieringsverksamhet leder till en minskad försäljning eller uthyrning av

programbärande videogram eller till en minskning av biobesöken drabbar de direkta ekonomiska förlusterna i första hand producenterna. De avtalsförhållanden som sedan en tid råder mellan Sveriges Radio AB och vissa fackliga organisationer är dock sådana, att privatkopiering av TV-program i vissa fall kan medföra ett direkt inkomstbortfall för medverkande musiker och artister.

Privatkopieringen av videogram kan vidare indirekt få negativa verkningar för olika kulturarbetargrupper i den mån den leder till att de ekonomiska förutsättningarna för att producera t. ex. nya filmer försämras. Den tilltagande användningen av hemvideo kan även allmänt sett komma att innebära minskade arbetstillfällen för kulturarbetarkåren till följd av att konsumtionsvanorna på kulturområdet förändras. Man kan heller inte bortse från att videotekniken ger möjlighet till ett ökat utnyttjande av konstnärliga verk och prestationer, för vilket upphovsmän och andra rättighetshavare kan kräva kompensation.

Med hänsyn till vad jag nyss har anfört, finner jag det motiverat att sammanlagt 8 milj. kr. av de medel, som inflyter genom den föreslagna skatten på oinspelade videokassetter, tillförs skapande och utövande konstnärer som direkt eller indirekt drabbas av privatkopieringen. Vad gäller medlens fördelning mellan olika grupper och inom dessa anser jag att en ordning motsvarande den jag nyss har föreslagit för musikområdet hade varit eftersträvansvärd. På videoområdet finns dock inte motsvarigheten till musikområdets s. k. collecting societies. I denna situation har jag funnit det vara naturligt att den samarbetsorganisation, KLYS, som inom sig rymmer de grupper som bör kompenseras, ges ett motsvarande fördelningsansvar.

De förslag rörande kompensationsmedlens fördelning och användande, som jag kommer att redovisa i det följande, står också i överensstämmelse med de önskemål i dessa hänseenden som har framförts från KLYS sida vid särskilda överläggningar. KLYS har förordat att medel bör avsättas för att bl. a. ge ett ökat stöd till bild- och formkonstnärer samt författare. Det har därvid stått klart att viss del av medlen avser rättighetshavarna på musikområdet.

I 1982 års budgetproposition har regeringen föreslagit att medel för visningsersättning åt bild- och formkonstnärer fr. o. m. budgetåret 1982/83 tillförs en särskild fond, Sveriges bildkonstnärsfond. Regeringen har föreslagit att 14 726 000 kr. anvisas för ändamålet under ett nytt anslag, benämnt Visningsersättning åt bild- och formkonstnärer. Jag förordar att ytterligare 5 milj. kr. anvisas som ett särskilt stöd till bild- och formkonstnärer under det nya anslaget Bidrag till verksamhet inom musik- och bildområdena m. m. Medlen bör efter ansökan fördelas av den fondstyrelse som enligt regeringens förslag skall upprättas inom konstnärnämnden fr. o. m. den 1 juli 1982.

Även författarkollektivet kan indirekt komma att drabbas av de ändrade konsumtionsvanor som en ökande privatkopiering på videokassetter medför. Jag förordar därför att 3 milj. kr. avsätts under det nya anslaget som ett särskilt stöd till författare. Medlen bör efter ansökan fördelas av styrelsen för Sveriges författarfond.

Jag återkommer senare med förslag om ett ökat stöd till fria teater- och dansgrupper (avsnitt 5.2).

101. J. H. D. ... 101
102. J. H. D. ... 102
103. J. H. D. ... 103
104. J. H. D. ... 104
105. J. H. D. ... 105
106. J. H. D. ... 106
107. J. H. D. ... 107
108. J. H. D. ... 108
109. J. H. D. ... 109
110. J. H. D. ... 110
111. J. H. D. ... 111
112. J. H. D. ... 112
113. J. H. D. ... 113
114. J. H. D. ... 114
115. J. H. D. ... 115
116. J. H. D. ... 116
117. J. H. D. ... 117
118. J. H. D. ... 118
119. J. H. D. ... 119
120. J. H. D. ... 120
121. J. H. D. ... 121
122. J. H. D. ... 122
123. J. H. D. ... 123
124. J. H. D. ... 124
125. J. H. D. ... 125
126. J. H. D. ... 126
127. J. H. D. ... 127
128. J. H. D. ... 128
129. J. H. D. ... 129
130. J. H. D. ... 130
131. J. H. D. ... 131
132. J. H. D. ... 132
133. J. H. D. ... 133
134. J. H. D. ... 134
135. J. H. D. ... 135
136. J. H. D. ... 136
137. J. H. D. ... 137
138. J. H. D. ... 138
139. J. H. D. ... 139
140. J. H. D. ... 140
141. J. H. D. ... 141
142. J. H. D. ... 142
143. J. H. D. ... 143
144. J. H. D. ... 144
145. J. H. D. ... 145
146. J. H. D. ... 146
147. J. H. D. ... 147
148. J. H. D. ... 148
149. J. H. D. ... 149
150. J. H. D. ... 150
151. J. H. D. ... 151
152. J. H. D. ... 152
153. J. H. D. ... 153
154. J. H. D. ... 154
155. J. H. D. ... 155
156. J. H. D. ... 156
157. J. H. D. ... 157
158. J. H. D. ... 158
159. J. H. D. ... 159
160. J. H. D. ... 160
161. J. H. D. ... 161
162. J. H. D. ... 162
163. J. H. D. ... 163
164. J. H. D. ... 164
165. J. H. D. ... 165
166. J. H. D. ... 166
167. J. H. D. ... 167
168. J. H. D. ... 168
169. J. H. D. ... 169
170. J. H. D. ... 170
171. J. H. D. ... 171
172. J. H. D. ... 172
173. J. H. D. ... 173
174. J. H. D. ... 174
175. J. H. D. ... 175
176. J. H. D. ... 176
177. J. H. D. ... 177
178. J. H. D. ... 178
179. J. H. D. ... 179
180. J. H. D. ... 180
181. J. H. D. ... 181
182. J. H. D. ... 182
183. J. H. D. ... 183
184. J. H. D. ... 184
185. J. H. D. ... 185
186. J. H. D. ... 186
187. J. H. D. ... 187
188. J. H. D. ... 188
189. J. H. D. ... 189
190. J. H. D. ... 190
191. J. H. D. ... 191
192. J. H. D. ... 192
193. J. H. D. ... 193
194. J. H. D. ... 194
195. J. H. D. ... 195
196. J. H. D. ... 196
197. J. H. D. ... 197
198. J. H. D. ... 198
199. J. H. D. ... 199
200. J. H. D. ... 200

Avdelning III

Videogram och upphovsrätt

A/being the
7/being the

1 Inledning

Videogram är ett relativt nytt inslag på massmediaområdet. Sitt egentliga genombrott i Sverige fick videogrammen år 1980. Redan dessförinnan hade emellertid videogrammen uppmärksammats i kulturpolitiska sammanhang. År 1977 tillsattes den s. k. videogramutredningen med uppgift att belysa videogrammen från olika synpunkter och föreslå lämpliga åtgärder i fråga om produktion och distribution av videogram. Utredningen lade fram sitt slutbetänkande hösten 1981. Olika åtgärder föreslogs för hur videogramtekniken bäst skulle kunna utnyttjas inom ramen för samhällets kultur- och mediapolitik.

Videogrammet är ett medium som erbjuder stora möjligheter till kulturella upplevelser, information och rekreation. Det är förhållandevis billigt att utnyttja det; för ungefär 200 kronor i månaden kan man hyra en videobandspelare och för 30 kronor per dygn eller därunder en videokassett. Programutbudet är stort.

Videogrammens stora genomslagskraft har kommit att engagera betydande kommersiella och kultur- och mediapolitiska intressen. När det gäller den ekonomiska sidan räcker det med att peka på konkurrensförhållandet mellan videon å ena sidan och TV, dvs. den eterburna bilden, å andra sidan, och på det förhållandet att videon har haft en djupgående inverkan på filmbranschen. När det gäller kultur- och mediapolitiken är det tillräckligt att peka på t. ex. reklamen i video, videogrammens effekter på barn och yngre tittare och förhållandet mellan den ordinära TV-verksamheten och utbudet av TV-program i videogramform.

De upphovsrättsliga frågorna togs redan i mitten av 1970-talet upp inom de internationella upphovsrättsliga konventionernas exekutivkommittéer. På nationellt plan i vissa av de nordiska länderna har de upphovsrättsliga frågorna i samband med videogrammen berörts inom ramen för det mera övergripande utredningsarbetet på mediaområdet.

De nordiska upphovsrättsutredningarna har beslutat att nu lägga fram förslag när det gäller upphovsrättsliga frågor i samband med videogram. Våra förslag gäller i första hand två områden nämligen *dels* den s. k. spridningsrätten när det gäller videogram, *dels* vissa problem i samband med överföring av tidigare inspelad film till videogram liksom några andra frågor rörande den s. k. presumtionsregeln i 39 § URL.

2 Något om videogramtekniken och videomarknadens utveckling

2.1 Tekniken

För att kunna göra en bedömning av de rättsliga frågor som videogrammen ger upphov till är det nödvändigt att också ha en viss inblick i hur tekniken är uppbyggd och fungerar. Videogramutredningen har i sitt slutbetänkande (SOU 1981:55) Video gett en ingående beskrivning av teknikens uppkomst och nuvarande ståndpunkt till vilken den särskilt intresserade hänvisas. Vi nöjer oss här med en mera kortfattad redogörelse.

Begreppet videogram är inte definierat i den upphovsrättsliga lagstiftningen. Däremot finns en definition i 2 § femte stycket i lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Enligt denna definition avses med videogram "anordning på vilken finns upptagning avsedd att återges i form av rörliga bilder, med eller utan ljud, genom teknik som i något skede utnyttjar elektriska signaler". Definitionen anger vad som främst karakteriserar videogram. De är, enkelt uttryckt, en elektronisk inspelning av rörliga bilder.

Det grundläggande för videogramtekniken är att bilden omvandlas till elektriska signaler som spelas in på ett visst underlag, exempelvis ett magnetband. Vid uppspelningen bildar dessa signaler en rad ljusa eller mörka eller färgade punkter i form av en linje på skärmen. En serie sådana linjer (i Europa 625 linjer och i USA 525 linjer) bildar en bild. Genom att bilderna snabbt avlöser varandra (25 bilder per sekund i Europa och 30 bilder per sekund i USA) får man en illusion av rörelse. Med dagens TV-system innebär detta att varje TV-bild, oavsett om de elektriska signalerna förmedlas via etern eller kommer från ett videogram, består av ungefär 250 000 olika punkter.

De elektriska signalerna i ett videogram kan lagras på olika sätt. F. n. finns två praktiskt användbara lagringsmetoder, nämligen videokassetter med magnetband och videoskivor.

I en *videokassett* finns informationen lagrad på bandets yta i form av mönster vilka motsvarar signalen. I kassettspelaren förs bandet över ett avläsningshuvud som sitter på en trumma vilken roterar med hög hastighet. Informationen läses av och omvandlas till bild på TV-skärmen. Alla de videokassettsystem som finns på marknaden i dag använder samma princip för uppteckningen av mönstret på magnetbandet. Men eftersom lösningarna skiljer sig åt tekniskt, åtminstone i vissa detaljer, kan man inte fritt byta kassetterna mellan systemen. De är inte kompatibla. De system som i dag

finns på marknaden är VCR (Philips och Grundig), U-matic (Sony, Matsushita och IVC), Betamax (Sony), VHS (det f. n. dominerande systemet på hemvideomarknaden; Akai, Hitachi m. fl.; marknadsförs även under vissa europeiska varumärken) och V 2000 (Philips och Grundig).

Speltiden per kassett varierar något mellan de olika systemen. I vissa av dessa är den upp till fyra timmar eller ännu mera. Förutom återgivning i "vanlig" takt kan man vanligen också visa bilderna i "fast motion" eller "slow motion". Förutom till uppspelning av videokassetter kan de nuvarande kassettspelarsystemen också användas för inspelning och uppspelning av TV-program. Eftersom sådan inspelning sker med en i apparaten inbyggd mottagarutrustning kan den ske oberoende av TV-mottagaren. Vanligen finns på apparaten ett programverk som gör att man i förväg kan ställa in apparaten så att den för en viss tid framåt (upp till 16 dagar) på bestämda tider spelar in ett antal program (f. n. upp till 8).

På en *videoskiva* lagras informationen på en skiva av ungefär en vanlig grammofonskivas storlek. Den stora skillnaden mot videokassetterna är att det med nuvarande teknik inte går att spela in på en redan inspelad videoskiva, bara spela upp det som finns inspelat på skivan. För att göra en nyinspelning på en videoskiva krävs i dag en komplicerad utrustning. Videoskivan har ännu inte börjat marknadsföras i Sverige. Ett intensivt internationellt utvecklingsarbete pågår. F. n. riktas uppmärksamheten särskilt på tre eller fyra olika system. De tekniska lösningarna för inspelning och återgivning varierar kraftigt mellan dem; vad de har gemensamt är att de element av vilka bilderna är uppbyggda är lagrade på en plastskiva.

På den s. k. optiska videoskivan (VLP eller varumärket Laser Vision) är informationen lagrad i form av gropar i skivan. Informationen läses av med hjälp av en liten laser som fokuseras på skivans plan. I standardutförande är speltiden 30 minuter. Varje skivside rymmer 45 000 bilder. Dessa bilder kan även vara exempelvis boksidor och denna typ av videoskiva kan därmed användas t. ex. för lagring av stora mängder information. Genom att informationen är lagrad i form av gropar som avläses utan direkt kontakt sker avspeglingen utan att skivan slits. Därtill kommer att skivans yta kan täckas av ett skyddande material utan att avläsningsmöjligheterna minskar. Skivan är sålunda mycket hållbar och beständig. – Den optiska videoskivan har utvecklats av Philips vilket företag som samarbetspartner har bl. a. Grundig och i USA MCA och även IBM.

En annan typ av videoskiva är det s. k. VHD-systemet som har utvecklats av det japanska företaget JVC som i USA samarbetar med General Electric och i Europa med Thorn-EMI. Skivan är pressad i elektriskt ledande plast. Informationen är lagrad i form av fördjupningar i ytan. Avläsningen sker genom en avkännare. Avkännaren styrs elektroniskt. Genom att avkännaren ligger an mot skivan sker ett visst slitage vid uppspelningen. En skiva beräknas emellertid ha en livslängd av omkring 10 000 uppspelningar. Speltiden är en timme per sida. Skivan och uppspelningsutrustningen torde vara något billigare att tillverka än de system som bygger på den optiska skivan. Eftersom avläsningen kräver direktkontakt kan man inte som i fråga om den optiska skivan lägga på ett skyddande ytlager. Skivan är följaktligen känslig för nedsmutsning eller åverkan och ligger därför alltid innesluten i ett fodral även när den läggs in i maskinen. Denna typ av skiva har hittills bara

försållts på prov i USA.

Ett annat liknande system med s. k. kapacitiv lagring av informationen är den av RCA (Radio Corporation of America) utvecklade s. k. Selecta Vision. Den tekniska lösningen är i princip densamma som i VHD-systemet. Skillnaden ligger närmast i att spårningen, dvs. styrningen av avkännaren, sker på mekanisk väg genom ett stift i ett spår i skivan. Detta styrsystem är betydligt billigare än de andra systemens elektroniska styrning men har å andra sidan nackdelar, bl. a. i form av slitage på skivan. Även här är speltiden en timme per sida. Selecta Vision har än så länge bara försållts på prov i USA.

Ytterligare ett system är f. n. under utveckling, nämligen.. det franska Thomson-CFS. Detta system är liksom Philips' optiskt.

Som förut har nämnts kan videokassetterna användas även för inspelning av exempelvis TV-program eller av innehållet i andra videogram. Man kan också göra inspelningar med hjälp av en särskild kamera, en s. k. videokamera, som numera finns i relativt billiga och lätthanterliga utföranden.

2.2 Marknaden

Tidigare prognoser i olika sammanhang har förutspått att antalet videokassettspelare i de svenska hemmen skulle öka stadigt och kraftigt under hela 1970-talet. Så blev det nu inte. Försäljningen blev betydligt mindre än väntat under 1970-talet. Det stora genombrottet för videokassettspelarna kom i stället först under 1980 då ungefär 80 000 sådana spelare såldes.¹ Vid slutet av 1980 fanns i Sverige ungefär 140 000 videokassettspelare, varav 20 000 i undervisningsanstalter och andra institutioner. Detta innebär att ca 4,3 % av färg-TV-hushållen i Sverige eller 3,4 % av samtliga TV-hushåll då hade videokassettspelare.

Det är naturligtvis svårt att sia om hur utvecklingen kommer att bli. Videogramutredningen uttalade att det är rimligt att anta att antalet videokassettspelare år 1985 skulle komma att ligga mellan 860 000 och 1 460 000.

Internationella jämförelser har visat att Sverige i förhållande till sitt befolkningstal ligger mycket högt när det gäller innehav av videokassettspelare. Vid årsskiftet 1980/81 hade 2,4 % av de amerikanska TV-hushållen en sådan kassettspelare medan denna siffra för Sverige då var 3,4 %. Vid senaste årsskifte (82/83) hade enligt uppgifter som vi har fått täckningen ökat till 13,5 %.

¹ Siffrorna i detta avsnitt är där inte annat anges hämtade ur videogramutredningens slutbetänkande.

3 Olika användningsområden för videogram

Videogrammen har visat sig vara ett mycket attraktivt medium för förmedling av information, kultur och underhållning. Videogramutrustning är visserligen relativt dyrbar men den köps. Uthyrning av videobandspelare förekommer också. Videokassetter hyrs oftast ut och försäljning sker endast i mindre utsträckning.

Av allt att döma kommer videogram mest av allt att användas i hemmen. De kontakter som vi har haft med videogrambranschen har visat att den s. k. hemvideomarknaden, dvs. distributionen av videogram för visning i hemmen, till övervägande delen avser utländska spelfilmer och att 90 % av distributionen på den svenska marknaden sker i form av uthyrning. Vanligen importeras den s. k. mastern, medan de exemplar som skall distribueras framställs i Sverige. Under 1981/82 har man kunnat konstatera en fördubbling av uthyrningsmarknaden jämfört med 1980/81. Ungefär 400 000 videokassetter beräknas f. n. vara ute på marknaden per år. Genomsnittligt hyrs varje kassett ut 20 gånger.

Inom undervisningssektorn är videogrammen redan i dag ett viktigt hjälpmedel. Detta gäller både videogram som är inspelade med särskild tanke på undervisning och andra videogram. En viktig kategori är inspelningar av TV-program. Utbildningsradions program är oftast friköpta och får spelas in inom ramen för undervisningsverksamhet. Frågan om inspelningsrätten till samtliga typer av TV-program övervägs f. n. av de s. k. AUU-sakkunniga (U 1968:49), en av utbildningsdepartementet tillsatt grupp av sakkunniga med uppgift att förhandla om en avtalsreglering på området.

Även inom näringsliv och förvaltning används videogrammen i ökande utsträckning. De utgör ett betydelsefullt medel för information till anställda, för internutbildning och för reklamändamål. Bland andra användningsområden inom denna synnerligen skiftande sektor kan nämnas användningen av videogram inom closed-circuit-system, exempelvis på stora hotell m. m. Åtminstone utomlands används videogram i ökande utsträckning som underlag för kabelsändning antingen så att samma program sänds till alla abonnenter (eventuellt så att de enskilda programmen kan ses bara om betalning erläggs; olika former av s. k. betal-TV) eller så att abonnenten kan välja mellan olika program.

Videogrammen har sin särskilda betydelse för speciella grupper, t. ex. sjömännen i handelsflottan, personer inom utrikesförvaltningen m. fl. Videogramutredningen har utförligt behandlat dessa frågor i promemorian

(Ds U 1978:8) Svenska videonät utomlands. Andra grupper som kan ha behov av bl. a. informationsförmedling med hjälp av videogram är de hörselhandikappade. Även denna fråga har tagits upp av videogramutredningen i dess promemoria (Ds U 1980:9) De hörselhandikappade och videogrammen.

En fråga med upphovsrättsliga aspekter är den hur distributionen av videogram skall ske. I dag sköts distributionen till helt övervägande del av privata företag. I den kulturpolitiska debatten har det ibland sagts att denna distributionsform medför att utbudet domineras av lättare underhållningsprogram, våld och pornografi och att man därför borde finna alternativa distributionsformer för att även sprida andra och värdefullare videogram. Av speciellt intresse är då möjligheterna till videogramdistribution genom biblioteken. Även den frågan har utförligt behandlats av videogramutredningen *dels* i en skrivelse till utbildningsdepartementet om försöksverksamhet med biblioteksvideo, *dels* i dess slutbetänkande.

Videogramutredningens förslag har – bortsett från att de delvis legat som underlag för riksdagsbeslut om vissa filmfrågor vilket ledde till 1982 års film- och videoavtal² – i övrigt inte lett till några åtgärder. Film- och videoavtalet har slutits mellan staten och företrädare för film- och videobranscherna. Videobranchen består av huvudsakligen distributörer av videogram som slutit sig samman i föreningen IFPI-VIDEO. Denna representerar nära nog samtliga distributörer i landet.

1982 års film- och videoavtal reglerar den fortsatta verksamheten hos stiftelsen Svenska Filminstitutet. Parterna har kommit överens om att verksamheten numera skall bekostas, förutom med biografavgifter, även med avgifter på inspelade videogram. Den som bedriver yrkesmässig verksamhet för uthyrning av videogram har enligt avtalet att erlägga vissa avgifter till stiftelsen. Avgiftsplikten inträder när videogrammet utges genom att föras i handeln för uthyrning direkt till kunden för enskilt bruk. Avgifternas storlek – fasta belopp för varje videogram – är beroende av om videogrammen innehåller långfilm eller kortfilm.

I en protokollsanteckning till avgiftsbestämmelserna har parterna angett några riktlinjer för hur avgifterna praktiskt skall redovisas och uppbäras. Sålunda kommer leverantörerna och uthyrarna av videogram att tillämpa ett system med märkning av videogrammen för att visa att de är avgiftspliktiga och att avgiften har betalats för dem. Stiftelsen kommer att tillhandahålla sådana märken med, där så överenskomms, för varje leverantör företagsspecifik logotyp. Vidare skall avgifterna betalas in och redovisas kvartalsvis i räkenskott av dem som levererar videogram till videogramuthyrarna, i förekommande fall mot avräkning. Avgifterna kan också betalas direkt i förskott av uthyrarna för de fall att videogrammen inte redan vid leveranstillfället har försetts med märken av leverantören. Distributörerna kommer alltså att i stor utsträckning fungera som inkassörer av de s. k. videoavgifterna.

På olika sätt har man försökt att genom civilrättsliga åtaganden säkra att vad parterna enats om också skall förverkligas och fungera i praktiken. Berörda videogramuthyrare skall sålunda till stiftelsen lämna över en förbindelse i vilken de utfäster sig att betala videoavgiften och att låta stiftelsen kontrollera räkenskaperna såvitt gäller avgiftsredovisningen och

² Se prop. 1981/82:111.

innehavet av avgiftspliktiga videogram. De skall också förbinda sig att godta att underlåtenhet att betala avgift likställs med underlåtenhet att betala för levererade videogram. Som förutsättning för leverans av videogram gäller enligt avtalet vidare att uthyraren skall ha avgett sådan förbindelse till stiftelsen. Bland villkoren för videogramleveranserna skall också finnas en bestämmelse om att underlåtenhet att betala videoavgiften eller avgiften för levererade videogram kan medföra att uthyraren avstängs från vidare leveranser.

Reglerna om videoavgifterna är utformade efter förebild av reglerna om biografavgifterna. I det praktiska arbetet med redovisning och inbetalning av videoavgifterna kommer, liksom i fråga om biografavgifterna, Filmägarnas Kontrollbyrå AB att delta.

Denna översikt över hur videogrammen används eller kommer att kunna användas visar – tillsammans med det som har sagts under avsnitt 3 – hur viktigt det är att de upphovsrättsliga lösningarna utformas under hänsynstagande inte bara till berörda rättighetshavares intressen och till den ram som den internationella konventionsregleringen drar upp. Även de kulturpolitiska överväganden som har gjorts bl. a. inom videogramutredningen måste beaktas.

4 Videogramdiskussioner inom de mellanstatliga organisationerna

De upphovsrättsliga problem som är förknippade med videogrammen uppmärksammades tidigt av de internationella organ som svarar för administrationen av konventionerna på det upphovsrättsliga området. I mitten av 1970-talet beslöt Bernunionens exekutivkommitté och Världskonventionens för upphovsrätt och Romkonventionens regeringskommittéer att tillsätta underkommittéer för att studera de problemen.

Dessa underkommittéer sammanträdde i Paris i september 1978 och diskuterade då utförligt olika upphovsrättsliga aspekter på videogrammen. I den allmänna debatten underströks den avsevärda och alltmer tilltagande skada som vållades upphovsmän och andra rättighetshavare genom bruket av videogramutrustning. Man pekade i sammanhanget på farorna med den ökande olagliga kopieringen av skyddat material med hjälp av sådan utrustning. Bland de mer speciella frågor som diskuterades var definitionen av begreppet videogram och till vilken kategori av verk som videogram skall anses höra. Användningen för privat bruk och användningen för undervisningsändamål samt i viss utsträckning också frågan om rättigheter i samband med distribution av videogram tillhörde de frågor som ägnades särskilt intresse. När det gäller användningen för privat bruk diskuterade man särskilt kompensationen till upphovsmän och andra rättighetshavare för sådant bruk genom en särskild avgift på oinspelade band och/eller inspelningsapparatur.

Underkommittéerna drog den slutsatsen av sina diskussioner att användningen av videogramtekniken inte påkallade någon revision av de internationella konventionerna på området och inte heller nödvändiggjorde någon särskild internationell reglering. De upprättade också en förteckning över de problem som de hade funnit särskilt viktiga i samband med videogrammen och som särskilt borde uppmärksammas av de nationella lagstiftarna.

Konventionernas exekutiva organ diskuterade resultatet av underkommittéernas arbete vid sitt möte i Paris i oktober 1979. Man ställde sig i allt väsentligt bakom underkommittéernas slutsatser; frågan om definitionen av vad ett videogram är tillhörde dem som vållade viss diskussion.

De internationella överläggningar som sålunda har förts är självfallet värdefulla för nationella lagstiftare genom att de belyser problemen och antyder olika möjliga lösningar. Det säger sig självt att det är viktigt att söka åstadkomma en så enhetlig syn som möjligt på dessa frågor; videogramdistributionen är ju en i hög grad internationell företeelse. Mot bakgrund av den nordiska rättsenheten på upphovsrättsområdet och till diskussionerna inom

Nordiska rådet om gemensam nordisk produktion och distribution av videogram bör åtminstone vi inom Norden sträva efter enhetliga lösningar.

Det kan också nämnas att de upphovsrättsliga konventionernas exekutivkommittéer vid sina sammanträden hösten 1981 beslöt att låta genomföra en studie av frågan om spridningsrätten till videogram. Studien beräknas föreligga som ett underlag för diskussion vid kommittéernas sammanträde i höst.³

³ En undersökning av nordisk rätt när det gäller vidare spridning som prof. G. Karnell har gjort redovisas i NIR 1982 s. 276 ff.

5 Översikt över de upphovsrättsliga frågorna i samband med videogram

5.1 Definition av videogram

URL definierar inte begreppet videogram. Den enda definition av begreppet som finns i svensk lag har kommit till för att bestämma omfattningen av leveransskyldigheten enligt pliktexemplarslagen (se avsnitt 2). De väsentliga inslagen i den definitionen är *att* det skall vara fråga om en anordning, dvs. ett materiellt underlag, på vilken det görs en upptagning, *att* denna upptagning är avsedd att återges i form av rörliga bilder, *att* dessa bilder kan men inte behöver vara åtföljda av ljud, *och att* tekniken i något skede utnyttjar elektriska signaler. Till detta kan här läggas att innehållet i ett videogram i motsats till vanlig film åtminstone enligt nuvarande teknik är avsett att visas utan projicering, vanligen på en TV-skärm.

Definitioner av de olika begrepp som är aktuella i dessa sammanhang har tagits fram inom ramen för de internationella upphovsrättsliga exekutiv- och regeringskommittéerna. Enligt dessa internationella definitioner förstås med

- *videogram*: videoskiva, videokassett eller annat materiellt underlag för serier av bilder med eller utan ljud, ävensom den föreliggande upptagningen av bildserien,
- *videokopia*: återgivande av ett förut existerande verk,
- *videografiskt verk*: verk som tillkommit särskilt för fixering på ett videogram.

Definitionen av "videogram" lämnar åtskilligt att önska i fråga om klarhet. Den skiljer t. ex. inte på det materiella underlaget och programinnehållet. Inte heller klargör den att det skall vara fråga om en inspelning som utnyttjar elektriska signaler. Gränsen mot film har därigenom blivit oklar. Vidare klarläggs inte att det skall vara fråga om rörliga bilder utan det talas endast om serier ("sequences") av bilder och inte om "moving images". Begreppet videogram har emellertid snabbt fått fäste i det allmänna språkbruket och används som beteckning *både* på underlaget för *och* på innehållet i bildinspelningar. Att som det under ett visst skede av de internationella diskussionerna föreslogs använda uttrycket "videogram" för underlaget och "videoprogram" för innehållet är från teoretisk synpunkt betydligt riktigare. Förslaget godtogs dock inte; det lär inte heller ha någon möjlighet att slå igenom i Norden.

Det är självklart så att valet av definition måste styras av det syfte som definitionen skall tjäna. En definition avsedd för en diskussion i samband

med strävandena att få till stånd en internationell överenskommelse behöver inte med nödvändighet te sig lämplig nationellt. "Videogram" är utan tvekan det ord som vanligast används i dessa sammanhang. Från principiell synpunkt är det emellertid viktigare att skilja mellan innehållet i ett videogram och det materiella underlaget. Vi kommer därför i fortsättningen att använda uttrycket "*videograminnehållet*" som beteckning för vad som finns inspelat på det materiella underlaget vilket benämns "*videogram*".

Denna systematik är emellertid – det skall genast sägas – inte helt konsekvent genomförd bl. a. därför att det i löpande framställningar ofta är svårt (eller obehövt) att hålla dessa begrepp isär.

5.2 Till vilken verkskategori bör videogrammen höra?

Inom upphovsrättslagstiftningen skiljer man som bekant mellan olika slag/kategorier av verk. Verken kan t. ex. vara litterära, musikaliska eller sceniska. De kan också vara filmverk eller alster av bildkonst, byggnadskonst eller brukskonst (1 § första stycket URL). Det saknar förvisso inte betydelse till vilken verkskategori en viss typ av verk förs. Inom upphovsrättslagstiftningen gäller nämligen i vissa hänseenden olika regler för olika verkskategorier. Bestämmelserna om fria offentliga framföranden av verk (20 § URL) gäller t. ex. inte i fråga om sceniska verk och filmverk.

När det gäller att klassificera – "verksbestämma" – ett videograminnehåll ligger ju jämförelsen med filmverk nära till hands, om man med filmverk menar sekvenser av bilder som avser att förmedla ett intryck av rörelse. Det är för klassificeringen från verkssynpunkt likgiltigt på vilket materiellt underlag som innehållet är upptaget. Detsamma gäller f. ö. för fotografiska bilder enligt fotografilagen. Ett filmverk föreligger sålunda oavsett om verket som sådant, dvs. innehållet, föreligger i form av bilder på en filmremsa eller som elektroniska registreringar på ett magnetband eller en skiva. Ett videograminnehåll som förmedlar rörliga bilder skulle då i princip vara att hänföra till kategorin filmverk i URL:s mening.

Både den internationella och den nordiska diskussionen på videogramområdet har varit livlig utan att ha lett fram till något klart och entydigt resultat. Diskussion har bl. a. gällt frågan om den s. k. verkshöjden, dvs. kravet på att en självständig skapande insats skall föreligga för att upphovsrättsligt skydd skall uppkomma. Detta krav är självklart när det gäller vad som i den internationella diskussionen ibland kallas videografiska verk, dvs. verk som har skapats speciellt för upptagning på videogram. Den får emellertid betydelse också vid inspelning på videogram av förut existerande verk. Det förut existerande verket behåller i princip sin karaktär av filmverk, musikaliskt verk osv. Huruvida inspelningen på videogram förändrar "verkstillhörigheten" har diskuterats. Det ha sålunda hävdats att ett filmverk föreligger så snart i detta har inkorporerats ett verk vilket i och för sig kan vara av vilket slag som helst.⁴

Det är inte vår sak att här ta ställning i den debatten. Det räcker att konstatera att för att ett videograms innehåll skall anses som ett verk så krävs att de vanliga förutsättningarna i fråga om individuellt skapande insats är uppfyllda eller, uttryckt på ett annat sätt, att videograminnehållet när

⁴ Se Karnell, Rätten till programinnehållet i TV (1970) s. 250 ff.

verkshöjd. Det bör också noteras att ljudet på ett videogram kan vara skyddat enligt 46 § URL och att fotografilagen är tillämplig på de enskilda bilder som är upptagna på ett videogram.

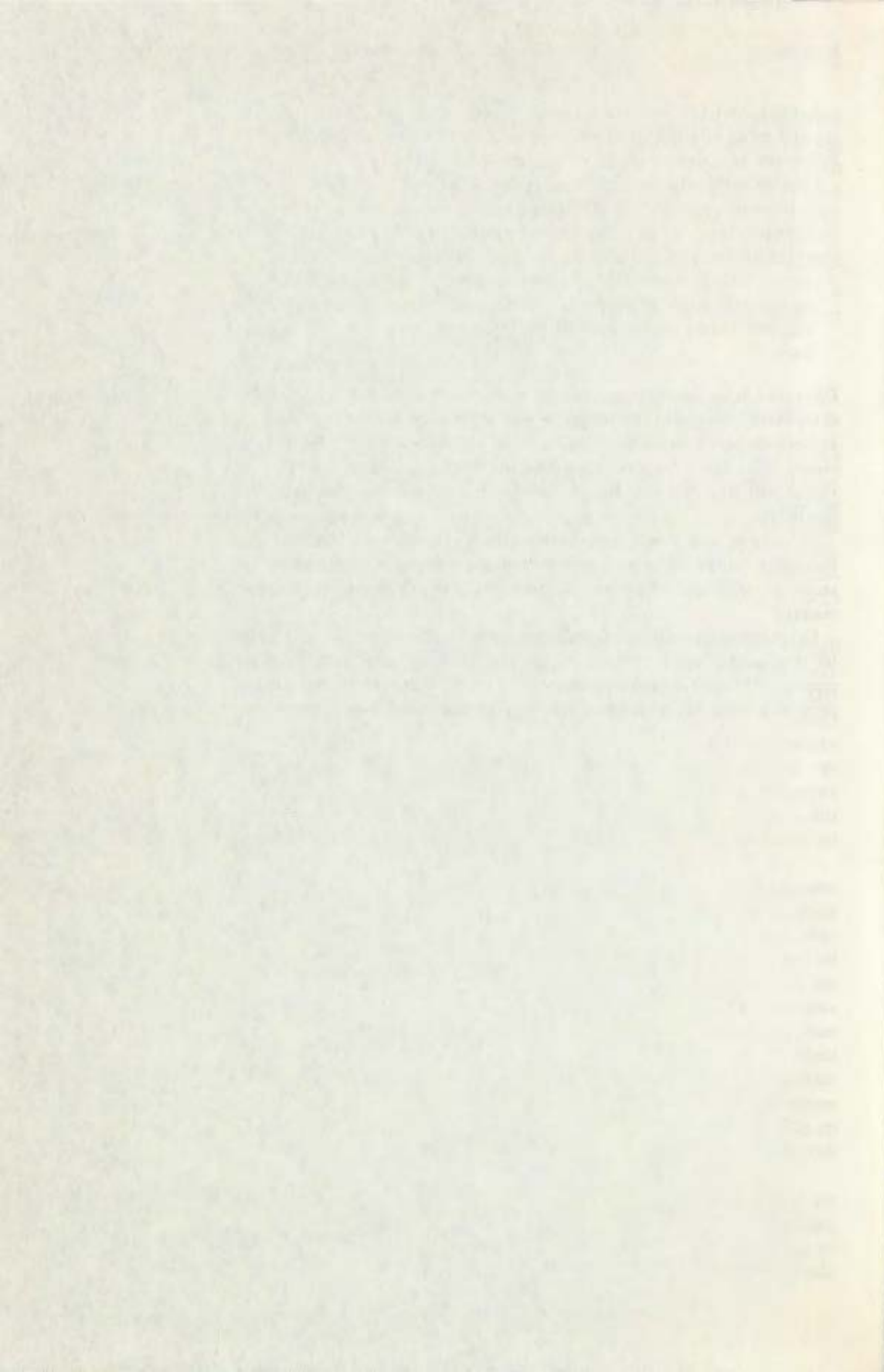
I vanligt språkbruk används begreppet "videogram" på sådana elektroniska inspelningar som förmedlar rörliga bilder, dvs. vad som under de givna förutsättningarna är att anse som filmverk. Utgångspunkten för våra överväganden och bakgrunden till våra ställningstaganden är

- att ett videograminnehåll som når verkshöjd är ett filmverk i URL:s mening och syftet är att pröva om den upphovsrättsliga lagstiftningen behöver ändras med hänsyn till att detta verk nu sprids i videogramform.

Filmverk i dessa sammanhang anses omfatta videograminnehåll oavsett om detta har skapats direkt för videogram eller utgör en inspelning av ett tidigare existerande verk eller en bearbetning för videogram av ett sådant verk. I det senare fallet krävs för videogrammets utnyttjande i princip samtycke på vanligt sätt från den som har rätten till det verk som har inspelats eller bearbetats.

Av vad som nu har sagts följer att vi här bara behandlar upptagningar som förmedlar rörliga bilder och inte exempelvis videokivor som förmedlar serier av stillbilder eller som är underlag för arkivering av skriftligt material.

Det principiella ställningstagande som vi här har redovisat torde ansluta sig till den gängse uppfattningen inom den nordiska rättsvetenskapen på området. I *bilaga 1* lämnas en koncentrerad redogörelse för URL:s regler i de delar som dessa har av särskild betydelse i videogramsammanhang.

6 Överväganden och förslag

6.1 Allmän synpunkter

Vid tiden för de nordiska upphovsrättslagarnas tillkomst i början av 1960-talet – och f. ö. ännu vid den isländska lagens tillkomst ungefär ett decennium senare – var videogrammen ett i huvudsak okänt fenomen. En viss osäkerhet har – helt naturligt – uppstått hur gällande upphovsrättslag skulle tillämpas på detta nya "fenomen". Sätillvida har de nordiska länderna befunnit sig i en gynnsammare situation än många andra länder som upphovsrättslagarna i sina centrala bestämmelser är avfattade i allmänna termer på ett sätt som är avsett att täcka även nytillkommande verkstyper och utnyttjandeformer. På andra håll är lagarna formulerade betydligt mera konkret och kasuistiskt och de blir därför svårare att tillämpa på nya förhållanden. Trots detta råder emellertid även i Norden en viss tveksamhet på betydelsefulla punkter. Det finns i varje fall ett behov av att undersöka hur upphovsrättslagstiftningen skall tillämpas på videogram. En sådan undersökning kan visa att det finns behov av preciseringar av eller rent av ändringar i gällande lag.

Videogrammen är i dag ett viktigt inslag i informations- och underhållningsutbudet i samhället. Vi har redan tidigare framhållit att videogramfrågorna måste bedömas även i ett kulturpolitiskt perspektiv. Det växelspel som måste till mellan upphovsrätt och kulturpolitik innebär som vi redan har konstaterat i en tidigare avdelning inte att man i någon större utsträckning kan bedriva kulturpolitik genom ändringar i den upphovsrättsliga lagstiftningen. Vad som däremot kan vara rimligt är att pröva behovet av sådana ändringar bl. a. i ljuset av önskemål på de kulturpolitiska området.

Vid de upphovsrättsliga övervägandena måste hänsyn tas till den faktiska och väntade utvecklingen på videogramområdet. Det är realistiskt att räkna med att videogrammen kommer att bli en viktig form för utnyttjande av upphovsrättsligt skyddade verk och att användningen kommer att ske i en mångfald olika sammanhang att flera olika former för produktion och distribution av videogram kommer att finnas. Videogrammen kommer att bli en massmarknadsvara som med hänsyn till exemplarframställning och distribution skiljer sig från traditionell film. Den huvudsakliga formen för utnyttjande, åtminstone i Sverige, är och kommer att bli uthyrning av exemplar. I exempelvis USA och Storbritannien ökar uthyrningen stadigt. I Danmark sägs 95 % av hemvideomarknaden bygga på uthyrning. Anledningen till denna utveckling är främst *dels* att videogram är dyra, *dels* att

konsumenten oftast bara vill se videograminnehållet någon eller några gånger, *dels* att videogram tål att spelas ett mycket stort antal gånger utan kvalitetsförsämring.

En lagreglering på videogramområdet måste vara realistisk och praktiskt möjlig att genomföra och upprätthålla. Regleringen får inte göras komplicerad; den måste dessutom utformas så att det finns rimliga förutsättningar att den kommer att efterlevas utan en betungande kontrollapparat. Det finns slutligen såväl vid en precisering av innebörden av gällande lag som vid en eventuell nyreglering all anledning att ta rimlig hänsyn till den tolkning som videomarknaden har gjort av innebörden av gällande lag.

Det är framför allt två frågor som tilldrar sig intresse vid översynsarbetet. Den ena gäller tillämpningen på videogram av 23 § URL om inskränkningar i spridningsrätten. Den andra rör tillämpningen av den s. k. presumptionsregeln i 39 § URL på videogram. Dessa frågor tar vi därför upp till behandling i det följande. Därefter berör vi vissa frågor om omfattningen av de olika rättigheter enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen som kan bli aktuella i förhållande till videogram. Vidare diskuterar vi behovet av en del andra lagändringar med avseende på videogram. Avslutningsvis tar vi upp några andra frågor, bl. a. de som har samband med den s. k. parallellimporten.

6.2 Spridningsrätten

6.2.1 Utgångspunkter

6.2.1.1 *Filmverken och spridningsrätten*

Enligt 2 § URL har upphovsmannen en exklusiv rätt att göra verket tillgängligt för allmänheten. Upphovsmannen har m. a. o. en ensamrätt att kontrollera varje spridning av exemplar av hans verk till allmänheten. Upphovsmannens ensamrätt betecknas vanligen med termen "spridningsrätten".

Det har inte ansetts möjligt eller ens önskvärt att fullt ut upprätthålla spridningsrätten när det gäller exemplar som har kommit ut bland allmänheten. I lagens 2 kap. om inskränkningar i upphovsrätten finns därför regler som delvis sätter spridningsrätten ur funktion när det gäller vissa typer av verk. Man brukar tala om att upphovsrätten i viss mån "konsumeras" i och med att den första "spridningsåtgärden" har vidtagits. En sådan regel finns i 23 § URL och lyder:

Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, får exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare och visas offentligt. Exemplar av musikaliska verk får dock inte utan upphovsmannens samtycke tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller annan därmed jämförlig rättshandling.

Bestämmelsen möjliggör alltså vidarespridning till allmänheten av utgivna exemplar av litterära verk, exempelvis böcker, och musikaliska verk, exempelvis noter och grammofonskivor, utan upphovsmannens samtycke. När det gäller de närstående rättigheterna i sammanhanget, främst utövande konstnärers och fonogramframställares rätt, så är ingen spridningsrätt

kopplad till dem, varför dessa rättigheter inte lägger något lagligt hinder i vägen för en vidare spridning.

Förarbetena till 23 § URL visar att regeln där är att se som inskränkningar i ensamrätten att sprida exemplar till allmänheten. Det framgår också att bestämmelsen i 23 § grundas på överväganden av praktisk art (prop. 1960:17 s. 153). När det gäller bokutlåning bedömdes upprätthållandet av ensamrätten bl. a. vålla biblioteken merarbete och framför allt kunna leda till luckor i bokbeståndet. I fråga om den offentliga utlåningen av exemplar av musikaliskt verk (noter och grammofonskivor) anfördes att verksamheten var mycket ringa och knappast kunde äga ekonomisk betydelse för tonsättarna. När det gäller en speciell form av spridning, nämligen uthyrning av noter, konstaterades emellertid att sådan uthyrning hade blivit en normal form att förfoga över musikverk av detta slag och att det därför föreföll riktigast att hänföra uthyrningen till tonsättarens ensamrätt. På vårt förslag har fr. o. m. 1 januari 1983 ensamrätten till uthyrning vidgats till att avse alla slags exemplar av musikaliska verk, alltså även fonogram.

23 § gäller endast litterära och musikaliska verk. I 25 § finns en annan regel som begränsar spridningsrätten när det gäller exemplar av konstverk. Där föreskrivs som huvudregel att när upphovsmannen har överlåtit exemplar av konstverk eller verket har utgivits får exemplar som har överlåtit eller som omfattas av utgivningen spridas vidare och verket visas offentligt. Till denna huvudregel är sedan knutna vissa speciella bestämmelser bl. a. för visning genom film eller i TV.

Upphovsmannens ensamrätt omfattar också rätten att visa konstverk offentligt och att sprida exemplar av verket. Bakom den regeln ligger ambitionen att skydda upphovsmannen mot att konstverk som han ännu har i sin ägo obehörigen lämnas ut till allmänheten. Den ambitionen tunnans ut när det gäller exemplar som har överlåtit eller getts ut. Det är mot denna bakgrund som undantagsbestämmelsen i 25 § skall ses.

Undantagsbestämmelsen är tillämplig endast på konstverk. Förarbetena (prop 1960:17, s. 43) definierar konstverk som "icke blott måleri, teckning, gravyr, skulptur och liknande konstformer utan även byggnadskonst samt konstindustri och konsthantverk". Konstverk är alltså ett trängre begrepp än begreppet "konstnärliga verk". Med sådana verk avses nämligen "alla former, i vilka det förekommer att verk tillskapas med konstnärlig ambition och i syfte att nå en konstnärlig verkan" (prop. s. 42). Som uttrycksmedel kan användas ord, bild, rörelse eller toner. Till begreppet konstnärliga verk hänförs generellt även filmverk (prop. s. 49).

Den spridningsrätt som sålunda tillagts upphovsmannen är – sammanfattningsvis – grundad på vissa överväganden av praktisk, ekonomisk och rättslig natur och avser främst att ge upphovsmannen möjlighet att *dels* skydda vissa intressen av ideell art, *dels* kontrollera och få ett ekonomiskt utbyte när verket utnyttjas. Men spridningsrätten är inte oinskränkt. Intressen av allmän natur gör sig också gällande och har lett till uppställandet av reglerna i 23 och 25 §§ URL (litterära och musikaliska verk samt konstverk). Ingenting tyder emellertid för svensk rätts del på att lagstiftaren har menat att dessa inskränkningar skall tillämpas på andra typer av verk än dem som lagen uttryckligen nämner.

Av betydelse i sammanhanget är givetvis de regler som Bernkonventionen

ställer upp när det gäller spridningsrätten och som är bindande i alla fall där ett filmverk/videogram innehåller skyddat utländskt material. I konventionens art. 14.1 föreskrivs att upphovsmän till verk som bearbetas och återges genom film bl. a. skall ha en ensamrätt att låta sprida sålunda bearbetade eller återgivna verk. I art. 14 bis. 1 sägs i fråga om upphovsmän till själva filmverket att de skall vara tillförsäkrade bl. a. samma rättigheter som anges i art. 14.1. Konventionen föreskriver sålunda en ensamrätt till spridning av exemplar av filmverk åtminstone såvitt avser den första åtgärd varigenom verket släpps ut på marknaden. Det kan också anmärkas att i art. 14 bis 2. b finns bestämmelser som inskränker möjligheterna att utöva de olika rättigheter som kan finnas till ett filmverk. Utgångspunkten är att det konventionsland, där skydd begärs, får bestämma vilka personer som där är innehavare av upphovsrätten till filmverk. Olika regler kan alltså komma att gälla i detta hänseende i olika länder. Åtskilliga länder, bl. a. de nordiska, räknar som sådana rättsinnehavare de upphovsmän som har lämnat bidrag till filmverkets framställning. I dessa länder skall enligt den nämnda konventionsbestämmelsen sådana upphovsmän inte få motsätta sig mångfaldigande eller spridning av filmverket eller vissa andra förfoganden över detta. Bl. a. spridningsrätten kan alltså helt upphävas i förhållande till sådana upphovsmän. En förutsättning för att så skall kunna ske är emellertid enligt bestämmelsen dels att dessa upphovsmän har åtagit sig att lämna bidrag till filmverket, dels att inte någon överenskommelse av motsatt eller särskilt innehåll har träffats. Dessa inskränkningar i bl. a. rätten att kontrollera spridningen av ett filmverk har emellertid också en annan betydelsefull begränsning. Enligt art. 14 bis 3 gäller nämligen att "om icke annat föreskrives i den inhemska lagstiftningen äger bestämmelserna under 2 b. icke tillämpning på upphovsmän till scenariotexter, dialoger och musikaliska verk, som skapats särskilt för framställningen av filmverket, och ej heller på dettas huvudregissör." Detta innebär alltså att vissa särskilt betydelsefulla upphovsmannakategorier behåller sin rätt att bestämma över spridningen av filmverket, om inte lagstiftningen direkt säger något annat. Någon bestämmelse i detta hänseende finns inte i något nordiskt lands lagstiftning. I konventionsbestämmelsen sägs vidare att de konventionsländer vars lag inte innehåller bestämmelser om tillämpningen av stadgandena i 2 b. på *huvudregissören* skall skriftligen underrätta WIPO:s generaldirektör härom och han skall i sin tur underrätta övriga konventionsländer. Detta betyder alltså att om inte nationell lag direkt tar ifrån huvudregissören hans spridningsrätt, så skall genom konventionens sekretariat övriga konventionsländer underrättas härom. Någon sådan underrättelse har såvitt känt inte lämnats av något nordiskt land.

Enligt vår uppfattning blir slutsatsen för svensk del denna när det gäller spridningsrätten till filmverk: Upphovsmannen till ett filmverk/videogram innehåll har enligt URL ensamrätt att sprida exemplar av verket till allmänheten. Detta gäller både den första spridningsåtgärden, dvs. den varigenom exemplaret placeras på marknaden, och varje senare åtgärd med exemplaret som kan sägas innebära en vidare spridning till allmänheten, t. ex. utbudande till försäljning, användning i uthyrningsverksamhet m. m. Spridning till allmänheten anses i princip ha skett "så snart ett exemplar överlämnats till någon person som icke tillhör den närmaste familje- eller

vänkretsen" (prop. 1960:17 s. 62). Spridningsåtgärder som faller inom den privata sektorn omfattas alltså inte av spridningsrätten. När det gäller gränserna mellan den enskilda sfären och allmänheten kan i huvudsak hänvisas till det citerade propositionsuttalandet och till vad vi säger i den del av detta betänkande som handlar om enskilt bruk (se s. 100 f).

Man kan då fråga sig om det finns andra än rent upphovsrättsliga skäl som gör att upphovsmannens spridningsrätt när det gäller videogram skulle vara begränsad eller ha upphört.

Det som då ligger närmast till hands att tänka sig är att *allmänna förmögenhetsrättsliga principer* skulle sätta spridningsrätten ur funktion. Man skulle exempelvis kunna göra gällande att det följer av allmänna principer att videogramexemplar i detta hänseende bör behandlas på samma sätt som böcker. Den som har förvärvat ett videogram som är utgivet skulle alltså anses berättigad att förfoga över exemplaret som sådant utan hinder av någon upphovsmans ensamrätt. Ett stöd för en sådan slutsats skulle kunna vara att auktorrättskommittén i sitt betänkande antydde att frihet till vidareöverlåtelse fick anses ligga i sakens natur. Det bör emellertid då anmärkas att kommittén *dels* betonade att utlåning och uthyrning alltid som huvudprincip föll under ensamrätten, *dels* avisade tanken på att låta vidareöverlåtelse regleras av "sakens natur" utan i stället menade att en uttrycklig lagreglering av spridningsrätten skulle finnas (se härom avsnitt 6.2.1.2). Denna reglering finns nu i 23 och 25 §§ URL och täcker – som har framhållits tidigare – enligt ordalagen endast litterära och musikaliska verk och av kategorin konstnärliga verk endast konstverk men däremot *inte* t. ex. filmverk. Som vi också tidigare har betonat har upphovsrättslagstiftningen som utgångspunkt att alla ekonomiskt betydelsefulla förfoganden skall vara förbehållna upphovsmannen. Det är då svårt att hävda att alla eller vissa typer av filmverk på grund av något slags allmän rättsprincip i alla eller vissa hänseenden skulle vara undantagna från spridningsrätten. Skulle det förhålla sig så blir det också nödvändigt att ta ställning till om undantaget skall gälla bara videogram eller om det skall gälla även sådana typer av film som distribueras till allmänheten. Vidare uppkommer frågan om undantaget skall gälla alla former av vidare spridning eller endast vidareöverlåtelse. I det sistnämnda hänseendet måste man göra en bedömning av olika typer av överlåtelser, exempelvis mot eller utan vederlag, och också ta ställning till frågan om bytesverksamheten i fråga om videogram.

Vi anser inte att ett sådant resultat är rimligt. Slutsatsen måste för svensk rätts del enligt vår uppfattning bli att upphovsmannens rätt att kontrollera spridningen av exemplar av videogram till allmänheten gäller fullt ut. Det bör emellertid än en gång påpekas att rätten gäller spridning till allmänheten. Överlåtelser mellan familjemedlemmar eller nära vänner berörs inte. Detta är läget i dag. Om det bör bestå till i morgon är en fråga som vi tar upp i avsnitt 6.2.2.

Upphovsmannen är berättigad att förfoga över sin spridningsrätt genom att överlåta den, efterge den etc. En videogramdistributörs rätt att saluhålla eller hyra ut videogram bör sålunda regleras genom avtal där omfattningen av spridningsrätten och villkoren för dess utövande anges. Självfallet behöver avtalet i dessa hänseenden inte vara detaljerat eller ens skriftligt även om det från praktisk synpunkt givetvis är till fördel med en skriftlig

form. Förhållandena kan t. o. m. i speciella fall vara sådana att upphovsmannen kan anses ha avstått från sin spridningsrätt eller presumeras ha samtyckt till att annan förfogar över verket. Den situationen kommer vi in på när vi behandlar 39 § URL (avsnitt 6.3). Det är emellertid här hela tiden fråga om olika avtalsmässiga förfoganden över rätten vilka inte påverkar rätten som sådan utan endast dennas utövning.

6.2.1.2 Innehållet i spridningsrätten

Enligt den före URL gällande författarlagen hade en upphovsman till ett litterärt eller musikaliskt verk en ensamrätt till bl. a. mångfaldigande av verket. I den uppräknig av rättigheterna som gjordes i lagen och som avsågs att vara uttömmande ingick inte exempelvis offentlig uthyrning eller utlåning av exemplar av verket (prop. 1960:17 s. 52). I URL gick man ifrån tekniken med en uppräknig av rättigheterna för att i stället "finna en beskrivning av rätten som icke snabbt blir omodern genom teknikens utveckling" (prop. s. 53). En sådan allmän beskrivning borde täcka "alla förfoganden över verket som har ekonomisk betydelse" (prop. s. 53). Enligt 2 § URL ligger i spridningsrätten att exemplar av verket "utbjudes till försäljning, uthyrning eller utlåning eller eljest sprides till allmänheten".

Auktorrättskommittén menade att spridningsrätten när det gäller exemplar som inte omfattas av utgivning i första hand framstår som ett komplement till rätten att mångfaldiga verket. Men man betonade samtidigt att den i vissa fall kunde få en självständig betydelse, exempelvis för att hindra spridning av olovligen framställda eller obehörigen importerade exemplar. När det gäller exemplar som omfattas av utgivning borde enligt kommittén (prop. s. 54) "spridningsrätten principiellt icke gälla vidareöverlåtelse, t. ex. försäljning i antikvariat eller på bokauktion". Kommittén anförde vidare:

Ehuru detta torde ligga i sakens natur bör enligt kommitténs mening en uttrycklig begränsning i detta hänseende uppställas. Systematiskt borde detta ske i förevarande paragraf men av lagtekniska skäl har frågan behandlats i 2 kap. Däremot intager förslaget ståndpunkten att upphovsmannens rätt principiellt omfattar uthyrning och utlåning av sådana exemplar som här avses; exemplaren sättes genom dessa åtgärder i en cirkulation som innebär att verket göres tillgängligt för allmänheten.

Den uppfattning som kommittén hade uttalat i fråga om spridningsrättens omfattning godtogs av statsmakterna. Detta betyder att i fråga om verk på vilka reglerna i 23 och 25 §§ URL *inte* är tillämpliga omfattar spridningsrätten varje åtgärd varigenom exemplar sprids till allmänheten, inbegripet tillhandahållande för vidareförsäljning etc.

6.2.2 Överväganden och förslag

Videogrammen är redan nu ett viktigt inslag på massmediamarknaden. De kan väntas även i framtiden bli betydelsefulla medel för förmedling av information, kultur och underhållning. Det finns därför all anledning att undersöka om reglerna om spridningsrätten till videogram är utformade på ett i allo tillfredsställande sätt.

Riktlinjerna för den undersökningen har vi delvis redan tidigare antytt (se avsnitt 6.1). En reglering bör alltså vara realistisk i den meningen att den bör framstå som rimlig. Tillfredsställande möjligheter måste finnas att beivra överträdelse. Stor hänsyn måste tas till önskemålet att kunna ge vidast möjliga spridning åt värdefullt videogrammaterial, exempelvis genom bibliotekslån eller annan offentlig förmedlingstjänst. Stor hänsyn måste givetvis också tas till att videogramutnyttjande är en för upphovsmännen utomordentligt viktig form för användning av skyddade verk och att alltså upphovsmän och andra rättighetshavare har väsentliga intressen i regleringen av videogramområdet. Detta gäller både för den produktion av videogram som sker inom den enskilda sektorn och för den produktion som sker i offentlig regi, exempelvis av landstingen för olika undervisningsändamål. Det får heller inte förbises att produktion av videogram liksom produktion av spelfilm i regel kräver stora investeringar och att det därför kan finnas ett behov av att kunna kontrollera uthyrning och andra ekonomiskt viktiga former för utnyttjande av produkterna.

Innan vi går vidare, några påpekanden för säkerhets skull.

– Spridningsrätten avser den fysiska hanteringen av videogramexemplaren. Den avser inte andra typer av förfoganden, t. ex. offentlig visning av videogrammens innehåll. Den rätt som i sådana sammanhang tillkommer en upphovsman berörs följaktligen inte av de överväganden som här görs i fråga om spridningsrätten när det gäller videogram.

– Videogram som inte är utgivna, dvs. som inte med upphovsmannens samtycke har förts i handeln eller på annat sätt har blivit spridda till allmänheten, får överhuvud taget inte spridas till allmänheten utan rättighetshavarnas samtycke. Verket och exemplar av det befinner sig då fortfarande inom upphovsmannens privata sfär eller åtminstone inom den sfär där han eller hans rättsinnehavare fortfarande kan disponera över dem. I dessa situationer får inte utomstående disponera över dem utan samtycke.

– Sådana exemplar av filmverk som är avsedda att bilda underlag för offentlig visning på biograf, i TV eller liknande fortfarande bör även i fortsättningen vara underkastade upphovsmannens ensamrätt till spridning även om de genom denna spridning anses som utgivna i URL:s mening. I fråga om exemplar av sådana typer av filmverk bör därför spridningsrätten gälla fullt ut oavsett om verket är inspelat på film eller i form av ett videogram.

– När det gäller andra typer av filmverk, dvs. sådana där exemplaren är avsedda för spridning bland allmänheten, exempelvis videogram och vissa slag av smalfilm, anser vi oss ha kunnat konstatera att den nuvarande regleringen och den marknadsstruktur som har byggts upp på grundval av denna i allt väsentligt fungerar tillfredsställande. Den synes på ett rimligt sätt tillgodose både rättighetshavarnas och den videogram- och smalfilmskonsumerande allmänhetens intressen. Både därför och då man enligt vår mening inte bör "lagstifta i onödan" ser vi inte något behov av några mera ingripande åtgärder när det gäller spridningsrättens utformning i dessa fall.

Dessa påpekanden är utgångspunkten för våra bedömningar om ställningstaganden till de delvis motstridiga intressen som här gör sig gällande. I

linje med vad auktorrättskommittén har uttalat i anslutning till 2 § URL kan det å ena sidan sägas ligga i sakens natur att vissa typer av spridningsåtgärder i fråga om sådana filmverk bör vara tillåtna. Om sålunda någon har förvärvat ett videogram som med upphovsmannens samtycke har förts i marknaden för försäljning kan det hävdas att förvärvaren, åtminstone under vissa förutsättningar som vi utvecklar något längre fram, fritt bör få vidareöverlåta detta exemplar till annan. Förutom att detta kan sägas ligga i linje med vissa allmänna principer på förmögenhetsrättens område blir det sannolikt svårt att få människor att acceptera att spridningsrätten hävdas i denna situation. En begränsning av spridningsrätten i detta hänseende skulle dessutom knappast få som följd några störningar av marknaden för videogram och smalfilm.

Å andra sidan bör omsorgen om upphovsmäns och producenters berättigade intressen och om marknadens sunda utveckling rimligen leda till att uthyrning och utlåning av utgivna exemplar av filmverk i regel bör omfattas av spridningsrätten och sålunda bara få ske med upphovsmannens samtycke. En okontrollerad uthyrnings- eller utlåningsverksamhet kan i hög grad påverka avsättningen av alstren på marknaden. Som videogramutredningen har påpekat kan detta ha betydelse särskilt för de mera högkvalitativa och därför ofta mera kostnadskrävande produktionerna. Producenten och upphovsmannen bör ha möjlighet att genom kontroll över dessa betydelsefulla former av utnyttjanden bl. a. kunna sprida sin kostnadstäckning på flera led, exempelvis genom att lämna produkterna för uthyrning. När det gäller uthyrning tillkommer dessutom det förhållandet att anledning saknas att låta uthyrare utnyttja och göra stora vinster på skyddade alster av detta slag utan att upphovsmännen har möjlighet att kontrollera detta utnyttjande och få del av vinsten. Det rör sig här i princip om samma situation som beträffande uthyrning av fonogram som ju numera (SFS 1982:1059) förts in under upphovsmännens kontroll. Det är enligt vår mening en både rimlig och riktig ordning att vinsterna från den användning som sker av upphovsmäns och andra rättighetshavares prestationer i största möjliga omfattning kommer rättighetshavarna själva till godo.

När det sedan gäller *utlåning* är det, som videogramutredningen har betonat, i hög grad önskvärt att kvalitetsvideogram ställs till människornas förfogande på bibliotek eller genom utlåning i annan form. Det har uppdragits åt massmediekommittén att titta närmare på denna fråga. Mot den bakgrunden och då nu ett avtal har träffats om hur Sveriges Radiokoncernens utbud av TV-program skall kunna ställas till förfogande i videogramform så ser vi ingen anledning att f. n. uppehålla oss vid dessa frågors upphovsrättsliga aspekter.

Vi menar alltså – för att sammanfatta att vad som nu har sagts – att man när det gäller regleringen av spridningsrätten bör skilja mellan sådana exemplar av filmverk som har *utgivits för försäljning* eller liknande till allmänheten och sådana där utgivningen har skett *genom spridning till allmänheten på annat sätt*.

I fråga om *försäljningsfallen* bör enligt vår mening exemplaren utan upphovsmannens samtycke få vidareöverlåtas till annan men inte utan sådant samtycke få tillhandahållas allmänheten genom utlåning eller uthyrning.

Till de regler om fri vidareöverlåtelse som vi nu förordar bör emellertid

knytas vissa begränsningar. En sådan bör gälla i fråga om en speciell form av överlåtelse, nämligen sådana som sker i *förvärvsverksamhet*. Sådan verksamhet t. ex. i form av bytesklubbar och liknande är i dag inte ovanlig och skulle med de regler som nu föreslås kunna tänkas bli ännu vanligare. I den mån vidareöverlåtelse äger rum i *mera organiserade former* exempelvis inom ramen för yrkesmässig förvärvsverksamhet eller liknande ("videocirklar", "videoklubbar", "videoantikvariat" och annan marknad för "begagnade" videogram m. m.) skulle den emellertid ha en klart störande inverkan på marknaden och alltså skada – och detta t. o. m. i avsevärd mån – upphovsmännens och andra rättighetshavares intressen. Denna typ av verksamhet med överlåtelse av videogram bör därför fortfarande omfattas av upphovsmannens spridningsrätt. Kriteriet bör här lämpligen vara att denna rätt skall omfatta sådan vidareöverlåtelse som äger rum inom ramen för förvärvsverksamhet.

Genom att överlåtelse som sker utanför förvärvsverksamhet inte omfattas av spridningsrätten torde exempelvis överlåtelse av ett videogramlager, som ingår i en *konkurs*, till en annan rörelseidkare inte kräva tillstånd från rättighetshavarna. När det gäller *utmätning* av videogram bör anmärkas att sådan åtgärd inte bör ske om vidareförfogandet över egendomen skulle stå i strid mot föreskrifter i lag t. ex. om det skulle innebära en vidare spridning i förvärvsverksamhet av försålda videogram. I den mån den, hos vilken videogrammen finns, innehar en upphovsrätt till dessa bör dessutom anmärkas att en utmätningståtgärd som skulle innebära ett förfogande över upphovsrätten inte får ske på grund av bestämmelsen i 42 § URL.

Vårt förslag innebär att det blir viktigt att avgöra hur och för vilka ändamål som den första utgivningen har skett. Det är då att notera att de enskilda exemplaren ofta är märkta så att man kan se om de är avsedda för exempelvis uthyrning. Men saknas sådan märkning stämmer det bäst överens med Bernkonventionens krav på skydd av spridningsrätten att utgå från att exemplaren är utgivna för uthyrning eller utlåning.

Den svenska upphovsrättslagstiftningens regler har giltighet på det svenska territoriet men tillämpas på grund av Sveriges anslutning till olika internationella konventioner även på utländska verk och prestationer. Detta innebär i fråga om videogram att den svenska lagens regler om exempelvis spridningsrätt tillämpas på alla skyddade videogram oberoende av om de är svenska eller utländska och oberoende av om en sådan spridningsrätt gäller i andra länder. Detta är ett utflöde av *principen om det oberoende skyddet*, vilken i huvudsak innebär att skyddet i ett land är oberoende av skyddet i andra konventionsländer.

En innehavare av upphovsrätten till ett videogram i Sverige har m. a. o. en rätt att bestämma över spridningen av exemplar av videogrammet här i landet enligt de regler som nu har nämnts. Detta innebär att sådana spridningståtgärder beträffande ett skyddat videogram som huvudregel förutsätter samtycke från vederbörande rättighetshavare. Denne kan vara antingen den utländske rättighetshavaren eller också en svensk som till sig har fått upplåten spridningsrätten för Sverige. Med stöd av sin ensamrätt kan denne hindra andras motsvarande åtgärder för spridning av samma videogram till allmänheten här. Ingreppet kan i första hand ske mot fullbordade spridningståtgärder, vari inbegrips tillhandahållandet för sprid-

ning till allmänheten, exempelvis genom annonsering och annat utbudande. Genom de ändringar i upphovsrättslagstiftningen som infördes med verkan från den 1 juli 1982 är även försök eller förberedelse till upphovsrättsintrång straffbara. Möjlighet finns därför att ingripa även mot exempelvis import som sker i syfte att sprida de importerade exemplaren till allmänheten. I detta hänseende hänvisas till vad som sägs i propositionen 1981/82:152 s. 22–23.

Om vi sammanfattar vad som har sagts i detta avsnitt så

- *noterar* vi att upphovsmannen har en bred och obegränsad spridningsrätt till exemplar av sina ännu inte utgivna verk
- *konstaterar* vi att utgivna exemplar av filmverk/videogram som är avsedda för offentlig visning även i fortsättningen bör omfattas av upphovsmannens spridningsrätt och
- *föreslår* vi att
 - spridningsrätten i fråga om videogram som har utgetts genom försäljning till allmänheten skall begränsas såtillvida att de utan samtycke får överlåtas vidare, dock inte inom ramen för förvärvsverksamhet
 - videogram som har utgetts för att tillhandahållas allmänheten genom utlåning/uthyrning i förvärvssyfte skall fullt ut omfattas av spridningsrätten; om inte annat anges på exemplaret anses det utgivet för detta ändamål.

Vi vill än en gång understryka att vad vi här föreslår i stort sett innebär en kodifiering av vad som f. n. gäller. De ändringar som vi föreslår utgör i huvudsak endast sådana anpassningar som från en rent praktisk synpunkt framstår som rimliga.

Bortsett från vissa detaljer så råder det enighet på nordiskt plan om spridningsrätten. De viktigaste punkterna där enighet inte har uppnåtts är dessa. Enligt dansk och norsk uppfattning bör de s. k. "videoantikvariatsens" verksamhet (främst försäljning av "begagnade" videogram) inte omfattas av spridningsrätten. Enligt norsk uppfattning bör även offentlig utlåning under vissa förutsättningar vara tillåten.

6.3 Presumptionsregler avseende filmverk

6.3.1 Utgångspunkter

I 39 § URL föreskrivs att en överlåtelse av rätt att spela in ett litterärt eller konstnärligt verk på film omfattar rätt att på biograf, i television eller på annat sätt göra verket tillgängligt för allmänheten genom filmen och att i den återge talade inslag i text eller översätta dem till annat språk. Dessa bestämmelser gäller dock inte i fråga om musikaliska verk.

Av 27 § tredje stycket följer att 39 § (liksom f. ö. övriga bestämmelser i 3 kap.) tillämpas endast i den mån inte annat har avtalats. Som lagrådet anmärkte i lagstiftningsärendet (prop. 1960:17 s. 389) avses härmed även vad som utan särskild avtalsföreskrift framstår som avsett i avtalet.

Dessa bestämmelser är i sina huvuddrag lika i de olika nordiska ländernas lagar. I den *isländska* lagen ger regeln också rätt att framställa exemplar. Å

andra sidan utesluts från tillämpningsområdet direkta filmmanuskript och filmtexter samt huvudregi. Den *norska* lagens motsvarande bestämmelser ändrades 1974 så att presumptionsreglerna inte anses ge rätt till inspelning av videokassetter. Som grund för denna lagändring anfördes bl. a. att videokassetter inte var någon aktuell form för utnyttjande vid tiden för lagens tillkomst. Vidare infördes vissa regler som tog sikte på filminspelning för speciella ändamål. I den *finska* lagen talas om "att genom förevisning av filmen på biograf, i television eller annorledes göra verket tillgängligt för allmänheten".

I förarbetena till den *svenska* lagen anges att upphovsmannens befogenheter bl. a. omfattar rätten att utnyttja verket för film, dvs. att verket filmatiseras eller läggs till grund vid inspelning av en film. Rätten omfattar även befogenheten att bestämma över de villkor under vilka filmen får visas för allmänheten. Genom avtal om filmning överlåter upphovsmannen dessa rättigheter till ett filmföretag. Eftersom filmen har stor ekonomisk och kulturell betydelse övervägde auktorrättskommittén att föreslå en särskild reglering för filmavtalet. Man fann emellertid att detta inte behövdes och att regleringen kunde begränsas till de principiellt och praktiskt viktiga frågorna om filmföretags visningsrättigheter och filmföretags skyldighet att spela in litterära och konstnärliga verk.

När det gäller visningsrättigheterna ansåg kommittén att det även utan stöd av en särskild lagregel torde vara klart att ett avtal om filmning, om inte annat har överenskommit, gav filmföretaget rätt att visa filmen i biograf-salonger. Särskilt med hänsyn till att det kunde vara tveksamt om ett avtal också omfattar rätt att visa filmen på annat sätt, exempelvis i TV, menade kommittén emellertid att det var lämpligt att spörsmålet reglerades i lag (prop. 1960:17, s. 208).

När det gäller det närmare innehållet i en sådan bestämmelse fann kommittén att in dubio inte bara rätten till biografvisning utan också rätten till annan visning borde anses överförd på filmföretaget. Kommittén uttalade vidare: "Motsvarande gäller beträffande andra – i praktiken mindre betydelsefulla – moment i upphovsmannens rätt, främst befogenheten att sprida kopior av filmen" (prop. s. 209). Enligt kommittén borde tillämpning av regeln vara utesluten inte bara vid uttryckligt förbehåll utan också när omständigheterna annars var sådana att förbehåll måste anses vara gjort.

Auktorrättskommitténs förslag godtogs i huvudsak av departementschefen. I fråga om kopieframställning uttalade denne att "det ligger i sakens natur att ett filmföretag, som är berättigat visa en av företaget framställd film offentligt, tillika har rätt att framställa för visningen erforderliga kopior. Särskilt stadgande härom torde vara obehövligt" (prop. s. 210).

6.3.2 Reformbehov och framställda yrkanden

39 § URL har ifrågasatts i olika hänseenden. Vissa av de ändringar som man har velat göra tar direkt sikte på 39 §, medan andra ingår i ett större sammanhang där innehållet i 39 § bara utgör en del.

Ett yrkande som direkt rör innehållet i 39 § går ut på att det i paragrafen bör tas in en uttrycklig bestämmelse om rätt att med stöd av paragrafen framställa exemplar av filmverk. När det gäller innehållet i 39 § har vidare de

experter som i utredningen företräder KLYS yrkat att från paragrafens tillämpningsområde skall undantas andra offentliga framföranden än sådana som sker i TV eller på biograf eller i lokal som kan jämföras med en biograf.

En diskussion kring omfattningen av upphovsmäns och utövande konstnärers rättigheter i ett större sammanhang berör även den regleringen i 39 §. I detta hänseende har KLYS-experterna anfört i huvudsak detta:

Videogrammen ger en mycket omfattande utbredning åt de verk och prestationer som finns upptagna på dem. Det kan därför också befaras att utbredningen i denna form får återverkningar på allmänhetens efterfrågan på konstnärernas prestationer i andra sammanhang. Från de utövande konstnärernas sida har sålunda varnats för att en omfattande videokonsumtion medför tomma teaterlokaler, minskat musiklyssnande etc. med därav följande arbetslöshet eller minskade inkomster för de utövande konstnärerna. Författare och bildkonstnärer kan med fog oroa sig för minskad biblioteksutlåning, minskad bokförsäljning, färre utställningsbesök och minskad konstförsäljning därför att människors tid och pengar går åt till videotittande och inköp eller hyra av dyr apparatur och kassetter. Det blir därför av största betydelse för upphovsmän och utövande konstnärer att de kan få en adekvat ersättning för det utnyttjande som sker av deras prestationer i videogramform. Att ersättningen är adekvat betyder att den bör vara relaterad till det faktiska utnyttjande som sker. För att en sådan ersättning, dvs. en ersättning som är knuten till det faktiska utnyttjandet, skall kunna garanteras bör avtalen om utnyttjandet träffas så nära den slutlige konsumenten som möjligt. En sådan ordning har tillämpats på musikområdet i årtionden. Musik är föremål för massspridning på ett sätt som mycket liknar den som äger rum med videogrammen. Upphovsrätten på musikområdet är konstruerad så att ersättningskrav kan göras gällande och avtal träffas på varje punkt i distributionskedjan. Detta gäller både i fråga om s. k. mekaniska licenser, dvs. produktion av grammofonskivor och annat mångfaldigande, och i fråga om ersättningar för offentliga framföranden. En liknande ordning bör gälla även på videogramområdet. Detta gäller både i fråga om tillhandahållande av svenska TV-program i videogramform och mera generellt i samband med olika andra former av vidareutnyttjanden. En sådan ordning på videogramområdet skulle i korthet innebära att den upphovsrättsliga lagstiftningen skulle tillerkänna samtliga berörda rättighetshavare rättigheter med avseende på alla ekonomiskt betydelsefulla former för utnyttjande av videogram. Genom en sådan ordning skulle rättighetshavarna ha möjlighet att vända sig direkt mot de olika vidareutnyttjarna och på grundval av sin ensamrätt sluta avtal direkt med dem, t. ex. i fråga om offentliga framföranden av videogram. Den upphovsrättsliga lagstiftningen är emellertid i dag inte så konstruerad att den ger rättighetshavaren rättigheter ända fram till den slutlige utnyttjaren. I fråga om offentliga framföranden gäller exempelvis i dag att de utövande konstnärerna, vilkas prestationer är inspelade på videogrammet, överhuvud taget inte har någon rätt att bestämma över sådana framföranden. För upphovsmän följer i huvudsak samma konsekvens av innehållet i 39 § URL genom den omfattande överföring av rättigheterna som där sker till producenten för det fall att ett uttryckligt förbehåll inte har träffats. Konsekvensen av denna ordning är att rättighetshavarna tvingas att redan i avtalet med den första utnyttjaren kompensera sig för alla vidareutnyttjanden som kan tänkas komma att äga rum. Detta innebär bl. a. att avtalet med den förste utnyttjaren kan komma att bli onödigt dyrt för denne eftersom han kommer att få betala även för andras senare utnyttjanden av materialet. Mot bakgrund härav bör upphovsmän och utövande konstnärer tillförsäkras ett skydd på alla nivåer i utnyttjandekedjan så att konsekvenserna i varje avtalssituation blir möjliga att överblicka för de avtalsslutande parterna. Detta bör ske genom lagändringar främst i 39, 45 och 47 §§ URL. 39 § bör såsom otidsenlig utgå ur URL och

vidare bör utövande konstnärer tillerkännas en ensamrätt när det gäller offentliga framföranden av upptagningar som har gjorts av deras prestationer (45 § om skydd för utövande konstnärers prestationer innehåller inte några bestämmelser i detta hänseende, medan 47 § föreskriver en ersättningsrätt vid användning av ljudupptagningar i radio eller TV). För att underlätta slutande av avtal bl. a. på videogramområdet har upphovsrättskartellen Copyswede bildats. Denna kan vid behov ha avtalsamverkan med andra berörda organisationer och man torde då kunna täcka samtliga rättighetshavarekategorier som här är av intresse.

Till frågan om de utövande konstnärernas rättigheter i detta sammanhang har den expert inom utredningen som företräder Svenska Teaterförbundet hänvisat *dels* till vissa uttalanden som 1978 gjordes rörande videogramfrågorna inom Romkonventionens exekutivkommitté, *dels* till den rekommendation om "the Status of the Artist" som antogs av Unescos generalkonferens i Belgrad 1980.

Tilläggas skall att Svenska Teaterförbundet har lämnat över ett uttalande som Nordiska Skådespelarrådet den 19 april 1982 antagit rörande behovet av ändringar i upphovsrättslagstiftningen. I uttalandet sägs bl. a. att den snabba tekniska utvecklingen på mediaområdet på ett avgörande sätt har ändrat de utövande konstnärernas situation och nödvändiggör ett stärkande av det upphovsrättsliga skyddet och en ändring av dettas karaktär. När det särskilt gäller videogramfrågorna anförs att de utövande konstnärerna bör ges en allmän rätt att kontrollera spridningen av de prestationer som har fixerats på videogram eller på annat sätt. Det allmännas behov av möjligheter att utnyttja dessa prestationer kan i behövlig omfattning tillgodoses genom avtalslicensordningar och bestämmelser härom kan införas när det gäller uthyrning och utlåning samt offentligt framförande av utgivna videogram. Slutligen bör de nuvarande reglerna om vederlag för användning av fonogram i radio och TV ersättas med avtalslicensordningar.

6.3.3 Överväganden och förslag

Vi har i detta avsnitt försökt att begränsa framställningen till de frågor som har ett *direkt* samband med 39 § URL och videogramutnyttjandet. När det gäller den del av problematiken som gäller de utövande konstnärerna så har vi behandlat den i avdelning 1. Vi har emellertid ansett att vi bör redovisa yrkandena och deras bakgrund även i detta sammanhang.

När det gäller rätten att med stöd av 39 § framställa exemplar av innehållet i videogram eller andra filmverk vill vi först erinra om att förarbetena till 39 § URL klart visar att bestämmelsens huvudsyfte är att säkerställa filmföretagens möjligheter att utnyttja de filmer som de har förvärvat inspelningsrättigheterna till. Man har vid bestämmelsens tillkomst främst haft traditionell biografvisning i tankarna men avsett att täcka också vissa andra framtida utnyttjandeformer. Detta har i lagen uttryckts så att överlåtelsen av filminspelningsrätten täcker rätten att "genom filmen på biograf, i television eller annorledes göra verket tillgängligt för allmänheten". Begreppet "göra tillgängligt för allmänheten" är ett uttryck som återkommer på olika ställen i den upphovsrättsliga lagstiftningen. Enligt 2 § tredje stycket URL avses med begreppet *dels* offentligt framförande, *dels* spridning av exemplar till allmänheten genom utbudande till försäljning, utlåning eller på annat sätt,

dels offentlig visning.

Det är klart att man när 39 § kom till främst utgått från de utnyttjandeformer som då var aktuella, främst visning i olika sammanhang. Att man – främst mot bakgrund av den spridning av filmer i form av 16 mm-kopior som förekom redan vid lagens tillkomst – inte var främmande för att låta 39 § omfatta även en viss spridning av exemplar av filmverket framgår av det nyss refererade uttalandet i propositionen (s. 209).

Det har ifrågasatts om inte 39 § borde kompletteras med en uttrycklig bestämmelse om rätt att i viss utsträckning framställa exemplar av filmverk som omfattas av paragrafen. Berörda organisationer och övriga intressenter har emellertid enats om att inte framställa några yrkanden i den riktningen. Vi drar av detta den slutsatsen att något egentligt behov av sådana regler inte finns och lägger följaktligen inte fram något förslag i frågan. I de flesta fall torde frågan ha reglerats i branschpraxis och, såvitt gäller nya filmverk, i själva filmavtalen. Vi kan därför

- inte finna något skäl att nu föreslå några ändringar i 39 § i det hänseende som nu har diskuterats.

År 1974 infördes i den norska lagens 39 § en särskild bestämmelse bl. a. om verk som är inspelade med sikte på visning i TV. Presumptionsreglerna gäller då inte vid visning på biograf i fråga om vissa viktiga typer av verk, nämligen litterärt verk som filmen bygger på, filmmanuskript och huvudregi. Detta innebär att särskilt avtal måste träffas med dessa rättighetshavare. Om det på motsvarande sätt framgår att verket har spelats in på spelfilm för visning på biograf gäller presumptionsregeln inte för de nämnda rättighetshavarna vid visning i TV.

Önskemålet om nordisk rättsenhet på upphovsrättens område har starkt understrukits i direktiven till de nordiska utredningarna. En sådan rättsenhet är av lätt insedda skäl speciellt viktig på videogramområdet. Det skulle därför vara önskvärt om man i samband med översynen av videogramreglerna också till övervägande tog upp frågan om en anpassning av de nordiska ländernas bestämmelser om presumptionsregelns tillämpning i de speciella hänseenden som nyss har nämnts. I utredningsarbetet har emellertid något egentligt behov av regler liknande de norska inte påvisats vare sig i Sverige eller i de andra nordiska länderna. Vi har följaktligen inte övervägt någon ändring i den riktningen.

Även andra ändringar i 39 § har diskuterats. KLYS-experterna har yrkat att från bestämmelsens tillämpningsområde skall undantas inte bara som nu musikaliska verk utan också annat offentligt framförande av det på film inspelade verket än sådant som sker på biograf eller i television. Presumptionsregeln skulle alltså enligt yrkandet inte omfatta sådana framföranden. Som grund för yrkandet har anförts *dels* att den allmänna inställningen på upphovsmannasidan är att 39 § är otidsenlig och därför egentligen bör utgå ur lagstiftningen, *dels* att andra typer av offentliga framföranden numera fått en allt större betydelse och bör omfattas av upphovsmannens ensamrätt trots att inte något uttryckligt förbehåll som nämns i 39 § har gjorts.

Vid diskussionerna om 39 § inom utredningen har de experter som företräder producenternas intressen helt allmänt motsatt sig ändringar i paragrafen. För vår del har vi uppfattningen att ytterligare diskussioner –

både på nationellt och nordiskt plan – måste till innan ställning kan tas. Detta är också de andra nordiska kommittéernas mening.

Vi anser följaktligen

- *inte* att det nu bör göras ytterligare undantag från 39 §:s tillämpningsområde.

6.4 Behövs andra lagändringar?

Reglerna i 11 § URL om rätt att för *enskilt bruk* framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk är tillämpliga också på videogram. Vi har i avdelning 2 utförligt behandlat 11 § och dess tillämpning i olika sammanhang och i fråga om olika typer av reproduktionsteknik inklusive videogrammen.

Frågan om *arkivs och biblioteks* rätt att för sin verksamhet framställa exemplar av skyddade verk kommer vi att ta upp i ett senare sammanhang. Då kommer också frågan om videogramreproduktion i fråga om sådan verksamhet att behandlas.

En viktig fråga i videogramsammanhang rör användningen är videogramtekniken i *undervisningsverksamhet*. Här kommer främst upp problemet om inspelning och användning av TV-program inom undervisningen. Denna fråga behandlas som förut har nämnts av de s. k. AUU-sakkunniga som bl. a. arbetar på att få fram ett kollektivt avtal om sådant utnyttjande. Frågan i vad mån lagstiftningsåtgärder behövs, exempelvis i form av en avtalslicensreglering, får tas upp till bedömning när resultatet av de sakkunnigas arbete föreligger.

Frågan om videogram till de *hörselhandikappade* har behandlats särskilt i videogramutredningens delbetänkande (Ds U 1980:9) De hörselhandikappade och videogrammen. Utredningen har i sitt slutbetänkande kommit tillbaka till denna fråga och förklarat sig utgå från att upphovsrättsutredningen tar upp även dessa frågor som enligt videogramutredningen har en hög angelägenhetsgrad.

Betraktas problemet med de hörselhandikappades tillgång till information, kulturella upplevelser och underhållning i videogramform från upphovsrättslig synpunkt förefaller den rimligaste lösningen vara att få till stånd ett avtal. Videogrammen erbjuder döva och andra hörselskadade unika möjligheter i dessa hänseenden och frågan uppkommer därför om man inte i parallell till vad som har skett i fråga om blinda och andra fysiskt handikappade genom bestämmelser i lagen bör underlätta tillgången till material i videogramform. Vi anser emellertid att denna fråga bör tas upp i samband med övervägandena rörande talböcker och andra frågor om de handikappades tillgång till upphovsrättsligt skyddade verk. Vi återkommer senare till dessa frågor. Det bör här upplysas om att den norska kommittén nu lägger fram förslag även i denna del.

Under år 1980 hände det vid ett tillfälle att ett företag med ensamrätt för Sverige köpte upp videogramrättigheterna till en film. Detta medförde bl. a. att filmen i fråga inte kunde sändas i TV. Enligt uppgift från företaget skulle filmen inte heller komma att distribueras i Sverige i videogramform. Så skedde dock senare. Under år 1981 har det enligt uppgifter i pressen på motsvarande sätt hänt att företag i videobranchen har köpt ett antal filmer

för distribution i videogramform i Sverige men med s. k. "TV-protection", dvs. med uteslutande av all rätt till visning i TV av filmerna i Sverige. Den svenska TV-publiken kommer alltså inte att få se filmerna.

Åtminstone den första av de två nämnda affärerna väckte åtskillig debatt bl. a. om konsekvenserna av ett sådant handlingssätt från yttrandefrihetssynpunkt och vissa krav framfördes på åtgärder bl. a. av upphovsrättslig karaktär.

Vad debatten kom att röra sig om var delvis tillåtligheten av ett förfarande bestående i att någon köper upp och "begraver" vissa verk. Det aktuella verket distribuerades emellertid senare i videogramform och frågan förlorede i aktualitet. Det principiella problemet finns emellertid fortfarande kvar. Vad det här gäller är alltså en konflikt mellan två var för sig beaktansvärda intressen, nämligen upphovsmannens rätt att bestämma över det sätt och de villkor enligt vilka hans prestation skall tillhandahållas allmänheten och allmänhetens intresse av att få tillgång till information. Upphovsmannens rätt att bestämma över offentliggörandet av sitt verk är en av grundstenarna i hela det upphovsrättsliga systemet. Möjligheterna att genom ingrepp i upphovsrättslagens rättighetssystem tillgodose intresset av att få del av visst videograminnehåll i de hänseenden som det här gäller är därför mycket begränsade. Däremot skulle ett förfarande som det nysst refererade åtminstone i huvudsak kunna stävjas genom att man i 3 kap. URL om upphovsrättens övergång även införde en skyldighet för den som förvärvat visnings- eller spridningsrätt beträffande ett filmverk att också inom en viss tid göra verket tillgängligt för allmänheten. Behovet av en reglering av t. ex. denna innebörd är emellertid enligt vår uppfattning inte entydigt manifesterat. Vi ser därför

□ inte någon anledning att nu lägga fram ett förslag i denna riktning.

Den andra sidan av problemet – dvs. konflikten mellan rätten till TV-sändning och rätten till distribution i videogramform – innebär inget från principiell synpunkt nytt. Spelfilm har i vanliga fall alltid först visats på biograf och först därefter släppts för visning i TV. Vad som nu har skett är att ytterligare en distributionsform har tillkommit i konkurrens med TV-visningen. I sammanhanget förtjänar det att framhållas att upphovsrätten syftar till att stimulera det andliga skapandet bl. a. genom att tillerkänna upphovsmännen ekonomiskt värdefulla ensamrättigheter till olika utnyttjanden av sina verk. I dessa rättigheter finns vissa inskränkningar som är utformade för att skapa en balans mellan allmänna och enskilda intressen. Stor varsamhet måste iaktas *både* när det gäller utökning *och* inskränkning i rättigheterna eftersom man annars riskerar att rubba balansen i systemet. Tillkomsten av en ny teknologi för utnyttjande och spridning av skyddade verk kan göra en översyn av rättighetssystemet nödvändig på det sätt som nu sker i samband med den pågående översynen av upphovsrättslagstiftningen. Självfallet bör man ha den största förståelse för de svårigheter som ny teknologi och nya media kan innebära för de etablerade radioföretagens möjlighet att få sändningsrätt till det material som de önskar. Särskilt stora blir dessa svårigheter för icke reklamfinansierade företag av public-service-karaktär i tider av ekonomisk åtstramning. Att inom ramen för upphovsrättslagstiftningen göra inskränkningar i en för upphovsmännen

ekonomiskt betydelsefull distributionsform, nämligen videogrammen, till förmån för en annan distributionsform, nämligen eter- eller kabeldistribution, kan emellertid komma i fråga bara om mycket tungt vägande skäl föranleder därtill. Vi menar att detta är en fråga som måste övervägas i ett annat sammanhang än det som här behandlas. Frågan torde ligga inom ramen för massmediekommitténs uppdrag. Vi anser följaktligen

□ *inte* att vi bör lägga fram något förslag i denna fråga.

6.5 Behövs ett särskilt skydd för producenter av filmverk?

Videoteknikens utveckling gör det – har det sagts – motiverat att överväga om det inte bör införas ett skydd även för producenter av filmverk.

I dag finns ett självständigt producentskydd endast på tre områden, nämligen för fonogramproducenter (46 § URL), radio- och TV-företag (48 §) och framställare av kataloger, tabeller och andra dylika arbeten (49 §).

Dessa producentskydd har motiverats på olika sätt. När det gäller *framställare av fonogram och andra ljudupptagningar* har främst åberopats två skäl. Det ena är att den verksamhet som resulterar i de färdiga grammofonskivorna är av synnerligen komplicerad beskaffenhet och kräver uppdriven teknik behärskad av konstnärlig smak. Det andra är att kostnaderna för fabrikationen är betydande och att det inte kan vara riktigt att utomstående skulle ha rätt att utan vidare tillgodogöra sig resultaten av en sådan verksamhet (prop. 1960:17 s. 229).

Auktoritetskommittén menade för sin del att skydd borde beredas även för andra slags ljudupptagningar, främst ljudfilm, och det av samma skäl som anfördes för fonogramproducentskyddet. Vid remissbehandlingen av förslaget menade ett par remissinstanser att ljudfilm skulle uteslutas från det föreslagna skyddet, eftersom konsekvensen annars skulle bli att filmproducenter och de utövande konstnärer som gjort prestationer av akustisk art skulle bli berättigade till ersättning enligt 47 § URL. Departementschefen fann emellertid inte anledning att utesluta ljudfilm från producentskyddet i 46 § bl. a. därför att en uttrycklig föreskrift därom skulle kunna ge anledning till missbruk. Däremot borde ljudfilm uteslutas från ersättningsrätten i 47 §. Så skedde också i departementsförslaget och i lagens slutliga utformning (prop. s. 245).

När det gäller *radioföretagens skydd* uttalades att för svenskt vidkommande behovet av ett privaträttsligt skydd var mindre framträdande eftersom det finns möjligheter att ingripa på administrativ väg. Att ett privaträttsligt skydd ändå ansågs önskvärt berodde *dels* på att den då diskuterade internationella regleringen förutsågs komma att omfatta också radion, *dels* att radion otvivelaktigt var i behov av ett effektivare skydd mot obehöriga inspelningsåtgärder än det som den kunde få i administrativ ordning (prop. s. 257).

Skyddet för *kataloger och andra arbeten* som nämns i 49 § URL motiverades främst med att sådana alster ofta representerar ett betydande värde med hänsyn till det arbete och de kostnader som utgivaren måste lägga ner på att insamla och anordna materialet. Obehöriga kopieringar kan ofta

utföras med billiga metoder och är ägnade att vålla kännbara förluster. Produkterna borde därför få ett självständigt skydd mot eftergörande. Skyddet borde gälla till förmån för framställaren, dvs. det företag som har föranstaltat om produktens utarbetande (prop. s. 259).

I samband med att vissa instanser diskuterade auktorrättskommitténs förslag om de närstående rättigheterna i 5 kap. URL tog man också upp frågan om skydd åt *teaterföretag för deras föreställningar*. Teatrarnas riksförbund anförde sålunda som den naturligaste lösningen att producenten/teatern borde ges en upphovsrätt i det färdiga sceniska verket eller en ställning vilken så nära som möjligt svarade häremot. I andra hand kunde vissa teaterns intressen tillgodoses genom bestämmelser liknande dem som i förslaget tagits upp till skydd för gramfonfabrikanter och radio- och TV-företag (prop. s. 234). Departementschefen fann emellertid att något sådant skydd knappast behövdes (prop. s. 237).

När det slutligen gäller frågan om *filmföretags rättigheter* bygger 1960 års lagstiftning på att filmföretag inte har något eget "producentskydd" utan är innehavare av de visnings- och andra rättigheter som de har förvärvat genom avtal kompletterade med presumptionsregeln i 39 § URL. Frågan om ett särskilt rättsskydd för filmföretag verkar heller inte ha diskuterats i 1960 års lagstiftningsärendet.

Den tekniska utvecklingen motiverar onekligen nya överväganden när det gäller producentskyddet. Det är då – vid sidan av teaterproducenterna som vi behandlar i avdelning 1 – främst producenter av filmverk, i första hand videogramproducenter som då blir aktuella.

Det förefaller rimligt att behandla videogramproducenter och filmproducenter på samma sätt. Spelfilm distribueras ofta i videogramform till allmänheten och det skulle uppstå en ohållbar situation om producenten skulle ha en självständig rätt att ingripa exempelvis mot olovlig kopiering av videogrammet men inte mot sådan kopiering av själva filmen.

I betydande omfattning kan enligt vår mening de skäl som har anförts för att ge skydd åt fonogramproducenterna anföras också när det gäller producenter av filmverk och då särskilt videogramproducenter. Både videogram och fonogram distribueras till allmänheten i en form som gör dem lätta att kopiera. Ett stort behov finns därför av möjligheter till snabba och effektiva ingripanden mot olovliga kopieringsåtgärder. Möjligheterna härtill ökar självfallet om producenten av de alster som kopierats har en egen befogenhet att ingripa mot sådana åtgärder och inte behöver förlita sig på samtycke från rättighetshavarna till själva verket. Främst av dessa skäl anser vi – liksom de andra nordiska utredningarna

- att producenter av videogram och andra exemplar av filmverk bör ges en självständig rätt att bestämma över mångfaldigandet av sådana exemplar på motsvarande sätt som fonogramframställare.

6.6 Den s. k. parallellimporten

Det händer att varor till vilka vissa rättigheter, exempelvis varumärkes- eller upphovsrätt, är knutna först marknadsförs i ett land och sedan exporteras därifrån till ett annat land för att där föras i marknaden i konkurrens med

andra varor av samma slag till vilka där motsvarande rättigheter är knutna. Denna s. k. *parallellimport* vållar ofta den som innehar rättigheterna i importlandet skada.

Parallellimporten har diskuterats länge på det intellektuella rättsskyddets område särskilt på varumärkesområdet. Det händer inte alltför sällan att varor under ett visst varumärke importeras från ett land till ett annat där någon annan har rätt att använda varumärket. Frågan om tillåtligheten av sådan parallellimport (sidoimport) har varit uppe till bedömning såväl i Sverige (det s. k. Polycolorfallet; NJA 1967 s. 458) som i andra länder. Särskilt aktuell har frågan blivit under diskussionerna om ett gemensamt varumärkesystem inom den Europeiska Gemenskapen och om en harmonisering av Gemenskapens nationella varumärkeslagar. Gemenskapens mål är bl. a. att ge möjligheter till fria rörelser av varor och tjänster mellan Gemenskapens länder och från denna synpunkt blir frågan om möjligheterna att med stöd av en varumärkesrätt stoppa importen av en viss vara av stor betydelse. Utslagsgivande vid den varumärkesrättsliga bedömningen är om varorna/tjänsterna i exportlandet har förts i marknaden av varumärkesinnehavaren eller med hans samtycke, dvs. av någon som har ekonomiska band med honom.

På det upphovsrättsliga området har frågan om parallellimporten tidigare inte varit något större problem i Sverige främst därför att det svenska språkområdet är så litet. På senare tid har emellertid frågan blivit alltmer aktuell, framför allt på fonogram- och videogramområdena. Där förekommer en omfattande import som ibland kan komma i strid med svenska rättighetshavares intressen.

I det följande begränsas diskussionen och övervägandena till frågan om parallellimport till Sverige. Diskussionen gäller videogram och – för jämförelsens skull – fonogram.

Upphovsrätten till ett verk tillhör från början alltid den som har skapat verket. Han eller hon kan sedan till andra upplåta denna rätt helt eller delvis. Till skillnad mot varumärkesrätten, som är strängt territoriellt begränsad, är upphovsrätten internationell åtminstone i den meningen att ett visst minimiskydd för verk skall ges inom alla de länder som är anslutna till det internationella upphovsrättsliga skyddssystemet. Detta innebär för svensk rätts vidkommande att skydd enligt svensk lag skall ges åt verk, inbegripet verk i form av videogram och fonogram, med ursprung i andra konventionsländer. Endast i ett mycket begränsat hänseende tas i Sverige hänsyn till innehållet i utländsk upphovsrättslagstiftning.⁶ På motsvarande sätt gäller att svensk upphovsrättslagstiftning endast har tillämpning på svenskt territorium. Den upphovsrättsliga position i vilken en svensk innehavare av en rättighet befinner sig är att bedöma enligt svensk lag.

Med denna uppbyggnad av rättigheterna blir det nödvändigt att först och främst skilja mellan import av olovliga exemplar av ett verk och parallellimport. Exemplar som har framställts utan samtycke av vederbörande rättighetshavare är i princip olovliga exemplar mot vilka ingripanden kan ske i alla länder där verket är skyddat. Import till Sverige av sådana exemplar kan bestraffas enligt 53 § andra stycket URL. Parallellimport föreligger då de importerade exemplaren är framställda med upphovsmannens samtycke enligt exempelvis en licensupplåtelse.

⁶ Undantaget gäller den s. k. skyddstidsjämförelsen, dvs. regeln att skyddstiden i Sverige för ett utländskt verk kan begränsas till vad som gäller i verkets hemland.

För att kunna bedöma om ett exemplar har lovligen framställts utomlands blir det bl. a. fråga om tolkningen av innebörden av rätten att sprida exemplar av verket. Här kan situationen bli olika för fonogram och för videogram.

För *fonogram* tillämpas innehållet i 23 § URL. Enligt denna får, sedan ett musikaliskt verk har utgivits, exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare utan upphovsmannens samtycke. Undantag gäller dock i fråga om uthyrning. Att ett verk har utgivits innebär enligt 8 § URL att exemplar därav med upphovsmannens samtycke har förts i handeln eller blivit spridda bland allmänheten på annat sätt. Har utgivning i den svenska lagens mening skett utomlands av ett fonogram kan därför de utgivna fonogramexemplaren fullt lagligt spridas vidare och således också exporteras från landet och importeras till Sverige.

När det gäller *videogram* är situationen en annan. Vi har i avsnitt 6.2.1 tolkat innehållet i den svenska lagen så att upphovsrätten till filmverk i form av t. ex. videogram också omfattar rätten till spridning till allmänheten av utgivna exemplar av verket. Denna spridningsrätt kan avse olika former för spridning, t. ex. försäljning eller uthyrning, och den kan självfallet helt eller delvis upplåtas till andra. Spridningsrätten till ett utländskt skyddat videogram kan sålunda upplåtas för Sverige med eller utan ensamrätt. Har upplåtelsen skett utan ensamrätt innebär den i själva verket bara en rätt att distribuera exemplar och ingripande kan knappast ske mot annans import av andra utgivna exemplar av samma videogram. Om däremot upplåtelsen av spridningsrätten har skett med ensamrätt innebär detta att innehavaren av upphovsrätten har till annan upplåtit rätten att för det svenska territoriet till allmänheten sprida utgivna exemplar av videogrammet. Den svenske rättsinnehavaren kan då i princip hindra andra att importera och till allmänheten sprida t. ex. videogramexemplar. I motsats till vad fallet är med fonogram gäller denna möjlighet att hindra import även i fråga om exemplar som är att anse som utgivna i den svenska lagens mening.

Vi har tidigare (avsnitt 6.2.2) föreslagit att spridningsrätten när det gäller videogram skall begränsas i den meningen att exemplar av videogram som har utgivits för annat än uthyrning eller utlåning, dvs. i huvudsak för försäljning, skall få överlåtas vidare utan samtycke från innehavaren av upphovsrätten om det inte sker i förvärvsverksamhet. Vi har där närmare utvecklat innebörden av denna spridningsrätt för svensk del såvitt gäller videogramexemplar som har getts ut utomlands. Vad vi där har sagt innebär sammanfattningsvis att spridningen av sådana videogram till allmänheten i Sverige under de nämnda förutsättningarna kräver samtycke – uttryckligt eller implicit – av den utländske innehavaren av spridningsrätten eller den till vilken han har upplåtit motsvarande rätt, t. ex. en svensk exklusiv rättighetshavare. Import för sådan spridning kan angripas som försök eller förberedelse till intrång i denna spridningsrätt. Vi bedömer därför

- att det praktiska behovet av möjligheter till ingrepp mot parallellimport av videogram är väl tillgodosedda och anser *inte* att något förslag nu bör läggas fram i frågan.

7 De föreslagna ändringarna och fotolagen

Fotografens grundläggande ensamrätt till en fotografisk bild enligt FotoL omfattar *dels* en rätt att framställa exemplar av bilden, *dels* en rätt att visa den offentligt. Däremot har han inte någon rätt att kontrollera spridningen av fotografierna till allmänheten. Indirekt finns dock en viss spridningsrätt genom att 16 § FotoL föreskriver straff för den som till "försäljning utbjuder eller eljest till allmänheten sprider" exemplar av fotografisk bild som har framställts i strid mot lagen. De ändringar, som vi föreslår i 23 § URL får emellertid inte någon inverkan på fotografers rätt enligt FotoL. Så är inte heller fallet med ändringen i 46 § rörande införandet av ett självständigt kopieringsskydd för producenter av videogram och andra filmverk.

THE HISTORY OF THE UNITED STATES

The first part of the book is devoted to the early history of the United States, from the discovery of the continent by Christopher Columbus in 1492 to the establishment of the first permanent settlements. This section covers the exploration of the New World, the struggles of the early settlers, and the growth of the colonies.

The second part of the book deals with the American Revolution, from the outbreak of hostilities in 1775 to the signing of the Declaration of Independence in 1776. It examines the causes of the revolution, the military campaigns, and the political events that led to the birth of a new nation.

The third part of the book focuses on the early years of the United States, from the signing of the Constitution in 1787 to the end of the War of 1812. It discusses the challenges of building a new government, the expansion of the territory, and the development of the nation's economy and culture.

The fourth part of the book covers the period from the War of 1812 to the Civil War in 1861. It explores the westward expansion, the growth of industry, and the deepening divisions between the North and the South over the issue of slavery.

The fifth part of the book deals with the Civil War and Reconstruction, from 1861 to 1877. It details the military conflict, the abolition of slavery, and the efforts to rebuild the South and integrate African Americans into society.

The final part of the book covers the Gilded Age and the Progressive Era, from 1877 to the end of the century. It examines the rise of industrial capitalism, the growth of cities, and the social and political reforms of the Progressive movement.

8 Specialmotivering till lagförslagen m. m.

23 §

Paragrafen ger regler om begränsningar av den spridningsrätt till exemplar av verk som upphovsmannen är tillförsäkrad enligt 2 § URL (= konsumtion av upphovsrätten). Huvudregeln enligt paragrafen är att när litterärt eller musikaliskt verk har utgivits får de exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt; exemplar av musikaliska verk får dock inte uthyras till allmänheten utan upphovsmannens samtycke. Bestämmelsen står oförändrat kvar som ett *första stycke*.

I *andra stycket* har tagits in särskilda bestämmelser om filmverk. Vi har för utgivna filmverk föreslagit i viss mån olika regler beroende på om de utgivna exemplaren är avsedda för offentlig visning eller om de är avsedda att tillhandahållas allmänheten på annat sätt. I det senare fallet görs en skillnad mellan de situationer där utgivningen har skett i form av överlåtelse av exemplar till allmänheten och de situationer utgivning har skett i annan form. I den förra situationen föreslås att vidareöverlåtelse i princip skall få ske men att upphovsmannens spridningsrätt i övrigt skall gälla. I den senare situationen föreslås att upphovsmannens spridningsrätt skall gälla fullt ut. Det bör först och främst anmärkas att reglerna är tillämpliga endast på utgivna filmverk och endast på exemplar som omfattas av utgivningen. Har utgivning inte skett följer av de principer på vilka upphovsrätten vilar att upphovsmannen har rätt att kontrollera alla exemplar av verket. För att utgivning skall anses ha skett krävs enligt 8 § URL att exemplar har förts i handeln eller blivit spridda till allmänheten på något annat sätt med upphovsmannens samtycke. I fall där spridningen sker i den formen att ett begränsat antal exemplar genom uthyrning eller liknande arrangemang ställs till förfogande för visning på biograf får det bero på omständigheterna om utgivning kan anses ha skett. Vanligen får emellertid utgivning anses ha skett när filmexemplaren har ställts till förfogande för sådan visning.

Andra stycket gäller endast filmverk som har utgivits genom att exemplar har förts i handeln för annat än uthyrning eller utlåning och att så har skett med upphovsmannens samtycke. Det gäller alltså *inte* på sådan utgivning som har skett genom att exemplar tillhandahålls för uthyrning eller utlåning. I fråga om sådan utgivning tillämpas upphovsmannens spridningsrätt fullt ut. Andra stycket kommer därför främst att få tillämpning på sådan utgivning som sker genom tillhandahållande för försäljning eller – vilket särskilt efter videoskopans införande kan bli ett praktiskt fall – gratisutdelning exempelvis i reklam syfte. I bestämmelsen har som en förutsättning vidare nämnts att

åtgärden skall ha skett med upphovsmannens samtycke. I och för sig skulle det inte vara nödvändigt att speciellt nämna detta kriterium här eftersom definitionen av utgivning i 8 § URL anger att åtgärderna skall vara vidtagna med upphovsmannens samtycke. Förutsättningen att upphovsmannen skall ha lämnat sitt samtycke har tagits upp *dels* som en erinran om att exempelvis videogram som har framställts med stöd av en tvångslicensbestämmelse utomlands inte omfattas, *dels* och framför allt för att markera att samtycket måste avse just den speciella formen för publicering, dvs. för annat än uthyrning eller utlåning.

Det sätt på vilket den första utgivningen har skett framgår ofta av märkningen på videogramexemplaren. Om någon uppgift inte finns bör man utgå från att exemplaren har utgivits för uthyrning eller utlåning, dvs. att upphovsmannens spridningsrätt gäller fullt ut. I lagtexten har detta kommit till uttryck genom att där sägs att exemplaret skall anses ha utgetts för uthyrning eller utlåning om annat inte har angetts på detta. Sådana exemplar får alltså inte spridas vidare utan medgivande. Sett från en annan synpunkt innebär detta att upphovsmannen genom en påskrift, märkning eller dylikt kan efterge sin spridningsrätt. Saknas sådan uppgift anses exemplaren utgivna för uthyrning etc., dvs. de får inte spridas vidare till allmänheten utan samtycke. Uttrycket "på detta" täcker givetvis fall då märkningen finns på själva filmexemplaret men även fall där märkningen finns på omslag eller kassett.

Om de nu angivna förutsättningarna i bestämmelsen är uppfyllda får alltså de utgivna exemplaren som huvudregel spridas vidare. Samtycke krävs dock i två fall. Det ena är om vidare spridningen sker genom uthyrning eller utlåning. Den huvudsakliga innebörden av den föreslagna regeln blir då att de filmverk som där avses, dvs. huvudsakligen videogram och vissa typer av verk på filmbas, får vidareöverlåtas mot eller utan vederlag. När det gäller överlåtelssituationer kommer emellertid även den andra begränsningen in. Sådana exemplar får nämligen inte överlåtas som ett led i förvärvsverksamhet. Avsikten är att hindra att exemplar av filmverk som i och för sig får vidareöverlåtas används i exempelvis bytesklubbar, "videoantikvariat" etc. i förvärvssyfte utan upphovsmannens samtycke. I fråga om innebörden av begreppet förvärvsverksamhet hänvisas till motsvarande begrepp i 2 § URL. Förbudet tar sikte på överlåtelse såväl med som utan vederlag och oavsett vederlagets form, t. ex. kontanter eller andra videogram etc. Att bestämmelsen omfattar även överlåtelser utan vederlag har ansetts nödvändigt bl. a. därför att videogram inte så sällan används utan egentligt vederlag i exempelvis olika typer av marknadsföringsåtgärder.

46 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätt för framställare av grammofonskivor och andra ljudupptagningar att bestämma över eftergörande av upptagningarna.

I paragrafen har införts en regel om skydd för producenter av upptagningar av filmverk motsvarande det som nu gäller för fonogramframställare.

Det som skyddas (skyddsobjektet) är en film eller en annan anordning på vilken ett filmverk har upptagits, antingen detta är upptaget på film eller videogram. Det ligger i sakens natur att skyddet även avser kombinationer av

ljud och bild.

Skyddet ges för "framställaren". Med detta uttryck avses liksom när det gäller fonogram "det företag som har anordnat inspelningen" (prop. 1960:17 s. 245). I Romkonventionen (art. 3 c) definieras begreppet "framställare av fonogram" som "den fysiska eller juridiska person som för första gången upptager ljudet från ett framförande eller andra ljud". Motsvarande bör gälla i fråga om vem som är framställare av en bildupptagning. Som framställare anses exempelvis inte den som bidrar med rent tekniska insatser i form av kopiering etc. På samma sätt som fonogramproducentens skydd är oberoende av upphovsmäns, utövande konstnärers och andra bidragsgivares rättigheter till fonogrammens innehåll är framställarens av en bildupptagning rätt enligt den föreslagna bestämmelsen oberoende av rättigheterna till innehållet i upptagningen.

Skyddet avser "eftergörande". Med detta uttryck avses inte bara direkt kopiering av innehållet i en filmremsa utan också att inspelningen överförs från en anordning av detta slag till en annan, exempelvis från fotografisk film till videogram.

I avdelning I har vi närmare utvecklat skälen varför vi föreslår att skyddstiden förlängs från nuvarande 25 år till 50 år från det år då upptagningen ägde rum.

Bilaga 3:1 Upphovsrättslagens regler och videogrammen

1 Grundläggande bestämmelser

En upphovsman har enligt 2 § URL en *uteslutande rätt* att förfoga över verket *dels* genom att framställa exemplar av det, *dels* genom att göra det tillgängligt för allmänheten genom offentligt framförande, offentlig visning av exemplar och spridning av exemplar till allmänheten exempelvis genom utbudande till försäljning, uthyrning eller utlåning. Denna rätt gäller även i fråga om upphovsrättsligt skyddat videograminnehåll. Den gäller *både* verket i dess ursprungliga skick och verket i bearbetat eller på annat sätt ändrat skick *och* om verket görs tillgängligt i exempelvis annan teknik. Framställning av exemplar anses omfatta såväl direkt reproduktion som överförande av verket på anordning genom vilken det kan återges. Offentligt framförande föreligger *både* då verket framförs vid tillfälle då allmänheten har tillträde *och* då framförandet anordnas i förvärvsverksamhet inför en större sluten krets.

I fråga om upphovsrättsligt skyddade verk, inbegripet videograminnehåll, gäller vidare den *ideella rätten* enligt 3 § URL. Detta innebär i huvudsak att upphovsmannens namn skall anges i den omfattning och på det sätt som god sed kräver i sammanhang då verket mångfaldigas eller görs tillgängligt för allmänheten.

Av betydelse i videogramsammanhang är vidare bearbetares rätt enligt 4 § URL. Enligt denna bestämmelse har den som har bearbetat ett verk eller överfört det till annan konstart, exempelvis bearbetat en roman för film eller videogram, upphovsrätt till verket i det bearbetade skicket. Han eller hon får emellertid inte förfoga över bearbetningen i strid mot upphovsrätten till originalverket, vilken ju fortfarande kan existera enligt vanliga regler. Av betydelse när det gäller film eller videogram, där ju oftast ett stort antal upphovsmän medverkar, är vidare reglerna om gemensam upphovsrätt i 6 § URL. Enligt denna paragraf gäller att om ett verk har två eller flera upphovsmän, vilkas bidrag inte utgör självständiga verk, tillkommer upphovsrätten dem gemensamt. De kan dock beivra intrång var för sig.

De nu nämnda rättigheterna varar enligt 43 § URL under upphovsmannens livstid och 50 år efter hans dödsår. I fråga om verk till vilka gemensam upphovsrätt föreligger räknas tiden från den sist avlidne upphovsmannens dödsår.

Utöver den egentliga upphovsrätten är i fråga om videograminnehåll också reglerna om de s. k. *närstående rättigheterna* i 5 kap. URL aktuella. Enligt

45 § URL får en utövande konstnärs framförande av ett verk inte utan hans samtycke upptas på grammofonskiva, film eller annan anordning, exempelvis videogram, genom vilken det kan återges. Framförandet får heller inte sändas i exempelvis radio eller TV utan sådant samtycke. Om framförandet har spelats in på en anordning som nu har nämnts får man inte utan konstnärens samtycke överföra framförandet till en annan sådan anordning förrän 25 år har gått från det år då upptagningen ägde rum. Detta innebär exempelvis att kopiering av sådana inspelningar eller överföring av en inspelning från film till videogram i princip förutsätter samtycke av de skådespelare eller musiker vars framföranden är inspelade.

Utövande konstnärer har i motsats till egentliga upphovsmän inte någon rätt att kontrollera spridning av upptagningar av deras framföranden. I viss omfattning tillgodoses emellertid behovet härav av reglerna i 55 § URL om avstående eller förstöring av olovligt framställda exemplar. Därutöver har innehavare av närstående rättigheter enligt den nya lydelsen av 57 § URL, som trädde i kraft den 1 juli 1982, en rätt att ingripa mot spridning av upptagningar som har gjorts utan deras samtycke.

Grammofonskiva eller annan ljudupptagning får enligt 46 § URL inte eftergöras utan framställarens samtycke förrän 25 år har gått från det år då inspelningen ägde rum. Eftergörande innebär även i detta sammanhang inte bara att upptagningen direkt kopieras utan också att den förs över från en sådan anordning till en annan. Bestämmelsen blir alltså tillämplig exempelvis i fall då en ljudupptagning överförs till ljudspåret på en film eller till ett videogram. – Producenter av bildupptagningar, exempelvis film- eller videogramproducenter, omfattas inte av bestämmelsen. Olovligt eftergörande av sådana upptagningar kan – förutom som intrång i den egentliga upphovsrätten – emellertid i viss utsträckning beivras enligt marknadsföringslagen.

Såväl utövande konstnärer som fonogramframställare har enligt 47 § URL rätt till ersättning när ljudupptagning spelas upp i radio eller TV. Detta gäller emellertid inte ljudfilm. Dock utgår ersättning exempelvis när ljudspåret från en film eller ett videogram spelas upp ensamt utan den beledsagande bilden.

Av betydelse bl. a. i fall där videogram används som underlag för en TV-utsändning är även reglerna i 48 § URL om rättigheter till radio- och TV-utsändningar. En sådan utsändning får inte utan sändarföretagets samtycke återutsändas eller spelas in på anordning genom vilken den kan återges. TV-utsändning får heller inte utan samtycke återges för allmänheten i biograf eller jämförlig lokal. Har utsändningen spelats in får den inte utan sändarföretagets samtycke föras över från en sådan anordning till en annan förrän 25 år har förflutit från utsändningsåret.

I fråga om film och videogram kan även rättigheterna enligt fotografilagen bli aktuella. Reglerna om rätt till fotografisk bild är nämligen tillämpliga på var och en av de enskilda bilder av vilka en film är uppbyggd. Detta gäller oavsett om bilden har fixerats på en filmremsa eller i form av en elektronisk inspelning på band eller skiva. Såsom fotografisk bild avses nämligen också vad som framställs genom ett med fotografi jämförligt förfarande. Fotografen, dvs. den som har tagit bilden, har enligt 1 § FotoL en ensamrätt att genom fotografi, tryck, teckning eller annat förfarande framställa exemplar

av bilden och att visa den offentligt. Fotografen har enligt 2 § FotoL också ett ideellt skydd av i huvudsak samma karaktär som enligt URL. Skyddet enligt FotoL gäller enligt 45 § i de flesta fall under 25 år från det år då bilden framställs.

Som huvudregel gäller skyddet enligt URL och FotoL till förmån för svenska medborgare och verk eller andra prestationer med viss annan anknytning till Sverige. Genom medlemskapet i de internationella upphovsrättsliga konventionerna gäller skyddet enligt svensk lag emellertid även till förmån för personer och prestationer med motsvarande anknytning till andra länder som är bundna av samma konventioner. I detta sammanhang kan nämnas att i fråga om filmverk utöver de allmänna reglerna om anknytningsmoment även finns ett speciellt sådant enligt vilket skydd skall ges åt filmverk vars producent har sitt säte eller sin vanliga vistelseort i Sverige (60 § första stycket 3). Denna bestämmelse har i enlighet med vad förut sagts tillämpning också på innehållet i videogram.

Intrång i de rättigheter som tillförsäkras upphovsmän och andra rättighetshavare enligt URL och FotoL kan medföra straff och skadestånd och därjämte kan förordnas att lovligt framställda exemplar skall avstås mot lösen eller förstöras.

2 Tillämpningen på videogram av reglerna om inskränkningar i upphovsrätten

Till ett videograms innehåll kan vara knutna ett stort antal ekonomiska och även i andra hänseenden viktiga rättigheter. Den grundläggande strukturen av dessa rättigheter har beskrivits i det förra avsnittet. I den uphovsrättsliga lagstiftningen finns emellertid också vissa regler om inskränkningar i upphovsrätten, vilka kan ha en stor praktisk betydelse när det gäller videogram. De skall därför beröras relativt utförligt i det följande, *dels* därför att det är viktigt att belysa rättsläget, *dels* därför att det kan finnas anledning att göra särskilda överväganden när det gäller tillämpningen av dessa inskränkningar på videograminnehållet.

I 11 § URL föreskrivs att av offentliggjort verk enstaka exemplar får framställas för enskilt bruk. Vad som har framställts för sådant ändamål får inte utnyttjas för annat ändamål. Dessa regler är tillämpliga också på exemplarframställning av exemplar av skyddade verk i form av videogram. Möjligheterna för privatpersoner att med hjälp av videokassettspelare av sådan apparatur göra videokopior av filmer har vållat åtskilliga problem bl. a. när det gäller tillämpningen av bestämmelserna i 11 §. I den mån kopior som har framställts för enskilt bruk används för annat ändamål eller bildar underlag för olovlig framställning av kopior exempelvis för avsalu kommer man in på frågan om effektiva åtgärder mot s. k. piratkopiering. Dessa frågor har utredningen behandlat i en särskild promemoria (Ds Ju 1981:7) Skärpta åtgärder mot upphovsrättsintrång, som har legat till grund för särskild lagstiftning med verkan från den 1 juli 1982 (SFS 1982:284 och 285).

12 § URL innehåller regler om arkivs och biblioteks rätt att för sin verksamhet framställa exemplar av verk genom fotografi. Denna bestämmelse torde åtminstone inte för svensk del ge möjlighet att göra kopior av

filmverk och kan när det gäller videogram bara tillämpas om arkivering skall ske exempelvis på videoskiva utan att fråga är om rörliga bilder. Den enskilda bilden på en sådan skiva anses som en fotografisk bild och under de förutsättningar som sägs i bestämmelserna i 12 § URL och tillämpningsföreskrifterna kan sålunda videogram användas för ändamål som där anges.

Citatreglerna i 14 § URL är tillämpliga också på filmverk. Under de förutsättningar som sägs i paragrafen och som i övrigt kan gälla, exempelvis enligt fotografilagen, kan sålunda i videograms innehåll citat göras ur offentliggjorda verk och citat ur videograms innehåll göras för andra videogram.

Pressens lånerätt enligt 15 § URL, dvs. rätten att från tidningar eller tidskrifter utan tillstånd låna artiklar av vissa slag, gäller bara till förmån för andra tidningar eller tidskrifter. Bestämmelsen kan sålunda inte användas som stöd för framställning av exempelvis nyhetsvideogram.

Enligt 16 § URL får under vissa förutsättningar verk eller delar därav utan tillstånd men mot ersättning tas in i samlingsverk till bruk vid gudstjänst eller undervisning. Bestämmelsen avser emellertid endast litterära och musikaliska verk och konstverk men inte konstnärliga verk i övrigt. Den ger alltså inte någon rätt att framställa samlingsverk på grundval av innehållet i en film eller ett videogram.

Bestämmelser om rätt att göra vissa typer av inspelningar för undervisningsändamål finns i 17 § URL. Dessa regler tar i svensk lag sikte endast på rätten att för sådana ändamål göra ljudupptagningar. Rätten att i sådana sammanhang göra upptagningar även av bild behandlas f. n. inom ramen för de AUU-sakkunnigas arbete. I Danmark och Norge har man i motsvarande bestämmelser reglerat även frågan om inspelningsrätten när det gäller TV-sändningar.

Enligt 18 § URL får exemplar av utgivet litterärt eller musikaliskt verk framställas i blindskrift. Vidare får enligt särskilt tillstånd av regeringen exemplar av utgivet litterärt verk framställas genom ljudupptagning att användas för utlåning till blinda eller andra svårt vanföra. Bestämmelsen torde alltså inte i något fall kunna bli tillämplig på videogramframställning.

I 20 § URL finns regler om fria offentliga framföranden av verk, dvs. framförande utan att upphovsmannens samtycke behövs. Sådant framförande får ske dels vid gudstjänst eller undervisning, dels i vissa andra sammanhang, bl. a. under vissa förutsättningar i folkbildningsverksamhet m. m. Enligt paragrafens sista stycke har dessa bestämmelser emellertid inte tillämpning på sceniska verk och filmverk och alltså inte heller på offentliga framföranden av innehållet i videogram. Det bör emellertid framhållas att bestämmelsen bara tar sikte på offentliga framföranden. Åtminstone i vissa fall anses framföranden inom undervisning falla utanför det offentliga området och därmed inte omfattas av upphovsmannens ensamrätt i detta hänseende.

Den s. k. reportagerätten i 21 § URL avser rätten att i olika media, bl. a. film, vid information om dagshändelser under vissa förutsättningar återge verk som syns eller hörs under dagshändelsens gång. Denna bestämmelse får anses ta sikte även på informationsspridning med hjälp av videogram och bl. a. medge videogramframställning dels för offentlig visning i olika former,

dels också för försäljning eller utlåning, allt under förutsättning att det gäller information om dagshändelser. Detta innebär bl. a. att exempelvis försäljning och uthyrning av videogram innehållande sammanställningar av olika historiska händelser inte omfattas av bestämmelsen. Någon begränsning med avseende på vem som får utnyttja bestämmelsen finns inte. Även ett TV-företag torde således under de förutsättningar som har beskrivits ha rätt att utnyttja bestämmelsen till att sprida information om dagshändelser exempelvis i form av videokassetter.

I 22 § första stycket URL finns bestämmelser om radio- och TV-företags rätt att göra s. k. efemära upptagningar, dvs. att för bruk vid egna utsändningar ta upp verket på anordning genom vilken det kan återges. På liknande sätt ger 22 a § URL sådana företag rätt att för bevisändamål göra upptagningar av utsända program. Dessa upptagningar skall sedan enligt reglerna i den förut nämnda pliktexemplarslagen levereras till arkivet för ljud och bild och får där enligt 22 a § bevaras om de har ett dokumentariskt värde. Dessa bestämmelser har självfallet tillämpning också på upptagningar i videogramform av TV-program.

23 § URL innehåller liksom 25 §, regler om inskränkningar i upphovsmannens rätt att bestämma över spridningen av exemplar av hans verk. En analys av dessa bestämmelsers betydelse för videogrammen görs i huvudtexten.

Bestämmelser om upphovsrätten till handlingar som har upprättats av eller kommit in till myndighet behandlas i 9, 24 och 24 a §§. Här skall endast anmärkas att begreppet handling här anses omfatta inte bara skriftliga dokument m. m. utan också upptagningar av typ magnetband etc. och följaktligen också har tillämpning på videogram.

I 25 § URL finns särskilda bestämmelser om inskränkningar i spridningsrätten när det gäller konstverk. Huvudregeln är enligt första stycket att överlåtna exemplar av konstverk och exemplar som omfattas av utgivning får spridas vidare utan upphovsmannens samtycke och visas offentligt på annat sätt än genom film eller i TV. Dock får verket enligt andra stycket tas med vid inspelning och visning av film eller TV-program om återgivningen är av underordnad betydelse med hänsyn till filmens eller programmets innehåll. De nu nämnda bestämmelserna torde i och för sig också kunna avse inspelning och visning med hjälp av videogram. Med stöd av andra stycket får alltså konstverk under de där angivna förutsättningarna tas med vid inspelning av videogram. Fråga kan självfallet uppkomma hur vidsträckt denna rätt är och om den ger rätt att ta med konstverk inte bara i videogram som är avsedda för offentlig visning utan också i videogram som är avsedda för försäljning, uthyrning etc. För att även den senare användningen skulle vara täckt kan tala att någon begränsning inte är angiven i bestämmelsen. Därtill kommer att det skulle vara en något egendomlig och svårtillämpad gränsdragning att låta inspelning för offentlig visning vara fri medan motsvarande åtgärd vid privat visning, dvs. efter försäljning, uthyrning etc, skulle vara otillåten. Vidare bör beaktas att någon sådan gränsdragning inte finns i bestämmelsen när det gäller film.

De nu nämnda bestämmelserna i 2 kap. URL har i viss utsträckning motsvarande tillämpning på de närstående rättigheterna (45 § tredje stycket, 46 § andra stycket och 48 § tredje stycket) och på fotografirätten (5–11 § FotoL). Anledning saknas emellertid att här gå in på detaljerna i detta.

3 Tillämpningen på videogram av reglerna om upphovsrättens övergång

Upphovsrätten till ett verk tillhör alltid från början den person som har skapat detta. Upphovsrätten kan – utom i vad angår den ideella rätten – överlåtas helt eller delvis. I princip råder avtalsfrihet. I 3 kap. URL finns emellertid vissa regler om upphovsrättens övergång. I 27–28 §§ finns vissa allmänna regler härom. Sålunda innebär överlåtelse av exemplar inte överlåtelse av upphovsrätt (27 § första stycket). Om inte annat har avtalats får den till vilken upphovsrätt har överlåtits inte ändra verket och i princip heller inte överlåta rätten vidare. Om rätten ingår i en rörelse, t. ex. en förlagsrörelse, får den emellertid överlåtas i samband med överlåtelse av rörelse eller del därav. Överlåtaren svarar dock i sådant fall allttjämt för avtalets fullgörande (28 §). Beträffande överlåtelse i vissa särskilda hänseenden finns speciella bestämmelser i 30–40 §§. Dessa bestämmelser skall dock tillämpas bara i den mån annat inte har avtalats (27 § tredje stycket).

Bland de särskilda bestämmelser som nu har antytts finns vissa som har ett speciellt intresse i fråga om videogram. Den ena kategorin av sådana bestämmelser är avtal om offentligt framförande och den andra rör avtal om filmning.

Reglerna om avtal om offentligt framförande finns i 30 § och rör bl. a. giltighetstiden och innebörden i vissa hänseenden av sådana avtal. I paragrafen föreskrivs att bestämmelserna inte skall ha tillämpning på filmverk. Med utgångspunkt att begreppet filmverk i princip också omfattar videograminnehåll blir alltså bestämmelserna i 30 § heller inte tillämpliga på videogram.

Reglerna om egentliga filmavtal är av två slag. Det ena utgörs av en presumptionsregel om innebörden i filmavtal i vissa hänseenden (39 §). En närmare analys av denna bestämmelses betydelse för videogrammen görs i avsnitt 6.3. Den andra bestämmelsen innehåller regler om inspelningsplikt (40 §). Som förut nämnts är även denna bestämmelse dispositiv. Den har närmast tillkommit för att hindra att filmrätten till exempelvis populära romaner köps upp men sedan aldrig utnyttjas. Om annat inte har avtalats är förvärvaren pliktig att inom skälig tid spela in filmverket och se till att det görs tillgängligt för allmänheten. Om så på grund av försummelse inte sker får upphovsmannen häva avtalet och får behålla honorar som han har fått samt kan erhålla ersättning också för annan skada. Om inspelning inte har skett efter fem år får upphovsmannen häva avtalet och behålla erhållet honorar. Bestämmelsen i 40 § tar emellertid uttryckligen sikte på "film som är avsedd för offentlig visning", dvs. i praktiken biografifilm. Den kan alltså enligt ordalagen inte anses omfatta film som är avsedd för spridning på annat sätt, exempelvis videogram som är avsedda att föras ut i marknaden genom försäljning eller uthyrning. Det kan tilläggas att den *norska* motsvarigheten till denna bestämmelse tar sikte på noter och rätt att utnyttja ett verk för film utan någon begränsning till film som är avsedd för offentlig visning.

4 Sammanfattning av vissa viktiga delar av rättsläget

Från upphovsrättslig synpunkt kan begreppet "videogram" alltefter det behov som skall tillgodoses avse antingen bara det materiella underlag (skiva eller tape) på vilket ett program är inspelat eller också både underlag och innehåll. Beteckningen "videogram" används här för att beteckna underlaget och "videograminnehåll" för att beteckna det som finns inspelat på underlaget. Ett videograms innehåll kan utgöras antingen av verk eller prestationer som görs speciellt för videogrammet (vad som i den internationella diskussionen kallas för "videografiskt verk") eller av verk eller prestationer som föreligger oberoende av videogrammet exempelvis sceniska verk, musikaliska verk etc. (s. k. pre-existenta verk; i den internationella diskussionen benämns sådant videogram "videokopia"). Kombinationer av dessa två huvudtyper är också vanliga.

Innehållet i ett videogram kan skyddas enligt många skilda regler i den upphovsrättsliga lagstiftningen. Här kan närmast som exempel, nämnas följande kategorier av rättighetsunderlag för skilda ursprungliga rättsinnehavare:

- upphovsmäns skydd för skapande insatser (manuskriptförfattare, kompositör av musik, regissör m. fl.)
- utövande konstnärers skydd för sina prestationer
- fonogramproducenters skydd när det gäller "soundtrack" i ett videogram
- TV-företags skydd, exempelvis för videogram utgörande inspelningar av TV-program
- fotografers skydd för de enskilda bilderna i ett videogram.

Den som producerar ett videogram, dvs. producenten, har som huvudregel inte något självständigt skydd enligt lagen. Endast i fall då ett videograms innehåll utgörs av en upptagning av ett TV-program finns ett sådant skydd, nämligen för TV-företaget enligt vad som nyss sagts. Detta kan då gälla dels s. k. efemära upptagningar. En förutsättning för skydd i sistnämnda fall är att videogrammet utgör en upptagning av en utsändning. I annat fall, dvs. då videogrammet spelats in utan att utsändning skett, har TV-företaget samma ställning som andra videogramproducenter, dvs. inget självständigt skydd.

Slutligen skall understrykas att den grundläggande skillnaden mellan traditionell spelfilm och videogram ligger i distributionssättet. Traditionell spelfilm föreligger i ett litet antal noga kontrollerade kopior som distribueras inom ett slutet system för uthyrning till ett begränsat antal distributörer för visning på biograf eller i TV. Videogrammen däremot framställs oftast i ett stort antal exemplar för distribution direkt till användarna genom försäljning, uthyrning eller utlåning.

Avdelning IV

Reservation och särskilda yttranden

Reservation

av ledamoten *Ollén*.

I följande tre avseenden kan jag inte ansluta mig till de ställningstaganden som gjorts av utredningens majoritet.

1. Enligt den föreslagna lydelsen av 11 § andra st. skall det vara tillåtet att anlita utomstående för att framställa exemplar av verk som utsänds i ljudradio eller television. Det får dock endast ske i syfte att en enskild person skall kunna "hålla sig informerad om och dokumentera inlägg i samhällsfrågor eller andra inslag i den offentliga debatten".

Jag kan inte finna att denna begränsning i möjligheten att få tillgång till exemplar av verk som utsänds i ljudradio eller television är motiverad. Den föreslagna avgränsningen leder till uppenbara gränsdragningsproblem och kan leda till en skönsmässig bedömning som inte ter sig acceptabel från informationsfrihetssynpunkt. Under alla förhållanden är det inte lämpligt att i den upphovsrättsliga lagstiftningen införa en avgränsning av detta slag. Till syvende och sist är det ju det producerande företaget, alltså något av företagen i Sveriges Radio-gruppen, som får avgöra i vilken utsträckning man är beredd att tillhandahålla kopior av ifrågavarande verk. Den av mig här kritiserade punkten i andra stycket bör således utgå.

2. I det avsnitt som berör frågan om avgifter på oinspelade ljud- och videoband förordas att en upphovsrättsligt grundad avgift skall tas ut på dylika band. Vidare föreslås att avgiften skall vara privaträttsligt utformad. Jag delar denna uppfattning. Emellertid kan jag inte ställa mig bakom uppfattningen att frågan om hur denna upphovsrättsligt motiverade bandavgift skall samordnas med den redan existerande kassettskatten är en fråga som utredningen inte bör ta ställning till.

När diskussionen om en särskild kassettskatt på oinspelade band först började föras var det, enligt min uppfattning, alldeles klart att det var de upphovsrättsliga skälen och önskan om en ersättning till upphovsmännen som låg bakom. När kassettskatten sedermera infördes hade den emellertid förvandlats till en ren skatt som endast till viss del medför en kompensation till upphovsmännen. Det är fullt möjligt att i framtiden, i likhet med vad som skett i andra snarlika fall, stryka den anknytning som i dag finns mellan uttaget av kassettskatt och ersättning till upphovsmännen för att i stället låta skatteintäkten i sin helhet bli en förstärkning i statskassan.

Mot denna bakgrund motsatte vi oss från moderat sida kassettskattens införande och hävdade att den ursprungliga tanken – nämligen en upphovsrättsligt grundad avgift – i stället borde förverkligas. När upphovsrättsutredningen nu enligt föreslår en sådan upphovsrättsligt grundad avgift

är det min uppfattning att denna avgift i konsekvensens namn skall ersätta den nu utgående kassettskatten.

3. Genom den föreslagna utformningen av 23 § införs en förhållandevis långtgående reglering av möjligheterna att fritt förfoga över ett videogram-exemplar som förvärvats. Den som förvärvat ett videogram kan inte utan vidare hyra eller låna ut sitt band. Inte heller kan han i praktiken överlåta bandet till någon som yrkesmässigt skulle kunna sälja det vidare, eftersom det enligt förslaget skall vara förbjudet att överlåta bandet vidare om det sker som ett led i en förvärvsverksamhet.

Motivet för denna relativt ingripande reglering anges vara att exemplar som utgivits för visst ändamål inte skall kunna användas för ett annat. Det är emellertid svårt att se att detta skulle vara skäl nog för att i så hög grad inskränka äganderätten till ett förvärvat videogram som förslaget innebär. Effekten av förslaget blir att man hindrar vidareöverlåtelser i mera organiserade former, såsom skulle kunna ske i videoantikvariat eller bytesklubbar. Den som till äventyrs skulle vilja organisera försäljning av videogram får nämligen mycket svårt att sluta erforderliga avtal med rättighetsinnehavarna till videogrammen. För den som förvärvat ett videogram innebär alltså förbudet mot affärsmässig vidareomsättning besvärligheter när han vill göra sig av med videogrammet. Dessutom förefaller det inte helt klart vilka förfaranden som täcks av uttrycket "överlåts som ett led i en förvärvsverksamhet". Faller under detta uttryck också förmedlingsverksamhet på auktioner eller i kommission?

Förslaget går uppenbarligen längre än som behövs för att tillförsäkra upphovsmannen kontroll över utnyttjandet av hans verk och ett skäligt ekonomiskt utbyte. Upphovsmannen har ju alltid möjlighet att bestämma under vilka förutsättningar utgivningen skall få ske, t. ex. för biografvisning, enbart för uthyrning, enbart för försäljning. Han kan alltså dela upp marknaden för olika slags videogram eller för samma slags videogram välja olika utgivningssätt vid olika tidpunkter.

Ett motiv för den föreslagna regleringen skulle vara att den innebär en anpassning till hur marknaden ser ut i dag. Men då är att märka att videoutvecklingen kommer att fortsätta och leda till väsentliga förändringar framöver. Kommande teknik och marknadsutveckling kommer sannolikt att innebära en utveckling mot mindre, enklare och billigare kassetter och uppspelningsanordningar. En mängd olika typer av videogram kommer att produceras och åtskilliga av dem kommer inte att passa för uthyrning. Sådana videogram kommer då naturligt nog att försälgas. Även för andra typer av videogram kan det i många fall vara så att enskilda konsumenter föredrar att äga videogrammen. Det kommer också att finnas skolor och andra institutioner som kommer att anse det fördelaktigt att förfoga över inköpta videogram. Sådana innehav och överhuvudtaget en utveckling i denna riktning försvåras emellertid klart av 23 § i dess föreslagna utformning.

Såväl Bernkonventionen som 1960 års upphovsrättslag ger uttryck åt den allmänna förmögenhets- och upphovsrättsliga principen att det är fritt att överlåta vidare verk som kan förekomma i exemplarform sedan de en första gång överlåtit. Att filmverk tidigare undantagits från denna s. k. konsumtionsprincip beror på att överlåtelser av filmverk i exemplarform knappast

förekommit. Värt att notera är vidare att man i Danmark och Norge föreslår regler som innebär att videoantikvariat blir tillåtna. I betänkandet reducerar man den föreslagna avvikelsen från den nordiska enigheten till en detalj. I själva verket uppstår här en viktig rättsolikhet i Norden, om utredningsförslaget går igenom.

En invändning mot den mera liberala reglering som jag förordar skulle kunna vara att härigenom en möjlighet öppnas för s. k. parallellimport till Sverige av exemplar som i Sverige inte finns tillgängliga annat än för exempelvis uthyrning. De problem som härvid uppstår är emellertid till sin karaktär inte principiellt annorlunda än övriga fall av parallellimport och kan inte motivera den inskränkning i äganderättens omfattning som det här är fråga om. Problemet är f. ö. möjligt att lösa genom avtalsmässiga bindningar mellan den svenske distributören och hans utländska huvudman.

Sammanfattningsvis talar alltså starka skäl för att regeln i 23 § bör ges en annan utformning än den av majoriteten förordade. Det avgörande för min bedömning härvidlag är en önskan att så långt möjligt skydda de enskildas rätt att utan onödiga begränsningar få utöva sin äganderätt till förvärvade videogramexemplar, utan att därför vitala upphovsmannaintressen träds för när.

Vad jag förordat innebär att i andra stycket i den föreslagna lydelsen av 23 § bör orden "eller överläts som ett led i en förvärvsverksamhet" utgå.

Särskilda yttranden

Särskilt yttrande av *experterna Furumo, Gehlin, Hernlund, Karnell, Magnusson, Nordmark och Åkerberg.*

Videogram och närstående rättigheter

Stora förväntningar har ställts på upphovsrättsutredningen när det gällt att skapa förutsättningar för en effektiv spridning av upphovsrättsliga verk, fotografier och utövande konstnärers prestationer i nya media, främst videogram. En sådan effektiv spridning förutsätter fungerande avtalsordningar, vilka i sin tur kräver ett ändamålsenligt utformat upphovsrättsligt skydd. Det är vår uppfattning att upphovsutredningen med det föreliggande förslaget inte infriar förväntningarna. Även om förslaget innehåller vissa förbättringar främst för de utövande konstnärerna innebär det inte den lösning av t. ex. videogramspridningsfrågorna som så många väntat på.

Självfallet måste en videogramframställning föregås av avtal med dem som på ett eller annat sätt medverkar, t. ex. manusförfattare, tonsättare, musiker och skådespelare. Även om man tog bort all upphovsrätt skulle sådana avtal vara nödvändiga. Ingen kan ju tvingas skriva för TV eller uppträda framför kamerorna. Det finns i dag emellertid olika uppfattningar om hur avtal om videogram skall träffas, vilka som skall vara parter och vilka rättigheter till vidareutnyttjande som en producent skall få.

Den mening som företräds av producenter går ut på att sådana avtal skall träffas att alla rättigheter till alla sorters nyttjande samlas hos producenten, som sedan säljer dessa rättigheter vidare, *grossistmetoden*.

Upphovsmännen menar att producenten inte skall förvärva och betala för fler rättigheter än dem han behöver för just sin verksamhet, det vill säga i regel rätt att framställa exemplar och rätt att sprida dessa till allmänheten. Upphovsmännen vill sedan själva träffa avtal med den som därefter vill utnyttja exemplaren till att anordna offentliga visningar. Denna metod har sedan länge tillämpats av tonsättarna. Vi kallar den för *STIM-metoden*. Varför vi anser STIM-metoden vara den bästa har vi redovisat i en särskild till utredningen överlämnad PM som finns återgiven i betänkandet.

Dragkampen mellan producenter och upphovsmän om vilken metod som skall bli den på marknaden förhärskande är hård. Mediamarknaden är ekonomiskt betydelsefull och frågan gäller bland annat vem som skall uppbära de vinster som förväntas. Upphovsmännen har varit fast beslutna att inte låta film- och TV-producenter bli grossister i upphovsrätter till

ekonomiskt men för upphovsmän och utövare och till men för deras möjlighet att bevara den ideella rätten. Upphovsmännen slår alltså envist vakt om rätten att själva få förhandla med nyttjaren. De som blir lidande av dragkampen mellan upphovsmän och producenter är konsumenterna. Utan avtal – inga videogram på bibliotek, sjukhus etc.

Upphovsmännen anser att förvärv av rättigheter enligt grossistmetoden inte fungerar. Totalupplåtelser av upphovsrätt är oerhört svåra att värdera. De hittillsvarande erfarenheterna visar att förhandlingar om sådana upplåtelser är besvärliga. De få avtal som träffats enligt grossistmetoden har varit tillfälliga och grundats på upphovsmännens vilja att i avvaktan på en mer ändamålsenlig lagstiftning och därmed bättre avtalsordningar ändå ställa sina prestationer till förfogande. Skälen till detta är kulturpolitiska, inte ekonomiska. För sammanlagt en krona ställde Copyswede samtliga rättigheter till förfogande för videoförsöken i Luleå och Stockholm. Sådana uppgörelser kan upphovsmännen naturligtvis inte fortsätta att göra. Ett envist hävdande av grossistmetoden eller bibehållandet av en lagstiftning som för vissa rättsinnehavare inte medger någon annan metod kommer på grund av värderingssvårigheter, svårigheter att kontrollera nyttjandets omfattning och svårigheten att åstadkomma samförhandlingar att kunna leda till att avtal om vidare spridning av TV-program i form av videokassetter inte kommer till stånd.

Nuvarande konstruktion av det upphovsrättsliga skyddet för olika typer av verk och prestationer är inkonsekvent och leder till en splittrad avtalsbild:

Tonsättarna tillämpar sedan gammalt och med framgång STIM-metoden. Genom denna finns i dag över hela världen en fungerande avtalsmarknad för tonsättarnas rättigheter.

När det gäller *andra upphovsmän än tonsättare*, t. ex. dramatiker, bildkonstnärer och författare, förekommer olika avtalstyper. 39 § med sin presumtion för grossistmetoden kunde måhända fungera för biograffilmen men fungerar inte för videogrammen. En presumtion kan brytas genom avtal och det är framför allt här som dragkampen mellan upphovsmän och producenter gör sig gällande. Organisationer kan här hävda sig på ett helt annat sätt än enskilda upphovsmän och 39 § drabbar därför framför allt de oorganiserade eller dem som på egen hand förhandlar med producenten.

För de *utövande konstnärerna*, t. ex. musiker och skådespelare, gäller endast grossistmetoden. De har i dag ingen rätt att få ersättning för andra offentliga framföranden av ljudupptagningar än dem som äger rum i radio eller TV. Ett avtal om videogramproduktion med en producent konsumerar omedelbart all rätt till sådant offentligt framförande. Skådespelare och musiker är i det föreliggande förslaget även fortsättningsvis, när det gäller videogram, hänvisade till att träffa avtal med producenten om framtida förfoganden över deras skapelser, förfoganden som görs av helt andra än producenten och om vars omfattning man i avtalsögonblicket vet mycket litet. Utövare och producent kan mot denna bakgrund önska träffa avtal endast om framställning av exemplaren. Producenten får kanske inte beredd att betala för alla kommande offentliga framföranden, som anordnas av andra än honom själv. Ett sådant avtal (enligt STIM-metoden) får emellertid endast den praktiska effekten att ersättning för senare utnyttjanden

överhuvudtaget inte betalas, eftersom utövaren inte har någon rätt till ersättning för offentligt framförande. Inte ens om utövare och producenter skulle enas om det ger lagen således möjlighet till användande av STIM-metoden. Det är mot detta vi vänder oss.

Det har talats mycket om vikten av att upphovsmännen och de utövande konstnärerna samverkar så att avtal för dem som vill nyttja deras verk underlättas. För att möta dessa krav har upphovsmän, fotografer och utövande konstnärer bildat kartellen Copyswede. Inom Copyswede finns alla kategorier av rättsinnehavare på upphovsmannasidan företrädda. Samarbetet i Norden mellan framför allt upphovsmän och utövande konstnärer är än så länge unikt. Ute i världen i övrigt råder motsättningar mellan dessa två kategorier av rättsinnehavare och detta underlättar givetvis inte för dem som vill träffa avtal. Detta unika samarbete bör självfallet tillvaratas av lagstiftaren. Gemensamt kan då lagstiftaren och rättsinnehavarna erbjuda en upphovsrättslig avtalsmarknad. Vi anser alltså att upphovsrättsutredningen för att öppna möjligheterna till en fungerande avtalsmarknad borde ha lagt fram förslag till sådana rättsregler som gör det möjligt att om man så önskar tillämpa STIM-metoden för alla sorters rättigheter inbegripet de utövande konstnärernas. Detta betyder inte att utredningen skulle ha tagit ställning för STIM-metoden, endast att den givit praktiska förutsättningar för dess tillämpning. Utredningen stänger visserligen inte dörren för framtida förändringar i den riktning som vi förespråkar, men anser att tiden ännu inte är mogen. Mot detta kan invändas dels att upphovsmännens och utövarnas organisationer nu är avtalsberedda, dels att medieutvecklingen är oerhört snabb. En lagändring om några år kan komma för sent, eftersom det då inte är säkert att organisationernas avtalsberedskap är lika hög som nu. Vi anser därför att ändringen bör genomföras nu. Vad som krävs är följande:

De utövande konstnärernas rätt att få ersättning skall omfatta alla slags offentliga framföranden såväl genom bildupptagning som ljudupptagningar. En ersättningsrätt är emellertid inte tillräcklig. För att utövarna skall erhålla en förhandlingsrätt värd namnet måste den grunda sig på en ensamrätt, det vill säga på en rätt att förbjuda ett offentligt framförande varom avtal inte träffats. Vi finner det uppseendeväckande att de två organisationer som företräder de utövande konstnärerna, nämligen det till LO anslutna Musikerförbundet och det till TCO anslutna Teaterförbundet, med lång erfarenhet av förhandlingar på området, inte enligt utredningens uppfattning skulle kunna betros med en egen förhandlingsrätt om ersättningen för offentliga framföranden. Lagstiftaren har inte tvekat att ge sådant förtroende åt de organisationer av upphovsmän och förläggare som upplåter rätt att kopiera verk i skolan.

Farhågor för att en ensamrätt av utövarna skulle användas till att förhindra att inspelningar alls används till offentliga framföranden har framförts i debatten. Utövarna skulle, har det hävdats, i sådana situationer kräva att användningen av en inspelning skulle ersättas med ett levande framförande. Vi anser dessa farhågor vara ogrundade. Utövarnas organisationer är medvetna om att såväl ekonomiska som praktiska skäl kan göra sådana krav orealistiska. Utövarna har inte tidigare missbrukat sina fackliga stridsmedel. Det finns ingen anledning att anta att införandet av en ensamrätt beträffande

offentliga framföranden skulle ändra detta förhållande. Därför anser vi en sådan ensamrätt för utövarna självklar.

Alla utövande konstnärer är inte medlemmar i organisationer och kan därför inte nås via dessa. Detta gäller framför allt de utländska utövarna. Emellertid bör på detta område en ensamrätt inte få medföra att ett nyttjande inte kan ske därför att en enstaka rättsinnehavare inte kan nås. Problemet löses genom att i 47 § kombinera ensamrätten med en avtalslicens som ger nyttjarna rätt att använda oorganiserades prestationer under förutsättning att avtal finns med de svenska organisationerna. En sådan avtalslicens kan utformas med 15 a § som förebild.

När det gäller framställarna ställer sig saken emellertid annorlunda. Till en upptagning finns i regel endast en framställare. Denne finns angiven på inspelningen och är alltså åtkomlig för avtal. Därför bör enligt vår uppfattning avtal med framställare inte få utlösa en avtalslicens.

Mot bakgrund av det anförda anser vi att 47 § URL bör utformas sålunda:

Anordning som i 46 § sägs får, inom tid som sägs i nämnda paragraf, användas i ljudradio- eller televisionsutsändning eller vid offentligt framförande endast under förutsättning att avtal om användningen träffats med framställaren och den utövande konstnär vars framförande upptagits på anordningen.

Den som på grund av avtal med framställaren och med en organisation som företräder ett flertal svenska utövande konstnärer förvärvat rätt till sådan användning som i första stycket sägs får tillämpa avtalet även gentemot en utövande konstnär som ej företräds av organisationen.

En utövande konstnär vars framförande upptagits på en anordning som använts med stöd av andra stycket skall i fråga om ersättning som lämnas enligt avtalet och i fråga om förmåner från organisationen vilka väsentligen bekostas genom ersättningen vara likställd med organisationens medlemmar. Den utövande konstnären har dock alltid oberoende av detta rätt till ersättning som hänför sig till användningen, om han begär det inom tre år från det att användningen ägde rum. Har två eller flera konstnärer samverkat kan rätt i detta hänseende göras gällande endast av dem gemensamt. I avtalet får med bindande verkan föreskrivas att krav på sådan ersättning får riktas endast mot organisationen.

Bestämmelsen bör kombineras med möjlighet till sådant medlingsförfarande som finns i lag 1980:612 om medling i vissa upphovsrättstvister.

Vad gäller 39 § URL anser vi att denna såsom varande otidsenlig bör utgå ur upphovsrättslagen. Vi vill också understryka att vi inte till fullo kan instämma i den tolkning av innebörden i 39 § som utredningen gör. I detta hänseende hänvisar vi till vad som anförts av professor Gunnar Karnell i en artikel i NIR (Nordiskt immateriellt rättsskydd) nr 2 1982 med titeln Videogramspridning och upphovsrätt.

Förslaget till lagtext i 11 § 3 st URL

Den frihet att anlita utomstående som en enskild person ges i 11 § 3 st begränsas i lagtexten på ett sådant sätt att vi kan acceptera bestämmelsen i dess föreslagna lydelse. Vi grundar härvid vår bedömning på följande.

- Verksexemplarframställningen grundar sig på ett verk i vad detta utgör *sändningsinnehåll* i ljudradio eller television. I lagtexten markeras detta

genom orden "verk som utsänds".

- Initiativet till exemplarframställningen skall komma från den enskilde.
- Kopieringen skall avse verket oförändrat och oakortat, sådant det förekommer i utsändningen.
- Den enskilde skall endast genom sådan kopiering som nu är ifråga kunna få tillgång till verket från utsändningen. Om utsändningsinnehållet finns tillgängligt på annat sätt, t. ex. genom att exemplar lovligen förts ut i handeln för uthyrning eller försäljning finns ingen frihet att kopiera enligt 11 § 3 st. Om det står till buds andra sätt att hålla sig informerad om de inlägg i samhällsfrågor och om de andra inslag i den offentliga debatten vilka är ifråga så får kopiering genom utomstående inte äga rum.
- Det är den enskilde själv som skall vara informationens och dokumentationens adressat. Detta följer redan av vad som sägs i 1 st: "för sitt eget enskilda bruk".
- Det egna informationsbehovet skall vara förenat med ett eget dokumentationsbehov. Enbart ett informationsbehov kan tillgodoses på annat sätt än genom tillkomsten av kopior, framställda av utomstående.
- Avgrensningen till inlägg i samhällsfrågor och andra inslag i den offentliga debatten utesluter bestämmelsens tillämplighet på åtskilliga verk, t. ex. sådana av allmänt instruktiv karaktär och musikaliska verk utan text av sådant slag som svarar mot lagens ord.

Inom den nu angivna ramen anser vi att det är möjligt att tillgodose behöriga allmänintressen utan att samtidigt upphovsmannaintressena träds förnär i sådan utsträckning som kan väcka betänkligheter bland annat med hänsyn till gällande konventionsregler.

Särskilt yttrande av *experten Holming*

I Utgångspunkter

Sammanfattningsvis kan man konstatera att genom de tre föreslagna delbetänkandena kommer upphovsmännens och utövarnas upphovsrättsliga skydd att icke oväsentligt förstärkas genom regler, i huvudsak utöver landets olika konventionsåtaganden. Detta behöver i och för sig inte vara någon felaktig strävan även om svårigheter kan uppstå i form av skilda rättsregler i olika länder. Vad som samtidigt ständigt måste tillses är att samhällets behov av information, kultur m. m. icke inskränks. Upphovslagstiftningen är ingen förbudslagstiftning utan syftar till att tillföra upphovsmännen, utövarna och producenterna deras rättmätiga del av det upphovsrättsliga skapandet.

Den nuvarande upphovsrättslagen är från 1960 och i de föreslagna delbetänkandena tas med rätta den betydande tekniska utvecklingen som ägt rum sedan dess till utgångspunkt för förslag. Enligt min mening hade utredningen emellertid högre grad bort uppmärksamma också förändringarnas inverkan på producenternas, samhällets och allmänhetens behov av att kunna tillgodogöra sig olika tekniska förbättringar och nyheter utan att detta riskerar att förhindras av en till ett modernt samhälles behov otillräckligt anpassad upphovsrättslagstiftning. Sådana effekter har 1960 års upphovsrättslag. En fortsatt utbyggnad av upphovsrättsskyddet i samma spår kan

komma att förstärka dessa effekter om icke anpassning sker. En sådan utveckling skulle också förhindra upphovsmännen att tillgodogöra sig resultatet av sitt arbete.

Det är viktigt att lagstiftning utformas på ett i förhållande till samhällskraven realistiskt sätt. På alltför många punkter har just upphovsrättslagstiftning visat sig svår att förena med både den allmänna rättsuppfattningen och allmänhetens krav på enkla och lättförståeliga konstruktioner med påföljd också att det upphovsrättsliga skyddet i praktiken kringgåtts. Millimeterrättvisa som enbart stannar på pappret men undergräver rättsmedvetandet och förtroendet för lagstiftningen bör naturligtvis undvikas.

En annan tendens som enligt min mening förtjänar att mera uppmärksammas är de olika upphovsmanna- och utövarorganisationernas allt starkare ställning på det upphovsrättsliga området. Det i princip individuellt konstruerade upphovsrättsliga skyddet i vår lagstiftning har i praktiken i betydande stycken utvecklats till kollektivavtalsrättsliga frågor där det många gånger ligger i organisationernas händer att bromsa eller förhindra ianspråktagandet av t. ex. nya tekniker antingen av taktiska skäl eller, vilket skall erkännas, därför att den individuellt konstruerade upphovsrätten egentligen inte ger organisationerna erforderliga möjligheter att agera. I praktiken förbjuder i dag organisationerna sina medlemmar att träffa generellt verkande uppgörelser med producenter angående t. ex. sekundär användning samtidigt som organisationerna i många fall säger sig vara förhindrade att själva lagligen ingå sådana uppgörelser.

Utredningens förslag tillgodoser inte dessa synpunkter. Tunga samhällsintressen har redan framfört sin oro över det otillfredsställande läget vad beträffar kopiering av tidningsartiklar m. m. i yrkeslivet. En motsvarande situation kan förväntas uppkomma vid användning av bandad musik om utredningens förslag i föreliggande skick genomförs. De inskränkningar av de nuvarande användningssätten, förslagen leder till, kommer icke bara att beröra kulturproduktionen utan i praktiken även olagliggöra en lång rad dagliga företeelser i samhället av betydelse för de enskilda medborgarna. Dessa effekter diskuteras emellertid ingenstades i betänkandet. Ingenting tyder heller på att de skulle vara avsedda. Jag får med anledning härav komplettera med följande.

Jag vill emellertid framhålla att jag till stora delar ställer mig bakom målsättningen i förslagen. Sålunda kan jag instämma i videogramavsnittet.

Likaså anser jag att förslaget beträffande angränsande rättigheterna trots de allvarliga förbiseendena kan genomföras med endast några mindre tekniska förändringar. Jag motsätter mig således inte i princip att ett utvidgat skydd för utövare för offentliga föreställningar och beträffande skyddstiden genomförs. Men jag lägger nedan fram förslag, hur dessa förbättringar, skall kunna genomföras utan att få oacceptabla och säkerligen inte avsedda verkningar i övrigt. Däremot vill jag rikta invändningar mot betänkandet enskilt bruk vilket enligt min mening inte bör läggas till grund för en lagstiftning, innan den planerade utredningen av det "halvenskilda bruket" genomförts. Mot denna bakgrund vill jag nedan ta upp en del frågor i anslutning till delbetänkandena.

II Närstående rättigheter

1 Bandad musik

I avsnittet om närstående rättigheter föreslås två viktiga förändringar i utövarnas ställning nämligen *dels* ett utvidgat skydd vid offentliga framföranden och *dels* en förlängning av skyddstiden från 25 år till 50 år. Till offentliga framföranden knyts samtidigt samma tvångslicensanordning som redan tillämpas vid etersändningar och som skapar garantier för att något hinder för offentliga framföranden inte uppkommer. När det gäller det utsträckta skyddet i övrigt under 50 år t. ex. för kopiering saknas emellertid några motsvarande anordningar för att garantera eller möjliggöra användningen.

Kopieringskyddets utformning innefattar ett omfattande problemkomplex som i huvudsak inte skall diskuteras här, men berör också skyddet vid offentliga framföranden. Den aspekten måste emellertid tas upp. Erfarenheterna hittills visar att det blivit allt viktigare att i olika sammanhang kunna använda inspelad musik i teaterföreställningar, balett, filmer, diskotek, juke-box, radio- och TV-program, bandad musik, musik på arbetsplatser, butiker m. m. I mycket stor utsträckning är det fråga om musik på grammofonskivor, som förts över på band.

Detta är allt användningsområden, som hittills varit fria, men som enligt utredningsförslaget kommer att omfattas av skyddet för offentliga framföranden. Det är då viktigt att de behov tvångslicensen i samband med offentliga framföranden avsett att tillgodose inte undermineras så snart en grammofonskiva först rent tekniskt behöver spelas över på band. En snäv tolkning av utredningens förslag leder till att en grammofonskiva visserligen får framföras offentligt mot betalning men eftersom nödvändiga tekniska förfaringssätten av i dag att sammanställa framförandet på ett band ligger under utövarnas s. k. ensamrätt, måste alla medverkandes medgivande ändå inhämtas i förväg, något som i praktiken i de flesta fall är helt ogörligt. Jag har tidigare i utredningen sökt fästa uppmärksamheten på detta problem. Utredningen synes dock inte ha noterat denna "lucka" i lagförslaget, som skulle göra en lång rad främst musikframföranden omöjliga att i praktiken genomföra på ett lagligt sätt. Jag skall därför närmare och mera utförligt konkretisera konsekvenserna för den kulturproduktion jag känner till. Det är emellertid ingen tvekan om att effekterna måste bli förödande för alla de ovan exemplifierade områden.

Teaterproduktioner m. m.

Inom teatern används en hel del bandad musik som i vissa fall kan vara särskilt för pjäser gjorda inspelningar men i stor utsträckning består av musik från grammofonskivor. Denna musik används i många olika syften. Det kan vara fråga om s. k. bakgrundsmusik men musiken kan också ha mera bärande uppgifter i föreställningarna. Musiken kan vara av collagekaraktär och omfatta ett stort antal brottstycken ur olika grammofonskivor. Det är ofta så att grammofonskivan ingår som ett medvetet moment i föreställningen. Cullbergbaletten som enbart arbetar till inspelad musik är ett exempel på

detta. Det är alltså inte sällsynt att det ingår musik ur både 10 och 20 skivor i en föreställning, var och en gjord under medverkan av kanske upp till hundratalet svenska och utländska musiker, som dock alla har det gemensamt att de är okända för teatern till namn, adress och rättsinnehavare. Det finns ingen som helst möjlighet att få kontakt med dessa individer. Vid teaterföreställningar har det hittills varit fritt att använda grammofonmusik men om man behövt spela över skyddad musik på ett band för att få en exaktare anslutning till pjäsen har detta ansetts fordra de olika utövarnas godkännande liksom också grammofonproducentens. Sådana godkännanden är i praktiken nästan omöjliga att erhålla. Det stora antalet medverkanden är omöjliga att nå. Det är ingen hemlighet att följden av detta har blivit olovlig kopiering men framför allt att fri musik, då ofta utländsk, används. Vi har alltså här ett exempel på lagstiftningens otillräckliga anpassning till modern inspelningsteknik. Om icke dessa brister samtidigt undanröjs är det enligt min mening inte rimligt att gå vidare på samma väg och föreslå en förlängning av det upphovsrättsliga skyddet till 50 år, en förändring som dessutom riskerar att få mycket svårare effekter eftersom alternativen försvinner.

Liknande problem har tidigare uppkommit för företagen inom Sveriges Radiokoncernen när dessa ville undvika att slita på unika grammofonskivor och i stället framföra dem på band men mot samma betalning som för grammofonskivor.

S. k. collecting societies

I sammanhanget bör det kanske också påpekas att det inte heller finns någon möjlighet att på liknande sätt som gäller tonsättare "Stimma" ersättningsarna. Det är ju inte bara fråga om att samla upp betalningarna utan också att erhålla alla de medverkandes medgivanden. Rättsläget är nämligen det att STIM med sin "officiösa" ställning på ett förutseende sätt konstruerats som en förening, på vilken tonsättarna genom anslutning upplåter sina rättigheter för hela sin repertoar till offentliga framföranden och inspelningar. STIM ingår i sin tur i ett världsomspännande samarbete genom CISAC. Motsvarande ställning saknar utövarnas organisationer helt. De är uppbyggda som traditionella fackförbund, som förhandlar men inte övertar medlemmarnas rättigheter för egen del, och de är knappast beredda att låta sig ombildas efter STIM:s mönster. För att tillvarata utövarnas rättigheter med stöd av § 47 UL bildade därför Teater- och Musikerförbunden 1964 SAMI. SAMI utgör en rationell lösning på sina uppgifter som är fördelningen av Sveriges Radioersättningsarna för grammofonmusik men SAMI har inte samma möjligheter som STIM. SAMI saknar t. ex. fullmakt att lämna utövarnas medgivanden. Internationella samarbetsavtal finns inte ens med de 23 Romkonventionsländerna utan f. n. endast med Danmark, Finland, Tyskland och Österrike. Dessa samarbetsavtal synes för övrigt inte heller innebära något övertagande av rättigheter utan snarast vara ett clearingssystem för ersättningar. För det ändamål SAMI bildats gör emellertid dessa skillnader mindre, då SAMI:s inkasseringsrätt beträffande etersändningar genomgående kan försvaras med hänvisning till tvångslicensen.

För att återvända till STIM:s möjligheter bör för fullständighetens skull

tilläggas att STIM:s generella övertagande av tonsättarnas repertoar icke är total. Det omfattar icke de s. k. stora rättigheterna. Därmed förstås enligt STIM:s terminologi i praktiken opera- och balett och därmed jämförliga verk. Rättigheterna till sådana verk måste klareras genom musikförlag på olika håll i världen. Därmed förenade kostnader och icke obetydliga administrativa omgångar må vara försvarlig beträffande enstaka rättsinnehavare och så tunga produktioner men skulle naturligtvis vara helt orimliga för enbart rätten att spela upp ett avsnitt ur en grammofonskiva. Olösliga problem har emellertid ändå uppkommit på tonsättarområdet framför allt vid sammansatta balettverk med musik av collagetyper. Inte bara efterforskningarna kring rättsinnehavarna utan även förlagens "förhandlings"position med ensidig rätt att ställa villkoren har visat sig svårbemästrade. Som exempel kan nämnas en just nu olöst tvist kring ett nyframförande på Stora teatern i Göteborg av den ryska baletten Diaghilev, där ersättning begärs för ett treminutersinslag med belopp som tillämpade även på övriga i baletten ingående, i detta fall fria stycken skulle ha uppgått till 200 % på de totala recettinkomsterna.

Avgörande för om Stora Teatern skall behöva acceptera dessa krav är en prövning av rättsläget för ett av en ryss komponerat verk framfört första gången i dåvarande S:t Petersburg, vilket icke omfattas av nuvarande åtagande gentemot Sovjetunionen, men möjligen i förhållande till Frankrike, vars medborgarskap den aktuella tonsättaren senare förvärvade.

Förslag

Det är ju uppenbart att komplicerade utredningar av detta slag måste förbehållas frågor av stor betydelse och att olika producenter har all rätt att protestera mot att försättas i ett läge, som inte går att praktiskt hantera.

För att den förlängda skyddstiden inte skall få prohibitiva följder är det nödvändigt att utredningens förslag kompletteras med en regel att det alltid bör vara tillåtet att använda det tekniska framföringsätt som är lämpligast för ändamålet, dock givetvis under förutsättningen att användningen överhuvudtaget är medgiven genom lag eller avtal. I och med att offentliga framföranden nu kommer att skyddas bör den härmed föreslagna förändringen kunna genomföras utan olägenhet.

Denna av mig föreslagna regel ingriper således inte i princip i utövarnas kopieringsskydd, skydd för privatkopiering, användning i nya medier etc. som kvarstår helt oförändrat. Däremot ges producenterna möjlighet att för bästa kvalitet m. m. använda valfri teknik. Det kan i övrigt ifrågasättas om icke en ändamålsinriktad lagtolkning redan nu borde leda till detta resultat. Det bör i så fall klart uttalas i förarbetena.

2 Producenterskydd för teater, konserter etc

Nordiska Teaterledarrådet har för Nordens samtliga scenteatrarers räkning i de olika nordiska upphovsrättsutredningarna aktualiserat frågan om ett producenterskydd främst för teater. Avsikten härmed är dels att komma till rätta med det icke obetydliga antalet piratupptagningar från teaterföreställ-

ningar, operor, baletter, konserter etc. som förekommer och dels att få kontroll över vidareanvändningen av inspelningar som äger rum i samarbete med olika inspelningsföretag som har eller föreslås få ett eget producent-skydd. Från teatrarernas sida har det bedömts angeläget med motsvarande skydd för att inte råka i underläge i förhandlingarna med dessa co-producenter. I all synnerhet hävdar teatrarerna detta intresse i sitt försvar för den konstnärligt ansvarige producentens ställning i förhållande till den tekniskt ansvarige.

Enligt min mening bör ett allmänt producentskydd införas.

3 Anknytningsmomenten

Anknytningsmomenten i § 61 har enligt min mening inte fått någon godtagbar utformning. Man kan fråga sig vad som motiverar de föreslagna ändringarna i nuvarande bestämmelser som faktiskt ger ett mycket gott skydd åt svenska medverkande för praktiskt taget alla föranstaltningar som äger rum i vårt land. Måhända rör det sig om en olycklig analog jämförelse med anknytningsreglerna för upphovsmännen. När det gäller utövare kan man dock inte bortse från att det främst handlar om ensemblespel. Det är mycket sällan en inspelning upptar endast *en* medverkandes prestation. Ovan torde med all önskvärd tydlighet ha åskådliggjorts omöjligheten att praktiskt reglera inspelningar i främmande länder. Den föreslagna anknytningen till individuellt medborgarskap (och vistelseort) leder till olika rättsregler för medlemmar i samma ensemble såväl vid gästspel i Sverige som när svenska artister uppträder utomlands. Samproduktioner med utländska co-producenter kommer för svensk del att försvåras och enligt min mening kommer det inte att underlätta för svenska artister att få engagemang utomlands när de utländska producenterna får klart för sig att speciella regler i vissa situationer kan bli tillämpliga för de svenska gästartisterna. Det är också enligt min mening olämpligt att ge en svensk artist en särställning i den utländska ensembles så snart det blir frågan om att överföra inspelningar till vårt land, en särställning som kan missbrukas till ren utpressning. Det måste ur alla synpunkter vara rimligt att en svensk som tar anställning eller eljest framträder i utlandet helt och hållet accepterar rådande villkor som får förutsättas i någon form innebära helt tillräcklig kompensation.

Även den föreslagna kraftiga utvidgningen av skyddet enligt § 46 synes väl långtgående med hänsyn till de uppgivna syftena att motverka illegal kopiering. Med det föreslagna skyddet skulle t. ex. grammofoninspelningar komma att skyddas i vårt land oaktat skivan är fri i producentlandet. Skyddet synes också med förslaget komma att vidgas till inspelningar gjorda utanför de länder med vilka Sverige ingått konventionsavtal. För att främja en fullständig anslutning till olika konventioner är en regel om ömsesidighet önskvärd.

Även om det förstärkta skyddet för utövarna utformas enligt mitt förslag under punkt 1 ovan bör anknytningsmomenten begränsas i enlighet med det sagda. De starka praktiska skälen härför måste ta över eventuella teoretiska motiveringar för de föreslagna förändringarna.

III Enskilt bruk

Förslaget om enskilt bruk består av två delar, dels § 11 som i huvudsak motsvarar lagens hittillsvarande konstruktion om än med vissa inskränkningar, samt dels en ny § 11 a med förslag om en typ av privaträttslig avgift på band m. m.

§ 11

Förslaget reglerar enligt min mening i huvudsak på tillfredsställande sätt den enskildes behov att för sitt privata bruk kopiera. Dock synes den föreslagna rättigheten att anlita Sveriges Radiokoncernens kopietjänst alltför begränsad för att tillgodose samhällsdebattens behov. Jag hänvisar mera i detalj till experten Peyrons synpunkter i denna fråga.

Samtidigt innebär emellertid de föreslagna reglerna en klar inskränkning av sfären för enskilt bruk, åtminstone om man jämför med nuvarande praxis. Jag anser därför principiellt att man borde ha uppmärksammat det med det privata bruket närbesläktade och för samhällslivet betydligt viktigare och mera omfattande behovet av kopiering i begränsat antal exemplar för yrkeslivets behov, som i dag redan sker inom företag, myndigheter och organisationer överallt, där kopieringsmaskin finnes, men som nu blir klart otillåtet.

Utredningen diskuterar själv i andra sammanhang avgifter på maskiner och band. Möjligen skulle en motsvarande konstruktion på fotokopieringsområdet vara en rimligare lösning med beaktande bl. a. av vad nedan sägs.

I detta sammanhang finns enligt min mening också anledning att behandla ett tämligen allmängiltigt problem rörande organisationernas ökade delaktighet i regleringen av de upphovsrättsliga frågorna, en delaktighet, som många gånger ter sig praktisk, men ändå inte är utan problem. Frågan aktualiseras i detta sammanhang genom Presskopia, en sammanslutning som ställer till avnämarnas förfogande – t. o. m. i form av en frivillig avtalslicens – rätten att kopiera tidningsartiklar. Trots att således en avtalspart finns, fungerar inte lagstiftningen. Detta kan enligt min mening förklaras av bristande analys av förhandlingsförutsättningarna. Lagstiftningen ger inte någon lösning i de lägen när parterna inte kan komma överens. Någon förhandling kan det i praktiken aldrig bli fråga om. Det är orimligt att den ena parten skall kunna begära hur hög ersättning som helst utan att den andra parten har några motmedel. För avnämaren står valet mellan att betala oavsett priset eller avstå. Den främste förloraren i det senare fallet är den öppna debatten och det fria ordet. Förutsättningarna är alltså inte alls desamma som vid kollektivavtalsförhandlingar mellan arbetsgivare och anställda. Vad det handlar om är i stället att man legaliserar att starka organisationer ensidigt ställer sina villkor. Liksom på andra håll inom förmögenhetsrätten bör inte en monopolställning och priskarteller tillåtas växa fram okontrollerat. Det sagda innebär inte att jag motsätter mig en skälig ersättning från avnämarna för prestationer som representerar ett mera betydande värde, men konstruktionen härför är inte oväsentlig.

Tunga samhällsföreträdare inom såväl den offentliga som privata sektorn

har helt begripligt reagerat mot den uppkomna situationen. Jag har med tillfredsställelse noterat att Upphovsrättsutredningens ordförande uttalat avsikten att snarast låta utredningen behandla det s. k. halvenskilda bruket. Om de föreslagna reglerna beträffande enskilt bruk upphöjs till lag, kommer det emellertid att medföra en uppstramning av praxis. Frågan är då om en sådan insnävning bör vidtas innan övriga kopieringsfrågor behandlats. Även från systematisk synpunkt kan invändningar riktas mot en sådan ordning. Enligt min mening bör i stället det halvenskilda bruket först utredas skyndsamt.

§ 11 a

Vad beträffar förslaget under § 11 a bör först konstateras att en s. k. offentligrättslig bandavgift nyligen införts. Ur vissa synpunkter är det i och för sig lätt att delta i kritiken mot den avgiftskonstruktionen. Bl. a. finns det skäl att vända sig mot avgiftens karaktär av delvis en punktbeskattning som inte i sin helhet används för kulturändamål. Det bör dock noteras att de beräknade intäkternas storlek hittills visat sig vara kraftigt överskattade. Bland frågetecknen i det framlagda förslaget finns just frågan om den nya avgiften skall ersätta den nu gällande, och i så fall i vilka delar, eller om det är ytterligare en avgift som planeras.

En annan komplikation är att den nuvarande bandavgiftens införande utgör en förutsättning för det 1982 ingångna film- och videoavtalet mellan staten och ett antal företrädare för film- och videobranscherna. I vilken utsträckning en avgiftsomläggning kan genomföras utan att förutsättningarna för avtalet rubbas är ovisst. Detta är emellertid ett för staten bindande avtal, som icke kan brytas.

Även om man inte principiellt skulle väja för tanken att lagstiftningsvägen ge ett antal organisationer rätten att uttaxera en avgift av de medborgare som för band i marknaden men inte på något sätt själva utnyttjar något upphovsrättsligt skyddat material, uppkommer också frågan om avgiftens storlek. Får organisationerna kräva hur höga avgifter som helst? Tanken att avgiftens rimlighet skulle liksom vid en kollektivavtalsförhandling garanteras av parterna jämbördiga styrka är inte realistisk på precis samma sätt ovan visats vad gäller enskilt bruk. Uppenbarligen kommer de uppbördberättigade organisationerna i eget intresse driva upp avgiften betydligt högre än riksdagen för närvarande varit beredd att gå.

Förslaget § 11 a är ett icke nödvändigt komplement till reglerna för enskilt bruk. Det lämnar ett stort antal frågor öppna och är därför enligt min mening inte tillräckligt genomarbetat för att kunna bedömas. Hela frågan om band- och maskinavgifter eller motsvarande på annan utrustning borde för övrigt principiellt få anstå till behandlingen av det halvenskilda bruket.

Särskilt yttrande av *experten Peyron*

Enskilt bruk (11 §)

1. Framställning genom utomstående

Utredningen har föreslagit vissa ändringar och tillägg i nuvarande 11 § om enskilt bruk.

Bland annat har i förtydligande syfte ordalydelsen i första stycket utformats så att därav redan i lagtexten framgår att man har rätt att *låta annan* framställa exemplar för enskilt bruk. Detta framgår icke av den nu gällande lagtexten utan får utläsas av motiven. Utredningen föreslår således ingen principiell ändring av rätten att – med vissa undantag – låta någon annan framställa det exemplar som en fysisk person har rätt till enligt 11 §.

Däremot har utredningen genom tillägg av undantag ytterligare begränsat den hittillsvarande möjligheten att låta annan framställa exemplar i vissa fall. För att undvika icke önskade konsekvenser av dessa begränsningar har utredningen när det gäller framställning av exemplar av utsändning i ljudradio och television föreslagit att sådan exemplarframställning genom annan får ske för att en enskild person skall kunna hålla sig informerad om och dokumentera inlägg i samhällsfrågor eller andra inslag i den offentliga debatten.

Utredningen har därvid beaktat den viktiga roll radio och TV spelar i debatten i politiska, ekonomiska och kulturella sammanhang samt att insikten härom föranlett riksdagen att under våren 1983 hos regeringen begära att frågan om rätten att få utskrift av program i radio och TV skyndsamt skulle ses över (KU 1982/83:11, rskr 70). I utskottsbetänkandet anges bl. a. att det är ”av betydande värde för den offentliga debatten om allmänheten i efterhand kan ta del av olika program. Av särskilt intresse i detta hänseende är program som rör samhällsfrågor t. ex. politiska debatter och intervjuer.”

I utredningsarbetet har jag vid olika tillfällen – bl. a. med samma motivering som den nyss ur utskottsbetänkandet citerade – framfört starka betänkligheter mot upphovsrättsliga begränsningar i rätten för allmänheten att få tillgång till program eller -utskrifter för enskilt bruk. Programbolagen vid Sveriges Radio-koncernen har under lång tid haft en stor efterfrågan på kopior eller utskrifter av program för enskilt bruk. Denna efterfrågan har tillgodosetts genom särskilda serviceorgan inom resp. bolag. De kopior eller utskrifter som har beställts av enskilda personer har icke blott avsett sådana fall där någon önskat hålla sig informerad om eller dokumentera inlägg i samhällsfrågor eller inslag i den offentliga debatten. Den övervägande delen av beställningarna avser enskilda personers önskan att för sitt privata bruk ta del av program av andra skäl. Sådana skäl kan oftast vara rent personliga, t. ex. att någon har deltagit i ett program, haft någon anhörig som har medverkat i ett program, artist har önskat studera sina egna prestationer o. s. v.

Grunden för nuvarande 11 § är att det inom den privata sfären skall kunna tillåtas vissa utnyttjanden förutsatt att sådant utnyttjande inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen. Den hittillsvarande framställningen vid

programbolagen av kopior för enskilt bruk, som sker efter beställning, torde helt överensstämma med det nyss sagda. För att undvika ev. olägenhet för rättsinnehavarna har programbolagen dessutom antagit en gemensam policy innebärande att framställning av kopior för enskilt bruk principiellt icke omfattar främmande produktion eller musikverk.

Den av utredningen nu föreslagna texten innebär enligt min mening en alltför stark begränsning av möjligheterna för allmänheten att få tillgång till kopior eller utskrifter av program.

Under utredningsarbetet har experter och ledamöter tidigare uppenbarligen haft förståelse för en mera vidsträckt rätt att erhålla kopior eller utskrifter från programbolagen. Sålunda har i tidigare utkast till lagtext och motiv en rätt inskrivits för fysisk person att för enskilt bruk i vissa fall hos programföretagen beställa kopior av program och utskrifter.

Det torde vara av stor betydelse för den breda allmänheten att även av andra skäl än att hålla sig informerad om samhällsdebatten kunna erhålla kopior eller utskrifter av program. Programbolagens lager av program är unika och genom utredningens förslag skulle de i vissa fall bli helt oåtkomliga utan att detta kan motiveras av skäl som avser att skydda upphovsmännen.

Jag anser därför att 11 §, före sista stycket, bör tillföras följande text:
Var och en får därutöver anlita radio- och televisionsföretag som avses i 5 § första stycket radiolagen (1966:755) för att framställa ett exemplar av innehållet i utsändning som företaget har gjort. Denna rätt gäller endast program som företaget självt har framställt eller låtit framställa samt avser icke program vari musikaliska verk utgör mer än en ringa del av innehållet. Rätten avser ej heller program varav upptagningar lovligt förts i handeln för inköp eller förhyrning.

2. Avgifter på oinspelade band

Bland de rättsinnehavare som kan erhålla del av ersättningen finns icke radioföretagen upptagna.

Jag hävdar att radioföretagen genom sin självständiga rätt enligt 48 § bör vara direkt berättigade att som rättsinnehavare delta i fördelningen av ersättningen samt att därför i 48 § bör införas en hänvisning till § 11 a.

Avdelning V

Upphovsrättens betydelse för samhällsekonomin – rapport från SCB

Upphovsrättens betydelse för samhällsekonomin

Rapport 1982-02-26 från Statistiska Centralbyrån

Upphovsrättsutredningen beslöt 1978 att låta utföra en studie över upphovsrättens betydelse för samhällsekonomin. Allmänt avsågs en undersökning av bidraget till bruttonationalprodukten (BNP) som erhålles genom upphovsrättsskyddade aktiviteter. Liknande studier har tidigare utförts i Kanada och USA.¹ Statistiska Centralbyråns enhet för nationalräkenskaper² erhöll uppdraget att utföra studien och har valt 1978 som undersökningsår.

I Kanada och USA har man som måttstock på upphovsrättens betydelse utgått från det bidrag till BNP till producentpris som erhålles vid produktionen av upphovsrättsligt skyddade alster. I USA har man dessutom försökt mäta "Revenues of creators of copyrightable materials". Både i Kanada och USA har man stannat vid att basera studien på näringsgrenar som av hävd kan betraktas som väsentliga i detta sammanhang och ej beaktat övriga sektorer inom ekonomin.

I den svenska studien har man utökat ambitionen genom att mäta det upphovsrättsliga skyddets betydelse oavsett vilken näringsgren eller ekonomisk sektor som framställer ett alster. Därför omfattar studien dels vad som här kallas UHR³-branscher, dels resten av näringslivet samt den offentliga sektorn. Dessutom har man – i likhet med USA – även försökt mäta upphovsmännens inkomst.

1 Studiens resultat; sammanfattning

Studiens båda mätbegrepp är förädlingsvärde respektive inkomst. Med förädlingsvärde – ibland även kallat mervärde – avses en delsektors bidrag till BNP. Med inkomst avses löner och löneliknande betalningsformer inklusive socialkostnader m. m.

"Förädlingsvärde av UHR-alster" har beräknats uppgå till 24 miljarder kronor vilket är 6,6 % av BNP år 1978. Näringslivets produktion av alster har bidragit med 16 miljarder eller 5,7 % av näringslivets totala bidrag dvs 4,4 % av BNP. Offentliga myndigheters förädlingsvärde av UHR-alster torde kunna skattas till 8 miljarder kronor vilket är 9,4 % av myndigheternas totala bidrag och 2,2 % av BNP.

"Inkomst av UHR-aktivitet" har kalkylerats till 9 miljarder kronor, varav 6 miljarder kommer från näringslivet och 3 från offentliga myndigheter.

¹ "Copyright in Canada. Proposals for a revision of the law." Minister of Supply and Services Canada 1977.

² Ansvarig Nana Westerland.

³ UHR används här och i det följande som förkortning av "upphovsrättsligt skyddad".

Inkomst av UHR-alster utbetalda av näringslivet uppgår således till 40,2 % av näringslivets förädlingsvärde av UHR-alster. Motsvarande siffra för myndigheter är 36,4 %. Inkomst av UHR-aktivitet totalt kan därför uppskattas till 2,6 % av BNP.

En tio-i-topplista för UHR-branscherna inom näringslivet ger nedanstående resultat:

Rang- ordn.	Förädlingsvärde av UHR-alster	Inkomst av UHR-aktivitet
1	Dagstidningar inkl distr.	Arkitekt- o konsultbyråer
2	Arkitekt- o konsultbyråer	Dagstidningar inkl distr.
3	Detaljhandel m UHR-alster	Radio och TV
4	Tryckerier exkl tidningar	Div uppdrag, PR, designer
5	Radio och TV	Annons- och reklambyråer
6	Bok- och veckotidn. förlag	Detaljhandel m UHR-alster
7	Annons- o reklambyråer	Bok- och veckotidn. förlag
8	Teater, konsert, varieté	Dans- och nöjesetablissemang
9	Div uppdrag, PR, designer	Teater, konsert, varieté
10	Dans- o nöjesetablissemang	Frist. konstnärer, skriftställare

En jämförelse med de studier som tidigare utförts i USA och Kanada tyder på att produktionen av UHR-alster har större betydelse för ekonomin i Sverige än i de båda andra länderna. Förädlingsvärdet av UHR-alster uppgår – för jämförbara branscher – i Sverige till 3,5 % av BNP mot 2 % i de båda andra länderna. Resultaten måste emellertid tolkas med försiktighet. Det finns vissa olikheter i beräkningsmetoderna och undersökningarna avser olika tidsperioder.

2 Beräkningsmetoder och definitioner

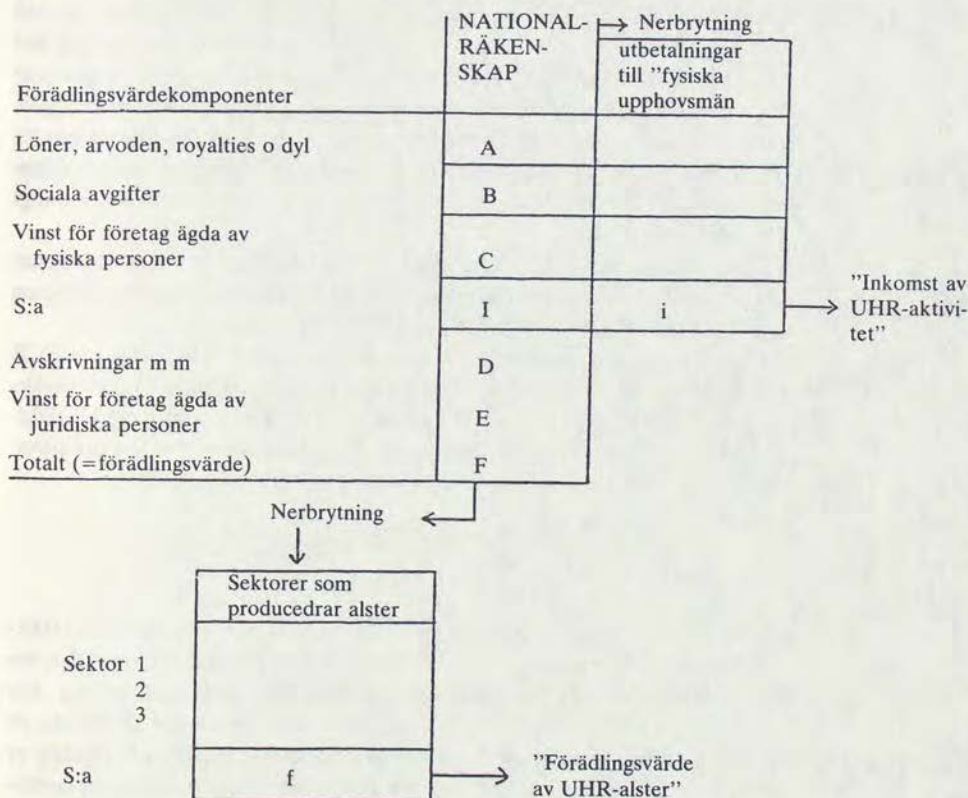
Här omnämns framförallt vissa fakta för att underlätta förståelsen av resultatredovisningen. Källorna och det tekniska tillvägagångssättet beskrivs endast summariskt.

Två mätbegrepp används i studien:

”Förädlingsvärde av UHR-alster” som anger det bidrag till BNP som uppstår när samhällets olika sektorer producerar alster som upphovsrätten har till uppgift att skydda. ”Förädlingsvärde” är det vedertagna begreppet för en sektors bidrag till BNP.

”Inkomst av UHR-aktivitet” som anger hur stor del av landets totala utbetalningar av löner, arvoden, royalties o. dyl. inklusive sociala avgifter m. m. som tillfaller personer som kan anses utföra intellektuella prestationer som kan leda till ett alster. Sådana personer kan kallas ”fysiska upphovsmän”.

De båda begreppen har erhållits genom nedbrytning av nationalräkenskapernas uppgifter om förädlingsvärden och förädlingsvärdekomponenter inom olika sektorer. Hur man har gått tillväga visas här schematiskt.

Båda begreppen är således härledda från nationalräkenskapernas uppgifter och kan därför sättas i relation till varandra och till BNP.

Nationalräkenskaperna anger förädlingsvärdet för huvudsektorerna "näringslivet" och "offentliga myndigheter".

Med *näringsliv* avses all verksamhet som bedrivs i vinstsyfte samt verksamhet inom ideella organisationer. Statliga och kommunala aktiebolag, statliga affärsverk, kommunala elverk, kommunal transport och hamnverksamhet o. dyl. ingår således i näringslivet. Näringslivet är indelat på näringsgrenar (branscher). Nationalräkenskaperna anger 9 huvudbranscher med tillsammans 59 delbranscher.

Med *offentliga myndigheter* avses offentlig verksamhet bedriven utan vinstsyfte. Offentliga myndigheter är indelade såväl på näringsgren som på ändamål. T. ex. kan man inom näringsgrenen "Hälsa- och sjukvård" skilja på ändamålen "Forskning" och "Sjukhus och klinisk vård". Totalt anges 50 ändamål för statliga myndigheter och 33 ändamål för kommunala.

En delbransch består emellertid av flera verksamhetsgrenar. Den ena grenen kan tänkas producera UHR-alster, den andra ej. Samma förhållande gäller ändamål. Därför har nationalräkenskapernas uppgifter måst nedbrytas ytterligare.

Nedbrytningen av förädlingsvärden för näringslivet har utförts enligt metoder som i viss mån liknar dem som har använts i Kanada och USA. Då

svensk ekonomisk statistik uppvisar stor detaljrikedom har man kunnat tillämpa systematiska ansatser. Därigenom har man till mycket stor del kunnat undvika intelligenta gissningar som har varit fallet främst i Kanadas studie. Trots detta är beräkningsresultaten ej helt statistiskt belagda. Källorna vid nedbrytningen har bland annat varit specialbearbetningar av "Företagsstatistiken" som bygger på företagens ekonomiska redovisningar och "Centrala företagsregistret" samt löne- och sysselsättningsdata enligt arbetsgivaruppgifterna.

Offentliga sektorns förädlingsvärde av UHR-alster har måst beräknas genom kvalificerade gissningar baserade på kunskaper om verksamheten inom de myndigheter som ingår i respektive ändamål.

För beräkning av upphovsmännens inkomst av UHR-aktivitet har SCB genomfört en specialenkät för näringslivet. För myndigheter bygger beräkningen på statistik över löneutbetalning till tjänstemän som genom utbildning och befattningens art torde kunna betecknas som "fysiska upphovsmän". Fördelning på branscher och ändamål kan ej ske.

3 Studiens resultat; tabeller

I *tabell 1* visas förädlingsvärdet av UHR-alster och inkomst av UHR-aktivitet i jämförelse med totala förädlingsvärdet och total inkomst, dels för näringslivet och dels för offentliga myndigheter. Näringslivet har här uppdelats i undergrupper med hänsyn till näringsgrenarnas beroende av upphovsrätten. Vilka branscher som ingår i resp. grupp framgår i detalj av *tabell 3*. Gruppindelningen har utförts av upphovsrättsutredningens ordförande och sekreterare i samråd med SCB. Av tabellen framgår även inkomsten i relation till förädlingsvärdet.

I *tabell 2* har förädlingsvärdet av UHR-alster rangordnats i jämförelse med totala förädlingsvärdet för nationalräkenskapernas branschhuvudgrupper. Inom näringslivet kommer UHR-alster på sjunde platsen, vilket betyder att produktionen av upphovsrättsligt skyddade alster har ungefär samma betydelse för samhällsekonomin som t. ex. jordbruk, skogsbruk och fiske tillsammans. Statlig UHR-verksamhet har större betydelse för ekonomin än socialförsäkringen. Totalt sett visar *tabell 3* att produktion av UHR-alster betyder ungefär lika mycket för landets ekonomi som byggnadsverksamheten eller samfärdsekl. post- och telekommunikationer.

Av *tabell 3* framgår förädlingsvärdets och inkomstens UHR-andel för näringslivets delbranscher. Uppgifterna är baserade på resultaten av den specialenkät som SCB utfört på uppdrag av Upphovsrättsutredningen.

Av *tabell 4* kan man sluta sig till upphovsrättens betydelse i Sverige i jämförelse med USA och Kanada. Här måste beaktas att uppgifterna för Sverige avser år 1978, för Kanada 1971 och för USA 1954, samt att beräkningsmetoderna ej är helt identiska. Trots att undersökningsresultaten således ej är helt jämförbara torde det vara odiskutabelt att produktionen av UHR-alster har större betydelse för ekonomin i Sverige än i de båda andra länderna. Bidrag till BNP från jämförbara delbranscher uppgår i Sverige till 3,5 % mot 2 % i Kanada och USA. Framförallt uppdragsverksamhet – främst arkitekter och byggekonsulter – har en mycket stark ställning i Sverige.

Det är emellertid tänkbart att motsvarande produktion i Kanada och USA utförs av byggindustrin som ej ingår i redovisningen. Grafisk industri och förlagsverksamhet svarar i Sverige och Kanada för ca 40 %, i USA för ca 50 % av totala förädlingsvärdet av UHR-alster. Detaljhandel med UHR-alster – främst böcker, tidningar, tidskrifter – uppvisar ett betydligt större bidrag i Sverige än i de båda andra länderna.

Tabell 1. Förädlingsvärde av UHR-alster och inkomst av UHR-aktivitet i jämförelse med förädlingsvärde och inkomst totalt, samt inkomstens andel av förädlingsvärdet

	Förädlingsvärde 1978		Inkomst 1978		Inkomst i % av förädlingsvärdet	
	därav:		Totalt		därav:	
	Mkr	UHR-alster Mkr	Mkr	UHR-aktivitet Mkr	%	UHR Totalt
Branscher med stort direkt beroende av UHR t. ex. förlagsverksamhet	7 027	6 230	5 881	2 509	42,6	83,7
Branscher med stort indirekt beroende av UHR, t. ex. tryckerier och bokbindier	8 123	6 653	7 029	807	11,5	86,5
Branscher delvis beroende av UHR, t. ex. konfektionsindustri	19 488	522	16 177	418	2,6	83,0
Branscher utan egentl. beroende, men där UHR-aktivitet utövas t. ex. inom reklamavdelningen	241 642	2 400	171 867	2 622	1,5	71,1
Summa näringsliv	276 280	15 805	200 954	6 356	3,2	72,7
Statliga myndigheter och socialförsäkring	23 246	4 267	22 314	-	-	-
Kommunala myndigheter, lands- ting, kyrkan	63 590	3 947	60 764	-	-	-
Summa myndigheter	86 836	8 214	83 078	2 991	3,6	95,7
BNP	363 116	24 019	284 032	9 347	3,3	78,2
Totalt						38,9

Tabell 2. Förädlingsvärde av UHR-alster i jämförelse med totala förädlingsvärdet inom s. k. branschhuvudgrupper m. m.

SNI ^a Branschhuvudgrupper	Förädlingsvärde till producentpris 1978						Statlig myndighet		Kommunal myndighet		Hela ekonomin	
	Näringsliv		Rang		Mkr		Rang		Mkr		Rang	
	Mkr	Rang	Mkr	Rang	Mkr	Rang	Mkr	Rang	Mkr	Rang	Mkr	Rang
1 Jordbruk, skogsbruk, fiske	15 383	8	109		-					15 492	8	
2 Gruvor och mineralbrott	1 261	10	-		-					1 261	10	
3 Tillverkningsindustri	92 046	1	-		-					92 046	2	
4 El-, gas-, värme- och vattenverk	10 462	9	-		-					10 462	9	
5 Byggnadsverksamhet	27 036	4	-		-					27 036	5	
6 Varuhandel, restaurang och hotell	40 225	3	-		-					40 225	4	
7 Samfärdsl, post, tele	25 385	5	197	4	230	3				25 812	6	
8 Bank- och försäkringsverksamhet ^b , fastighetsförvaltning, uppdrag	48 447	2	2 128	3	-					50 575	3	
9 Offentlig förvaltning, undervisning, sjukvård, renhållning, reparation m. m.	16 035	6	20 812	1	63 360	1				100 207	1	
S:a	276 280		23 246		63 590					BNP		
därav:										363 116		
Förädlingsvärde av UHR-alster	15 805	7	4 267	2	3 947	2				24 019	7	

^a Svensk standard för näringsgrensindelning.^b Inkl. socialförsäkring.

Tabell 3. Detaljredovisning av näringslivets beroende av upphovsrätten

	Förädlingsvärde 1978			Inkomst 1978		
	Totalt	därav: av UHR- alster		Totalt	därav: av UHR- aktivitet	
	Mkr	Mkr	%	Mkr	Mkr	%
I. Branscher med stort och direkt beroende av UHR						
Bok- och veckotidningsförlag	768	768	100	649	162	25
Arkitekter och byggkonsulter	2 455	2 455	100	2 292	1 202	52
Annons, reklam, marknadsundersökn.	957	766	80	886	266	30
Diverse uppdrag	599	275	46	550	240	44
Filmspelning	78	78	100	50	15	30
Radio och TV	895	895	100	630	308	49
Teater, konsert m. m.	600	600	100	394	120	30
Skivförlag o. inspelningsstudios	58	58	100	36	7	19
Privata bibliotek och muséer	98	35	36	63	17	27
Dans- och nöjesetablissemang	439	220	30	275	122	44
Fristående skriftställeri, formkonstnärer, andra artister	80	80	100	56	50	89
Summa I	7 027	6 230	88,7	5 881	2 509	42,6
II. Branscher med stort indirekt beroende av UHR						
Dagstidningsförlag inkl. tryck	2 365	2 365	100	1 961	588	30
Tryckeri exkl. dagstidningstryck	2 470	1 205	49	2 048	24	1
Tidningsdistribution	353	353	100	292	0	–
Tryckformsindustri	226	113	50	186	7	4
Bokbinderi	241	149	62	187	2	1
Filmdistribution	21	21	100	14	0	–
Filmvisning	147	147	100	89	0	–
Tillverkning av grammfonskivor och kassetband	20	20	100	14	0	–
Detaljhandel med UHR-varor och fotografitjänster	2 114	2 114	100	2 089	179	9
Skriv- och dupliceringsbyråer	166	166	100	149	7	5
Summa II	8 123	6 653	81,9	7 079	807	11,5

	Förädlingsvärde 1978			Inkomst 1978		
	Totalt	därav: av UHR- alster		Totalt	därav: av UHR- aktivitet	
	Mkr	Mkr	%	Mkr	Mkr	%
III. <i>Branscher, delvis beroende av UHR</i>						
Textil-, konfektion-, och läder- varuindustri	2 657	40	2	2 325	32	1
Industri för monteringsfärdiga tråhus, trämöbelindustri	3 509	132	4	3 127	111	4
Pappersförpackningsindustri	481	10	2	372	7	2
Plastvaruindustri	760	15	2	605	12	2
Porslins- och glasindustri	942	38	4	721	28	4
Metallmöbelindustri	314	13	4	289	10	3
Transportmedelsindustri	8 466	165	2	6 471	126	2
Leksaks- och smyckeindustri	395	11	3	368	9	2
Restaurangverksamhet	1 964	98	5	1 899	83	4
Summa III	19 488	522	2,7	16 177	418	2,6
IV. <i>Branscher utan egentligt beroende</i>	241 642	2 400	1,0	171 867	2 622	1,5
Hela näringslivet	276 280	15 805	5,7	200 954	6 356	3,2

Tabell 4. Spridningen av upphovsrättens betydelse mellan olika UHR-branscher i Sverige, Kanada och USA

Näringsgren	Förädlingsvärde av UHR-alster i % ^a		
	SVERIGE 1978	KANADA ^b 1971	USA ^c 1954
Dagstidningsförlag inkl. tryck	18,7	} 41,5	25,3
Övrig grafisk industri och förlag	20,6		25,9
Arkitekter och byggkonsulter	19,5	} 18,5	} 14,7
Annons, reklam, diverse uppdrag	8,0		
Film och biograf	2,0	7,1	15,0
Radio och TV	7,1	20,2	8,7
Teater m. m.	4,8	1,1	1,8
Inspelning och tillverkning av grammofonskivor, kassettband m. m.	0,6	1,3	1,0
Bibliotek, muséer, dans- och nöjesetablissemang	1,9	5,0	4,9
Detaljhandel med UHR-varor och fotografitjänster	16,8	5,2	2,7
Summa jämförbara branscher	100,0	100,0	100,0
I % av BNP	3,5	2,0	2,0

^a Uppgifterna är ej helt jämförbara då t. ex. statlig och kommunal biblioteksverksamhet torde ingå i uppgifterna från Kanada och USA. I Sverige ingår sådan verksamhet i beräkningarna för offentliga myndigheter.

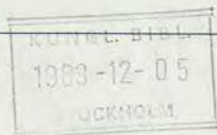
^b Beräkning baserad på uppgifter ur "Copyright in Canada. Proposals for a revision of the law". Minister of Supply and Services Canada 1977.

^c Beräkning baserad på uppgifter ur "Size of The Copyright Industries". William M. Blaisdell. 1963.

Statens offentliga utredningar 1983

Kronologisk förteckning

1. Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. U.
2. Nytt militärt ansvarssystem. Ju.
3. Skatteregler om traktamenten m. m. Fi.
4. Om hälften vore kvinnor. A.
5. Koncession för försäkringsrörelse. Fi.
6. Radon i bostäder. Jo.
7. Ersättning för miljöskador. Ju.
8. Stämpelskatt. Fi.
9. Lagstiftningen på kärnenergiområdet. I.
10. Användning av växtnäring. Jo.
11. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. Jo.
12. Former för upphandling av försvarsmateriel. Fö.
13. Att möta ubåtshotet. Fö.
14. Barn kostar. S.
15. Kommunalforskning i Sverige. C.
16. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. I.
17. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. I.
18. Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. A.
19. Den stora omställningen. I.
20. Bättre miljöskydd II. Jo.
21. Vilt och jakt. Jo.
22. Utbildning för arbetslivet. A.
23. Lag om skatteansvar. Fi.
24. Ny konkurslag. Ju.
25. Internationella faderskapsfrågor. Ju.
26. Bestråkning av livsmedel. Jo.
27. Bilar och renare luft. Jo.
28. Bilar och renare luft. Bilaga. Jo.
29. Invandringspolitiken. A.
30. Utbyggd havandeskapspenning m. m. S.
31. Familjeplanering och abort. S.
32. Företagshälsovård för alla. A.
33. Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. S.
34. Information som styrmedel. I.
35. Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. Ju.
36. Effektivare företagsrevision. Ju.
37. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfällda vägar och diken. Ju.
38. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. Ju.
39. Politisk styrning-administrativ självständighet. C.
40. Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. Fi.
41. Kontroll av rådgivare. Ju.
42. Barn genom insemination. Ju.
43. Områden för turism och rekreation. Jo.
44. Kapitalplaceringar på aktiemarknaden. Fi.
45. Turism och friluftsliv 2. Om förutsättningar och hinder. Jo.
46. Bulvanlag. Ju.
47. Skatteregler. Om reservering för framtida utgifter. Fi.
48. Egenföretagares sjukpenning m. m. S.
49. Vattenkraft. I.
50. Översyn av lagstiftningen om förmögenhetsbrott utom gäldenärsbrott. Ju.
51. Ensamföräldrarna och deras barn. S.
52. Företagshemligheter. Ju.
53. Kulturarbetare och uppfinnare, skatter och avgifter. Fi.
54. Skall matmomsen slopas? Fi.
55. Församlingen i framtiden. C.
56. Naturresursers nyttjande och hävd. Jo.
57. Olika ursprung - gemenskap i Sverige. Utbildning för språklig och kulturell mångfald. U.
58. Kunskap för gemenskap. Läromedel för språklig och kulturell mångfald. U.
59. Kreativ finansiering. Fi.
60. Återvinning i konkurs. Ju.
61. Handlingsoffentlighet utanför myndighets områden. C.
62. För gammal för arbete? A.
63. Utslagning i grundskolan. U.
64. Ledighet för anhörigvård. S.
65. Översyn av upphovsrättslagstiftningen. Delbetänkande 2. Ju.

Statens offentliga utredningar 1983

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Nytt militärt ansvarssystem. [2]
Ersättning för miljöskador. [7]
Ny konkurslag. [24]
Internationella faderskapsfrågor. [25]
Patentprocessen och sanktionssystemet inom patenträtten. [35]
Kommissionen mot ekonomisk brottslighet. 1. Effektivare företagsrevision. [36] 2. Kontroll av rådgivare. [41] 3. Bulvanlag. [46] 4. Återvinning i konkurs. [60]
Fastighetsbildningsutredningen. 1. Fastighetsbildning 1. Avveckling av samfälliga vägar och diken. [37]
2. Fastighetsbildning 2. Ersättningsfrågor. [38]
Barn genom insemination. [42]
Översyn av lagstiftningen om förmögenhetsbrott utom gäldenärsbrott. [50]
Företagshemligheter. [52]
Översyn av upphovsrättslagstiftningen. Delbetänkande 2. [65]

Försvarsdepartementet

Former för upphandling av försvarsmateriel. [12]
Att möta ubåtshotet. [13]

Socialdepartementet

Barn kostar. [14]
Utbyggd havandeskapspenning m. m. [30]
Familjeplanering och abort. [31]
Kompetens inom hälso- och sjukvården m.m. [33]
Egenföretagares sjukpenning m.m. [48]
Emsamföräldrarna och deras barn. [51]
Ledighet för anhörigvård. [64]

Finansdepartementet

Skatteregler om traktamenten m. m. [3]
Koncession för försäkringsrörelse. [5]
Stämpelskatt. [8]
Lag om skatteansvar. [23]
Konsumentpolitiska styrmedel-utvärdering och förslag. [40]
Kapitalplaceringar på aktiemarknaden. [44]
Skatteregler. Om reservering för framtida utgifter. [47]
Kulturarbetare och uppfinnare, skatter och avgifter. [53]
Skall matmomsen slopas? [54]
Kreativ finansiering. [59]

Utbildningsdepartementet

Fristående skolor för inte längre skolpliktiga elever. [1]
Språk- och kulturarvsutredningen. 1. Olika ursprung – gemenskap i Sverige. Utbildning för språklig och kulturell mångfald. [57] 2. Kunskap för gemenskap. Läromedel för språklig och kulturell mångfald. [58]
Utslagning i grundskolan. [63]

Jordbruksdepartementet

Radon i bostäder. [6]
Utredningen om användningen av kemiska medel i jord och skogsbruket m. m. 1. Användning av växtnäring. [10] 2. Bekämpning av växtskadegörare och ogräs. [11]
Bättre miljöskydd II. [20]
Vilt och jakt. [21]
Bestrålning av livsmedel. [26]
Bilavgskommittén. 1. Bilar och renare luft. [27] 2. Bilar och renare luft. Bilaga. [28]
Områden för turism och rekreation. [43]
Turism och friluftsliv 2. Om förutsättningar och hinder. [45]
Naturresursers nyttjande och hävd. [56]

Arbetsmarknadsdepartementet

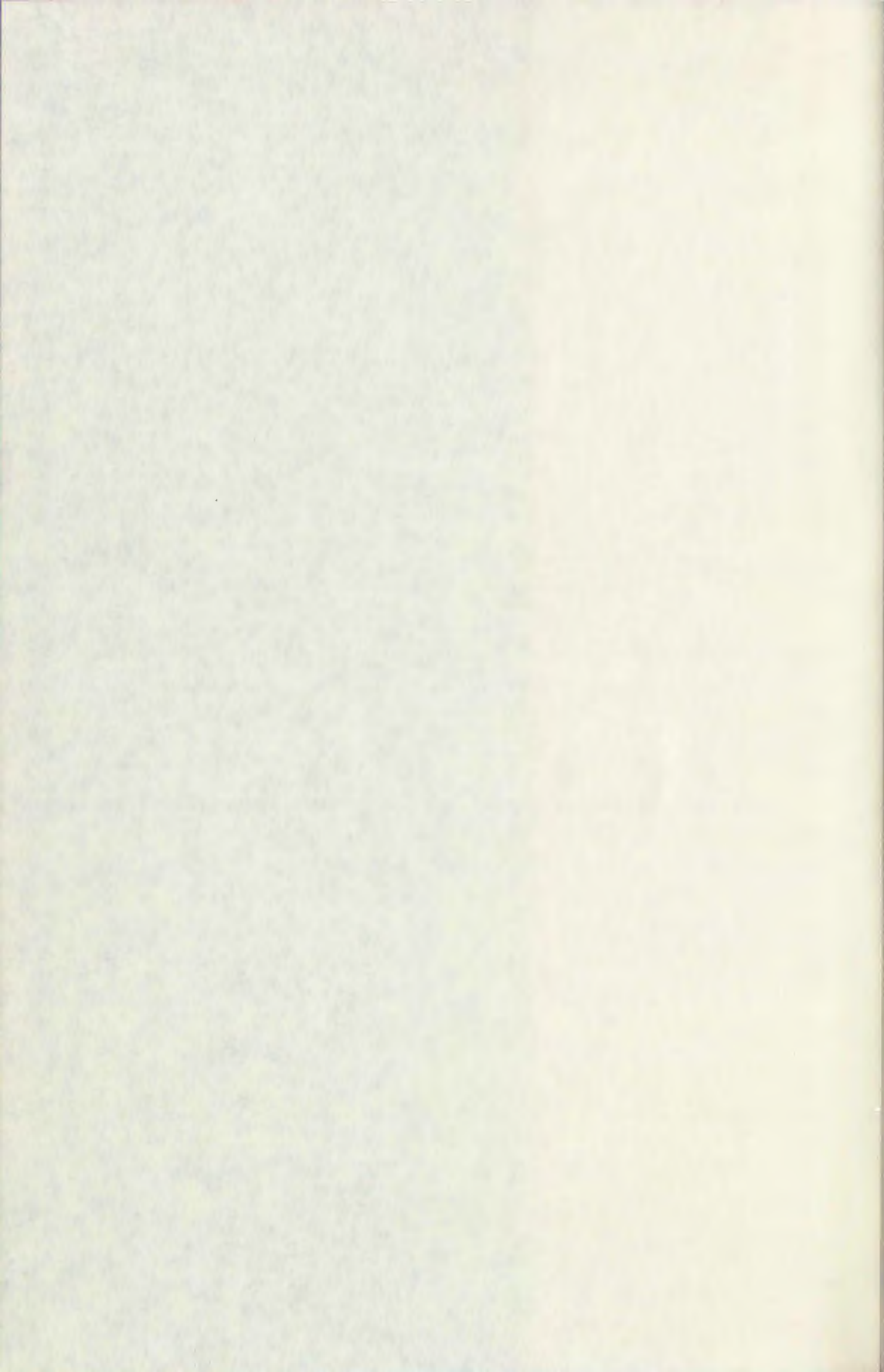
Om hälften vore kvinnor. [4]
Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. [18]
Utbildning för arbetslivet. [22]
Invanderingspolitiken. [29]
Företagshälsövård för alla. [32]
För gammal för arbete? [62]

Industridepartementet

Lagstiftningen på kärnenergiområdet. [9]
Direktinvesteringskommittén. 1. Sysselsättningsstrukturen i internationella företag. [16] 2. Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. [17]
Den stora omställningen. [19]
Information som styrmedel. [34]
Vattenkraft. [49]

Civildepartementet

Kommunalforskning i Sverige. [15]
Politisk styrning-administrativ självständighet. [39]
Församlingen i framtiden. [55]
Handlingsoffentlighet utanför myndighets områden. [61]

 Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-07983-6
ISSN 0375-250X